Alvorens dit proefschrift te starten willen we even blijven stilstaan bij al diegenen die het tot stand komen ervan hebben aangemoedigd en ertoe hebben bijgedragen.

Onze dank gaat in de eerste plaats naar Prof. Dr. R. Van Eenoo, onze promotor, voor de vele steun en aanmoedigingen die we van hem mochten ontvangen.

Verder dank ik mijn ouders en mijn verloofde Katrien voor de vele hulp en de morele steun tijdens de voorbereiding en de voltooiing van dit proefschrift.

Onze dank gaat ook naar Dhr. Antoine Janssens die zich geen moeite spaarde dit werk te helpen verluchten. Alsook naar Dhr. Guido Schaeck en Dhr. Robert Leenknecht voor hun suggestieve ideeën.

Tenslotte aan alle personen die in enige mate hun medewerking verleenden, onze beste dank.

INLEIDING.

Sedert enkele jaren is aan het seminarie voor Nieuwste Geschiedenis van de Rijksuniversiteit te Gent een onderzoek lopende, betreffende de studie van de adel in de XIXde eeuw.
Na de verhandelingen van Van Gestel (1), die vooral het juridische vlak behandelde, Janssen (2), die enkel met familiearchieven werkte, Depoorter (3), die uitsluitend gedrukte bronnen gebruikte, kwam men tot het besluit dat om de adel in "al" zijn aspecten te vatten men deze bronnen moest gaan kombineren. Dit bracht met zich mede dat men het terrein geografisch moest beperken. Als geografische ruimte werd de voorkeur gegeven aan het gerechtelijk kanton. Mej. Loosvelt (4) en Mej. Lambrecht (5) behandelden reeds respectievelijk de kantons Deinze en Kruishoutem en het kanton Nevele. Samen met de in voorbereiding zijnde verhandeling van Patrick van Damme betreffende de 'adel in het kanton Oosterzele' is onze studie, met als geografische omschrijving het kanton Zomergem en het IVde kanton van Gent, een voortzetting van het onderzoek op dit terrein.

---

(1) M. VAN GESTEL, De adel in België 1830-1893, onuitgegeven licentiaatsverhandeling, Gent 1969-1970.

(2) R. JANSSEN, Mentaliteitsstudie van de adellijke families in de XIXde eeuw. Probleemstelling en benadering via familiearchieven, onuitgegeven licentiaatsverhandeling, Gent, 1972-1973.

(3) K. DEPOORTER, Mentaliteitsstudie van de 19de eeuwse adel in België (1789-1914). Peiling aan de hand van gedrukte bronnen, onuitgegeven licentiaatsverhandeling, Gent 1976-1977.

(4) M. LOOSVELT, De adel in het kanton Deinze en het kanton Kruishoutem (1829-1880), onuitgegeven licentiaatsverhandeling, Gent 1976-1977.

(5) CH. LAMBRECHT, De adel in het kanton Nevele, onuitgegeven licentiaatsverhandeling, Gent 1976-1977.

De bedoeling is de in dit gebied aanwezige adellijke families te omvatten in al de aspecten van hun levenswijze, waarbij a-priori gesteld werd dat de adel geen totaal afgesloten groep in de maatschappij vormt. In het onderzoek werd gebruik gemaakt van een grote diversiviteit van bronnen. Het verkregen materiaal stelde ons in staat een detailstudie aan te vatten.

We stelden ons de volgende vragen :

- Hoe manifesteert zich de adel, en in het bijzonder de families die we bestuderen, tegenover hun gelijken, en tegenover andere sociale groepen en welke functies vervulden zij op het platteland.
  De antwoorden op deze, vrij algemene, vraag liggen vervat in tal van hoofdstukken, o.a. huwelijkspolitiek, houding tegenover de plattelandsbevolking en tegenover de Kerk, politieke interessesferen, enz.
- Een tweede vraagstelling behelst de familie zelf. We vroegen ons af welke de verhouding was tussen de huwelijkspartners, wat de plaats en de taak was van de kasteelvrouw in het gezin en welke opvoeding de hier behandelde personen, en hun kinderen, kregen.
- We stelden ons ook vragen naar het fortuin van de behandelde groep, en naar de korrelatie tussen macht en fortuin enerzijds en het sociaal gedrag anderzijds.

Onze voorgangers, Lambrecht en Loosvelt, hebben hun terrein ook chronologisch afgebakend. Ze namen als begindatum 1829 en als einddatum 1880. Op die manier, aldus Lambrecht "hebben we bijna een volledige eeuw bestudeerd" (6). Men zal ons toestaan dit sterk te betwijfelen. Zij deden dit om niet naar Parijs of Den Haag te moeten gaan voor het consulteren

---

(6) CH. LAMBRECHT, Op.cit., p. 2.

van bronnen. Wij hebben dat argument niet weerhouden. De archieven van de Staten-Generaal bijvoorbeeld zijn tenslotte niet onontbeerlijk voor de studie die we maken. Dit wil natuurlijk niet zeggen dat zij er niet kunnen worden voor gebruikt. Deze verruiming van het gezichtsveld stelde ons echter in de mogelijkheid een gamma personen, die leefden onder de verschillende regimes die België gedurende de XIXde eeuw kende,te bestuderen.

Verder zullen we op verscheidene plaatsen een vergelijking pogen te maken met de toestanden, zoals die in Frankrijk gedurende de XIXde eeuw bestonden. In dit verband leek het ons ook noodzakelijk de heraldieke wetgeving van Frankrijk en België op korte wijze weer te geven.

§ 1. Methode.

Zoals reeds vermeld lieten we het onderzoek uitgaan van een bepaalde regio en niet van een aantal Belgische families, zoals R. Janssen dit in zijn voortreffelijke studie over de mentaliteit van de XIXde eeuwse adel heeft gedaan (7). Door te vertrekken van in Rijksarchieven gedeponeerde familiearchieven heeft R. Janssen vooral de hoge en rijkste adellijke families bestudeerd, zoals bijvoorbeeld Vilain XIIII, Desmanet de Biesme, enz. Een belangrijke groep valt daardoor weg namelijk de kleine landadel, de minder gefortuneerden en vooral de families die hun archief nog niet deponeerden. De besluiten die hij trekt hebben dus vooral betrekking op de hoge adel, de Hofadel. Nochtans zijn deze vaststellingen ook, mits nuancering en afzwakking, voor ons bruikbaar

(7) R. JANSSEN, Mentaliteitstrekken van adellijke families in de XIXde eeuw. Probleemstelling en benadering via familieachieven, onuitgegeven licentiaatsverhandeling Gent, 1972-1973.

geweest.
Lambrecht durft het aan kritiek te geven op de studie van R. Janssen en wel over het feit dat hij de fortuinssituatie onvoldoende heeft bestudeerd (8). Dit bewijst dat zij de studie van R. Janssen weinig, of helemaal niet heeft gebruikt. R. Janssen geeft wel degelijk aandacht aan deze problematiek, en geeft ook een verantwoording voor het feit dat deze niet zo uitgebreid is (9).

We lieten het onderzoek starten op het kadaster te Gent, waar we eerst de 'oorspronkelijk aanwijzende tafels' (register nr. 208), daterend uit ± 1835, van de gemeenten die deel uitmaken van bovengenoemde kantons doorzochten, en waarbij we de eigenaars van percelen, die ons vermeldingen opleverden zoals 'Kasteel, vijver, dreve, lustverblijf, jardin d'agrement, étang, maison de campagne, enz..' weerhielden. Vervolgens werden de eigenaars en eventuele opvolgers opgezocht in de 'legger' (register nr. 212).
Het is direct duidelijk dat deze methode niet sluitend is. Om ze waterdicht te maken zijn we ook omgekeerd te werk gegaan, nl. vertrekkende van de huidige eigenaars van nog bestaande kastelen spoorden we de vroegere eigenaars op.

---

(8) CH. LAMBRECHT, Op.cit., p. 4.

(9) "Hoe de economische positie van elke, door ons bestudeerde familie er juist uitzag in de 19de eeuw dat hebben we niet kunnen achterhalen, niet zozeer wegens een tekort aan bronnenmateriaal, als wel wegens een gebrek aan tijd : inderdaad is het zo dat, wanneer men een inventaris van een familiearchief ter hand neemt, dan bemerkt men dat een groot deel, misschien zelfs het merendeel ervan, wordt ingenomen door gegevens over het familiebezit. Nu is het evenwel zo dat er over de economische macht van bepaalde families alleen reeds een aantal studies kunnen worden gemaakt, zodat het voor ons die niet alleen naar de economische positie, maar ook naar een aantal andere aspecten moeten omzien quasi onmogelijk is om hieraan veel aandacht te besteden.
R. JANSSEN, Mentaliteitstrekken van adellijke families in de XIXde eeuw... dl. 2, p. 241.

Om zeker te zijn dat we niemand vergeten hadden werd nog een steekproef genomen rond 1860. Daarvoor konden we gebruik maken van de 'Atlas cadastral parcelaire de la Belgique' van P.C. POPP.

De reeks personen die we op die manier verkregen werden geschift volgens vier kriteria.

1. De personen moesten eigenaar van het kasteel zijn. Dit zit reeds vervat in het kadaster.
2. De personen moesten van adel zijn. Dit werd nagegaan door middel van verscheidene gepubliceerde lijsten van adellijke personen (10) en door middel van de Annuaire de la Noblesse belge.
3. De personen moesten werkelijk in de gemeente gewoond hebben. Daarvoor werden dezelfde lijsten gebruikt, alsook de 'Index des éligibles au Sénat' van J. Stengers en anderen (11).
4. De personen moesten vóór 1850 geboren zijn. Dit om te voorkomen dat we te ver in de XXste eeuw zouden doordringen.

Zo kwamen we tot een lijst van personen die we, samen met hun gezin, benaderden met alle beschikbare bronnen. Daarmee begon het effectieve zoekwerk, waar soms wel wat geluk mee gemoeid was.
We doorzochten gedrukte bronnen waarvan we dachten dat ze ons informatie zouden kunnen verschaffen, alsook de in open-

---

(10) Liste des Belges dont les titres de la noblesse ont été inscrit sur les régistres du conseil suprême de noblesse. 1. jan. au 30 sept. 1830.
2. de 1851 à 1856.
Extrait du moniteur du 5 oct. 1856, Bruxelles, 1856.
Etât nominatif et alphabetique des familles qui font partie de la noblesse du Royaume au 31 décembre 1881. Extrait de l'almenach Royal Officiel, Bruxelles, 1882.

(11) J. STENGERS e.a., Index des éligibles au Sénat,(1831-1893), Bruxelles, 1975.

bare archieven gedeponeerde familiepapieren van de diverse families. We zochten naar de erfenisaangiften van de betrokken personen en hun echtgenote.
Er werd kontakt opgenomen met heemkundige kringen, de plaatselijke geestelijke overheid en natuurlijk ook met de afstammelingen van de besproken personen zelf. In sommige gevallen leverde dit zeer vruchtbare informatie op, elders was het resultaat nihil.
We zochten ook in de gemeente zelf naar sporen. O.a. op de kerkhoven en in de kerken. Soms werd ook het kasteel zelf bezocht. Dit alles leverde een omvangrijk fotoarchief op dat we als illustratief materiaal gebruiken.
Over de waarde van deze bronnen zullen we uitgebreid in de nu volgende paragraaf aandacht besteden.
Verder willen we nog vermelden dat alle citaten die in deze verhandeling werden opgenomen, weergegeven werden zoals zij zich in de bron bevonden. Dit heeft voor gevolg dat in de citaten uit briefwisselingen en dagboeken nogal wat spellingsfouten voorkomen.

§ 2. De bronnen.

1. Familiearchieven.

a) Familiearchieven gedeponeerd in openbare archieven.

Het familiearchief is een van de voornaamste bronnen voor dit onderzoek. De meeste edellieden hadden de gewoonte allerlei persoonlijke documenten in een archief bijeen te houden.
Voor Wereldoorlog II werden familiearchieven, wanneer ze de weg naar een rijksarchief opgingen, erg stiefmoederlijk behandeld. Voornamelijk in de tweede helft van de negentiende eeuw en het begin van de twintigste eeuw is er door vooraanstaande historici gesteld, dat familiepapieren niet konden vallen onder het resort der archieven, omdat ze een gebrek zouden vertonen aan continuïteit, homogeniteit en organisch verband (1). Het gevolg daarvan was dat vele zaken in musea en bibliotheken terechtkwamen. Na Wereldoorlog II gingen de ogen der historici open en probeerde men zoveel mogelijk te recupereren. Aangezien de families niet altijd volledig afstand wilden doen van hun papieren kwam het gebruik in voege om de papieren in het archief te deponeren, te klasseren en publiek te stellen, terwijl de familie het eigendomsrecht behield (2).
Vanaf 1950 kon gestart worden met het uitwerken van een doeltreffende inventariseringsmethode. Het was Mvr. Lejour die een inventarisatiesysteem uitdokterde. Ze was ervan overtuigd dat de familiearchieven wel continuïteit, homoge-

---

(1) R. JANSSEN, Mentaliteitsstudie en familiearchieven mogelijkheden en beperkingen, in Archief en bibliotheekwezen in België, jrg. 1974, dl. XLV, nr.1-2, p. 2.

(2) E. LEJOUR, Les archives de famille, in Archives, Bibliothèques et musées de Belgique, jrg. 1950, dl. XXI nr. 1, p.15.

niteit en organisch verband vertonen. Deze stelling is in de loop der jaren al heel wat afgezwakt. Zo zien we dat R. Janssen in 1974 schrijft "Besluitend kunnen we stellen dat de basis van het familiearchief wordt uitgemaakt door de afdeling goederen, maar dat ook onder de persoonlijke documenten bronnen kunnen worden aangetroffen die homogeniteit , continuïteit en organisch verband vertonen" (3). Deze vaststelling, door R. Janssen gedaan op basis van een reeks grote en rijke familiearchieven, blijft in ons geval aanvechtbaar. We hebben in de door ons doorgenomen archieven weinig homogeniteit teruggevonden; continu en organisch waren ze slechts in één geval. De rest waren fragmenten, die na heel wat puzzelwerk en overbruggingen in de tijd soms nog aan elkaar te knopen waren. Over vele families vonden we in de rijksarchieven helemaal niets terug.

Wat betreft het klasseren van de familiearchieven was het ook Lejour die tot een eerste systematisering is gekomen. Ze verwierp de vroegere methode, nl. dat men een opsomming gaf van de gedeponeerde stukken en splitste haar inventaris in drie grote delen, zijnde :

a) persoonlijke documenten.
b) stukken in verband met de goederen
c) stukken zonder aanwijsbaar verband met de familie.

Het is niet zozeer de drieledige indeling, als wel de diverse onderverdelingen binnen deze drie groepen die een ware revolutie betekenden. Daarin probeerde zij elke figuur zoveel mogelijk volgens zijn curriculum vitae in de inventaris weer te geven.

Alhoewel Lejours indeling een prachtig en navolgbaar initiatief is moeten we vaststellen dat de actuele toestand niet erg denderend is. Op geen enkele manier kan men bijvoorbeeld

---

(3) R. JANSSEN, Mentaliteitsstudie en familiearchieven, Op.cit., p. 5.

door middel van bibliografiën te weten komen dat we gegevens over de familie Surmont moeten gaan zoeken in het fonds Piers de Raverschoot (4) in het Rijksarchief te Gent, of dat er veel informatie over de familie van Pottelsberghe in het fonds de Kethulle de Ryhove (5) in het RAG steekt. Aanverwante families kunnen alleen teruggevonden worden wanneer men ter plaatse de inventarissen doorneemt. In de lijsten der familiearchieven (6), die overigens al een flinke hulp zijn, wordt slechts sporadisch aangeduid welke andere families deel uit maken van een bepaald fonds. Globaal genomen blijft het hanteren van dergelijke lijsten een probleem. Ook het hanteren van een inventaris geeft problemen, aangezien de betrouwbaarheid soms niet bijster hoog is. Het onderwerp dat we bestuderen komt niet expliciet aan bod in de inventarissen. Onder de hoofding 'persoonlijke documenten' vinden we zelden voldoening. De meeste informatie haalden we soms uit bundels die in de inventaris aangegeven stonden als 'Papiers divers, farde de

---

(4) M. GIJSELING, Inventaris van het Adelsarchief Piers de Raveschoot, Brussel, 1956, RAG, Inventarisnummer 177.

(5) Inventaire des documents manuscrits donnés au dépot des Archives de l'Etat à Gand, par Mr. Lippens Bourgemestre de la ville de Gand, RAG, Inventarisnummer 175.

(6) E. LEJOUR, Liste des archives de famille conservées dans les Archives de l'Etat en Belgique, in Archives, Bibliothèques et Musées de Belgique, 1950, pp. 163-183.

E. LEJOUR, Les papiers de famille aux archives générales du Royaume, in Tablettes du Brabant, 1956, pp. 13-28.

D. DE STOBBELAIR, Archives de famille entrées aux Archives de l'Etat en Belgique de 1950 au 30 juin 1972, in Archives et Bibliothèques de Belgique, 1974, Dl. XLV, nr. 1-2, pp. 280-319.

C. WYFFELS, Het Rijksarchief in de provinciën. Overzicht van de fondsen en verzamelingen, Deel I : De Vlaamse Provinciën, Deel II : Les provinces Walonnes, 1975.

lettres sans importance, farde de pièces sans importance, etc...' (7). Daarenboven dient gezegd dat, alhoewel er een fonds op een of ander archief van een bepaalde familie berust, de interessantste stukken doorgaans in handen van de betreffende familie zijn gebleven. In vele gevallen is een gedeponeerd familiearchief 'gekuist'. Daarom ook zijn we op zoek gegaan naar niet-gedeponeerde familiearchieven.

b) Niet-gedeponeerde familiearchieven.

Om deze archieven terug te vinden hebben we ons gericht tot de diverse, hier besproken families. De adressen daarvan werden ons bereidwillig medegedeeld door Graaf Baudewijn de Bousies Borluut, aan de hand van het werk 'High life de Belgique' (8). Vele aangeschreven families konden ons enkel sporadische gegevens mededelen, maar bij sommigen hadden we meer geluk.
Zo konden we aan belangrijke informatie komen aangaande Charles de Ponthieure de Berlaere (9), de familie de Kerchove-de Naeyer (10), de familie Charles de Vaernewyck

---

(7) RAG, Fonds de Ghellinck-Vaernewyck, nrs. 676 tot 686, nr. 687, nrs. 731-736.

(8) High life de Belgique, jrg. 1977.

(9) Familiearchief de Berlaere, bij Dhr. Manfred van Geluwe de Berlaere, Oude Molenweg 3 te Nokere.

(10) Dit zeer rijke familiearchief, dat tal van brieven, meer dan 300 p. reisverslagen en een 120 p. tellend dagboek bevat, bevindt zich bij Dhr. R. de Kerchove d'Ousselghem, Dieweg 49,1180 Brussel.

d'Angest (11) en Ambroise Penneman (12). Bij de familie Rooman d'Ertbuer (13) doorzochten we een drietal koffers zonder enige informatie over Jan Rooman, de persoon die we hier bespreken, terug te vinden. Voor geïnteresseerden kunnen we echter wel vermelden dat er zeer veel informatie insteekt aangaande de familie Rooman-de Block.Deze archieven zijn, wat de persoon betreft die we hier bespreken, veel rijker dan de archieven in de Rijksdepots. Behalve in het laatste gevel troffen we ze aan bij personen die er zelf een grote belangstelling voor aan de dag leggen zodat we geen last hebben ondervonden van het feit dat het archief niet geïnventariseerd was. We moeten zelfs zeggen dat het overzichtelijker was dan in de Rijksarchieven. We zijn er ons nochtans goed van bewust dat we niet alles terugvonden wat over de personen in kwestie bij families aanwezig was. Door tijdsgebrek waren we maar in staat de dichte verwanten te schrijven. We zijn ervan overtuigd dat veel informatie aangaande de hier besproken personages nog bij andere families berust. Families die op het eerste gezicht niet verwant zijn met de betrokken personen.

Naast de hierbovenvermelde omvangrijke archieven hebben we nog heel wat losse informatie kunnen verzamelen bij de nazaten van de hier besproken personen. In hun archieven vonden zij soms heel interessante gegevens terug, alsook foto's. Foto's konden wij bij bijna alle families bekomen.

---

(11) Interessante archiefstukken en foto's betreffende deze familie bevinden zich bij Ridder Xavier de Ghellinck-Vaernewyck, Kasteel Vorst te Grimbergen.

(12) Interessante archiefstukken en een geschiedenis van de familie Penneman de Bosscheyde vonden we terug bij Kolonel Penneman de Bosscheyde, Taxandriestraat 21, 1040 Brussel.

(13) Dhr. Rooman d'Ertbuer, Brugdreef 21, 9210 Heusden.

Het familiearchief is ons inziens niet 'de' bron voor het onderzoek dat we voeren ; het is een voorname bron, niet de voornaamste. Dit heeft als oorzaak het feit dat we met families hebben gewerkt die niet tot de hoogste adel behoren, families waarvan de archieven summier en versnipperd zijn.

2. De registratie.

a) Het kadaster.

Het kadaster is tot stand gekomen dank zij de principes inzake belastingen die met de Franse Revolutie in praktijk gebracht werden. Het decreet van 23 november - 1 december 1790, waardoor de grondbelasting werd ingesteld, bevat als voornaamste bepaling dat een eigendom moet belast worden in verhouding tot zijn opbrengst. Het ging daarenboven om een repartitiebelasting, d.w.z. dat een jaarlijks vastgesteld bedrag trapsgewijze diende verdeeld te worden onder de departementen, de arrondissementen en ten slotte de gemeenten, en dit in verhouding tot hun respectieve rijkdom aan onroerende goederen. De voor een gemeente vastgesteld contingent moest door de eigenaars van de gemeente solidair worden betaald (14).
Nadat het experiment met het 'Cadastre par masses de cultures' was mislukt begon men in 1808 (15) met de uitvoering van het Parcelair kadaster. Dit werk werd voortgezet onder het Hollands bewind (16) en het Belgisch bewind, om voor de meeste Belgische provincies een einde te nemen rond het

---

(14) A. VERHULST, Retrospectieve menselijke aardrijkskunde, Kursus voor de kandidaturen, p. 33.

(15) Wet van 16/09/1807 en decreet van 21/01/1808.

(16) Besluit van 30/09/1814.

jaar 1834 (17).

Het kadaster bestaat uit drie basisdocumenten zijnde :

- de primitieve plans
- de oorspronkelijk aanwijzende tafel (register nr. 208)
- de legger (register nr. 212)

De primitieve plans leren ons de toestand zoals die bij de opmaak van het kadaster bestond, dus de toestand rond 1833. Het register 208, de oorspronkelijk aanwijzende tafel, sluit daarbij aan en geeft voor elk perceel de eigenaar , zijn beroep, woonplaats en de aard van het perceel. Er is ook een verwijzing naar het eerste artikel waarin het perceel vermeld wordt in het register 212.

Daar waar de primitieve plans en het register 208 statische bronnen zijn, ze werden in de loop der tijd niet meer gewijzigd, is het register 212, de legger, een dynamische bron. De gegevens komen erin voor per eigenaar en per gemeente. Voor ieder perceel wordt het gebruik vermeld : zaailand, weide, bos, braakliggende of bebouwde grond. Het kadastraal inkomen wordt ook telkenmale vermeld.

Het kadaster is ons inziens een zeer duidelijke en overzichtelijke bron. Zij vertoont echter wel enkele schoonheidsfoutjes. Zo konden we vaststellen dat het beroep en de woonplaats niet altijd met de werkelijkheid klopten en dat de naam soms verkeerd gespeld was. Een moeilijker op te lossen

---

(17) In 1833 in de provincies Luik en Namen, in 1834 in de provincies Antwerpen, Brabant, West-Vlaanderen en Henegouwen. In 1836 in Oost-Vlaanderen. In Limburg en Luxemburg pas in 1843-1844.
H. BALTHAZAR, J. DE BELDER, J. HANNES, J. VERHELST, Bronnen voor de sociale geschiedenis in de XIXde eeuw (1794 - 1914), tweede herwerkte en aangevulde uitgave, in : Interuniversitair centrum voor hedendaagse geschiedenis, bijdrage nr. 18, p. 34.

probleem is dat bij het recent herinbinden van de bundels op sommige plaatsen de verwijzingen verdwenen zijn, alsook soms de onderkanten van de pagina's.

We hebben het kadaster in de eerste plaats aangewend om na te gaan welke adellijke personen in de bovengenoemde kantons eigendommen bezaten die op een mogelijke verblijfplaats, in een gemeente van de kantons,wezen. Voor dit onderzoek bleek het kadaster een efficiënte bron.
We hebben het kadaster ook aangewend om de fortuinssituatie van de edelen na te gaan, doch aangezien het kadaster per gemeente is opgesteld kregen we slechts bezittingen die binnen de gemeente gelegen waren. De eigendommen die men mogelijks nog in andere gemeenten bezat kunnen slechts worden teruggevonden op het kadaster van de gemeenten waar deze goederen gelegen zijn. Aangezien we hier met een groep personen te maken hebben die in diverse provincies goederen bezaten betekent dit een moeilijk, en in het kader van deze verhandeling, een onmogelijk zoekwerk. Daarenboven kan men volgens het kadaster een belangrijk eigenaar zijn en niets dan schulden hebben. Wat de kadastrale waarde aangaat (het kadastraal inkomen), dient gezegd dat deze de werkelijke waarde van de onroerende goederen niet heeft gevolgd.

b) De erfenisaangiften.

Onder het Napoleontische bewind werd door wet bepaald dat op erfenissen een registratierecht moest worden betaald. Bij elk overlijden moest een successierecht worden betaald op de globale en reële waarde van elk nalatenschap.Wanneer iemand overleed kregen de erfgenamen zes maanden de tijd om bij de ontvanger van de successierechten een aangifte

te doen (18).
Volgende inlichtingen werden op de aangifte vermeld.

1. Naam van de erflater, plaats en datum van het overlijden, ouderdom, beroep en adres.
2. Eventuele verwijzing naar de notaris die het testament en het huwelijkskontrakt had opgemaakt.
3. Naam of namen van de werkelijke erfgenamen, van de normale erfgenamen (de erfgenamen die bij het ontbreken van speciale testamentaire beschikkingen wettelijk erfgenaam zijn) en van de legatarissen, met de vermelding van het toegewezen deel en de graad van verwantschap (19).

We kunnen een drietal groepen van aangiften onderscheiden :

- erfenissen met een omvang van minder dan 300 gulden.
- erfenissen in rechte linie.
- erfenissen in collaterale linie.

We konden van de hier besproken personen niet altijd de erfenisaangifte terugvinden. Van de teruggevondenen geven we een opsomming in de bibliografie onder de hoofding 'Bronnen'. Het toeval heeft echter gewild dat we enkele aangiften, die we teruggevonden hadden, niet meer kritisch konden bekijken wegens grootscheepse verhuis- en schilderwerken in het Rijksarchief te Gent.

We gebruikten de erfenisaangiften vooral voor het testament dat er bij adellijke figuren meestal insteekt. Het testament kon ons in de meeste gevallen inlichtingen verschaffen over de rijkdom, de houding tegenover de armen, het dienstperso-

---

(18) H. BALTHAZAR, Fortuins- en inkomensonderzoek (XIXe, XXe eeuw), een kritische status questionis, in : Tijdschrift voor Geschiedenis, jrg. 1971, p. 332.

(19) H. BALTHAZAR, Fortuins- en inkomensonderzoek (XIXe, XXe eeuw), Op.cit., p. 333.

neel en de kerk. Soms werd ook de interessesfeer van de persoon er duidelijker door.
Bij de erfenisaangifte in collaterale linie vonden we meestal een schuldenlijst. Bij de schulden kwamen in aanmerking :

a) Schulden en intresten waarvan een wettelijk bewijs kon geleverd worden.
b) Schulden eigen aan het beroep van de erflater.
c) Huishoudelijke schulden op de dag van het overlijden.
d) Verschuldigde belasting op de dag van het overlijden.
e) Begrafeniskosten.

Het is duidelijk dat zo'n lijsten een goed overzicht verschaffen van de dagelijkse levenswijze van de betrokken personen.

Aangezien de erfenisaangifte een fiskale bron is, wensten we ze ook te gebruiken om de rijkdom van een individu te bepalen. Wanneer we ons verwachten aan exacte gegevens en cijfers, dan is de bron echter onbruikbaar. De fraude in de aangifte is moeilijk, doch bestaande, bij de onroerende eigendommen ; bij de roerende eigendommen is de fraude zeer groot.
Laten we een voorbeeld geven.
In de erfenisaangifte van Augustin Dons-Lovendeghem werd het kasteel en de bijbehorende goederen met een totale oppervlakte van 18 ha 98 a 50 ca geschat op 8.453,60 fr.(20). Dit was in december 1864. In juni 1866, na het overlijden van Eugène Dons-Lovendeghem werd ditzelfde kasteel met dezelfde omvang geschat op 218.700 fr. (21). In 1891, bij het overlijden van Louis Baron Dons de Lovendeghem werd het kasteel, dat met de omliggende goederen toen 19 ha 69 a

---

(20) RAG, Fonds erfenisaangiften, erfenisaangifte van Auguste Dons-Lovendeghem, + 21/06/1864, jrg. 1864, bundel 158, nr. 422.

(21) RAG, Fonds erfenisaangiften, erfenisaangifte van Eug. Dons-Lovendeghem, + 25/12/1865, jrg. 1866, bundel 161, nr. 325.

20 ca groot was, geschat op 200.000 fr. (22).
Bekijken we het goederenbezit van Eugène Dons-Lovendeghem in de gemeente Lovendegem dan merken we een vrij groot verschil tussen de gegevens van de erfenisaangifte en die van het kadaster. Volgens de erfenisaangifte bezat hij 167 ha 92 a 85 ca gronden en hoeven in bovengenoemde gemeente (23) Het kadaster vermelt in hetzelfde jaar, 1866, een totaal van 190 ha 30 a 30 ca (24).
Aan de hand van deze voorbeelden zal het voor iedereen duidelijk zijn dat we van de erfenisaangiften geen exacte gegevens mogen verwachten. De erfenisaangifte kan ons wel een idee geven van de rijkdom, en ons vertellen of een persoon rijk, zeer rijk of steenrijk is geweest.

3. Bronnen van diverse aard.

a) Wegwijzer van de stad Gent.

In deze zeer interessante bron, die zich beperkt tot Gent (behalve op politiek vlak) vonden we heel wat gegevens betreffende de kulturele en sociale ambities en interesses van de hier besproken personen. Hun politieke carrière op gemeentelijk (25), provinciaal en nationaal vlak konden we erin aflezen.

---

(22) RAG, Fonds erfenisaangiften, erfenisaangifte van Louis Dons de Lovendeghem, + 21/04/1891, jrg. 1891, bundel 215, nr. 587, depot 10/10/1891.

(23) RAG, Fonds erfenisaangiften, erfenisaangifte van Eug. Dons-Lovendeghem.

(24) Kadastrale legger Lovendegem, dl. 4, p. 80, art. 383.

(25) Gemeenteraadsleden werden, jammer genoeg, niet vermeld.

b) Doodsbrieven.

In de Universiteitsbibliotheek te Gent bevindt zich in de handschriftenzaal een zeer uitgebreid fonds doodsbrieven. Van de meeste hier besproken personen vonden we zo'n overlijdensbericht terug. Het is een interessante bron aangezien in vele gevallen de functies van de overledene erop werden vermeld. We vonden ook doodskaarten terug uitgaande van een vereniging, waardoor het overlijden van een lid of een erelid (in casu een van de in deze verhandeling besproken personen) werd kenbaar gemaakt.

c) Pulikaties en ledenlijsten.

Van heel wat verenigingen namen we de ledenlijsten door. Zij gaven ons een beeld van de interessesferen van de bestudeerde personen, alsook van het sociaal milieu waarin zij zich bewogen.

d) Liber Memoriali.

Het Liber Memorialis is één van de fundamentele bronnen van dit onderzoek. Dit pastoorsboek bevat, wanneer het behoorlijk ingevuld en bijgehouden is, een schat aan gegevens betreffende de houding van de adel tegenover de kerk, tegenover de armen, tegenover standgenoten,enz. We konden een Liber Memorialis terugvinden voor de gemeenten Bellem, Lovendegem, Ronsele, Vinderhoute, Baerle-Drongen en Drongen. De Liber Memoriali van Bellem en Ronsele bevatten heel wat informatie en waren erg bruikbaar. Deze van Vinderhoute en Lovendegem waren iets minder uitgebreid. De Liber Memoriali van Baerle-Drongen en Drongen bevatten bijna geen informatie.

e) Kranten.

In enkele te Gent verschenen kranten (26) gingen we op zoek naar necrologiën betreffende de personen die we behandelen. Deze necrologiën zijn erg verschillend in waarde. Dit belet niet dat ze ons voor een groot aantal personen nuttige informatie konden verschaffen aangaande reizen, verenigingsleven, politiek, enz.

f) Genealogische en heemkundige tijdschriften.

Het is vanzelfsprekend dat we, in het kader van dit onderzoek beroep deden op genealogische tijdschriften. Niet in de eerste plaats om de genealogieën, en genealogische aanwijzingen die ze bevatten, maar wel om hun rijkdom aan artikels betreffende diverse deelfacetten van ons onderzoek, bijvoorbeeld over obiitblazoenen. In 'Le Parchemin' bvb. werden in de artikelenreeks, getiteld 'Propos généalogique autour de nos beaux portraits de famille' diverse, soms door ons bestudeerde personen en families besproken.

In de streek die we bestudeerden gingen we op zoek naar heemkundige kringen, en naar heemkundige kringen waarvan de streek die we bestuderen tot hun werkingsgebied behoort. Ook hier hadden we succes, we troffen diverse heemkundige kringen aan en terzelfdertijd kwamen we in kontakt met plaatselijke vorsers (27).

---

(26) Messager de Gand, Journal de Gand, Gazette van Gent, Journal des Flandres, Le Bien Public.

(27) Heemkundige kringen die de streek tot werkingsgebied hebben zijn : Ons Meetjesland, Appeltjes van het Meetjesland, Het Land van Nevele, Heemkundige kring Marka te Mariakerke, Heemkundige kring Dronghine.

§ 3. Heraldieke wetgeving in België.

1. Van 1795 tot 1815.

Na de aanhechting van de Zuidelijke Nederlanden aan Frankrijk werd door de Grondwetgevende vergadering in onze provincies de adel afgeschaft.
Onder Napoleon I bleef deze wet van kracht. Napoleon heeft dus de oude titels niet hersteld, maar gaf wel het ontstaan aan een gelijksoortige instelling als de adel, de keizerlijke adel, die rechtstreeks van hem afhankelijk was.

2. Van 1815 tot 1830.

Na de val van Napoleon kwamen de Zuidelijke Nederlanden onder het Hollands bewind. Willem I had weinig sympathie voor de Keizerlijke adel en de door Louis-Napoleon Bonapart in Holland gecreëerde adel. Evenals onder Napoleon werd de oude adel niet in zijn volle recht hersteld. Het adelschap werd afhankelijk gemaakt van 's konings willekeur. De Koning kon adeldom van vóór 1795 bevestigen, of kon willekeurig nieuwe edelen creëren.

3. Van 1830 tot 1895.

Na de oprichting in 1830 van de onafhankelijke staat België werd de adelstand in leven gehouden door artikel 75 van de grondwet, waarin staat "Il (le roi) a le droit de conférer des titres de noblesse, sans y pouvoir jamais y attacher aucun privilège". Dit laatste deel werd eraan toegevoegd om het aankweken van een gepriviligieerde klasse tegen te gaan. Adellijke titels werden anderzijds wel noodzakelijk geacht als middel om een persoon te belonen voor door hem

aan de staat bewezen diesten. De Belgische adel is aldus zuiver eervol en houdt geen bijzondere rechten in voor diegenen die houder zijn van een diploma. De koning is niet verplicht titels te erkennen, welke ook de positie der voorouder van de eiser onder het Ancien Regime is geweest. Erkenning is een gunst, geen recht.
Aldus kan men op twee manieren adeldom verwerven. Namelijk door verheffing of door erkenning.

a) Verheffing.

De koning kan tot de adel verheffen wie hij wil. Er zijn echter verscheidene mogelijkheden nl. : adeldom zonder titel, adeldom met titel en een titel als de begunstigde reeds van adel is. De verheffing kan persoonlijk of erfelijk zijn. Meestal verlenen de patentbrieven verheffing tot de adeldom aan alle mannelijke en vrouwelijke afstammelingen geboren uit een wettig huwelijk. De titel is ofwel persoonlijk ofwel overdrachtelijk voor de mannelijke eerstgeborenen (28).

b) Erkenning.

Evenals verheffing hangt de erkenning van de 'goodwill' van de vorst af. Om erkenning van adelschap te bekomen moet men patentbrieven of echte documenten bezitten die adeldom in het Ancien Regime bewijzen. Meestal bestaan deze documenten niet meer en dit geeft soms aanleiding tot delicate kwesties.
Bij Koninklijk Besluit van 23 april 1853 werd beslist dat de Koning niet langer adellijke titels, verleend door vreemde vorsten, zou bevestigen.

---

(28) M. VAN GESTEL, Op.cit., p. 21.

4. Adellijke titels - bijnamen van plaats.

Binnen de adel bestaat er een hiërarchie die, gaande van de laagste naar de hoogste rang, de volgende is : jonkheer, ridder, baron, burggraaf, graaf, markies, hertog en prins.

De toevoeging van een plaatsnaam aan de familienaam heeft geen adellijke betekenis. Onder het Ancien Regime konden zowel burgers als edelen in het bezit zijn van een leen. Het was gebruikelijk dat, zowel de enen als de anderen, de naam van hun heerlijkheid opnamen in hun familienaam.

§ 4. De heraldieke wetgeving in Frankrijk na 1814.

Van 1795 tot 1814 waren België en Frankrijk aan dezelfde schikkingen, in verband met de adel, onderworpen. Voor de daaropvolgende periode geven we hier een kort overzicht.

1. De restauratie (Lodewijk XVIII en Karel X).

Het waren vooral de gevolgen van het Charter van 1814 die in deze periode belangrijk waren. Het artikel 71 van dit Charter bepaalde dat "La noblesse ancienne reprend ses titres, la nouvelle conserve les siens. Le Roi fait des nobles a volonté ; mais il ne leur accorde que des rangs et des honneurs, sans aucune exception des charges et des devoirs de la société" (29).
Lodewijk XVIII nam opnieuw de titels van markies en burggraaf in gebruik. Brieven van adeldom zonder titel werden eveneens

(29) M. VAN GESTEL, Op.cit., p. 45.

vrijgegeven.
Het door dit Charter gecreëerde 'Chambre des Pairs' vormde één van de organen der wetgevende macht.
Lodewijk XVIII poogde aldus het evenwicht te herstellen en de verzoening in de hand te werken door oude en keizerlijke adel in één instelling samen te brengen.

2. De juli-monarchie (1830-1848).

Theoretisch gezien toonde Louis Philipe zich vijandig tegenover de adel,aldus M. de Pradel de Lamasse. Praktisch liet hij de zaken lopen zoals ze waren (30).
In het Charter van 1830 werd namelijk het artikel nr. 71 overgenomen uit het Charter van 1814. De oude en de nieuwe adel behield haar titels.

3. De periode 1848.

Een der drie grote principes der Franse revolutie, nl. de gelijkheid, werddoor de nieuwe machthebbers doorgevoerd. Alle oude titels van adeldom werden afgeschaft en de benamingen die eraan verbonden waren verboden. De grondwet van de Republiek van 4 - 10 november 1848 bepaalde in artikel 10 dat voortaan elke adellijke titel verboden was.

4. Het tweede Keizerrijk, Napoleon III.

Het dekreet op de afschaffing van de adel, daterend uit 1848, werd in 1852 teniet gedaan. De titels werden aan de adel teruggegeven.

---

(30) MARTIAL DE PRADEL DE LAMASSE, L'idée de la Noblesse en France depuis la révolution, in : Marcure de France, jrg. 1939, p. 312.

5. De Franse republiek (na 1870).

De adel bleef juridisch bestaan in Frankrijk. Het gebruik van adellijke titels bleef na 1870 geoorloofd. Onrechtvaardige bezitters werden juridisch vervolgd. Theoretisch had de president van de republiek het recht adellijke titels te verlenen. Een beslissing van 10 mei 1875 bepaalde echter dat er geen toekenning van titels meer zou gebeuren.

Besluit.

Met uitzondering van de periode februari 1848 - december 1851, gedurende dewelke de Franse adel was afgeschaft, bleef de adel in Frankrijk juridisch bestaan. Na de val van Napoleon I hernam de oude adel haar titels en behield de Napoleontische adel de hare. Koning en Keizer konden nieuwe adel creëren. Na 1875 veranderde de situatie en werd geen adeldom meer verleend of erkend. Alleen de overdracht van bestaande titels werd nog ter harte genomen. Dit gebeurde niet meer door het staatshoofd maar het werd een louter administratieve aangelegenheid. Dit in tegenstelling met België waar de vorst zijn voorrechten in verband met de adel bleef houden.
Gedurende bijna gans de negentiende eeuw (tot 1870) bleef de adel echter in gevaar. M. de Pradel de Lamasse schreef "Tous les survivants de la Révolution et leurs héritiers directs vécurent dans la crainte inavouée de la guillotine, crainte que les sanglantes de la Commune n'étaient pas de nature à dissiper" (31). Vooral de lagere adel zonderde zich af van de officiële posten. Door de vele regimewisselingen was het gevaarlijk een hoge functie te vervullen. Enkel een militaire carrière bleef voor hen open.

---

(31) MARTIAL DE PRADEL DE LAMASSE, Op.cit., p. 323.

Wat was nu de plaats van de adel in de Franse maatschappij ?

De Franse adel was in duigen gevallen. M. de Pradel de Lamasse zegt daarover "Ce galvaudage d'une institution qui fit jadis grande figure est sévèrement commentée à l'étranger où l'on dispose d'une réalité vivante et respectée. On sait en particulier que les Anglais appellent la France la "Nation des Comtes" (32). Het was namelijk zo dat onder al de hierbovengenoemde regeringen nieuwe adel was gecreëerd. Wettelijk erkent de staat de adel en geeft haar een minimum aan bescherming. Sociaal gezien is het, vals of echt, nog steeds een onloochenbaar voordeel, omdat zij aan een onbekende toelaat zich direkt te distanciëren van de anonieme massa.

---

(32) MARTIAL DE PRADEL DE LAMASSE, Op.cit., p. 327.

HOOFDSTUK I. DE ADEL IN DE BESPROKEN KANTONS.

Inleiding.

Na een geografische omschrijving en een opsomming van de in dit gebied aanwezige adellijke families gedurende de negentiende eeuw, zullen we een korte schets geven van deze families en de personen die voor deze studie in aanmerking komen. Het is echter niet de bedoeling hier zoveel mogelijk te vertellen over een bepaalde familie of persoon. In de eerste plaats wordt er aandacht besteed aan de afkomst van de familie, met de vraag of zij tot de oude of de nieuwe adel behoort. Daarna worden de leden van deze familie, die gedurende de negentiende eeuw in het kanton hebben gewoond, kort besproken. In een laatste deel geven we aandacht aan de woonplaats van de edelen op het platteland en in de stad. Daarbij wordt de houding van deze sociale groep tegenover beide woonplaatsen onder de loep genomen.

Dit hoofdstuk heeft aldus een inleidend doel. Het leek ons noodzakelijk vooraf kennis te maken met de adellijke families in de besproken kantons, om achteraf hun houding tegenover bepaalde processen beter te begrijpen.

A. Geografische omschrijving en weerhouden adellijke personen.

In de inleiding vertelden we reeds dat we als geografische omschrijving het kanton Zomergem en het IVde kanton van Gent hadden genomen. Ze zijn respectievelijk gelegen ten noordwesten en ten westen van Gent. Het kanton Zomergem bevat de gemeenten : Bellem, Ursel, Knesselare, Zomergem, Ronsele, Lovendegem en Merendree. Het IVde kanton van Gent bevat de gemeenten : Mariakerke, Drongen en Vinderhoute (1).

In deze tien gemeenten troffen we in totaal drieëntwintig edellieden aan. We houden er aan te herinneren dat alleen zij die effectief in de gemeente woonachtig waren werden weerhouden.
Het zijn met name, in de gemeente :

Bellem	- Burggraaf Leopold le Sergeant d'Hendecourt. - Frederic de Kerchove-de Naeyer.
Ursel	In de negentiende eeuw was er geen enkele adellijke familie woonachtig te Ursel.
Knesselare	Evenals te Ursel was ook hier geen enkele adellijke familie woonachtig gedurende de negentiende eeuw.
Zomergem	- Louis de Ghellinck de Wynghene de Nokeren.
Ronsele	- Baron Gaspar de Draeck. - Graaf Karel du Chastel de la Howarderie.

(1) Wegwijzer van de stad Gent, jrg. 1828, pp. 144 - 146.

Lovendegem	- Baron August Dons-Lovendeghem.
	- Baron Eugène Dons-Lovendeghem.
	- Baron Louis Dons de Lovendeghem.
	- Baron Henri Surmont de Volsberghe.
	- Ambroise Penneman de Bosscheyde.
	- Burggraaf Karel de Vaernewyck d'Angest.
Merendree	- Constantin Kervyn.
	- Paul Kervyn de Meerendré.
Mariakerke	- Karel van Tieghem.
	- Ridder Pierre van Tieghem de ten Berghe.
	- Baron Felix de Norman.
	- Emmanuel Kervyn d'Oud Mooreghem.
	- Adolph Kervyn d'Oud Mooreghem.
Drongen	- Jan Rooman.
	- Graaf Karel Victor de Salviac de Viel-Castel.
	- François Theodore Stalins.
Vinderhoute	- Ridder Charles de Ponthieure de Berlaere.
	- Jules van Pottelsberghe de la Potterie.

We zullen nu deze personen en de families waartoe ze behoren eens nader bekijken.

B. Historiek van de families en korte biografische schets van de personen.

1. De familie de Ponthieure de Berlaere.

De familie de Ponthieure de Berlaere is afkomstig uit het graafschap Vlaanderen (XVIe eeuw) (1). Het oude huis Ponthieure de Berlaere stamt af,langs mannelijke lijn van de oude Hertogen van Bretagne, en langs vrouwelijke kant van de familie Berthout, de oude Heren van Mechelen (2). Op 4 oktober 1717 verkreeg de familie erkenning van adelschap en toekenning van de titel 'Ridder van het Roomse Rijk' door Keizer Karel VI (3). De familie mag aldus tot de oude adel gerekend worden.

De persoon die zal behandeld worden is Charles Auguste Louis Fidèle de Ponthieure de Berlaere. Hij werd geboren te Gent op 4 juni 1800 (4 prairial van het jaar VIII) en overleed te Vinderhoute op 15 augustus 1874. Charles Aug. huwde op 26 juni 1821 met Félicité Marie Mouroit (overleden te Vinderhoute op 15okt. 1863 op de leeftijd van 61 jaar) Op 15 augustus 1822 verkreeg hij erkenning van adelschap en van zijn titel van 'Ridder'. Deze titel werd erfelijk voor alle nakomelingen (4).
Charles Auguste heeft een bewogen en goed gevuld leven gehad. Hij voerde bevel over een van de kompagnieën vrijwilligers die naar Antwerpen werden gestuurd om de stad bij te staan gedurende het bombardement der Nederlandse troepen in 1830 (5)

---

(1) RYCKMAN DE BETZ, Armorial général de la noblesse belge, Liège, 1967, p. 66.
(2) J.S. DE HERCKENRODE, Généalogie de la famille de Ponthieure de Berlaere, Gand, 1862, p. 1.
(3) RYCKMAN DE BETZ, Op.cit., p. 66.
(4) RYCKMAN DE BETZ, Op.cit., p. 66.
(5) Journal de Gand, 24/08/1874.

Bij de Burgerwacht van de stad Gent bracht hij het tot kommandant van het vijfde legioen. In Vinderhoute was hij bij zijn overlijden tien jaar burgemeester (6).

We hebben over deze persoon vrij veel informatie kunnen verzamelen. We konden enkele familiepapieren op de kop tikken. Deze bevinden zich in het voortreffelijk geklasseerd familiearchief van de familie de Berlaere dat zich bevindt bij Dhr. M. van Geluwe de Berlaere, Oude Molenweg 3 te Nokere.
In dit archief vonden we ook 1032 kopieën van brieven die Charles Auguste de Ponthieure de Berlaere schreef als kolonel van het vijfde legioen van de Gentse Burgerwacht. De correspondentie was gericht aan alle mogelijke instanties en is wellicht een zeer interessante bron voor de studie van de Gentse Burgerwacht (7).

2. De familie Dons de Lovendeghem.

De familie Dons de Lovendeghem is afkomstig uit het graafschap Vlaanderen. Ze verschijnt op het politieke toneel vanaf de XVIIe eeuw.
Het is echter mogelijk dat de naam van de familie een andere schrijfwijze had. In de XVde eeuw vinden we een zekere Jacques Donce of Donse, raadsheer van de Hertog van Bourgondië, commissaris van de prins voor de vernieuwing van de magistratuur in Vlaanderen in 1454 - 1473 en 1474. Hij werd 'watergraaf' benoemd in 1460. Deze Jacques Donce of Donse overleed in 1474. Hij huwde twee maal. Een eerste

---

(6) Wegwijzer van de stad Gent, jrg. 1865, 1869, 1871, 1874.
(7) Correspondance de la 5ième légion de la garde civique de Gand, 12/08/1831 -20/08/1847. in : Familiearchief van de familie de Berlaere, bij de familie.

keer met Marie Uuttenhove en de tweede maal met Philipine Boudens.
Tussen deze persoon en de familie Dons die in de XVIIde eeuw verschijnt is er, jammer genoeg, geen enkel verband (8).

Op 4 mei 1716 werd de titel van 'Baron de Lovendeghem' toegekend aan Gillis Dons door Keizer Karel VI (9). De patentbrief werd afgedrukt in de Annuaire de la Noblesse belge, jrg. 1860, pp. 296-297.
Van deze familie zullen we drie personen bespreken.

a) Auguste Joseph Marie Baron Dons-Lovendeghem
b) Eugène Jean Auguste Baron Dons-Lovendeghem
c) Louis Eugène Marie Baron Dons de Lovendeghem

a) Auguste Joseph Baron Dons-Lovendeghem.

Hij was de zoon van Jean Jacques Joseph Baron Dons de Lovendeghem en de kleinzoon van Jean Joseph Jacques Baron Dons de Lovendeghem. Dit laatste is hier wel belangrijk, aangezien laatstgenoemde persoon de stamvader was van de twee takken (de Baronnen Dons de Lovendeghem en de Ridders Dons de Lovendeghem) van deze familie. (zie genealogie).

Auguste Joseph werd geboren te Gent op 16 september 1778 en overleed er op 21 juni 1864. Hij huwde op 19 september 1797 met Marie Henriette Stalins (+ Gent 21 juli 1851)(10). Auguste Joseph had erkenning van adelschap en van zijn titel verkregen op 14 april 1816, ter gelegenheid van zijn benoeming in het 'Ridderschap van Oost-Vlaanderen'. Hij weigerde echter de eed af te leggen tussen 1817 en 1824. In 1823 kreeg hij een laatste uitstel van drie maanden, om zich in orde te stellen met de wettelijke voorschriften.

---

(8) RAG, Fonds de Ghellinck-Vaernewyck, deel I, nr 2550, p. 339.
(9) RYCKMAN DE BETZ, Op.cit., p. 164.
(10) Annuaire de la Noblesse de Belgique, jrg. 1899, p. 640.

Aangezien hij daar niet aan voldeed werd hij op 31 mei 1824 uit de Ridderorde gesloten (11).
In 1859 vroeg en verkreeg hij dan erkenning van adelschap en van zijn titel van 'Baron'. De titel was erfelijk voor de eerstgeborene in mannelijke lijn (12).

b) Eugène Jean Auguste Baron Dons-Lovendeghem.

Hij was de eerstgeborene in mannelijke lijn van August Dons-Lovendeghem. Eugène Jean werd geboren te Gent op 22 oktober 1798 en overleed aldaar op 25 december 1865. Hij huwde op 7 oktober 1854 Delphine Marie Florentine van Eyll. Geboren te Barcenalle-Leignon op 18 januari 1829. Zij bleven kinderloos.
Eugène Jean was de laatste van het mannelijk geslacht van deze tak der Baronnen van Lovendeghem. De titel werd om die reden toegekend, op 22 december 1881 aan Louis Eug. Dons. De titel was erfelijk op dezelfde manier. Door Koninklijke Besluiten van 4 mei en 3 november 1885 kreeg laatstgenoemde de toelating 'de Lovendeghem' bij zijn naam te voegen (13).

c) Louis Eugène Marie Ghislain Baron Dons de Lovendeghem.

Hij werd geboren te Gent op 12 december 1835 en overleed te Brussel op 11 april 1891. Hij huwde te Gent op 18 april 1861 met Pauline Marie Colette Hermès Cardon (°Gent 21 jan. 1840). Zij kregen vier kinderen (14).
Louis Eugène Baron Dons de Lovendeghem was de zoon van Ridder Edouard Dons en Emelie Philipine de Marnix.
Baron Louis Dons deed hogere studies in de filosofie te Leuven. Hij kon deze studies echter niet beëindigen ten

---

(11) Annuaire de la Noblesse, jrg. 1891, p. 639.
(12) RYCKMAN DE BETZ, Op.cit., p. 164.
(13) RYCKMAN DE BETZ, Op.cit., p. 164.
(14) Annuaire de la Noblesse, jrg. 1891, p. 640 - 641.

gevolge van een ongeval (15). Na twee jaar op een rustbank te hebben doorgebracht was hij terug hersteld (16).

Van deze familie hebben we geen familiepapieren kunnen terugvinden. Op onze brieven werd nooit een antwoord gegeven.

3. De familie de Draeck.

De familie de Draeck mag tot de oude adel gerekend worden. Zij is afkomstig uit het Hertogdom Brabant en behoorde tot het oude patriciaat van Antwerpen in de dertiende eeuw (17). Op 12 mei 1781 werd de titel van Baron door Keizer Josef II (18) toegekend aan Frédéric François de Draeck, heer van Ronsele, geboren op 25 augustus 1710 en overleden te Munster op 24 december 1794. Hij was gehuwd met Marie Lucie Gage (19). Ze kregen acht kinderen, waaronder de persoon die in deze verhandeling nader belicht wordt, zijnde Gaspar Ghislain Bernard Baron de Draeck. Hij werd geboren op 12 februari 1758 en overleed op 18 augustus 1831 (20). Hij huwde op 6 november 1797 in het geheim Marie Pulcherie

---

(15) " Le jeune baron d'ons (sic) de Marnix, étudiant en philosophie à Louvain, occupe en ville un appartement au 3ième étage, composé de plusieures pièces contigués. Il trouvait plaisant parfois, quand un ami venant frapper à sa porte de sortir par la fenêtre d'une pièce et de s'introduire dans l'autre pièce, après avoir répondu à son ami : Entrez. Vingt fois, il avait opéré ce passage dangereux ; mais, il y a quelque jours, ce passage lui a été fatal : il est tombé sur le pavé, s'est brisé deux jambes et un bras, et blessé fortement à la tête. Son état est désespéré. Il a reçu les derniers sacraments."
L'etoile belge, 26/07/1856.

(16) C. ALBERDINCK THYM, Het leven van Baronnes Dons de Lovendeghem, geboren Gravin de Marnix, p. 44.

(17) RYCKMAN DE BETZ, Op.cit., p. 167.

(18) RYCKMAN DE BETZ, Op.cit., p. 167.

(19) F.V. GOETHALS, Dictionnaire généalogique des familles nobles de la Belgique, Bruxelles, 1849-1852, p. 57.

(20) Parochieregisters van de pastorij van Ronsele, deel 3

Ferdinande Charlotte Baronnes de Baudequin de Peuthy, geboren op 29 september 1781 en overleden te Ronsele op 28 november 1864 (21). Het paar kreeg zes kinderen, allemaal meisjes, waarvan de laatste, Georgine, huwde met Graaf Karel de Chastel de la Howarderie.

Onder het Hollands Regime, nl. op 14 april 1816, verkreeg Gaspar de Draeck erkenning van adelschap (22). Zijn titel was erfelijk langs mannelijke lijn. Hij werd ook kamerheer van Willem I benoemd (23).

Gaspar de Draeck woonde op het kasteel van Ronsele(24) dat zijn eigendom was. Zijn broer Baron Louis de Draeck,daarentegen woonde overwegend te Gent, waar hij ook politiek aktief was.
Gaspar de Draeck had hogere studies gedaan. Hij was licenciaat in de Rechten (25).

Aangezien de familie uitgestorven is hebben we geen rechtstreekse afstammelingen gevonden. Nochtans konden we enkele gegevens en foto's verkrijgen bij een verre nazaat van deze familie zijnde Graaf F. de Limburg-Stirum, wonende te Chaumont Gistoux.

---

(21) F.V. GOETHALS, Dictionnaire..., p. 58.

(22) RYCKMAN DE BETZ, Op.cit., p. 168.

(23) Annuaire de la Noblesse belge, jrg. 1851, pp. 112-113.

(24) J. STENGERS e.a., Index des éligibles au Sénat (1831-1893), Bruxelles, 1975, p. 100.

(25) H. BALTHAZAR, Strukturen en mutaties bij het politiek personeel. Een studie over het sociaal wisselingsproces te Gent in de vormingsjaren van de hedendaagse tijd. (1780-1850), Onuitgegeven doctoraatsverhandeling, Gent 1969 - 1970, p. 85.

4. De familie du Chastel de la Howarderie.

De familie du Chastel de la Howarderie is één der oudste Doornikse families. De aanwezigheid van een kroon op het wapenschild getuigt van een illuster verleden. Volgens overleveringen is de familie du Chastel verwant met de Hertogen van Bourgondië (26).
Op 3 oktober 1605, werd hen de titel van 'Burggraaf van Hautbourdin' toegekend door de Aartshertogen Albert en Isabella (27). In 1696 verkregen zij de titel 'Graaf van het Roomse Rijk' van Keizer Leopold. Op 2 november 1857 kreeg Charles Antoine Gabriël Marie du Chastel de la Howarderie erkenning van adelschap en werd zijn grafelijke titel bevestigd. Deze was erfelijk voor alle nakomelingen. De familie mag dus tot de oude adel gerekend worden (28).

De persoon die voor deze verhandeling belangrijk is, is Karel Antoon Gabriel Marie Graaf du Chastel de la Howarderie, geboren te Sobolec in Moravië op 22 juni 1807 en overleden te Ronsele op 4 september 1876 (29). Hij was de zoon van Pierre Dominique en Caroline Frederique Gravin de Roggendorf, geboren te Wienerisch Neustadt (Wenen) op 26 oktober 1779.
Karel du Chastel huwde een eerste maal,op 17 juni 1841, met Mathilde van Zuylen van Nyevelt (+ Brugge 20 maart 1842). Een tweede maal, op 16 september 1844 met Georgine de Draeck, de jongste dochter van Gaspar de Draeck (30). Zij kregen twee kinderen.

---

(26) F.V. GOETHALS, Miroir des notabilités nobiliaires de Belgique, des Pays-Bas et du Nord de la France, Bruxelles, 2 dln., p. 773.

(27) RYCKMAN DE BETZ, Op.cit., p. 122.

(28) Annuaire des familles nobles et patriciennes de Belgique (1900-1909),Bruxelles, jrg. 1900, p. XXX.

(29) Annuaire de la Noblesse, jrg. 1858, pp. 84 - 85.

(30) Parochieregister van de pastorij van Ronsele, deel 3 1831 - 1862, niet gepagineerd.

Na zijn studies koos Karel du Chastel voor een militaire carrière. Hij trad in dienst van Willem I als vrijwilliger bij de kurassiers (in 1825). Hij werd achtereenvolgens onderluitenant (1830) en eerste luitenant (1836). Hij verkreeg zijn eervol ontslag in de graad van 'capitaine de Dragons' in 1839, samen met het Bronzen Kruis, en 'le boucle militaire'. Hij werd ook ridder in de Orde van de Nederlandse Leeuw benoemd (31).
Bij zijn terugkeer in België trad hij tot de Burgerwacht toe. Hij hield zich vooral bezig met de reorganisatie ervan. In minder dan een jaar werd hij verkozen in de graden van kapitein, majoor, luitenant-kolonel. In deze laatste hoedanigheid voerde hij bevel over het tweede legioen van 1843 tot 1853, en het eerste legioen van 1853 tot 1861.
Na zijn benoeming tot kolonel in 1861 volgde op 25 mei1865 de benoeming tot 'commandant supérieur de la Garde Civique' met de graad van Generaal-Majoor. Op 15 mei 1875 promoveerde hij tot Luitenant-Generaal (32).
Ook door Koning Leopold II werd hij gewaardeerd. Hij verkreeg op 24 juli 1849 de graad van Ridder in de Leopoldsorde (33), op 29 december 1859 deze van Officier in de Leopoldsorde (34), en op 16 oktober 1870 de graad van 'Commandeur' (35).
Op politiek vlak was hij aktief als burgemeester van de gemeente Ronsele vanaf 1848 (36).

---

(31) Annuaire de la Noblesse, jrg. 1858, pp. 84-85.

(32) Journal de Gand, 10/09/1876.

(33) Journal de Gand, 10/09/1876.

(34) Livre d'or de l'ordre de Léopold et de la Croix de Fer, Bruxelles, 1858-1861, III dln., dl. II, p. 26.

(35) Journal de Gand, 10/09/1876.

(36) Liber Memorialis van de Kerk van Ronsele, p. 19.

5. De familie de Ghellinck de Wynghene de Nokeren.

De familie behoort tot de oude adel. Ze is afkomstig uit het Graafschap Vlaanderen, meer bepaald de streek van Kortrijk (37).
Op 10 mei 1705 werd Jean Baptiste de Ghellinck in de adel opgenomen met de titel van 'schildknaap' door Koning Filips V. Dit adellijk diploma werd op 16 mei 1716 geannuleerd door Karel VI en vervangen door de toekenning van de titel 'Chevalier héréditaire du Saint-Empire' en erkenning van vier kwartieren adelschap. Daarenboven werd ook de gouden kroon toegekend.

De persoon die voor deze verhandeling belangrijk is, is Louis Philippe Ghislain de Ghellinck de Wynghene de Nokeren. Geboren te Gent op 15 december 1782 en overleden te Zomergem op 9 juli 1856. Hij is ongehuwd gebleven.
Over deze persoon kunnen we zeer weinig vertellen. We hebben bijna geen gegevens over hem teruggevonden, noch in de archieven, noch bij de familie.

---

(37) F.V. GOETHALS, Dictionnaire..., dl. 2, p. 422.

6. De familie de Kerchove.

Deze familie behoort tot de oude adel en is afkomstig uit het Graafschap Vlaanderen.
Op 23 oktober 1640 werd Jean de Kerchove de titel 'Ridder' toegekend door Koning Filips IV (38). Hij was de stamvader van de vele takken van de familie de Kerchove, zoals o.a. de Kerchove de Denterghem, de Kerchove d'Ousselghem, de Kerchove de ter Elst en de Kerchove d'Exaerde.

De persoon die in deze verhandeling besproken wordt was de te Bellem wonende Frederic Marie de Kerchove-de Naeyer. Hij was de zoon van François Henri de Kerchove en Rosalie Charlotte Thérèse van Pottelsberghe de la Potterie.
In 1799 was François Henri de Kerchove onderluitenant bij het regiment van de bekende 'Dragons de Latour'. Hij onderscheidde zich vooral in de slag tegen de Fransen te Stockach op 25 maart 1799 (39). Daarvoor kreeg hij de graad van Luitenant. In de campagne van 1800 hielp hij mee aan het samendrijven van de Franse troepen in de omgeving van Ulm. Graaf F. de Grunne vermeldt in zijn werk 'Les Dragons Latour' volgend sterk verhaal : " Les pertes des deux escadrons se montèrent à 3 officiers, 46 hommes et 64 chevaux. Le lieutenant Comte Eug. d'Aspermont-Lynden mourut de ses blessures ; le lieutenant François de Kerchove reçut une balle en pleine poitrine comme l'atteste sa chemise précieusement conservée dans sa famille. La balle dévia le long d'une côté et resta logée dans les chairs. Dans l'ardeur de la lutte, Kerchove n'aperçut pas sa blessure ; elle lui fut révélée par les clapotis du sang qui coulait

---

(38) RYCKMAN DE BETZ, Op.cit., p. 259.

(39) F. DE GRUNNE & A. DE WINTER, Les dragons de Latour, Bruxelles, s.d., p. 70.

le long du corps et remplit une de ses bottes."(40).
In 1803 verliet François Henri de Oostenrijkse dienst en werd Kapitein bij de Nationale Marechaussee van Nederland in 1814. Hij werd Kolonel in 1824. In 1831 bekwam hij de graad van Generaal-Majoor in het Belgische leger (41). Hij was ook raadsheer aan het Militaire Gerechtshof onder Leopold I (42). François Henri de Kerchove overleed in het jaar 1847.

Frederic Marie de Kerchove de ter Elst werd geboren te Gent op 27 mei 1805 en overleed op zijn kasteel te Bellem op 28 september 1880. Hij huwde te Gent op 18 juli 1837 met Elisa de Naeyer (°Gent 1 okt. 1812, + Gent 30 juni 1898) dochter van Eugène J. de Naeyer en Jeanne Marie van Caneghem (43). Deze laatste was de dochter van de bekende Gentse fabrikant Jacob Lieven van Caneghem. Frederic de Kerchove kreeg zes kinderen.
Frederic de Kerchove had politieke ambities. Hij bracht het zelfs tot senator (44).

We konden van deze familie een zeer rijk familiearchief terugvinden. Daarin bevinden zich reisverslagen, een uitgebreide briefwisseling en een volumineus dagboek. Dit alles bevindt zich bij R. de Kerchove d'Ousselghem, Dieweg 49 te Brussel.

---

(40) F. DE GRUNNE & A. DE WINTER, Les dragons de Latour, Bruxelles, s.d., p. 72.
In voetnoot voegt hij eraan toe : " Nous tenons ces détails du sénateur Eugène de Kerchove d'Exaerde, qui se rappelle de les avoir entendues plusieurs fois de la bouche de son grand-père." Dit lijkt erg twijfelachtig. François-Henri stierf in 1847 en Eugène Marie werd geboren in 1844. We denken niet dat een driejarige veel zal gesnapt hebben van dit verhaal.

(41) F. DE GRUNNE & A. DE WINTER, Op. cit., p. 72.

(42) Le Parchemin, 3de jaargang, 1938, nr. 18, p. 41.

(43) Annuaire de la Noblesse, jrg. 1859, p. 212.

(44) Archief van de Senaat, dossier de Kerchove-de Naeyer.

Portret van Frederic
de Kerchove-de Naeyer.

Portret van Elisa
de Naeyer.
Vrouw van Frederic
de Kerchove.

De drie dochters van
Frederic de Kerchove-
de Naeyer.
van l.n.r.
Valentine (°1850)
Alice (1838-1877)
Lucie (1842-1880)
Op de achtergrond zien
we het kasteel van
Bellem.

Jeanne-Marie de
Naeyer-van Caeneghem.
Schoonmoeder van
Frederic de Kerchove-
de Naeyer.

7. De familie Kervyn.

Deze familie is afkomstig uit het graafschap Vlaanderen, meer bepaald uit de streek van Eeklo (45).
Op 4 juli 1766 kreeg Jean Baptiste Kervyn samen met zijn toen reeds overleden vader Jacques Kervyn, toekenning van adelschap door Keizerin Maria Theresia (46).
Jacques Kervyn was de stamvader van de twee takken der Kervyns die in deze verhandeling besproken worden nl. :

I. de familie Kervyn d'Oud Mooreghem.
II. de familie Kervyn de Meerendré.

In totaal hebben we vier personen van deze familie in deze verhandeling weerhouden. Twee van elke tak.

I. De familie Kervyn d'Oud Mooreghem.

a) Emmanuel Antoine Ghislain Kervyn d'Oud Mooreghem.

Hij werd geboren te Gent op 30 juli 1772 en overleed in dezelfde stad op 12 mei 1842. Hij was de zoon van George Antoine Kervyn d'Oud Mooreghem, welke laatste erkenning van adelschap verkreeg op 24 juni 1827 (47). Laatstgenoemde was schepen van Gedele tot 1785 en lid van de 'Collatie Onze Lieve Vrouw' (2 mei 1790)(48).
Emmanuel Antoine huwde op 25 augustus 1796 Marie Agnes van den Hecke (° Gent 23/04/1774, +Gent 18/10/1821) (49).
Ze kregen zeven kinderen waarvan Adolph Joseph Kervyn d'Oud Mooreghem de laatste was (zie I.b.).
Emmanuel Antoine was noch op politiek, noch op sociaal vlak aktief. We vonden dan ook zeer weinig gegevens over hem terug.

---

(45) RYCKMAN DE BETZ, Op.cit., p. 263.
(46) RYCKMAN DE BETZ, Op.cit., p. 263.
(47) RYCKMAN DE BETZ, Op.cit., p. 263.
(48) H. BALTHAZAR, Strukturen en mutaties..., onuitgegeven doctoraatsverhandeling, Gent 1969-1970, p. 237.
(49) Annuaire de la Noblesse, jrg. 1860, p. 170.

b) Adolf Josef Ghislain Kervyn d'Oud Mooreghem.

Hij werd geboren te Gent op 12 januari 1813 en overleed op zijn kasteel te Mariakerke op 14 januari 1883 (50). Hij was ongehuwd.
In het jaar 1872 werd hij burgemeester van Mariakerke, en bleef dit tot aan zijn dood. Als katholiek verwierf hij vooral faam door de politiek die hij voerde in de periode van de schoolstrijd (51). Daarover zullen we echter uitvoeriger handelen in het hoofdstuk betreffende de politieke aktiviteiten van de hier besproken groep.

II. De familie Kervyn de Meerendré.

a) Constantijn Ghislain Kervyn.

Deze persoon werd geboren te Gent op 26 november 1776 en overleed te Gent op 13 oktober 1852. Hij was de laatste zoon van Jean Baptiste Kervyn (zie hoger). Hij huwde te Gent op 5 mei 1808 met Marie Sophie de Kerchove d'Exaerde (° 17 juli 1783 en + te Gent op 16 januari 1850) (52). Ze kregen zeven kinderen. De voorlaatste daarvan was Paul Marie (zie II.b.). Aangezien we geen familiearchieven konden terugvinden hebben we zeer weinig gegevens betreffende deze familie, en vooral betreffende deze persoon.

b) Paul Marie Ghislain Kervyn de Meerendré.

Hij werd geboren op 20 januari 1817 te Merendree, en overleed er op 30 juni 1891(53). Op 30 juni 1886 verkreeg hij erkenning van adelschap. Op 20 oktober 1887 volgde de toelating om 'de Meerendré' aan zijn naam toe te voegen. 'Meerendré' was de oude heerlijkheid van de familie (54).

---

(50) UBG, Fonds doodsbrieven.

(51) J. BRAEKELEIRS, Heemkundige sprokkelingen over Mariakerke, Heemkundige kring Marka, 1977, p. 46.

(52) F.V. GOETHALS, Dictionnaire..., dl. 3, p. 484.

(53) UBG, fonds doodsbrieven.

(54) RYCKMAN DE BETZ, Op.cit., p. 265.

Portret van Paul Kervyn de Meerendré. De wapens die op de omlijsting voorkomen zijn enerzijds Kervyn-de Kerchove (zijn ouders) anderzijds van Zuylen van Nyevelt (zijn vrouw).

Portret van Jan Rooman.
(voor bespreking zie pag. 47)

Hij huwde met Stéphanie van Zuylen van Nyevelt (° 9 april 1827, + 9 maart 1908) op 7 april 1845 te Brugge (55). Zij kregen twaalf kinderen, waarvan er drie op jonge leeftijd stierven.
Paul Marie Kervyn de Meerendré was Dokter in de Rechten (56) en werd kantonaal inspecteur van de lagere scholen (57). Verder was hij een tijdlang schepen van Merendree en had hij ook een tijdje zitting in de gemeenteraad van voornoemde gemeente (58)
Hij was Ridder in de Leopoldsorde, en ontving het Burgerkruis eerste klasse (59).

8. De familie le Sergeant d'Hendecourt.

De familie le Sergeant d'Hendecourt is afkomstig uit het graafschap Henegouwen, doch ging later tot de Franse adel behoren. Op 20 juni 1614 kregen zij toekenning van adelschap van de Aartshertogen Albert en Isabella (60). In de 17de eeuw woonde de familie in Artesië waar ze werd vertegenwoordigd door Louis le Sergeant heer van Beaurrains en Hendecourtel (61).
De persoon die we in deze verhandeling behandelen is Burg-

---

(55) R. COPPIETERS 'T WALLANT, Notice généalogiques et historiques sur quelques familles en Flandre Occidental, Bruges, pp. 148-149.

(56) RAG, Nieuw archief Merendree, nr 66, kiezerslijsten, 1883-1894.

(57) UBG, Fonds doodsbrieven.

(58) Wegwijzer van de stad Gent, jrg. 1886 tot 1889.
RAG, Nieuw archief Merendree, nr. 66.

(59) UBG, Fonds doodsbrieven.

(60) RYCKMAN DE BETZ, Op.cit., p. 425.

(61) Grand Armorial de la France, Cathalogue général des armoiries des familles nobles de France, Paris, 6 dln., dl. 6, p. 209.

graaf Leopold Benoît Marie le Sergeant d'Hendecourt (62). Hij werd geboren op 24 januari 1812 (63) en overleed te Brussel op 9 februari 1876 (64). Deze Franse edelman uit Gontreuil was gehuwd met Octavie Marie Reine de Blondel de Beauregard. Zij hadden vier kinderen.
Over deze persoon hebben we weinig gegevens teruggevonden. Nochtans zullen we, dank zij het Liber Memorialis van de kerk van Bellem en het archief van de familie de Kerchove, in staat zijn zijn optreden in de gemeente Bellem te beschrijven (65).

9. De familie de Norman.

De familie de Norman is afkomstig uit het graafschap Vlaanderen. Men vindt ze te Gent vanaf de veertiende eeuw (66). Op 12 oktober 1630 werd de titel 'Ridder' toegekend door Koning Filips IV (geregistreerd op het Rekenhof te Rijsel). Op 22 juni 1754 volgt de toekenning van de titel 'Baron'. Op 20 februari (of maart) 1787 werd door

---

(62) UBG, Fonds doodsbrieven, doodsbericht Cornille-Ghislain Joseph le Sergeant d'Hendecourt.
Leopold le Sergeant d'Hendecourt mag niet verward worden met Benoit le Sergeant d'Hendecourt zoals in de verhandeling van De Vulder.
DE VULDER, Biografisch repertorium der Belgische parlementairen, senatoren en volksvertegenwoordigers, 1830 tot 01/08/1965, onuitgegeven licentiaatsverhandeling, dl. 8, p. 3.662.

(63) B. DIESBACH DE BELLEROCHE, Le Sergeant, seigneurs d'Hendecourt, Hendecourt-Lez-Ransart, 1978, pp. 17-19 onuitgegeven genealogie.

(64) Liber Memorialis van de Kerk van Bellem.

(65) Liber Memorialis van de Kerk van Bellem, Annolalien van merkwaardige daedzaken te Bellem.
Familiearchief van de familie de Kerchove.

(66) RYCKMAN DE BETZ, Op.cit., p. 343.

Josef II de titel van 'Graaf' toegekend, met erfelijkheid voor de eerstgeborene in mannelijke lijn (67). Op 13 september 1826 verkreeg Auguste-Marie de Norman erkenning van adelschap en van zijn titel van graaf (68). Deze familie mag dan ook tot de oude adel gerekend worden.
Auguste Marie Graaf de Norman (° 4 mei 1764 + Den Haag 19 maart 1839)was kamerheer van de Oostenrijkse Keizer en van Willem I. Hij was voorzitter van de Hollandse Rekenkamer(69). Het is echter zijn tweede zoon,Baron Felix de Norman, die we hier zullen behandelen.

Felix de Norman werd geboren te Frankfurt am Main op 11 april 1804 en overleed te Evere op 4 maart 1860. Hij bleef ongehuwd (70).
In de periode 1838 tot ± 1841-1842 was hij gevolmachtigd minister in Zuid- en Midden Amerika. Voor zijn verdiensten aldaar werd hij Ridder in de Leopoldsorde benoemd.
Van zijn verblijf in Mariakerke hebben we weinig sporen terug gevonden. In het archief van de familie Coppens d'Eeckenbrugge konden we echter enkele interessante zaken terugvinden in verband met een geschil over de erfenis van Joseph Justin Florent de Norman d'Audenhove (° Gent 17 oktober 1755, + Gent 21 april 1826) (71).

---

(67) M. VAN WELEVELD, Première liste des familles nobles de la Belgique, titrées sous le gouvernement autrichien et autres souverains des Pays-Bas, et reconnues par le roi Guillaume Ier, in : Annales Archéologique de Belgique, dl. 1, 1843.

(68) RYCKMAN DE BETZ, Op.cit., p. 343.

(69) Annuaire de la Noblesse, jrg. 1853, p. 140;

(70) Annuaire de la Noblesse, jrg. 1895, p. 1.696.

(71) RAG, Fonds Coppens d'Eeckenbrugge, nr. 80, geschil i.v.m. de erfenis van J.J.F. de Norman.

10. De familie Penneman de Bosscheyde.

De familie Penneman kan tot de oude adel gerekend worden. Ze is afkomstig uit het graafschap Vlaanderen. Op 1 sept. 1690 verkreeg Pierre François Penneman heer van Aerschot toekenning van adelschap door Koning Karel II (72). In een artikel over de afkomst van de familie Penneman schrijft Gust. van Hoorebeke : " La présence de la famille Penneman à Gand dès le milieu du XIV e siècle est donc incontestable. Mais quant à l'origine du nom, nous l'ignorons complètement : plusieurs conjectures, bizarres mêmes, peuvent naître à ce propos. Nous nous abstiendrons d'en faire aucune ; toute étymologie est difficile à établir, et elle l'est d'autant plus lorsque le nom ne vous offre qu'une décomposition vide de sens. Notre embarras augmente lorsque nous réflichissons au double port d'armes que nous trouvons à cette famille : d'un côté, pour la branche des seigneurs de Mariakerke (d'azur au cygne d'argent, nageant sur une rivière de même) et, soit dit en passant, nous croyons que telles sont les armes primitives de cette maison, d'une autre côté (un fond d'azur à trois plumes d'argent) qui constitue les armes que la famille porte de nos jours." (73). Men kan daaruit besluiten, aldus G. van Hoorebeke, dat de familie ten tijde van haar verheffing tot de adelstand haar wapens veranderde omdat ze haar 'primitieve' wapens niet kon bewijzen. Het is echter zo dat de familie sedert onheuglijke tijden te Gent woonde (74).

Op 20 oktober 1789 verkreeg Charles François Penneman bevestiging van adelschap door Keizer Josef II.

---

(72) RYCKMAN DE BETZ, Op.cit., p. 364.

(73) G. VAN HOOREBEKE, Descente généalogique de la noble famille Penneman, in : Annales de l'Academie d'Archéologie de Belgique, dl. 9, jrg. 1852, pp. 151 - 152.

(74) G. VAN HOOREBEKE, Descente..., pp. 151 - 152.

De persoon die we in deze verhandeling zullen behandelen is Ambroise Joseph Penneman de Bosscheyde. Hij werd geboren te Gent op 22 november 1792 en overleed op zijn kasteel te Lovendegem op 5 december 1852. Hij was ongehuwd.
Op 29 juli 1822 werd hij als schildknaap door Koning Willem I erkend (75)

Dank zij archieven, die zich bij Kolonel Penneman de Bosscheyde bevinden konden we enkele zaken te weten komen over deze persoon. Het geheel blijft echter zeer summier.

11. De familie van Pottelsberghe de la Potterie.

De familie behoort tot de oude adel en is afkomstig uit het graafschap Vlaanderen, waar ze sedert de XIVde eeuw wordt aangetroffen (76). Op 16 januari 1686 verkreeg de familie toekenning van adelschap evenals van de titel 'Baron' door Koning Karel II. Op 14 april 1816 kreeg Christian Emmanuel van Pottelsberghe erkenning van adelschap en werd hij opgenomen in de Ridderorde van Oost-Vlaanderen.

De persoon die we in deze verhandeling zullen behandelen is Jules Ferdinand van Pottelsberghe de la Potterie, geboren te Gent op 13 januari 1818 en overleden in dezelfde stad op 20 december 1890. Hij huwde op 14 juli 1846 met Marie Colette Ghislaine de la Kethulle de Ryhove (° Gent 21 februari 1825). Zij kregen vijf kinderen (77).
Over deze persoon hebben we weinig gegevens. Nochtans was hij een tijdlang burgemeester van de gemeente Vinderhoute (78). We konden wel zijn erfenisaangifte terugvinden. Deze bevat echter weinig gegevens.

---

(75) Adelbrief, in het bezit van Kol. Penneman de Bosscheyde
(76) RYCKMAN DE BETZ, Op.cit., p. 375.
(77) Annuaire de la Noblesse, jrg. 1858, p. 187.
(78) Wegwijzer van de stad Gent, jrg. 1880 tot 1889.

12. De familie Rooman.

De familie Rooman zou afkomstig zijn uit het graafschap Vlaanderen, doch dit is niet onomstotelijk bewezen. In elk geval vinden we de familie terug in de 15de eeuw te Gent. Na de godsdienstoorlogen bekleedde ze overal hoge posten in de magistratuur en de legislatuur, doch soms ook in het leger (79). Wanneer de familie geadeld is konden we niet achterhalen. Dat ze toch van adel is bewijst het wapenschild en het devies dat de familie voerde. Leden van de familie Rooman behoorden tot de 'noblesse de robe' (80). We kunnen deze familie dus tot de oude adel rekenen.

De persoon die we in deze verhandeling weerhouden is Jan Ambrosius Lodewijk Rooman, geboren te Gent op 12 november 1793 (81) en overleden op zijn kasteel te Baerle-Drongen op 19 maart 1881. Hij was gehuwd, op 24 juli 1817 (82) met Silvie Antoinette Speelman, geboren op 26 juli 1796 en

---

(79) R. SCHOORMAN, Généalogie de la famille Rooman, extrait de l'annuaire de la Noblesse Belge, 1ière partie 1911, Bruxelles, 1912, p. 5.

(80) R. SCHOORMAN, Op.cit., p. 6.

(81) " 12 novembris 1793 Baptizavi Joannem Ambrosius Ludovicum Livinum filium legitimum praenobilis Domini Ludovici Livini Ambrosii Rooman nati in Sancti Michaelis et praenobilis Dominae Theresiae Coletae Blancquart natae in Sancti Jacobi conjugum, natum in hac parochia hodie mane quinque minuta post quator sucepere Dominus Joannes Henricus Blancquaert, maritus Dominae Catherinae De Clerq et praenobilis Domina Maria Francesca Georgia Rooman ascar praenobilis Domini Francesci de Naeyer.
Van Boterdaele - vice pastor."
SAG, Doopregisters St. Baafs, register nr. 53.

(82) G. VAN HOOREBEKE, Le nobiliaire de Gand ou fragments généalogiques de quelques familles nobles qui ont résidé ou qui résident en cette ville, Gent 1849, pp. 178 - 180.

overleden te Gent op 31 mei 1873 (83).
Jan Rooman was officier in de Leopoldsorde (84). Gedurende meer dan 50 jaar bekleedde hij het ambt van burgemeester in de gemente Drongen, nl. van 1830 tot zijn dood .
Jammer genoeg hebben we slechts weinig gegevens over deze persoon kunnen verzamelen. Het familiearchief van deze familie dat in handen is van de Heer Rooman d'Ertbuer (85) bevatte enkel twee bidprentjes. Gelukkig hebben we de erfenisaangifte van deze persoon kunnen terugvinden (86).

13. De familie de Salviac de Viel-Castel.

Deze Franse familie uit de streek van Quercy (87) mag tot de oude adel gerekend worden. Haar stamboom klimt op tot 1466 en de Baronnen de Viel-Castel werden in de XVIde eeuw vertegenwoordigd door Pierre de Salviac (88). Nochtans is het ook mogelijk dat deze familie kruisvaarders onder haar leden telt. Michaud vermelt in zijn 'Histoire des Croisades' (deel I, pp. 458-459) dat Etienne en Pierre de Salviac in 1096 op kruisvaart trokken (89). Dit wordt echter door Baron de Woëlmont de Brumagne betwijfeld. Deze laatste argumenteert "On ne trouve dans aucun historien des croisades, ni dans aucun chronique postérieure, non seulement aucun fait

---

(83) Bidprentje van Sylvie Antoinette Rooman, geboren Speelman.

(84) Le Bien Public, 22 maart 1881.

(85) 'Le vieux Cèdre', Brugdreef 21, Heusden, Oost- Vl.

(86) RAG, Fonds erfenisaangiften, erfenisaangifte van Jan Rooman, jrg. 1881, bundel 195, nr. 79, depot 17/09/1881.

(87) Streek in Frankrijk rond Cahors en Montauban.

(88) Grand armorial de la France, Cathalogue général des armoiries des familles nobles de France, dl 6, p. 162.

(89) WOELMONT DE BRUMAGNE, La noblesse française subsistante. Recherches en vue d'une nobiliaire moderne, dl. 1b.

qui confirme la touchant biographie de ces deux frères jumeaux mais même aucune trace de leur nom. M. Michaud à dérogé à sa prudence habituelle et à sa parfaite sagacité en admettant pour cette mention, le témoignage plus que douteux d'une épitaphe du XVIe siècle ou du XVIIe siècle." (90).

De persoon die we in deze verhandeling zullen behandelen is Karel Victor Graaf de Salviac de Viel-Castel, geboren te Versailles op 6 augustus 1804 en overleden te Drongen op 1 maart 1877 (91). Hij huwde met Mlle de Lile-Pouzol en kreeg bij haar twee zonen. Na haar overlijden huwde hij, in 1871, met Clémence Leonarde van de Woestyne. Karel Victor was de zoon van Charles de Salviac Baron de Viel-Castel. Deze laatste verkreeg op 6 oktober 1810 de titel ' Baron de l'Empire' (92). Clémence van de Woestyne was de weduwe van Victor Joseph van de Hecke de Lembeke (° Gent 24/08/1810, + Gent 24/01/1870) Tussen deze twee echtlieden boterde het echter niet goed. Daarom ook trok Clemence van de Woestyne naar Parijs waar ze in concubinaat ging leven met Graaf Karel de Salviac de Viel-Castel (93). Volgens documenten op het kadaster kwam het reeds in 1861 tot een verdeling van goederen, waarbij het kasteel te Drongen terug in handen kwam van Clémence van de Woestyne (94). Een goed jaar na de dood van Victor van den Hecke huwde ze, zoals we reeds vermelden, met Karel de Salviac de Viel-Castel.

---

(90) WOELMONT DE BRUMAGNE, Op.cit., dl. 1b.
(91) Annuaire de la Noblesse, jrg. 1878, p. 370.
(92) Grand armorial de la France, dl. 6, p. 162.
(93) Mededeling door Dhr. Robert des Rotours.
(94) Kadastrale legger van de gemeente Drongen, art. 209bis.

Portret van Clemence de Salviac de Viel-Castel -
van de Woestyne.

14. De familie Stalins.

De familie Stalins is afkomstig uit het graafschap Vlaanderen. Op 2 september 1652 werd de titel 'Ridder' toegekend door Koning Filips IV. Op 14 april 1816 verkreeg Charles Egide Jean Stalins erkenning van adelschap, en werd hij lid van de Ridderorde van Oost-Vlaanderen (95).

De persoon die we in deze verhandeling zullen behandelen is François Théodore Stalins, geboren te Gent op 19 augustus1815 en overleden te Drongen op 8 juli 1890. Hij was ongehuwd (96).
Wanneer we de geschiedenis van deze familie doorlopen valt op dat, zeker in de negentiende eeuw, deze familie, verscheurd en verdeeld werd door talrijke ontervingen. Zo zien we dat François Th. Stalins door een mystiek testament (97) daterend van 1885 zijn ganse fortuin aan de vrouw van de brouwer van Drongen schonk. Geen enkel familielid kreeg iets in handen. Enkel het karos dat toebehoord had aan Ch. Joseph Stalins, en waarop men de wapens ziet van 'Stalins' en 'de Bueren' kwam in het bezit van het Museum voor Sierkunst te Gent (98). Deze zo onverwachte erfenis veroorzaak-

---

(95) RYCKMAN DE BETZ, Op.cit., p. 433.

(96) J. STENGERS, Op.cit., p. 412.

(97) "Mystiek testament : is een ograaf dat door de notaris geacteerd wordt in bijzijn van getuigen : de testator schrijft en ondertekent zijn testament ; geeft het, gesloten en verzegeld, aan de notaris die het , in aanwezigheid van getuigen, acteert door een opschrift op de omslag te plaatsen."
LUK VAN DEYCK, De mens tegenover de dood volgens de testamentaire formules (1750-1850) in het Gentse, onuitgegeven licentiaatsverhandeling, 1975-1976, pp. 6 - 7.

(98) A. STALINS, Histoire généalogie et alliances des Stalins de flandre, depuis le XVIe siècle et quelques considérations sur le Briquet Héraldique dit Briquet de Bourgogne, ou Fusil de la Toison d'Or, Gand, 1945, p. 110.

te een ophefmakend proces. Het waren Meester Bara en oud minister Delcourt die in het proces pleitten. Het verslag van de getuigenissen is bewaard gebleven. Het vormt een unieke bron over het leven van de persoon in kwestie. In totaal kwamen er achtenvijftig getuigen over François Stalins vertellen. We moeten nochtans opmerken dat de levenswijze van Fr. Stalins nogal afweek van wat normaal mag genoemd worden. Hij bleek een mensenhater te zijn, die sterk teruggetrokken leefde, en nooit het onrecht kon vergeten dat hem door zijn ouders was aangedaan (99) Dit onrecht bestond erin dat hij en zijn zuster Sylvie Stalins, door hun ouders werden onterfd. Notaris van Schoote zegt over hem : "Stalins était un esprit faible, craintif et subissait aisément l'influence d'autres personnes, mais il était foncièrement honnête et loyale."(100). Een ander persoon, advocaat Tijdgadt vertelde volgende anekdote : "Mademoiselle Stalins me parlait parfois de son frère, qui, d'après elle était d'une caractère timide et craintif. Elle le caractérisait en ces mots : Il n'oserait pas acheter une casquette sans que j'intervienne". (101). Op het einde van zijn leven had François Stalins momenten van wanhoop. Hij toonde,aldus sommige getuigen, zelfs neigingen tot zelfmoorden " Cela était-il reël ou étant un effet de la bizarrerie de son caractère, je l'ignore" aldus dokter Ch. Kluyskens. Wellicht was deze wanhoop veroorzaakt door zijn ziekte en door de steeds verder verslechtende toestand van

---

(99) Rechtszaak Colle- de Bueren voor het Hof van Beroep te Gent, Proces verbal de l'enquête contraire, faite à la requête de l'intimé (Colle). Verklaring afgelegd door De Bast Camile, 47 jaar, administrateur de la Banque de Gand.

(100) Rechtszaak Colle- de Bueren, Op.cit., Getuigen voor de familie de Bueren, Van Schoote, 60 jaar, notaris te Gent.

(101) Rechtszaak Colle - de Bueren, Op.cit., Getuigen voor de familie de Bueren getuigenis Tijdgadt L. 68 jaar advokaat te Gent.

zijn ogen (102).
Uit deze karaktertrekken blijkt duidelijk dat we hier te doen hebben met iemand die uit de toon valt van het adellijk milieu. Voeg daarbij het feit dat er hardop gefluisterd werd dat François Stalins één of twee natuurlijke kinderen had bij de vrouw van de brouwer. Baron Stalins schrijft daarover " Au cours de ce procès il fut dévoilé que la fille de l'héritière aurait été un enfant naturel de Fr. Th. Stalins. Nous en doutons malgré que les nombreux contemporains que nous avons connus et qui avaient fort bien connu messire François Stalins, étaient unanimes à dire que c'était un original, et nous avons bien senti que dans ce jugement, il y avait une nuance de respect qu'on doit à un mort."(103) Camille De Bast verklaarde " Il est à ma connaissance qu'à l'époque où M. Stalins avait deux enfants naturels, il a manifesté devant mon père l'intention de laisser toute sa fortune aux dits enfants" (104). Constance Verburgt verklaarde " Na de dood van het dochtertje Marie Verhegge, die volgens men zegde een natuurlijk kind van M. Stalins was, spraken Juffrouw Sylvie (zuster van Fr. Th. Stalins) en haar broer over hunne nalatenschap, dit in mijne tegenwoordigheid..." (105). Joseph Van Crombrugghe verklaarde "... d'ailleurs tout le monde savait que M. Stalins avait des enfants" (106).

---

(102) Rechtszaak Colle - de Bueren, Getuigen voor de familie de Bueren, getuigenis Kluyskens, Ch., 39 jaar, dokter in de geneeskunde te Landegem.

(103) A. STALINS, Op.cit., p. 110.

(104) Rechtszaak Colle - de Bueren, getuigen voor Colle, getuigenis De Bast Camille, 47 jaar, administrateur de la Banque de Gand.

(105) Rechtszaak Colle - de Bueren, Getuigen voor Colle, Verburgt Constance, 44 jaar, vrouw van Thysbaert F., zonder beroep, wonende te Aalter.

(106) Rechtszaak Colle - de Bueren, Getuigen voor Colle, Van Crombrugghe Joseph, 49 jaar, eigenaar te Gent.

15. De familie Surmont de Volsberghe.

De familie Surmont de Volsberghe is afkomstig uit de streek van Kortrijk. Zij kan tot de oude adel gerekend worden aangezien François Pierre Guillaume Aloïs Surmont de Volsberghe op 13 september 1817 erkenning van adelschap kreeg en opgenomen werd in de Ridderorde van Oost-Vlaanderen(107).

De persoon die voor deze verhandeling belangrijk is, is Henri François Marie Baron Surmont de Volsberghe, geboren te Gent op 3 september 1812 en overleden in dezelfde stad op 3 mei 1887. Hij was de zoon van bovengenoemde François Pierre Surmont de Volsberghe (° Kortrijk 20/10/1772 , + Gent 1/06/1830) en Colette Marie Baut de Rasmon (108). Henri Surmont verkreeg op 8 mei 1843 toekenning van de titel van 'Baron', erfelijk in mannelijke lijn voor de eerstgeborene. Verder mocht hij door Koninklijk Besluit van 9 juli 1876 'de Volsberghe'aan zijn naam toevoegen (109). Volsberghe was een oude heerlijkheid van de familie. Henri Surmont huwde te Gent op 11 oktober 1836 met Octavie Isabelle Colette de Ghellinck de Wale. Zij kregen vijf kinderen. Henri Surmont de Volsberhe was bevelvoerder in de Piusorde(110).
Verder was hij een bekend penningkundige. Hij bezat een merkwaardige verzameling munten en penningen van de Zeventien Provinciën der Nederlanden (111) evenals een mooie

---

(107) RYCKMAN DE BETZ, Op.cit., p. 442.
(108) F.V. GOETHALS, Dictionnaire...., dl. 4, p. 534.
(109) RYCKMAN DE BETZ, Op.cit., p. 443.
(110) Le Bien Public, 4/05/1887.
(111) Biographie Nationale, dl. 24, p. 276.

kollectie penningen gegraveerd door Van Berckel (112).
Op politiek gebied is deze persoon een minder belangrijk figuur. Zijn vader en zijn broer brachten het op politiek vlak veel verder.
Zijn vader, François Pierre Surmont de Volsberghe was opeenvolgend :
- lid van de 'Conseil- Général' van het departement van de Schelde op 28 aug. 1808.
- lid van de Gentse gemeenteraad op 23 nov 1809
- had zitting in de intendantieraad.
- Lid van de Provinciale Staten van 1816 tot 1818.
- Werd lid van de Ridderorde van Oost-Vlaanderen op 13 september 1817.
- lid van de Tweede Kamer van de Staten-Generaal van 1818 tot 1830.

Zijn broer, Charles François Baron Surmont de Volsberhe, werd naar het National Congres gestuurd in 1830, waar hij het distrikt Gent vertegenwoordigde. Hij sloot zich daar aan bij de eenenvijftig afgevaardigden die voorstelden om de Hertog van Nemours als Koning uit te roepen. Tussen 1830 en 1833 had hij zitting in het Provinciaal Behoudingscomité. Hij was ook Luitenant-Kolonel van de Burgerwacht te Gent (113).

---

(112) Revue Belge de Numismatique, jrg. 1887, p. 459.
Theodoor-Victor van Berckel. (° Den Bosch 21/04/1739- + Den Bosch 19/09/1808). Vlaams graveur en stempelsnijder, werkte aanvankelijk te Kleef en vestigde zich daarna te Rotterdam. In 1776 kreeg hij in Brussel de plaats van graveerder-generaal der Munt, als opvolger van G. Roettiers. Tijdens de eerste Franse bezetting weigerde hij voor de Franse Republiek te werken. Bij de tweede inval der Fransen week hij uit naar Wenen waar hij in 1798 tot graveerder-generaal der Munt werd aangesteld (tot 1803). Hij ontwierp talrijke penningen, die uitmuntten door smaakvolle opvattingen en verfijnde afwerking.
Grote Winkler Prins, Amsterdam-Brussel, Elsevier, jrg. 1972, deel 3, p. 568.

(113) F.V. GOETHALS, Dictionnaire..., dl. 4, pp. 534-535
H. BALTHAZAR, Strukturen en mutaties..., onuitgeveven doctoraatsverhandeling, Gent, 1969-1970, pp. 356-357.

16. De familie van Tieghem de ten Berghe.

Deze familie is afkomstig uit Kortrijk waar ze reeds vermeld wordt in de XVIde eeuw. Op 16 september 1822 verkreeg Charles Augustin van Tieghem de ten Berghe toekenning van adelschap en werd hij ingeschreven in de Ridderorde van West-Vlaanderen (114). Deze tak van de familie behoorde aldus tot de 'Hollandse adel'.

We zullen het hier nochtans hebben over twee andere personen van deze familie zijnde :

a) Karel Jan van Tieghem.

b) Ridder Pierre Ghislain van Tieghem de ten Berghe.

a) Karel Jan van Tieghem.

Deze persoon werd geboren op 5 januari 1797 en overleed te Mariakerke op 26 oktober 1879 (115). Er zijn weinig gegevens over deze persoon tot ons gekomen. Hij was een overtuigd katholiek, en het is mede aan hem te danken dat de gemeente Mariakerke een katholieke gemeenteschool kon laten optrekken (116).

b) Ridder Pierre Ghislain van Tieghem de ten Berghe.

Was de broer van Karel Jan van Tieghem. Hij werd geboren te Gent op 18 december 1804, en overleed aldaar op 18 december 1886(117). Op 31 oktober 1870 verkreeg hij toekenning van adelschap, alsook van de titel 'Ridder' (118). Op 10 juni 1833 huwde hij te Ieper met Louise Celestine de Limon, geboren te Ieper op 18 oktober 1810 en overleden

---

(114) RYCKMAN DE BETZ, Op.cit., p. 527.

(115) Annuaire de la Noblesse, jrg. 1887, p. 307.

(116) Le Bien Public, 30/10/1879.

(117) R. COPPIETERS 'T WALLANT, Op.cit., pp. 265-266.

(118) RYCKMAN DE BETZ, Op.cit., p. 527.

te Mariakerke op 29 oktober 1879. Zij kregen zes kinderen. Ridder Pierre van Tieghem de ten Berghe was van 1856 tot 1857 volksvertegenwoordiger voor het arrondissement Gent.

Over deze familie hebben we weinig gegevens kunnen verzamelen. Een familiearchief hebben we niet kunnen terugvinden, zodat ons bronnenmateriaal zich bijna uitsluitend tot gedrukte bronnen beperkt.

16. De familie de Vaernewyck d'Angest.

De familie de Vaernewyck is afkomstig uit het graafschap Vlaanderen, en behoorde tot de oude ridderorde (XIIe eeuw). Op 8 november 1657 verkreeg Denis de Vaernewyck de titel van 'Ridder'. In de XVIIIde eeuw volgde dan de kwalificatie 'burggraaf d'Angest' (119). Een korte historiek van de familie wordt ons gegeven door Burggravin J. de Vaernewyck, geboren de Baillet in een handgeschreven genealogie. Ze vertelt dat :

- Gedurende de belegering van Gent, door de koningen van Engeland, Frankrijk en Schotland onder Arnulf I, het bannier van de Vaernewyck's op de wallen van de stad wapperde.
- In de 12de eeuw vochten de Ridders de Vaernewyck in het Heilig Land.
- In 1176 werd Simon de Vaernewyck opgenomen in de adviesraad van Filips van den Elzas, graaf van Vlaanderen.
- Na de dood van Jacob van Artevelde werd het kommando waargenomen door zijn eerste Luitenant Willem de Vaernewyck.
- In 1330 was Rogier de Vaernewyck bemiddelaar tussen Jan, Hertog van Brabant en Lodewijk, Graaf van Vlaanderen.
- In 1345 was het een Vaernewyck die Groot-Baljuw van

(119) RYCKMAN DE BETZ, Op.cit., p. 461.

Aalst werd en zijn nazaten vervulden dezelfde taak voor het land van Dendermonde, het land van Waas en Oudenaarde.

- In 1421 werden vijf Ridders de Vaernewyck,'die zich hadden onderscheiden door hun moed' aangeduid om Filips, Hertog van Bourgondië, te vergezellen naar Frankrijk om de moord op Jan van Bourgondië te wreken (120).
- De Vaernewyck's waren 23 keer eerste schepen, zowel van de Keure als van Gedele en hun naam figureert meer dan 100 maal tussen de leden van de twee Gentse schepenbanken tussen 1312 en 1792 (121).
- Verder telt de familie de historicus Marcus de Vaernewyck, auteur van de 'Historie van Belgies' en de 'Beroerlycke tyden', onder haar rangen.

De persoon die voor deze verhandeling belangrijk is, is Charles Constantin Marie Burggraaf de Vaernewyck d'Angest. Hij was de zoon van François Marie Joseph de Vaernewyck, heer van Belleghem en schepen van de stad en de Oudburg van Gent (122).
Charles Constantin werd geboren te Gent op 1 oktober 1767, en overleed in dezelfde stad op 24 maart 1835 (123).
Hij huwde : 1) op 4 februari 1796 (124) zijn nicht (125)

---

(120) RAG, Fonds de Ghellinck-Vaernewyck, dl. III, nr. 584. Brève note généalogique sur la famille de Vaernewyck par la Vicomtesse de Vaernewyck d'Angest, née Comtesse de Baillet avec le voeu que le nom de Vaernewyck s'il venait à s'éteindre, soit relevé par les femmes dans la ville de Gand.

(121) Le Bien Public, 26/10/1885.

(122) F.V. GOETHALS, Dictionnaire..., dl. 4, p. 961.

(123) RAG, Fonds de Ghellinck-Vaernewyck, dl. II, nr 750. Geboorteakte vanCharles de Vaernewyck d'Angest.

(124) RAG, Fonds de Ghellinck-Vaernewyck, dl. II, nr 753.

(125) " Na vrijstelling te hebben verkregen van bloedverwantschap door het bisdom Gent. De akte is getekend door de vicaris-generaal Goethals. De Bisschoppelijke zetel was vacant ten gevolge van het overlijden van Prins Ferdinand de Lobkowicz."
Le Parchemin, jrg. 1977, p. 322.

Julie Ghislaine de Lauretan, geboren te Gent op 6 oktober 1775 en overleden op 16 januari 1806 (126). Zij hadden één dochter nl : Virginie Jeanne, geboren op 19 oktober 1796(127) en overleden op 23 mei 1816 (128).

2) Op 16 september 1816 met Josephine Adelaïde de Baillet. Geboren op 5 juli 1782 en overleden op 13 mei 1866. Zij kregen vijf kinderen.

Op 14 april 1816 verkreeg Charles Constantin de Vaernewyck erkenning van adelschap en werd hij samen met zijn broer (Louis) ingeschreven in de Ridderorde van Oost-Vlaanderen. De titel 'Burggraaf' werd erfelijk verklaard voor de eerstgeborene (129).

Charles Constantin was Kamerheer van Willem I en lid van de Eerste en de Tweede Kamer van de Staten Generaal (130), gemeenteraadslid te Gent en te Lovendegem enz. (een verdere bespreking en uitdieping volgt in het hoofdstuk over de politieke interessesferen van de besproken groep).
Op financieel gebied hield hij zich vooral bezig met de opbouw van het kadaster. Hij heeft daarvoor in verscheidene dagbladen artikels geschreven (131). Tussen 1831 en 1835 gaf hij een boekje uit, getiteld : "Coup d'oeil sur l'assiette de la perception des impôts de l'Etât"(132).

---

(126) RAG, Fonds de Ghellinck-Vaernewyck, dl. II, nr.756.

(127) RAG, Fonds de Ghellinck-Vaernewyck, dl. II, nr.754.

(128) RAG, Fonds de Ghellinck-Vaernewyck, dl. II, nr.757.

(129) DE GHELLINCK D'ELSEGHEM, Chartes et documents concernant la famille de Vaernewyck, dl. III, p. 387.

(130) RAG, Fonds de Ghellinck-Vaernewyck, dl. I, nr. 2550.

(131) Gazette van Gent, 25/03/1835.

(132) CHARLES DE VAERNEWYCK, Coup d'oeil sur l'assiette de la perception des impôts de l'Etât, Gand, D.J. Vanderhaeghen, s.d., 8°, 41p.

Burggraaf Charles de Vaernewyck d'Angest.

Julie de Lauretan.
Eerste vrouw van
Burggraaf Charles de
Vaernewyck d'Angest.

Gravin Josefine de
Baillet.
Tweede vrouw van
Burggraaf Charles de
Vaernewyck d'Angest.

C. HET PLATTELAND ALS WOONPLAATS.

Zoals we reeds in de inleiding vermeldden hadden al de hier besproken families hun hoofdzakelijke woonplaats op het platteland. Deze woonplaats was in de meeste gevallen een kasteel. Hoe deze kastelen eruit zagen, en hoe ze in het bezit kwamen van de hier behandelde personen vertellen we in deze paragraaf. We zullen ook aandacht besteden aan de eventuele andere kastelen in de besproken gemeenten, kastelen die meestal niet in handen waren van adellijke families. Daarna besteden we ook aandacht aan de houding van de adel tegenover het kasteel, en meer algemeen tegenover het leven op het platteland.

§ 1. Bellem.

In Bellem bevonden zich, gedurende de negentiende eeuw, twee kastelen. Een eerste toebehorende aan Frederic Marie de Kerchove-de Naeyer, en een tweede dat in het bezit was van Burggraaf Leopold le Sergeant d'Hendecourt.

1. Het kasteel van Frederic de Kerchove - de Naeyer.(1)

Over dit kasteel schrijven De Potter en Broeckaert " de princes de Montmorency haere woonstede te Parijs gevestigd hebbende, verkocht het domein van Bellem, ten jaere 1807 aan Jacob-Lieven van Caneghem"(2). Deze liet het vervallen kasteel herbouwen en ging ondertussen (tot 1816) in een

(1) Kadaster, Primitief plan van de gemeente Bellem, sectie E, nr. 6.

(2) F. DE POTTER & J. BROECKAERT, Geschiedenis van de gemeenten der provincie Oost-Vlaanderen, Gent 1864-1870, reeks 1, gemeente Bellem, deel 1, p. 5.

KASTELEN TE BELLEM.

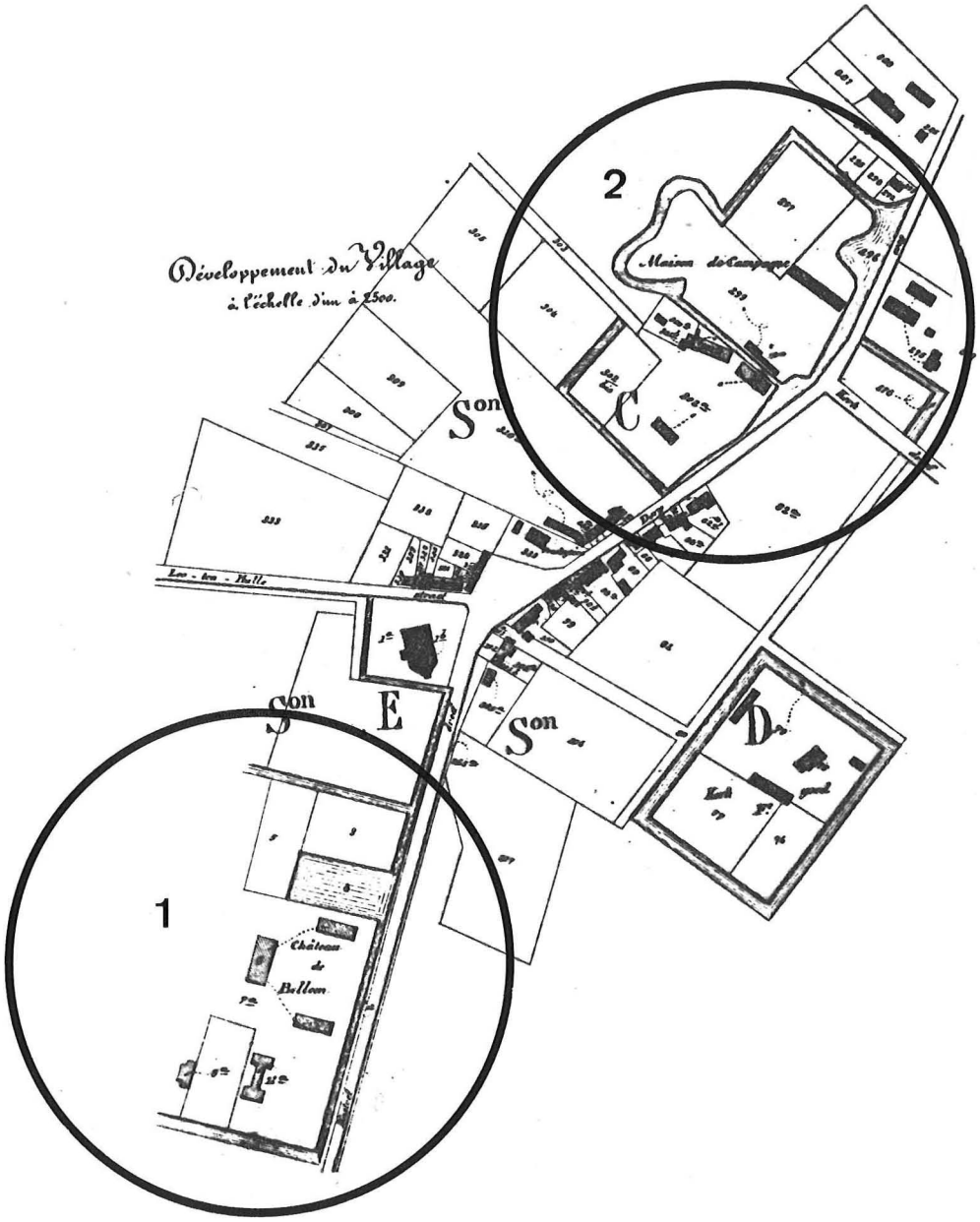

1. Het kasteel van Frederic de Kerchove-de Naeyer.
2. Het kasteel van Burggraaf Leopold le Sergeant d'Hendecourt.

'lusthuis' dat hij aan de boord van de Kranepoel, op het grondgebied van de gemeente Aalter, had gebouwd (3).
Door erfenis, in 1861, kwam dit kasteel in handen van Elisa Marie de Naeyer (4). Door vereniging van goederen kwam het in 1869 in het bezit van haar man Frederic Marie de Kerchove (5)
Het kasteel werd, in de periode 1855-1860 geheel in Griekse stijl veranderd en paalt aan de kerk en de dorpsplaats. De hovingen strekken zich uit tot aan de spoorweg. Het was de Heer Rosseel senior uit Leuven die de tekeningen maakte, de bouwmeester was de Heer Renard, bestuurder van de academie van Doornik (6).
Op 10 april 1862 komt Frederic de Kerchove officieel te Bellem wonen (7). Voordien had hij zijn officiële woonplaats te Gent, gelegen in Onderbergen nr. 4

2. Het kasteel van Burggraaf L. le Sergeant d'Hendecourt.(8)

Op de plaats waar L. le Sergeant zijn kasteel liet bouwen bestond van oudsher reeds een soort buitengoed. Op een kaart uit het jaar 1687 vinden we als bewoner een zekere Tysbaert. In de 'Geschiedenis van Bellem' van De Potter en Broeckaert

---

(3) A. RYSERHOVE & A VERHOUSTRAETE, Leenroerig overzicht van Aalter en Knesselare, 1965, p. 26.

(4) Kadastrale legger van de gemeente Bellem, art. 387, nr. 211.

(5) Kadastrale legger van de gemeente Bellem, art. 399, nr. 222.

(6) F. DE POTTER EN J. BROECKAERT, Op.cit., Bellem, dl 1 p. 13.

(7) Bevolkingsregisters van de stad Gent, 1857-1866, wijk II, 12/61.

(8) Kadaster, Primitief plan van de gemeente Bellem, sectie C, nr. 298.

lezen we dat volgens een notariële akte van 1714 gewaagd wordt van een "gemetst huys van plaisance, met eene behuysde hofstede, schueren, stallinghen en voordere edificieën daarop staande rondom bewalt, groot in 't geheele 740 roeden"(9).
Rond 1845 kocht Leopold le Sergeant d'Hendecourt dat buitengoed van Baronnes Pycke geboren Baronnes de Keerle (10). De gebouwen die op dit goed stonden werden door de nieuwe eigenaar gesloopt en er werd een kasteel gebouwd in Spaanse stijl. De steen voor dit kasteel werd ter plaatse gebakken(11). Na het overlijden van L. le Sergeant d'Hendecourt werd het verkocht (12). In het Liber Memorialis van Bellem wordt dit feit ook vermeld. De pastoor schrijft "Geheel dees jaer

---

(9) De Nieuwe Gentenaar, 24/04/1947.

(10) Kadastrale legger van de gemeente Bellem, art. 169, nr. 41.

(11) De Nieuwe Gentenaar, 24/04/1947

(12) "In 1877 was het kasteel uit ter hand te kopen. De eigenaars vroegen 1 miljoen 200 duizend frank. Doch er werd slechts 900.000 frank geboden. Op 26 maart 1878 werd het kasteel ditmaal publiek opgeroepen doch de gebeurlijke koopers onthielden zich omwille van den te hoog gestelden prijs en de staat van verval waarin het verkeerde. Gezien er geen koopers opdaagden werd het kasteel daarna verhuurd aan Mr. Gerard van Alstein, die in 1893 Bellem verliet om zich op het kasteel van Basècles te vestigen. De volgende huurder van het kasteel was de heer Albert Morel de Westgaver, een zeer geacht Gentsch edelman en talentvol muziekkundige. De gedachtenis van zijn verblijf te Bellem is bij het volk zoo bijgebleven dat men nu nog spreekt van Morel's kasteel. De heer Albert Morel de Westgaver overleed te Gent den 3 mei 1908. Op 3 juni werd zijn stoffelijk overschot bijgezet, in de familiekelder, welke hij te Bellem liet bouwen. De familie Morel betrok verder het kasteel, doch wanneer in 1914 de Duitschers naderden verlieten zij het. De vijand maakte er dankbaar gebruik van en bleef er gedurende den oorlog zodanig huishouden dat bij de bevrijding in 1918 het in volledig vervallen staat verkeerde."
De Nieuwe Gentenaar, 24/04/1947.

stond het kasteel d'Hendecourt te koopen uit der hand. Deugdzame heeren, Bon Gillis Meeus komst in de gemeente zou een geluk geweest zijn, hebben hier vooren groot geld geboden, men spreekt van omtrent negenhondert duyzend francken. Maar de jonge heeren d'Hendecourt schatten hun goed boven alle prijzen hoog ; een millioen tweehondert duyzend francken... bijna de dobbele waerde. Zo ook bleef het staen voor ratten, muyzen en motten." (13).
Vermelden we verder nog dat het kasteel een ijskelder bezat.
Waarschijnlijk bezat Burggraaf Leopold le Sergeant d'Hendecourt een 'Hôtel' te Brussel. Daarover hebben we echter geen bewijsmateriaal kunnen verzamelen. In Gent had hij geen woonplaats. Hij werd op geen enkele adressenlijst vermeld.

3. Naast deze twee kastelen was er in Bellem nog een kasteel, nl : het Rattekasteel (14). Het was rond 1835 in handen van Joannes Baptist Gobert, rentenier wonende te Gent (15). Door verkoop kwam het in het bezit van Hyacinthe Cardon te Gent (16). Bij diens overlijden kwam het toe aan zijn dochter Paulina Maria Cardon, echtgenote van Louis Baron Dons de Lovendeghem. Door vereniging van goederen kwam het in het bezit van deze laatste (17). Louis Dons de Lovendeghem woonde een tijdlang te Vinderhoute en daarna te Lovendegem. Het Rattekasteel werd weinig onderhouden, zodat het na 1894 in verval geraakte.

---

(13) Liber Memorialis van de kerk van Bellem.

(14) Kadaster, primitief plan van de gemeente Bellem, sectie D, nr 670.

(15) Kadastrale legger van de gemeente Bellem, art. 57 nr. 3.

(16) Kadastrale legger van de gemeente Bellem, art. 195, nr. 11.

(17) Kadastrale legger van de gemeente Bellem, art. 137, nr. 42.

§ 2. Drongen.

Wanneer men een gedetailleerde kaart van de gemeente Drongen bekijkt vindt men daarop een hele reeks kastelen aangeduid. Nochtans hebben we er slechts drie van weerhouden. De andere zijn niet, of slechts op het einde van de XIXde eeuw, in handen geweest van adellijke families.
De meeste kastelen of 'lustverblijven' te Drongen waren in handen van de hoge, meestal Gentse, burgerij en/of van industriëlen. Bijvoorbeeld het kasteel dat het huidige Jongensstad herbergt, was in handen van Joseph Bernard Boeyé (18) en werd later aangekocht door de fabrikant Josse Hooreman-Cambier (19). Een ander kasteel (20) was eigendom van Van Larebeke Egide (21) en werd in 1848 gekocht door Karel Van Den Bogaerde (22). Een derde kasteel was eigendom van Justinus Martens-Meersman (23).
In deze verhandeling worden, wat Drongen betreft, zoals gezegt drie 'lustverblijven' behandeld. Het zijn :

1. Het kasteel van de familie Rooman te Baerle-Drongen.
2. Het kasteel Kapellegoed.
3. Het kasteel Gavergracht.

---

(18) ° St. Niklaas 20/02/1766, + Gent 12/09/1835.

(19) ° Maarke-Kerkem 08/05/1808, + Gent 04/07/1882.

(20) Kadaster, Primitief plan van de gemeente Drongen, sectie A, nr . 268.

(21) ° Gent 04/08/1764 ,+Drongen 10/04/1847.

(22) ° Gent 21/03/1790,+Gent 14/05/1870.

(23) ° Deinze 09/11/1793,+Gent 19/02/1844.

1. Het kasteel van de familie Rooman te Baerle-Drongen (24).

Over dit goed valt weinig te vertellen. Het was in handen van Jan Ambroise Rooman bij de aanvang van het kadaster (25). Na zijn dood kwam het toe aan Lodewijk Jan Rooman (26). In 1905 werd het verkocht aan Adrien de Kerchove d'Ousselghem(27). De totale oppervlakte bedroeg 10 ha 30 ca (28).
Jan Rooman bezat ook een residentie te Gent, gelegen in de Peperstraat nr. 29 (29).

---

(24) Kadaster, primitief plan van de gemeente Drongen, sectie D, nr 724.

(25) Kadastrale legger van de gemeente Drongen, art. 399,

(26) Kadastrale legger van de gemeente Drongen, art. 886, nr. 71.

(27) Kadastrale legger van de gemeente Drongen, art. 1525, nr. 11.

(28) 1) une partie de terre n° 721 a contenant 2 ha 7a 30ca
2) une partie de terre n° 719a contenant 1 ha 25a 90ca.
3) une partie de drève comme terre n° 720 contenant 20 a 50 ca.
4) une partie d'eau d'agrément n° 722 contenant 26 a.
5) une partie de bois d'agrément n° 723a contenant 4ha 40 a 60 ca.
6) un château n° 724 contenant 2 a 80 ca.
7) une maison n) 727 contenant 2 a 20 ca.
8) un jardin n° 728 contenant 49 a 80 ca.
9) un verger n° 720 a contenant 10 a 50 ca.
10) une maison n° 730 contenant 4 a 40 ca.
11) une partie de terre n° 738 contenant 89 a 90 ca.
12) une partie de bois n° 737a contenant 9 a 90 ca.
13) une partie de terre n° 733 contenant 10 a 50 ca.
RAG, Fonds erfenisaangiften, erfenisaangifte van Jan Ambroise Rooman, jrg. 1881, bundel 195, nr. 79, depot 17/09/1881.

(29) Wegwijzer van de stad Gent, 1865.

2. Het kasteel Kapellengoed (30).

Dit kasteel was rond de jaren 1835 in handen van Weduwe Ch. Joseph Stalins-de Bueren (31) en kwam door erfenis in 1881 toe aan François Theodore Stalins (32). Het was echter vooral zijn zuster Sylvie Stalins die het (in de zomer) betrok(33). Het was een erg mooi buitengoed. Het bevatte : "een hovenierswoning, stallen, koetshuis, orangerie, broeikas, vogelkooi, ijskelder en bergplaatsen, een vijver, fruit- lust- en moestuinen, dreven en beplante grond" (34).

François Th. woonde niet op dit kasteel. Toen hij overleed was het trouwens onbewoond. Hij woonde in het dorp zelf in een "voornaam woonhuis met koetspoort, stallen, bergplaatsen, serren, orangerie, erf en tuin" (35).
Fr. Th. Stalins bezat geen huis te Gent. Zijn zuster Sylvie bezat een 'residentie'in de St. Pietersnieuwstraat nr. 24(36).

---

(30) Kadaster, primitief plan Drongen, sectie C, nr. 1026.

(31) Kadastrale legger van Drongen, art. 450.

(32) Kadastrale legger van Drongen, art. 1017, nr. 131.

(33) ° 24/03/1806, + 1882.

(34) RAG, Fonds erfenisaangiften, erfenisaangifte van Fr. Stalins, + 08/07/1890, jrg. 1891, bundel 214, depot 28/03/1891.

(35) " Benevens nog een woonhuis met koetspoort, onbewoond en dry kleine woonstjes't eenen blok gelegen te Drongen, sectie B, nummers 479a, 467e, 471e, 477c, 481, 481bis, 482 en een deel van nummer 485."
RAG, Fonds erfenisaangiften, erfenisaangifte van Fr. Stalins.

(36) Wegwijzer van de stad Gent, 1865 - 1879.

3. Het kasteel Gavergracht.(37).

Dit kasteel was rond 1835 in handen van Victor van den Hecke-van de Woestyne. In 1861 kwam het tot een verdeling van goederen, waarbij het kasteel toekwam aan zijn vrouw Clemence Leonarde van de Woestyne. Na het overlijden van Victor van den Hecke huwde Clemence van de Woestyne met Graaf Karel de Salviac de Viel-Castel. Dit echtpaar kwam op het kasteel wonen (38). Door erfenis kwam het in 1888 bij de familie des Rotours - van den Hecke de Lembeke, wonende te Parijs.

Het kasteel Gavergracht ligt zowat op de grens van Vinderhoute en Drongen, zodat we van deze personen sporen in beide gemeenten terugvonden. Goetghebuer zegt over dit kasteel "Cette élégante demeure de plaisance, en style néo-classique, date de 1807 pour la parti centrale (péristyle de quatre colonnes ioniques et grand salon rond faisant saillie sur le parc ; architecte Dubry, père de Gand) (39) et de 1817 les deux avancées dont l'une est une orangerie et l'autre un vaste salon (architecte J. B. van de Capelle)"(40).
Ze bezaten geen residentie te Gent, maar wel een Hotel te Brussel in de rue de l'Equateur (41).

---

(37) Kadaster, Primitief plan Drongen, sectie A, nr. 235.

(38) Kadastrale legger van Drongen, art. 209 bis.

(39) Bouwmeester was de heer van de Woestyne - Clemmen, vader van Clemence van de Woestyne.
Kastelentocht in de streek van Vinderhoute en Lovendegem, in : Ons Meetjesland, jrg. 1972, nr. 2, p. 58.

(40) GOETGHEBUER, Choix des monuments les plus remarquables du royaume des Pays-Bas, Gand, 1827, p. 49.

(41) RAG, Fonds erfenisaangiften, erfenisaangifte van Cl. van de Woestyne, + Drongen 15/12/1886, jrg. 1887, bundel 251, depot 11/06/1887.

§ 3. Lovendegem.

In deze gemeente zullen we de bewoners van vier kastelen behandelen. Namelijk van :

1. Het kasteel van Lovendegem.
2. Het kasteel Diepenbroeck.
3. Het kasteel Ten Velde.
4. Het kasteel Oude Wal.

1. Het kasteel van Lovendegem.(42)

Naar alle waarschijnlijkheid bestond dit kasteel reeds op het einde van de 14de eeuw. De gemeente Lovendegem was getuige van heel wat wapenfeiten die zich rondom dit kasteel afspeelden. O.a.

- de bezetting door de Gentenaars in 1383 tijdens hun zoveelste opstand tegen Lodewijk van Male.
- Op St. Andriesdag 1452 werd het door krijgsbenden geplunderd en grondig verwoest.

Waarschijnlijk omvatte het kasteel in het begin van de XVIIde eeuw alleen meer een toren met een geringe stenen behuizing (43). In 1641 werd het gebouw voor de eerste maal aanzienlijk vergroot door jonkheer Joos Triest. Hij bouwde de noordvleugel met de nog bestaande kapel.

Rond 1835 vinden we als eigenaar van het kasteel, Vrijheer Auguste Dons - Stalins (44). Na zijn overlijden op 21 juni 1864 ging het kasteel en bijbehorende goederen naar Eugène Jan Baron Dons-Lovendeghem (45).

(42) Kadaster, Primitief plan van Lovendegem, sect. B, nr.777.
(43) Kastelentocht in de streek van Vinderhoute en Lovendegem, in : Ons Meetjesland, jrg. 1972, nr. 2, p. 61.
(44) Kadastrale legger van Lovendegem, art. 132.
(45) Kadastrale legger van Lovendegem, art. 383.

KASTELEN TE LOVENDEGEM.

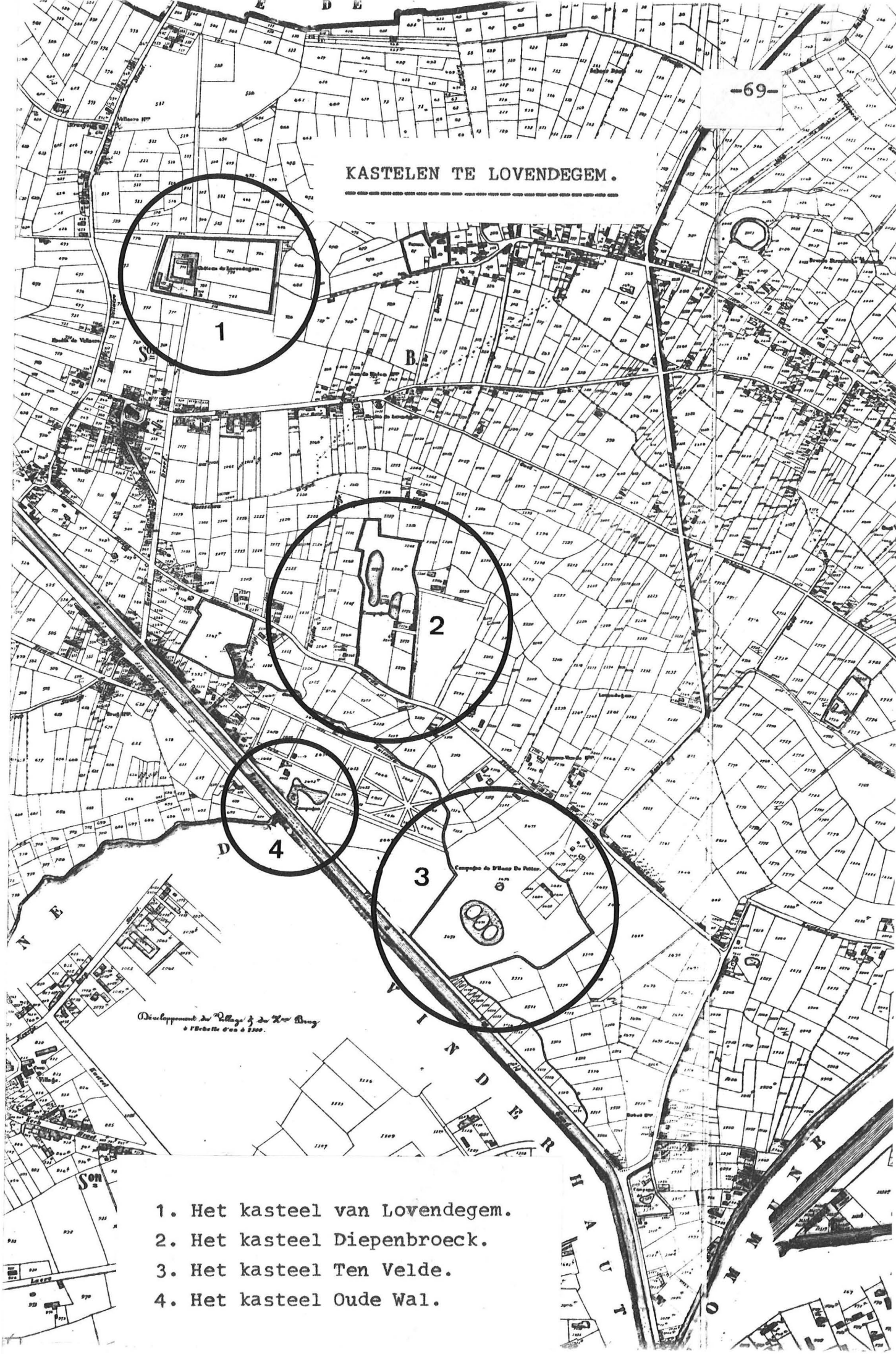

1. Het kasteel van Lovendegem.
2. Het kasteel Diepenbroeck.
3. Het kasteel Ten Velde.
4. Het kasteel Oude Wal.

Na diens overlijden kwam het bij Louis Eugène Baron Dons de Lovendeghem (46). Het is deze laatste persoon die dit feodale kasteel liet restaureren door de architekt van Kerchove, laureaat aan de St.-Lucasschool te Gent (47). Deze restauratie gebeurde waarschijnlijk tussen de jaren 1880 en 1885 (48).

We mogen aannemen dat het kasteel voortdurend bewoond is geweest. Dit neemt niet weg dat deze drie personen veel te Gent verbleven, en er ook hun domicilie hadden. Ze hadden waarschijnlijk geen behoefte aan een domicilie te Lovendegem aangezien ze daar niet politiek aktief waren. Het gebeurde zelfs dat officiele instanties twijfelden aan de werkelijke domicilie (49).
Alle drie de behandelde personen hadden een 'hotel' te Gent, nl : - Augustin Dons : Recolettenlei nr. 24 (50).

---

(46) Kadastrale legger van Lovendegem, art. 990;

(47) Le Bien Public, 13/04/1891.

(48) HEINS, Promenades en flandre, in : Petit revue illustrée de l'art et de l'archéologie en flandre, 1900, p. 63.

(49) We vonden een brief uitgaande van de directeur der Registratie te Gent over het feit of Eugène Dons-Lovendeghem nu te Gent of te Lovendegem was gedomicilieerd. Blijkbaar spraken de bevoegde diensten elkaar tegen.
"Considérant qu'il n'ait pas contexte que le défunt avait son domicile d'origine à Gand, que si, sur déclaration reçue par le commissaire de police de cette ville, le défunt a été inscrit le 20 Xbre 1857 dans la commune de Lovendeghem comme y ayant son domicile, l'abandon de son domicile d'origine est cependant inconciliables avec la conservation d'une habitation réelle à Gand, l'occupation régulière pedant la saison d'hiver de l'hôtel dont il était propriétaire dans cette ville,..."
RAG, Fonds erfenisaangiften, erfenisaangifte van E. Dons-Lovendeghem, +25/12/1865, jrg. 1866, bundel 161, depot 25/06/1866.

(50) Annuaire des Adresses de la ville de Gand et de sa banlieu, 1853.

- Eugène Dons-Lovendeghem : Nederkouter 49 (51).
- Louis Dons de Lovendeghem : Burgstraat 67 (52).

2. Het kasteel Diepenbroeck (53).

Citeren we wat De Potter en Broeckaert over dit goed vertellen " De Heerlijkheid of het leen van Diepenbroeck...bestond uit een schoon lustverblijf, rechts van de baan naar Zomergem, en uit twee groote pachthoeven, allen in de wijk Appensvoorde, en begrenst door eene beek. Den naam van Diepenbroeck ziet men aan de oudheerlijke woning volkomen gebillijkt : inderdaad, aan de voor- en achterzijde van 't hof heeft men een groote oplooping van grond aan, en het voor- en achterplein liggen merkelijk lager dan het overige. Dit speelhof moet,wat den bouw betreft anvankelijk maar gering, altans niet hooger geweest zijn dan eene gewone pachterswoonst ; immers men heeft ons uit goede bron verzekerd dat de kelders die thans tot keuken, enz, worden benuttigd, met een dak daarboven, het voormalig hof uitmaakten. Die kelderingen hebben nog eenen onderkelder en het is boven het oude hof dat de burchtgraaf Karel van Vaernewyck van Angest omtrent het jaar 1804, den bouw deed oprichten die heden nog te zien is, en binnen en buiten het zicht heeft van een fraai modern lusthuis... Thans zijn in het beluik van het hof twee groote, breede grachten en een kleine vijver. Onder de plantages munt vooral, op het voorplein, een schoone hooge cederboom uit, dien naar men zegt van den Liban herkomstig te zijn ; voorts, in eene dreef achter het hof, eene wonderschoone eik dien men beweerd 250 jaar oud te zijn, en eene schoone verzameling van oranjebomen" (54).

---

(51) Wegwijzer van de stad Gent, 1865.

(52) Wegwijzer van de stad Gent, 1856.

(53) Kadaster, Primitief plan Lovendegem, sectie B, nr. 1171.

(54) F. DE POTTER & J. BROECKAERT, Op.cit., Lovendegem dl. 4, pp. 30-31-32.

Het kasteel was dus, zoals gezegd, tussen ± 1804 en 1835 eigendom van Burggraaf Charles de Vaernewyck d'Angest. Hij was het die het kasteel onder het Franse Keizerrijk liet herbouwen. Over de juiste bouwdatum bestaat geen zekerheid. In het werk 'Histoire généalogique des Ghellinck' zeggen de Burggraven de Ghellinck-Vaernewyck "le château fut reconstruit... par vicomte Charles de Vaernewyck d'Angest, probablement du vivant de sa première femme" (55). We menen dat dit mag bevestigd worden. De Potter en Broeckaert zetten namelijk het jaar 1804 voorop. Een ander bewijs is dat de volledige indeling van dit nieuwe kasteel wordt opgesomd in de inventaris opgemaakt na het overlijden van Julie de Lauretan. Deze inventaris dateert van 22 februari 1806,en vertelt ons dat het kasteel vierendertig kamers en/of bergplaatsen telde. Het was luxueus ingericht,er was o.a. een badkamer (56).
De decoratie van het kasteel, zowel binnen als buiten, is

---

(55) VICOMTES DE GHELLINCK-DE VAERNEWYCK, Histoire généalogique des Ghellinck, 1269-1964, p. 289.

(56) Volgt nu de lijst van de kamers in het kasteel.
"Het opperste, een ander opperste, de achterkamer ten zuyden , de kamer achter den autaer, de voorkamer, de kamer daar nevens, de voorkamer, de kamer nevens de gonne achter den autaer, de kamer daar nevens, een kaemer daar aane, een kaemer der nevens, de grote kamer, de kamer daer nevens, het schotelhuis, de keuken, de kelder, de nieuwe kelder, den bierkelder, den wijnkelder, de tusschenplaetsen, de badkamer, het werkhuys, den ouden stal, het waschhuys, eenen souterreyn, den bascourt, d'eetplaetse, de middenkamer, de kamer daar nevens, de remise, de peerdenstal, het kamerken daernevens, den zolder, de kamer van den hovenier, de vier."
RAG, Fonds de Ghellinck-Vaernewyck, dl. II, nr. 609. Inventaire et estimation des meubles et bijoux dépendant de la mortuaire de dame Julienne-Ghislaine de Lauretan, épouse de Charles, vicomte de Vaernewyck, 22 février 1806.

typisch voor de stijl van die tijd, in het bijzonder de friezen in terracotta (57). Het bevatte tal van merkwaardige zaken o.a. een kapel voorzien van een koepel, alsook een Egyptische balzaal met Egyptische pilaren en orkestruimte.
Na het overlijden van Karel de Vaernewyck d'Angest in 1835 ging het kasteel Diepenbroeck over in de handen van zijn dochters Alix, Elfride, Irène en Priska de Vaernewyck d'Angest (58). Enige tijd later kwam het toe aan Alix Adelaïde Marquise Rodriguez d'Evora y Vega, geboren de Vaernewyck d'Angest (59). Na haar overlijden in 1869 werd het verloot onder haar vier kinderen (60).
Charles de Vaernewyck d'Angest bezat een 'hotel' te Gent in de Rue de la Vallée nr 2 (61).
Zijn tweede vrouw woonde na zijn overlijden gedurende de winter te Gent, nl. in de Hoogpoort nr. 33 (62). In de zomer betrok ze het kasteel te Lovendegem (63).

---

(57) VICOMTES DE GHELLINCK VAERNEWYCK, Op.cit., p. 289.

(58) Kadastrale legger Lovendegem, art. 888

(59) Kadastrale legger Lovendegem, art. 985, nr. 27.

(60) VICOMTES DE GHELLINCK VAERNEWYCK, Op.cit., p. 289.

(61) RAG, Fonds erfenisaangiften, erfenisaangifte van Ch. de Vaernewyck d'Angest, + 24/03/1835, jrg. 1835, bundel LXI, nr. 525, depot 07/12/1835.

(62) Wegwijzer van de stad Gent, 1865.

(63) F. DE POTTER & J. BROECKAERT, Op.cit., Lovendegem, dl. 4, p. 39.

3. Het kasteel Ten Velde (64).

Het kasteel en de daarbijhorende goederen behoorden rond 1835 toe aan Edouard de Potter (65). In 1848 werd het geërfd door Karel Lodewijk Ridder de Ghellinck (66). In 1863 kwam het door erfenis in handen van Jean Baptiste de Ghellinck (67). Deze laatste ruilde het goed met Baron Henri Surmont de Volsberghe in 1864 (68). De banden tussen beide families werden daardoor voorgoed gesmeed, want op 5 sept. 1865 werd Jean Baptiste de Ghellinck de schoonzoon van Henri Surmont, door zijn huwelijk met Clara Surmont de Volsberghe (69).

4. Het kasteel Oude Wal (70).

Het kasteel was rond 1835 in handen van Bruno Penneman (71) Door erfenis ging het naar Ambroise J. Penneman (72). In 1854 kwam het door verdeling in handen van Penneman Beatrix echtgenote van Pieter Albert Lentz, professor te Gent (73).

---

(64) Kadaster, Primitief plan Lovendegem, sectie B, nr. 1417.

(65) Kadastrale legger Lovendegem, art. 324, nr. 53.

(66) Kadastrale legger Lovendegem, art. 744, nr. 58.
De Burggraven de Ghellinck vermelden in hun werk dat de erfenis binnen de familie reeds geregeld was in het jaar 1846.
VICOMTES DE GHELLINCK VAERNEWYCK, Op.cit., p. 332.

(67) Kadastrale legger Lovendegem, art. 887, nr 56.

(68) Kadastrale legger Lovendegem, art.932, nr.14.

(69) VICOMTES DE GHELLINCK VAERNEWYCK, Op.cit., p. 332.

(70) Kadaster, Primitief plan Lovendegem, sectie B, nr. 1462.

(71) Kadastrale legger Lovendegem, art. 314.

(72) Kadastrale legger Lovendegem, art. 635, nr 30.

(73) Kadastrale legger Lovendegem, art. 822, nr 27.

Ambroise Joseph Penneman had zijn domicilie te Gent. Vanaf 18 november 1848 woonde hij overwegend te Lovendegem. Hij was zelfs van plan zijn domicilie te laten veranderen (74).

§ 4. Mariakerke.

In Mariakerke treft men, evenals in Drongen, een groot aantal kastelen aan. Ook hier hebben we er slechts drie weerhouden. De andere bleken alweer eigendom te zijn van de hoge Gentse burgerij en van Gentse industriëlen, zoals Lod. Vanderstichelen (75),Gustave Herry-Vispoel (76), Joseph Herry (77) en Adolph Rosseel (78).

---

(74) "...Considérant que dans l'état de l'instruction il faut admettre que pendant les quatre années qui ont précédé son décès le défunt a eu une habitation réelle et non interrompue à Lovendegem, et que son intention d'y transférer son domicile résulte suffisament des déclarations qui ont amené la radiation de son nom au tableau des habitants et sur la liste des électeurs de Gand, intention qui se trouve corraborée par les énonciations d'actes ultérieures dans lequel le sieur Penneman est personnellement intervenu et qui, sous ce rapport sont plus significatifs que des actes où il a été représenté par des tiers."
RAG, Fonds erfenisaangiften, erfenisaangifte van A. Penneman, jrg. 1863, bundel CXXX, nr.584.

(75) Kadaster, Primitief plan van de gemeente Mariakerke, sectie A, nr. 39 tot 44.
Van der Stichelen was een nijveraar uit Oudenaarde. Zijn vader Louis was ontvanger te Gent en later te Mariakerke.

(76) Bezat een kasteel op de wijk Kolegem. Gustave Herry-Vispoel was een tijdlang burgemeester van Mariakerke. ° Gent 18/01/1808, + Gent 05/01/1873.

(77) Bezat het kasteel "Les Fougères".
Kadaster, Primitief plan Mariakerke, sect. A,nr. 259-263.

(78) Kocht het kasteel "Les Fougères" in 1850 aan Joseph Herry. Adolph Rosseel was fabrikant. ° Gent 27/01/1800, + Gent 02/04/1864.

KASTELEN TE MARIAKERKE.

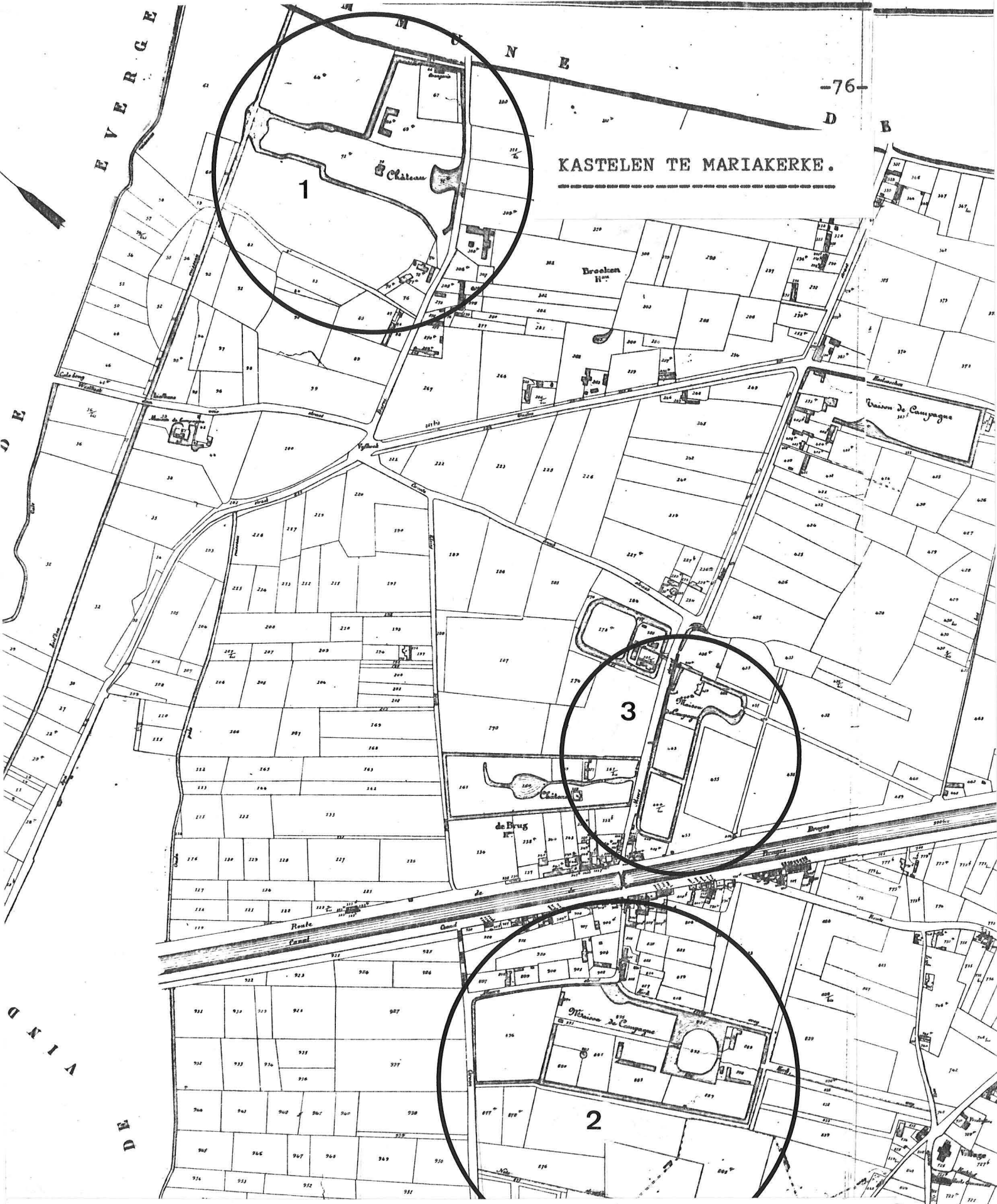

1. Het kasteel van de familie Kervyn d'Oud Mooreghem.
2. Het kasteel van de familie de Norman.
3. Het kasteel van de familie van Tieghem de ten Berghe.

De kastelen die wel adellijke families huisvestten zijn :

1. Het kasteel van de familie Kervyn d'Oud-Mooreghem.
2. Het kasteel van de familie de Norman. (huidige naam : Kasteel Claeys Bouvaërt).
3. Het kasteel van de familie van Tieghem de ten Berghe. (Het huidig gemeentehuis)

1. Het kasteel van de familie Kervyn d'Oud-Mooreghem.(79)

Dit buitengoed, grenzend aan de Lieve, behoorde rond 1835 toe aan Emmanuel Kervyn d'Oud-Mooreghem (80). Na diens overlijden kwam het in handen van Adolf Joseph Kervyn d'Oud-Mooreghem (81).
In 1855 werd het oude kasteel ten gronde afgebroken. "De aan de kasteelvoet in kwartcirkel wegzwenkende vijvergracht werd opgevuld met aarde, gedolven voor een nieuwe binnenboezem, een vijftigtal meter achterwaarts, aangelegd"(82).
Adolph Kervyn liet in dit kader een U-vormig kasteel optrekken. In 1884 deed zijn erfgenaam Eduard Kervyn d'Oud-Mooreghem dit kasteel nogmaals herbouwen, ditmaal in Vlaamse Renaissancestijl (83).
Vermelden we nog dat bij het kasteel een ijskelder en een orangerie te vinden zijn.

---

(79) Kadaster, Primitief plan Mariakerke, sect. A, nrs. 59 tot 80.

(80) Kadastrale legger Mariakerke, art. 44.

(81) Kadastrale legger Mariakerke, art. 182.

(82) Marka Notullen, nrs. 12-13, p. 5.

(83) Marka Notullen, nr. 18, p. 4.

2. Het kasteel van de familie de Norman (84).

Tot in de XVIde eeuw was de heerlijkheid Voghelsangh, waarvan het kasteel het centrum was, in leen bij Jonker-Schildknaap Jan van Halmale. In 1692 werd de heerlijkheid verkocht aan David Brandt. Door diens huwelijksgift aan Pieter Penneman, zijn neef, gaat Voghelsangh naar laatstgenoemde. Deze verkocht in 1730 de heerlijkheid aan Emmanuel de Norman (85). Op 28 juli 1781 werd het goed, dat ondertussen in handen was gekomen van Ferdinand de Coninck, nogmaals verkocht. Het kwam in het bezit van Joseph Justin Florent de Norman. Door erfenis in 1826 is het dan in handen gekomen van de persoon die we hier behandelen nl. Felix de Norman (86). Deze laatste verkocht het goed vóór 1858 aan Pieter Bracq, grondeigenaar wonende te Gent (87).
Felix de Norman heeft dus maar kort op het kasteel gewoond. Hij vormt daardoor een buitenbeentje in deze verhandeling. Het materiaal dat we over hem konden verzamelen is daarenboven vrij schaars.

3. Het kasteel van de familie van Tieghem de ten Berghe (88).

Rond 1835 was het kasteel in handen van Charles Augustin van Tieghem (89). Door verdeling gaat het, in 1852, naar Karel Jan Ghislain van Tieghem, die er zich vestigde (90). Na diens overlijden in 1879 kwam het (in 1880) in handen

---

(84) Kadaster, Primitief plan Mariakerke, sect. B, nr. 889.
(85) Marka Notullen, nr. 26, p. 4.
(86) Kadastrale legger Mariakerke, art. 68.
(87) Kadastrale legger Mariakerke, art. 125.
(88) Kadaster, Primitief plan Mariakerke, sect. A, nr. 439.
(89) Kadastrale legger Mariakerke, art. 89.
(90) Kadastrale legger Mariakerke, art. 129, nr. 40.

van Ridder Pierre Ghislain van Tieghem de ten Berghe(91).Dit is de officiële versie. Waarschijnlijk echter heeft Pierre van Tieghem het grootste deel van zijn leven op het kasteel doorgebracht. Tot 1879 heeft hij er samengewoond met zijn broer Karel Jan, die ongehuwd was. Dit neemt niet weg dat beiden nog een woonplaats te Gent bezaten. Voor Karel Jan van Tieghem was deze gelegen in het Groot Gewat nr 15 en voor Pierre Ghislain in de Burgstraat nr 40 (92)
Vermelden we nog dat bij dit goed een ijskelder hehoorde, gelegen in de noordwesthoek van het kasteelpark aan de Wondelgemstraat (93).

§ 5. Merendree.

Wanneer we de kadastrale kaart van Merendree bekijken vinden we daarop vijf kastelen afgebeeld. Slechts één daarvan werd gedurende de negentiende eeuw bewoond door een adellijke familie. De anderen waren, in tegenstelling met wat we in Mariakerke en Drongen vaststelden, niet in handen van de hoge burgerij, noch van industrielen, maar wel van plaatselijke eigenaars, zoals burgemeester J. d'Huyvetter (94), Théophile Coolman en andere. Het kasteel dat we hier wel onder de loep nemen was eigendom van de familie Kervyn (95).

In het begin van de negentiende eeuw behoorde dit kasteel toe aan de Heer Jozef Kervyn. "Deze deed groote veranderingen

---

(91) Kadastrale legger van Mariakerke, art. 131, nr. 55.
(92) Wegwijzer van de stad Gent, 1865.
(93) Marka Notullen, nrs. 12 - 13, p. 6.
(94) Kadaster, primitief plan Merendree, sectie A, nr. 236.
(95) Kadaster, primitief plan Merendree, sectie A, nr. 1080. (gelegen in de Veldestraat).

aan de gebouwen aanbrengen, maakte de schets voor de tuinen, zoals zij nog tegenwoordig nagenoeg zijn. Ten dien einde ondernam hij eene reis naar Engeland, om de parken van dat land te zien, die tot dit tijdstip op het vasteland onbekend waren. Deze reis maakte in Vlaanderen zoveel opgang, dat de heer Josef Kervyn er lange tijd onder den naam 'den Engelsman' werd aangeduid" (96). Hij liet het goed in 1809 over aan zijn broer Constantijn Ghislain Kervyn (97), die het tot aan zijn overlijden in 1852 bewoonde (98). In 1857 werd het binnen de familie verkocht. Het kwam in handen van Paul Marie Kervyn de Meerendré (99). Het is interessant hier op te merken dat Constantijn Kervyn en zijn echtgenote Marie Sophie de Kerchove d'Exaerde zeven kinderen hadden, waarvan de vijf jongste te Merendree werden geboren. Het kasteel moest normaal gezien toevallen aan hun oudste zoon, zijnde : Henri. De fortuinssituatie van deze laatste was echter erg in gevaar gebracht als gevolg van ongelukkige aankopen van eigendommen in Moravië, zodat hij bij het overlijden van zijn vader, verplicht was het kasteel aan zijn jongste broer te laten (100).
Paul Kervyn de Meerendré liet aan het kasteel veel versieringen aanbrengen, volgens de plannen van bouwmeester Bureau (101).
Van deze personen hebben we te Gent geen 'hotel of residentie' teruggevonden.

---

(96) F. DE POTTER & J. BROECKAERT, Op.cit., dl. 5, Merendree, p. 7.

(97) Kadastrale legger Merendree, art. 147, nr. 54.

(98) F. DE POTTER & J. BROECKAERT, Op.cit., dl. 5 Merendree, p. 7.

(99) Kadastrale legger Merendree, art 657, nr. 14.

(100) Deze feiten werden mij medegedeeld door Dhr. Hadelin Kervyn de Meerendré.

(101) R. DE POTTER & J. BROECKAERT, Op.cit., dl. 5, Merendree, p. 7.

Bovenaan : Het kasteel toebehorende aan de familie de Kerchove-de Naeyer.

Onderaan : Het kasteel Stuyvenberghe te Bellem toebehorende aan Leopold le Sergeant d'Hendecourt.

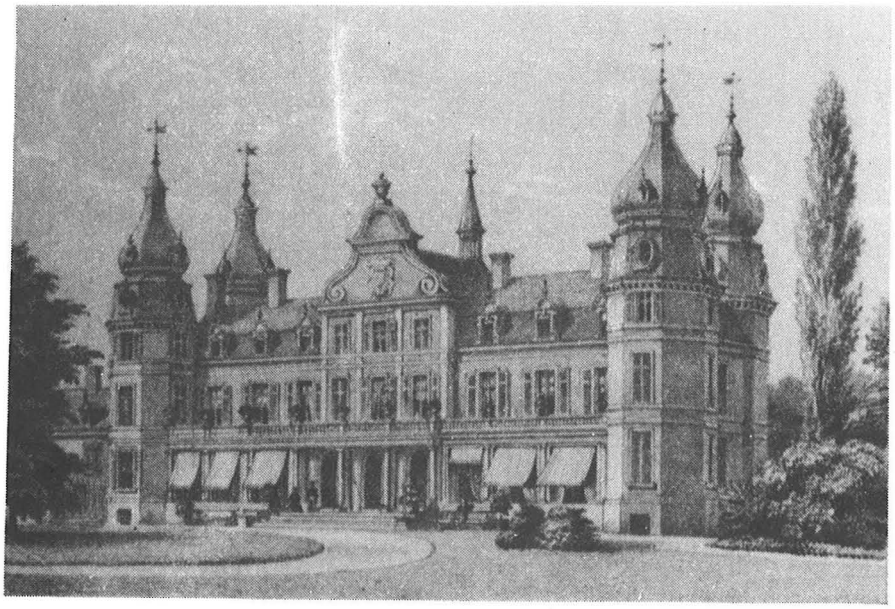

§ 6. Ronsele.

In Ronsele vonden we één kasteel terug (102). Dit kasteel bestond reeds in de XVIIde eeuw. Op het einde van de XVIIIde eeuw werd het herbouwd door de toenmalige eigenaar, Gaspar de Draeck. Deze persoon liet het na zijn overlijden over aan zijn vrouw, Marie Pulcherie Baronnes de Draeck, geboren de Baudequin de Peuthy (103). Door verdeling kwam het in 1873 in handen van Graaf Karel du Chastel de la Howarderie (104). In 1889 werd het verkocht en kwam het in het bezit van Henri Marquis de Wavrin Villers au Tertre - Dons de Lovendeghem (105).

Baron Gaspar de Draeck en Graaf Karel du Chastel hebben allebei voortdurend het kasteel bewoond. Laatstgenoemde had echter ook verscheidene 'hotels' te Gent. Namelijk in de Veldstraat (106), de Volderstraat nr 11 (107) en de Dierentuindreef (108). Het kasteel was gelegen in een groot park, vrijwel grenzend aan Zomergem. De tuinen waren, evenals te Merendree, volgens Engelse methoden aangelegd. Het kasteel

---

(102) Kadaster, Primitief plan Ronsele, sectie A, nr. 476.
(103) Kadastrale legger Ronsele, art. 83, nr. 18.
(104) Kadastrale legger Ronsele, art. 139, nr. 176.
(105) Kadastrale legger Ronsele, art. 204, nr. 11.
(106) Annuaire des adresses de la ville de Gand et de sa Beaulieu, 1853.
(107) Wegwijzer van de stad Gent, 1865.
(108) Wegwijzer van de stad Gent, 1866-1869-1871-1874.

KASTELEN TE RONSELE.

Het kasteel van Ronsele.

bezat een eigen kapel (109), een klok (110) en een ijskelder.

§ 7. Vinderhoute.

In de gemeente Vinderhoute vonden we vier kastelen terug. Drie ervan werden voor deze verhandeling weerhouden. Het vierde, zijnde het kasteel Schauwbroeck (111), was in 1851 in handen van Frans Borluut-Kervyn, eigenaar, wonende te Vinderhoute en later te Hansbeke (112). We hebben deze persoon hier niet weerhouden omdat hij reeds werd besproken in de verhandeling van Ch. Lambrecht 'De adel in het kanton Nevele (1828-1880)'. Dit kasteel werd in zijn huidige vorm opgericht in 1893 toen Firmin Edouard de Smet - Morel de Westgaver er kwam wonen.
De drie andere kastelen zijn :

1. Het kasteel Ter Velde.
2. Het Dreefkasteel.
3. Het Wit kasteel.

---

(109) "Volgens een oude overlevering zou de eerste kerk (van Ronsele) gestaan hebben in de Engelse hof van het kasteel en meer bepaald daar waar zich thans de ijskelder bevindt. Deze overleving lijkt ons echter weinig geloofwaardig want vermoedelijk vindt ze haar oorsprong in het feit dat het kasteel steeds zijn eigen kapel bezat waarin elke zondag door een vreemde priester de mis werd gelezen voor de bewoners van het kasteel en hun knechten en dienstmeiden."
Archief van het bisdom, fonds Ronsele, bundel nr. 2 Brieven.
MAURICE RYCKAERT, Bijdrage tot de geschiedenis van Ronsele, p. 79.

(110) "Op den doortocht uit de Kerk... hoorde men afwisselend geluid van de klok der kerk en die van 't kasteel, van de heldere bel der school en die van de pastorij, en alle te zamen." (16/06/1871).
Liber Memeorialis van de kerk van Ronsele, p. 64.

(111) Kadaster, Primitief plan Vinderhoute, sect. A, nr. 205.

(112) Kadastrale legger Vinderhoute, art. 16.

KASTELEN TE VINDERHOUTE.

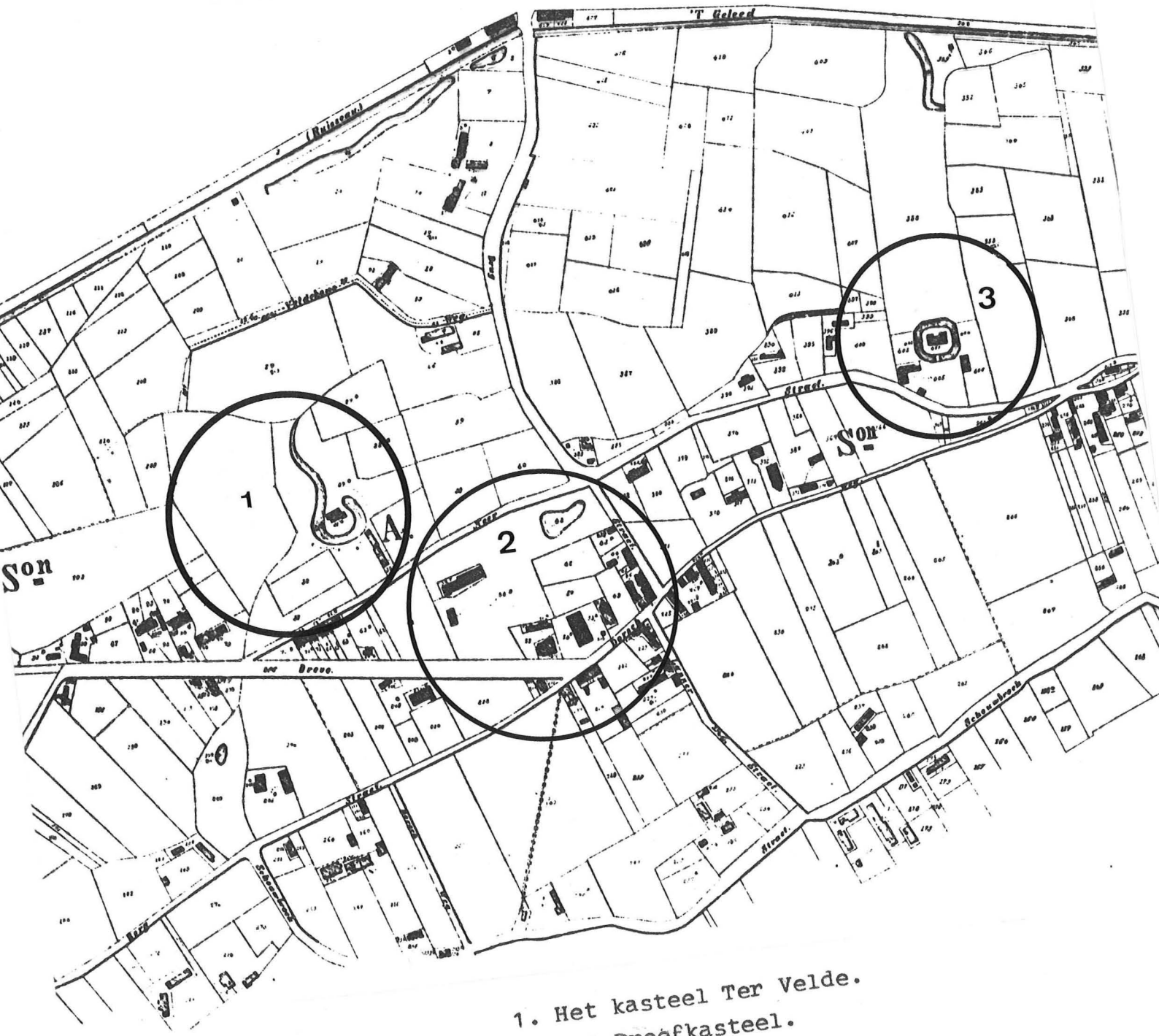
'T Geleed
(Reinegem)
Velchens St.
Son
Son
Son
Dreve.
Scheerbeek
Scheerbeek
Street.
Street.
Street.

1. Het kasteel Ter Velde (113).

Dit kasteel, dat een zeer oud landgoed is, werd reeds vermeld in het jaar 1549 als het goed Christoffels Stalle, gelegen achter de kerk met wallen, vijvers, bos en land. Het komt voor op het plan van Sanderus (114).
Het behoorde, in 1835, toe aan Ridder Karel de Ponthieure de Berlaere, die te Vinderhoute woonachtig was (115) Deze persoon bezat eveneens een residentie te Gent, nl. bij St.-Baafs nr. 18 (116). Veel gegevens hebben we over dit empire-kasteel niet kunnen verzamelen.

2. Het Dreefkasteel (117).

Het 'Dreefkasteel' dagtekent uit de 18de eeuw en staat beschreven als "een huys van plaisance met wallen, singlen ende als de andere toebehooren, met hofstede, bogaerd, zaailanden ende meerschen" (118). Het werd op 6 juni 1857 gekocht door Jules van Pottelsberghe de la Potterie. Het bevatte drie tuinen, een boomgaard, het kasteel, twee huizen, een landgebouw en een broeikas (119). Naast dit kasteel, dat hij vrijwel konstant bewoonde, bezat hij nog een resi-

---

(113) Kadaster, Primitief plan Vinderhoute, sect. A, nr. 31.

(114) Kastelentocht in de streek van Vinderhoute en Lovendegem, Ons Meetjesland, jrg. 1972, nr 2, pp. 55-56.

(115) Kadastrale legger Vinderhoute, art. 8.

(116) Wegwijzer van de stad Gent, 1865.

(117) Kadaster, Primitief plan Vinderhoute, Sect. A, nr. 59.

(118) Kastelentocht in de streek van Vinderhoute en Lovendegem, Ons Meetjesland, jrg. 1972, nr 2, p. 54.

(119) Kadastrale legger Vinderhoute, art. 15.
RAG, Fonds erfenisaangiften, erfenisaangifte van J. van Pottelsberghe de la Potterie, + 20/12/1890, jrg. 1891, vol. 214,nr. 337, depot 19/06/1891.

dentie in Gent, nl. in de Zwarte Zusterstraat nr 22.(120).

3. Het Wit kasteel (121).

Dit kasteel, gelegen in de Neerstraat, werd gebouwd in de jaren 1700. Rond 1835 was het eigendom van Van Overloop Marie (122). Door verkoop ging het naar Hyacinthe Cardon(123). Door verdeling in 1875 kwam het bij Pauline Cardon, echtgenote van Louis Baron Dons de Lovendeghem (124). We mogen aannemen dat Baron Dons de Lovendeghem en zijn vrouw het kasteel bewoonden van 1861 (het jaar dat zij huwden) tot ± 1867, om zich daarna op het kasteel van Lovendegem te vestigen.

§ 8. Zomergem.

In Zomergem vonden we slechts één kasteel terug dat aan een adellijk persoon toebehoorde. Het gaat om het kasteel op de wijk Durmen (125) dat eigendom was, ± 1835, van Karel de Ghellinck, wonende te Gent (126). Door opvolging kwam het aan Lodewijk Ph. de Ghellinck (127). Deze laatste was te Zomergem woonachtig. In 1857 kwam het kasteel door verdeling aan zijn nicht Sidonie Kervyn, echtgenote van Frans Borluut wonende te Hansbeke (128). Deze verkocht het reeds

(120) Annuaire des Adresses de la ville de Gand et de sa Beaulieu, 1853.
(121) Kadaster, Primitief plan Vinderhoute, sect. B,nr. 403.
(122) Kadastrale legger Vinderhoute, art. 92.
(123) Kadastrale legger Vinderhoute, art. 164, nr. 38.
(124) Kadastrale legger Vinderhoute, art. 221, nr. 25.
(125) Kadaster, Primitief plan Zomergem, sect. C, nr. 909.
(126) Kadastrale legger Zomergem, art. 225, nr. 51.
(127) Kadastrale legger Zomergem, art. 938, nr 51.
(128) Kadastrale legger Zomergem, art 1454, nr. 50.

in 1858 (129).
Over het uitzicht en de grote van het kasteel hebben we geen konkreet materiaal kunnen vinden. Wel moet het een mooi kasteel geweest zijn want Louis de Ghellinck betaalde personele belastingen voor dertig vensters en deuren plus twee haardsteden (130).
Louis Ph. de Ghellinck bezat ook een huis te Gent, nl. aan de Quai du Marais nr 16.

---

(129) Kadastrale legger Zomergem, art. 1471, nr 8. verkocht aan de Maere Emile, eigenaar te Gent. In 1859 werd het verder verkocht aan Jacopsen de Dankaertseken, eigenaar te Gent.
Kadastrale legger Zomergem, art. 1501, nr. 16.

(130) RAG, Archief van de gemeente Zomergem, nr. 414, Register van de personele belastingen te Zomergem, 1824 - 1837.

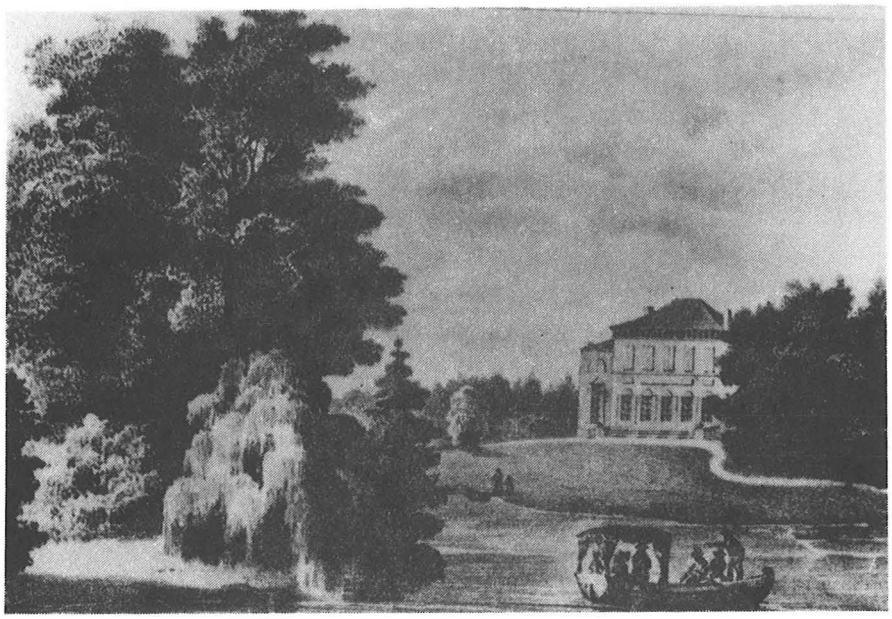

Bovenaan : Het kasteel Gavergracht te Drongen toebehorende aan Clémence de Salviac de Viel-Castel-van de Woestyne.

Onderaan : Lithografie van het kasteel Diepenbroek te Lovendegem door Jobard (± 1860).

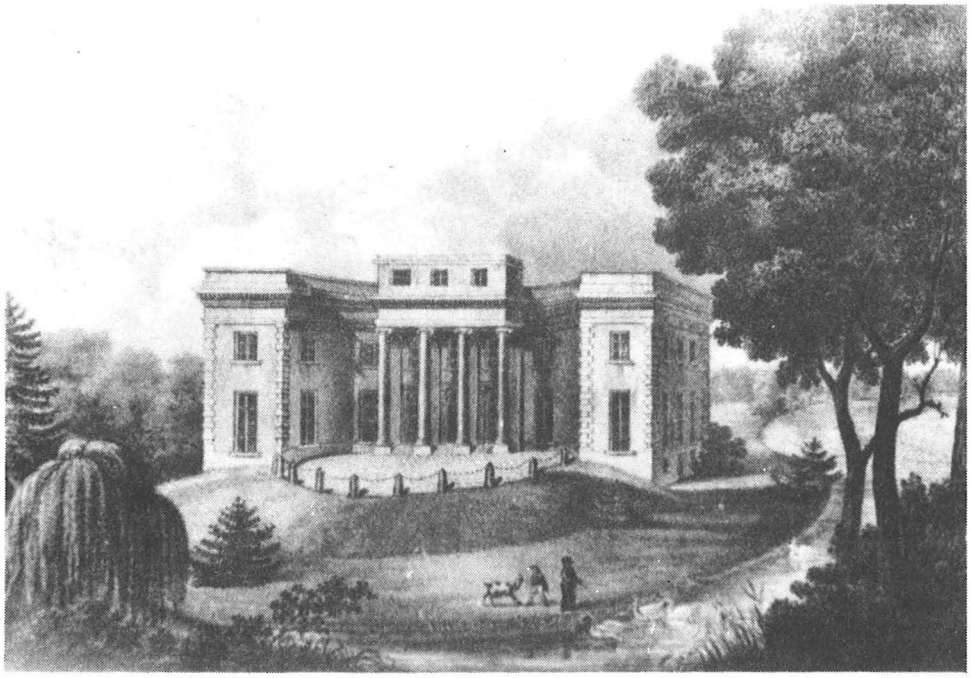

De houding van de adel tegenover het kasteel.

De woonplaats van de adel was het kasteel. In de Middeleeuwen was dit de versterkte burcht. Ze was gebouwd met een defensief doel en droeg in haar uitzicht duidelijk militaire kenmerken. Vanaf de XVIde eeuw begon men echter deze oude burcht te moderniseren. Er werden modernere kastelen opgericht, waar zoveel mogelijk het militaire allure uit verdwenen was. We zien, vooral in Frankrijk, prachtige kastelen verschijnen. Denken we maar aan het kasteel van Chambord, gebouwd tussen 1519 en 1547 ; het kasteel van Chenonceaux, gebouwd tussen 1515 en 1522 ; het kasteel van Versailles, gebouwd door Lodewijk XIV. Dit zijn echter allemaal koninklijke paleizen, maar de adel volgde de koning, zij het misschien wel met enige vertraging. Zo ook volgden sommige van onze personen de kunstvormen van hun tijd. We vermeldden reeds dat Charles de Vaernewyck d'Angest zich rond 1804 een kasteel in Empire-stijl liet bouwen. Ook de kastelen van Ridder Ch. de Pontieure de Berlaere en van de familie van de Woestyne-Clemmen werden in dezelfde periode in empire-stijl opgericht.

De oude adel verkoos het platteland boven de stad. Het is slechts in de XVIde eeuw, aldus Girault, dat zij ook belangstelling heeft voor een 'hotel' in de stad (131). In Frankrijk gebeurde dit vooral onder de regering van Lodewijk XIV. In de XIXde eeuw konstateren we het tegenovergestelde fenomeen. De adel keerde terug naar zijn voorvaderlijke gronden. De stedelijke residenties bleven echter nog steeds belangrijk. Zo hebben we moeten vaststellen dat vele van de hier bestudeerde families een 'hotel' in Gent bezaten.Een hotel dat zeer goed overeenkwam met de beschrij-

(131) CH. GIRAULT, La noblesse dans son cadre, in : La Province du Maine, jrg. 1955, p. 87.

ving van het XVIde eeuwse Franse hotel, nl. "ce qui caractérise l'hôtel c'est le porche d'entrée avec sa cour intérieure où entrent les carosses." (132). Denken we maar aan de vele herenhuizen van hetzelfde type die zich te Gent bevinden, zoals bijvoorbeeld op de Kouter.

Zowel in het kasteel als in het 'hotel' besteedde men veel aandacht aan het comfort, en vond men een geraffineerde bemeubeling terug. Dumont zegt "Le Louis XVI domine le plus souvent dans les salons et l'Empire dans les bureaux et les bibliothèques, mais le style renaissance flamande persiste dans les salles à manger"(133). Men imiteerde het koninklijk paleis door een blauw salon (134) in het kasteel of het hotel te verwerken. De verschillende salons en kamers hadden daarenboven een verschillende naam. Zo troffen we o.a. bij Burggravin de Vaernewyck-de Baillet een 'chambre antique', een 'salon blanc' en een 'salon bleu' aan (135).

Het kasteel had voor de negentiende eeuwse edelman een bijzondere charme. Uit de briefwisseling kwam dit duidelijk naar voor. Zo schreef Louis Baron Dons de Lovendeghem aan F. Van Der Haeghen "... cela fait que nous devons bientôt rentrer en ville, mais cela n'est pas le beau côté de

---

(132) CH. GIRAULT, Op.cit., p. 87.

(133) C. H. DUMONT, La vie quotidienne en Belgique sous le règne de Léopold II (1865-1909),1974, p. 57?

(134) In het blauwe salon, in het koninklijk Paleis te Brussel, hadden slechts de families die behoorden tot de 'première noblesse du Royaume' toegang. L. ROBYNS DE SCHNEIDAUER, Folklore Nobiliaire. Coutumes héraldiques et féodales belges, in : Le folklore brabançon, nr. 101, jrg. april 1938, p. 373.

(135) RAG, Fonds de Ghellinck-Vaernewyck, nr. 663. Dernières volontés de Mme la Vicomtesse de Vaernewyck-d'Angest, née Ctesse de Baillet, testament nr. 3, 10/04/1866.

l'affaire, ces j'aime tant mon Lovendeghem" (136). Men hield van het kasteel, en men wou niet dat het na de dood overging in vreemde handen. Zo schreef de Burggravin de Vaernewyck-de Baillet in haar testament "Je fais le voeux pour que Diepenbroeck ne soit pas vendu, propriété des Vaernewyck, depuis plusieurs siècles, berceau, tombeau de plusieures d'entre eux. Cela puisse t'il ne pas passer en d'autres mains " (137).

In grote lijnen kunnen we stellen dat het kasteel overwegend in de zomer bewoond werd, en dat men vanaf de maand december in de stad verbleef (138). Deze 'grote lijn' kan men afleiden uit de briefwisseling (139) die 's winters meestal vertrok vanuit Gent en 's zomers vanuit de gemeente. Dit hield verband met het feit dat zo'n kasteel moeilijk te verwarmen was in de winter (140). In elk geval was het gemakkelijker een, aanzienlijk kleinere, woning in de stad te verwarmen. Daarenboven was de eindejaarsperiode voorbehouden voor festiviteiten en bals, die bijna allen in de stad plaatsgrepen. We zeggen welbewust 'bijna allen' want we hebben moeten vaststellen dat bij de personen die we behandelen de grootste festiviteiten op het kasteel zelf gevierd werden.
De terugkeer naar het platteland gebeurde meestal in de maand april, met name rond Pasen. Dit lezen we in de briefwisseling, doch het is ook te merken in de rekeningen.

---

(136) UBG, Brieven aan Ferdinand Van Der Haeghen, nr. Hs 2515, brief nr. 1368, Louis Dons de Lovendeghem aan Ferdinand Van Der Haeghen, 27/09/1889.

(137) RAG, Fonds de Ghellinck-Vaernewyck, dl. II, nr. 663.

(138) Familiearchief de Kerchove, Briefwisseling, Brief van Lucie aan Paul-Emile, 05/12/1855.

(139) Familiearchief de Kerchove, Briefwisseling.
RAG, Fonds de Ghellinck-Vaernewyck, Briefwisseling.

(140) G.H. DUMONT, Op.cit., p. 47.

Alhoewel er het jaar door bestellingen werden gedaan vinden we o.a. bij de familie de Vaernewyck d'Angest een concentratie van aankopen in de maand april. De goederen werden in dit geval per schip tot aan de brug over de 'bruggesche vaert' te Lovendegem gebracht. Deze aankopen bestonden uit vaten wijn (141), kruiden (142), levensmiddelen (143), thee, koffie enz. Aangezien men toendertijd nog geen electrische verlichting kende, werden ook kaarsen aangekocht. Het gebruik van kaarsen was erg gevaarlijk. Branden kwamen wellicht af en toe voor. We vonden er een vermelding van terug, nl. bij de familie de Kerchove-de Naeyer (144).

---

(141) Charles de Vaernewyck d'Angest kocht zijn wijn te Bordeaux. O.a. te Pauillac, St. Estèphe, Médoc, St. Emillion. Hij kocht ook Rijnwijnen.
We vonden ook een aankoop terug van één kist likeur uit Holland (1817) en vijftig flessen Eau de Vie in 1826.
RAG, Fonds de Ghellinck-Vaernewyck,dl II, nr. 657.

(142) O.a. Kruidnoten, kaneel, tapioca, vanille, enz.
RAG, Fonds de Ghellinck-Vaernewyck, dl. II, nr. 657.

(143) O.a."Orge d'Alckmar, ris de la Caroline, semouille, tapioca blanc, prums, macarony, sucre, citrons, cassonade, noix de muscates."
RAG, Fonds de Ghellinck-Vaernewyck, dl. II, nr 657.

(144) "Nous avons failli avoir un grand accident ce soir, le château à l'heure qu'il est pouvait être en flamme sans la présence d'esprit de Comena et des autres bonnes. Lucie qui n'est pas prudente avec les lumières,et qui se promène toujours en haute et bas avec une bougie en main, mit le feu sans s'en apercevoir à une des rideaux de notre chambre ; comme nos rideaux sont en mousseline, en un clin d'oeuil c'était une immense flamme. Au premier d'abord, ayant le dos tourné elle ne s'en apercevait pas, mais bientôt, en voyant une clarté subite illuminer la chambre, elle se retourna et resta comme pétrifiée devant ce jet de flammes, sans en sentir la force d'appeler au secours. Elle finit cependant par crier, on accourut. Elle essaya d'arracher le rideau qui lui restait piece par piece dans les mains. Elle le foula aux pieds et essaya ainsi d'éteindre le feu mais sa robe risquait de s'enflammer aussi ; enfin avec de l'eau, des tapis et que sais je encore, on parvint à éteindre l'incendie."
Familiearchief de Kerchove, Dagboek van Alice de Kerchove, 27/09/1857.

Het kasteel werd gezien als een familiegoed. Alhoewel het in het bezit was van één persoon kwamen velen er een gedeelte van het jaar wonen. Dit vinden we bij vele van de hier besproken families terug. Na het huwelijk bleven de kinderen een gedeelte van het jaar op het kasteel wonen. Het kasteel was als het ware de band die de familieleden samenhield. Over Bellem bijvoorbeeld schreef X. d'Udekem d'Acoz (145) " Bellem fut une seule grande famille en effet. Cousins et cousines y vécurent pendant 25 années, à chaque été, comme frères et soeurs..." (146).

---

(145) Zoon van Alice d'Udekem d'Acoz-de Kerchove.

(146) Familiearchief de Kerchove, Briefwisseling, Brief van X. d'Udekem d'Acoz aan R. de Kerchove d'Ousselghem, 18/03/1963.

HOOFDSTUK II. DE FORTUINSSITUATIE.

In dit hoofdstuk willen we een overzicht geven van de rijkdom van de adel in de besproken kantons. We zullen daarom beginnen met het fortuin van ieder persoon afzonderlijk te bekijken, om daarna bepaalde trends te kunnen vastleggen.

1. Ridder Charles de Ponthieure de Berlaere.

Deze persoon was niet zeer rijk. Slechts van 1860 tot 1869 betaalde hij genoeg belastingen om kiesbaar te zijn voor de senaat (1). In de erfenisaangifte vonden we dat hij te Vinderhoute 17 ha 78 a gronden bezat plus 11 woonhuizen(2). Daaronder werd het kasteel gerekend. Dit bedrag klopt met het bedrag dat op het kadaster genoteerd staat (3). Verder bezat hij nog goederen te Landegem (4), twee huizen te Gent, gronden en huizen te Tieghem, en goederen in de gemeenten'Gysebrechte, Eghem en Eyne' (5).

---

(1) In 1860 betaalde hij 2.829 fr. belastingen. In 1868 wordt 2.116+ vermeld.
J. STENGERS e.a., Index des éligibles au Sénat (1831 - 1893) Bruxelles, 1975, p. 172.

(2) RAG, Fonds erfenisaangiften, erfenisaangifte van Charles de Ponthieure de Berlaere,+ Vinderhoute 15/08/1874 jrg. 1875, bundel 182, nr. 290, depot 13/02/1875.

(3) In het kadaster wordt in 1874 alles samen geschat op 18 ha 57 a 30 ca.

(4) 16 ha 61 a 70 ca.

(5) RAG, Fonds erfenisaangiften, erfenisaangifte van Charles de Ponthieure de Berlaere.

Zijn totale nalatenschap wordt geschat op 333.985,89 fr. Dit bedrag heeft echter weinig, of geen,vaste waarde omdat het hier om een erfenis in rechte linie gaat.
In de erfenisaangifte worden geen aandelen vermeld, wat natuurlijk niet bewijst dat hij er geen in zijn bezit had. Aangezien het hier om een erfenis in rechte linie gaat hebben we het vermoeden dat deze aandelen reeds vooraf werden verdeeld, of doodgewoon niet opgenomen werden.

Charles de Ponthieure de Berlaere beheerde zijn vermogen naar alle waarschijnlijkheid zelf. De bronnen leerden ons dat hij daarin nogal wispelturig van aard was. Zo zien we bijvoorbeeld dat hij, bij de verhuur van een smidse te Vinderhoute, de puntjes om de 'i' zette. Alles werd duidelijk op papier gezet, een brandverzekering werd afgesloten en de eigenaar eigende zich het recht toe om "zo dikwijls als hij het noodig oordeelen zal 't zij alleen of vergezeld door deskundige persoon het voorschrevene woonhuys en smis zoo lang binnen als buyten kome nazien om te onderzoeken of den pachter zich kwyte van alle verplichtingen hem bij de tegenwoordige voorwaerde ten laste gelegd, alsmede alle andere redenen welke het zoude mogen wezen"(6). Hieruit blijkt dat hij klare wijn wilde schenken wat de verplichtingen van de pachter betrof. Met zijn eigen verplichtingen nam hij het blijkbaar niet zo nauw. Zo schrijft zijn notaris in Ronse op 12 februari 1831 " Je suis fâché de devoir vous observer, que je suis définitivement décidé à laisser aller vos demeurs situé à la veste,...car il est vraiment incroyable que l'on doit payer annuellement 78 flo. - et les contributions, pour des baraques"(7). Deze oproep had blijkbaar weinig resultaat. Charles de

---

(6) Familiearchief de Berlaere, bij de familie.

(7) RAG, Fonds de Berlaere, nr. 5555, correspondentie 1692-1843.

Ponthieure de Berlaere reageerde zelfs niet (8).
Deze persoon behoorde dus niet tot de heel rijke adel. Dit belette hem echter niet van alle geneugten des levens overvloedig te profiteren. Dit wordt duidelijk bij het lezen van de onkostennota die bij de erfenisaangifte is gevoegd. Deze bevat 130 punten (9).

---

(8) Op 26 maart 1831 schrijft de huurder : "Un mot de réponse s'il vous plaît, afin que je sache a quoi m'entretenir"
RAG, Fonds de Berlaere, nr.5555.

(9) We vermelden hier enkel een keuze uit de zaken die niet direkt met het overlijden te maken hebben. (Het nummer vooraan verwijst naar de plaats van het artikel in de lijst.)
6) A Monsieur Suraert peintre à Gand...pour expertise d'une galerie de tableaux à la mortuaire de...100 fr.
12) Au sieur de Moor entrepreneur à Gand à l'entreprise de l'ancienne école de Vinderhoute et autres travaux, commandés par le dit M. Ch. de Ponthieure de Berlaere. 315 fr.
29) Voor het onderhouden van paarden. Voedsel en werk. 225,20 fr.
35) Au sieur Byl, vétérinaire à Tronchiennes pour soins médicaux donnés au chien et au chevaux et livraison de médicaments.....100 fr.
39) A Monsieur le docteur de Jonghe. Son compte d'honnaires de consultation, visites et livraison de médicaments pendant la dernière maladie de - 362 fr.
49) Au sieur Rennes coiffeur à Gand, pour livraison d'articles de parfummerie et chignons.....190,10 fr.
52) Voor de hondenbelasting.....78,48 fr.
56) Voor de koetsenmaker.....135 fr.
91) Au sieur de Schampelaere, fabricant de Gutta percha et caoutcouc à Gand pour réparation d'une hydronette.....4,80 fr.
95) A Monsieur Hoste, libraire à Gand pour un abonnement à l'Office de publicité, les livraisons onze et douze du journal administration communal et divers numéros du journal des dammes.....19,50 fr.
111) Voor juwelen aangekocht door Charles de Ponthieure de Berlaere.....1.294,60 fr.
Familiearchief de Berlaere, onkostennota bij erfenisaangifte.

2. Baron Auguste Dons-Lovendeghem.

Het fortuin van deze feodale heer is heel wat meer in het oog springend dan dat van Charles de Ponthieur de Berlaere. Te Lovendegem alleen al bezat hij bij zijn overlijden, in 1863, 184 ha 34 a 90 ca gronden, dreven, weiden enz. Voegt men daarbij 33 huizen, een molen en een kasteel (10) dan heeft men de bezittingen van deze persoon in bovengenoemde gemeente voor ogen (11). Daarmee is de kous echter niet af. Te Gent bezat hij 10 huizen van respectabele grootte plus 6 huizen van kleinere omvang, verder nog gronden en tuinen, goed voor een gezamelijke oppervlakte van 20 ha 23 a 41 ca. In enkele van de in deze verhandeling besproken gemeenten bezat hij ook gronden. Zo bijvoorbeeld te :

Mariakerke	2 ha 41 a 80 ca
Vinderhoute	9 ha 19 a 40 ca
Zomergem	3 ha 20 a 90 ca

Verder bezat hij nog gronden en goederen in de gemeenten : Drongen, Gentbrugge, Melle, Balegem, Wichelen, Esse St. Lieven, Dikkelvenne, Gavere, Lotenhulle, Poeke, Beveren-Waas, Sinaai, Temse, Kallo, Zwijndrecht, Melsele, Verrebroeck, Kluisen, Waarschoot, Zwijnaarde, Zeveneken, Merendree, Gyverinkhove, Bercelare, Hoogstade, Heestert, Moen, Bellegem, Beveren, Kooigem, Hooglede (123ha 07 a 74 ca), Ruislede, Meulebeke, Avelgem en Gits (12).
Na het overlijden van Auguste Dons-Lovendeghem kwamen deze

---

(10) Geschatte waarde 8.453,60 fr.

(11) Op het kadaster wordt vermeld dat Augustin Dons in 1863, 103 ha 07 a 70 ca in bezit heeft te Lovendegem. Kadastrale legger van de gemeente Lovendegem, dl. 3 p. 176, art. 131.

(12) RAG, Fonds erfenisaangiften, erfenisaangifte van Augustin Dons-Lovendeghem, + 21/06/1864, jrg 1864, band 158, nr. 422.

goederen in handen van Eugène Dons-Lovendeghem, zijn zoon, en Sidonie Dons-Lovendeghem, zijn dochter. Het was dus een erfenis in rechte linie. Daarom ook hebben we de geschatte bedragen die telkens bij de goederen vermeld werden niet opgenomen. Deze bedragen leken ons te onbetrouwbaar.

Auguste Dons-Lovendeghem bezat ook renten en obligaties voor een gezamelijke waarde van 36.717,8 fr. Hij was kiesbaar voor de senaat van 1831 tot 1864, en betaalde steeds meer dan 2.116,40 fr (13).

3. Baron Eugène Dons-Lovendeghem.

Tijdens zijn leven heeft Baron Eugène Dons-Lovendeghem twee erfenissen ontvangen, nl :

a) van zijn zuster , Mademoiselle Virginie Marie baronnes Dons-Lovendeghem, overleden op 23 mei 1857.
b) van zijn vader, Auguste Dons-Lovendeghem, overleden op 21 juni 1864.(14).

Van deze laatste erfenis heeft Eugène Dons niet veel meer kunnen genieten, want hij stierf zelf op 25 december 1865. Te Lovendegem bezat hij 190 ha 30 a 30 ca (15) waaronder het kasteel van Lovendegem (16) alsook een graan- en olie-

---

(13) Betaalde belastingen 2.646 ; 1833, 2.116+ ; 1839, 3.052 ; 1848, 3.676 ; 1858, 2.320 te Lovendegem en te Gent.
J. STENGERS, Op.cit., p. 229.

(14) RAG, Fonds erfenisaangiften, erfenisaangifte van Eug. Dons-Lovendegem, + 25/12/1865, jrg. 1866, vol. 161, nr. 325.

(15) Kadastrale legger van de gemeente Lovendegem, dl. 4 p. 80, art. 383.

(16) " Un château, dit le château de Lovendeghem... d'une contenance globale de 18 hectares 98 ares 50 ca. Valeur 218.700 fr."
RAG, Fonds erfenisaangiften, erfenisaangifte van Eug. Dons-Lovendeghem.

molen met stoommachine (17).
Hij bezat evenals zijn vader goederen in verscheidene provincies, met name Oost-Vlaanderen, West-Vlaanderen en Antwerpen (18). Zijn grondbezit bestond uit ongeveer 241 ha 74 a 32 ca gronden, 33 hoeven met een gezamelijke oppervlakte van 424 ha 31 a 02 ca plus 17 huizen. De totale waarde van dit alles werd geschat op 3.194.288,21 fr.
Eugène Dons-Lovendeghem bezat ook hypothecaire rentes en obligaties voor een gezamelijke waarde van 66.461,9 fr. Het gaat hier uitsluitend om staatsobligaties. Hij bezat verder nog schuldvorderingen, aandelen en rentes (19).
Het is duidelijk dat Eugène Dons nog heel wat andere zeer kostbare zaken bezat. Deze werden echter niet in detail opgenomen in de erfenisaangifte. In zijn testament vonden we wel een opsomming die bestond uit "tous mes meubles, meublants, cheveaux, et voitures, argenterie, vins, objets d'art, argent comptant, actions et obligations, loyers, fermages et intérêts échus" (20).

---

(17) Deze olieslagerij werd opgericht op aanvraag van August Dons op 8 augustus 1829.
Nieuw Archief van de gemeente Lovendegem.

(18) In Oost-Vlaanderen bezat hij goederen in de gemeenten en/of steden : Gent, Evergem, Sleidinge, Kluizen, Lokeren, Daknam, Exaerde, Zeveneken, Zele, Waasmunster, St; Gillis-(Waas), Melle, Gentbrugge, Merelbeke, Zwijnaarde, Wontergem, Poeke, Kanegem, Zomergem, Ronsele, Oostwinkel, Merendree, Vinkt, Drongen, Waarschoot, Vinderhoute, Wortegem, Ooike, Huize, Beerlegem.
In West-Vlaanderen te Ruiselede, Eegem, Pittem, Ansegem, Wortegem, Ingooigem, Ootegem, Meulebeke, Ingelmunster, Kooigem, Beveren(bij Rousbrugge), Hoogstade, Gyverinckhove, Beerlare.
In Antwerpen te Bornem.
RAG, Fonds erfenisaangiften, erfenisaangifte van Eug. Dons-Lovendeghem.

(19) RAG, Fonds erfenisaangiften, erfenisaangifte van Eug. Dons-Lovendeghem, huwelijkskontrakt.

(20) RAG, Fonds erfenisaangiften, erfenisaangifte van Eug. Dons-Lovendeghem.

Een gedeelte van de erfenis kwam toe aan zijn vrouw Delphine Marie Baronnes Dons-Lovendeghem, geboren Baronnes van Eyll de Barcenalle (21). Dit echter enkel in het geval dat deze laatste niet meer hertrouwde. " Dans le cas de convol en seconde nôces, l'usufruit légué à mon épouse ne

---

(21) " Je soussigné Baron Eug. Dons-Lovendeghem déclare que cet écrit renferme l'expression de mes dernières volontés.
1° Je donne et lègue en toute propriété à mon épouse Madame la Baronne Dons-Lovendeghem :
a) Ma maison Rue Basse des champs n° 49 à Gand.
b) Une petite maison n° 47 même rue.
c) Deux maisons rue des Baguettes à Gand occupées l'une par le sieur Dubois, tailleur de pierres, l'autre par un chaudronnier.
2° Je donne et lègue en toute propriété à mon épouse la Baronne Dons-Lovendeghem : tous les meubles, meublants, cheveaux et voitures, argenterie, vins, objets d'art, argent comptant, actions et obligations loyers, fermages et intérêts échus. Enfin je lui donne et lègue tout ce qui est cencé meuble d'après la loi, sans aucune exeption ni réserve.
Je donne et lègue à ma dite épouse le droit d'usage et d'habitation sa vie durant de mon château de Lovendeghem avec mes jardins, parcs, garenne et autres dépendances immédiates. En cas de prédécès de mon épouse ou de convol en seconde nôces, le dit droit d'usage et d'habitaion cessera et passera à ma soeur Sidonie Dons, sa vie durant.
Ledit legs fait à mon épouse et à ma soeur comprendre les droits les plus étendus de l'usufruit, sauf le pouvoir de céder le droit d'usage et d'habitaion ou de louer à un autre. Le mot usufruit se rapporte ici aux dépences du château. Les gratifiés sont dispencer de fournir caution.
Je donne et lègue encore à mon épouse l'usufruit de tous mes biens composant ma succesion pour en jouir sa vie durant à compter du jour de mon décès, sans être tenue de fournir caution ou de faire emploi. Je veux que ledit usufruit de tous mes immeubles, soit exercé de la manière la plus large sans que le nu propriétaire ait le droit de s'immiscer en quoique ce soit dans la gestion de l'usufruitier."
RAG, Fonds erfenisaangiften, erfenisaangifte van Eug. Dons-Lovendeghem, testament.

pourra s'exercer que dans les limites fixé par le code civil" (22). Behalve hetgeen vermeld werd onder voetnoot nummer eenentwintig kwam al de rest toe aan Louis Baron Dons de Lovendeghem. We zullen verderop de bezittingen van deze laatste nader bekijken.

Eugène Dons was van 1858 tot 1865 kiesbaar voor de senaat. Hij betaalde eerst 2.066 fr. doch in 1860 was dit opgelopen tot 2.449 fr. (23). Het valt op dat Eugène Dons kiesbaar voor de senaat werd juist nadat hij deelgenoot was in de erfenis van zijn zuster Virginie Marie. Deze erfenis heeft dus naar alle waarschijnlijkheid de doorslag gegeven in zijn fortuin.

4. Baron Louis Dons de Lovendeghem.

Ook deze persoon bezat een vrij groot fortuin. Te Lovendegem bezat hij 169 ha 11 a 10 ca goederen (24). Zijn gehele grondbezit bestond uit ongeveer 136 ha 64 a 08 ca gronden, 32 boerderijen met een gezamelijke oppervlakte van 656 ha 10 a 20 ca. Daarenboven was hij de bezitter van het kasteel van Lovendegem (25),een school te Lovendegem, een hospitaal te Vinkt, een klooster met tuinen te Melle (26),een herenwoning te Lokeren, een residentie en twee huizen te Gent.

---

(22) RAG, Fonds erfenisaangiften, erfenisaangifte van Eug. Dons-Lovendeghem.

(23) J. STENGERS, Op.cit., p. 229.

(24) Kadastrale legger van de gemeente Lovendegem, art. 999.

(25) Omvang 19 ha 69 a 20 ca. Geschatte waarde 200.000 fr. RAG, Fonds erfenisaangiften, erfenisaangifte van Louis Dons de Lovendeghem, + 21/04/1891, jrg. 1891, vol. 215, nr 587, depot 10/10/1891.

(26) Oppervlakte 3 ha 85 a 90 ca. Geschatte waarde : 105.376 fr.

Te Vinderhoute bezat hij 17 ha gronden en goederen (27) waaronder het Wit Kasteel (28), en te Bellem was hij de eigenaar van wat men het Rattekasteel noemde (29). Deze twee laatste eigendommen kwamen toe aan zijn vrouw Pauline Cardon na de dood van haar vader Hyacinthe Cardon in 1875.

De bezittingen van Louis Dons de Lovendeghem lagen, evenals die van August en Eugène Dons-Lovendeghem, verspreid over een groot aantal gemeenten (30) zodat ze absoluut geen grote domeinen vormden. Er is eerder sprake van een ver doorgevoerde versnippering.
In de erfenisaangifte werden geen aandelen en/of obligaties vermeld.
Baron Louis Dons de Lovendeghem was kiesbaar voor de senaat vanaf 1879 tot 1890 (31).

---

(27) Totaal aan goederen te Vinderhoute in 1891 : 17 ha 06 a 70 ca.
Kadastrale legger van de gemeente Vinderhoute, dl. 3 p. 74, art. 221.

(28) Kadastrale legger van de gemeente Vinderhoute, art. 221, nr 25.

(29) Kadastrale legger van de gemeente Bellem, art. 137, nr. 42.

(30) Lovendegem, Vinderhoute, Vinkt, Zomergem, Bellem, Landegem, Lochristie, Ingelmunster, Meulebeke, Drongen, Nevele, Meigem, Assenede, Waarschoot, Kieldrecht, Kortrijk, Harelbeke, Brussegem, Bonheiden, Wavre Notre Dame, Mechelen, Humbeek, Moerzeke, Melle, Zeveneken, Lokeren, Daknam, Ronsele, Oostwinkel, Waasmunster, Huisse, Ooike, Beerlegem, Zwijnaarde, Zele, Sleidinge, Kluizen, Wontergem, Mariakerke, Gent, Evergem, St.-Gillis-Waes, Merendree, Exaerde, Ootegem, Ingooigem, Ansegem, Wortegem, Bercelare, Kooigem, Poeke, Kanegem, Beveren, Hoogstrade, Gyverinckhove, Eegem, Pittem, Meulebeke, Ingelmunster, Bornem.
RAG, Fonds erfenisaangiften, erfenisaangifte van Louis Dons de Lovendeghem.

(31) J. STENGERS, Op.cit., p. 229.

5. Baron Gaspar de Draeck en Graaf Karel du Chastel de la Howarderie.

Over het fortuin van deze twee personen kunnen we maar weinig vertellen.
Gaspar de Draeck was in 1831 kiesbaar voor de Senaat (32), in tegenstelling met Graaf K. du Chastel die nooit kiesbaar is geweest.
Wat hun bezittingen betreft kunnen we enkel deze te Ronsele vermelden aangezien we noch het testament, noch de erfenis-aangifte van deze personen konden terugvinden.
Gaspar de Draeck bezat 75 ha 34 a 20 ca gronden en hoeven te Ronsele, bij zijn overlijden in 1831 (33). Dit was ± 29,8 % van de gemeente (34).
De bezittingen van Graaf du Chastel waren iets uitgebreider. Hij bezat nl. 95 ha 31 a 30 ca in bovengenoemde gemeente(35) wat ongeveer 37,7 % van de gemeente vertegenwoordigde.
De vader van Gaspar de Draeck, Frederic Fr. de Draeck, betaalde in 1794, 80.000 frank als Militaire Contributie.
Gaspar behoorde tussen 1807 en 1812 tot de 100 meest belasten van de stad Gent. Wat zijn inkomen betreft zien we dat hij in 1813 28.000 fr. verkreeg als lid van de Gardes d'Honneur. In 1815 had hij een inkomen van 50.000 fr (36).

---

(32) J. STENGERS, Op.cit., p. 100.

(33) Kadastrale legger van de gemeente Ronsele, dl. 1, art. 17.

(34) Oppervlakte Ronsele : 252 ha.
Wegwijzer van de stad Gent, jrg. 1880.

(35) Kadastrale legger van de gemeente Ronsele, dl. 2, art. 114 bis, art. 139.

(36) H. BALTHAZAR, Strukturen en mutaties bij het politiek personeel. Een studie over het sociaal wisselingsproces te Gent in de vormingsjaren van de hedendaagse tijd (1780 - 1850), onuitgegeven doctoraatverhandeling, Gent, 1969-1970, p. 85.

5. Louis de Ghellinck de Wynghene de Nokeren.

Over het bezit van deze persoon vonden we zeer weinig gegevens terug.
Hij was kiesbaar voor de senaat van 1848 tot 1849 en van 1854 tot 1856. Na 1854 betaalde hij 3.387 fr. belastingen, dit te Gent, Elsegem en Lovendegem (37).
Ook voor 1848 betaalde hij vrij veel belastingen. In 1837 bijvoorbeeld betaalde hij 2.120 fr. personele belastingen op het meubilair van zijn kasteel te Zomergem (38).
Aangezien deze belasting 1 % van de geschatte waarde bedroeg (39) zou de waarde van de meubels in 1837 ± 212.000 fr bedragen hebben. Er waren daarenboven dertig deuren en vensters plus twee haardsteden in het kasteel (40).
Te Zomergem bezat deze persoon gronden en goederen voor een gezamelijke oppervlakte van 35 ha 55 a 30 ca (41).

---

(37) J. STENGERS, Op.cit., p. 107.

(38) RAG, Archief van de gemeente Zomergem, nr. 414, Register van de personele belastingen te Zomergem, 1824-1837.

(39) "Impôt de 1 % de la valeur du mobilier, dû par l'occupant de l'habitation..."
J. STENGERS, Op.cit., p. (23).

(40) RAG, Archief van de gemeente Zomergem, nr. 414.

(41) Kadastrale legger van de gemeente Zomergem, dl. 1bis p. 165, art 938.

7. Frederic de Kerchove - de Naeyer.

Van Frederic de Kerchove konden we geen erfenisaangifte of testament terugvinden, zodat de fortuinssituatie, ook hier, vrij summier zal uitvallen.
Hij was kiesbaar voor de senaat van 1859 tot 1880, en betaalde heel wat belastingen. Zo bijvoorbeeld in 1864, 7.139 fr., in 1865 , 10.067 fr. (42). In de gemeenten Bellem, St.-Goriks-Oudenhove, Gent, St.-Denijs-Braeckel en Ruiselede betaalde hij meer dan 500 frank belastingen (43).
De meeste belastingen werden echter te Bellem betaald, waar Frederic de Kerchove bij zijn overlijden 123 ha 61 a 40 ca gronden en bebouwde eigendommen bezat (44). Dit is 30,8 % van de oppervlakte van deze gemeente (45).

Zijn vrouw Elisa de Naeyer was erfgename van de steenrijke Gentse fabrikant Jacob Lieven Van Caeneghem (46). Deze laatste verdeelde,nog tijdens zijn leven, zijn domeinen onder zij drie kleindochters. Elk van hen kreeg zo maar eventjes duizend hectaren. Elisa de Naeyer verkreeg het

---

(42) J. STENGERS, Op.cit., p. 119.

(43) "... la localisation de l'impôt foncier est intéressante : ... l'éligible a payé au moins 500 fr. au titre de la contribution foncière. Ces communes sont classées dans l'ordre décroissant des sommes payées, en tenant compte pour chaque commune de la somme maximum qui y a été atteint."
J. STENGERS, Op.cit., p. (83).

(44) Kadastrale legger van de gemeente Bellem, vol.4, p. 171, art. 399.

(45) Oppervlakte Bellem : 1.202 ha.
Wegwijzer van de Stad Gent, jrg. 1880.

(46) " Jacques Liévin van Caneghem, grand philanthrope gantois, né à Ledegem en 1764, mort à Gand, le 29 juin 1847. Il dut son immense fortune à ses filatures de coton ; après la journée de Waterloo il avait retenu, sur le marché de Londres, une quantité considérable de draps, qu'il écoula ensuite avec profit en Belgique. Il épousa Marie Verspeyen. Sa fille, Jeanne van Caneghem, née à Gand le 31 août 1789 épousa Eugène Joseph de Naeyer, né à Gand, le 16 novembre 1786, décédé à Paris, le 3 mai 1843."
I. VAN HOUTRYVE, Dom R. de Kerchove, 1950, p. 8.

kasteel van Bellem maar ook nog goederen te St.-Goriks-Oudenhove(47).

Uit de bronnen menen we te kunnen opmaken dat Frederic de Kerchove aandelen en/of obligaties kocht. Zo schrijft Jeannne de Naeyer-van Caneghem, zijn schoonmoeder, aan zijn vrouw " Comme j'étais chargée d'ouvrir les lettres de ton marie, ma chère Elise, veux tu lui dire qu'il en est arrivé deux : une de monsieur Lammens pour offrir un placement de 10 mille à 4 % avec toutes garantis..."(48).

Frederic de Kerchove had het beheer van zijn goederen zelf in handen. Voor hij een aankoop deed ging hij eerst ter plaatse kijken naar het te koop staande goed (49).

We hebben hier dus duidelijk met een zeer welgestelde familie te maken. Meer nog dan uit de cijfers die het Kadaster en J. Stengers ons leverden kunnen we dit aflezen uit de briefwisseling van de familie. Het feit alleen al dat zij enkele verre reizen ondernamen bewijst dat zij een vrij grote 'train de vie' voerden.

---

(47) J. STENGERS, Op.cit., p. 119.

(48) Familiearchief de Kerchove, briefwisseling, brief van 'Bonne maman' aan Elise, daterend uit 1852.

(49) "Ces messieurs(Frederic de Kerchove en Emmanuel de Kerchove) sont allés tout de suite vers Heusden où papa (Fr. de Kerchove) va peut-être acheter des prairies."
Familiearchief de Kerchove, Dagboek van Alice de Kerchove, 2/10/1855.

8. Constantin Kervyn en Paul Kervyn de Meerendré.

Betreffende het fortuin van deze personen konden we slechts weinig gegevens terugvinden. Indien het geluk met ons ware geweest dan konden we wellicht meer vertellen, want we vonden de erfenisaangifte terug van Paul Kervyn de Meerendré (50). We konden deze echter niet onderzoeken aangezien het Rijksarchief te Gent wegens schilderwerken werd gesloten. De bundels waren in februari 1979 nog steeds niet toegankelijk.

In Merendree bezaten Constantin en Paul Kervyn niet zeer veel gronden en goederen, in vergelijking met andere families uiteraard. Voor Constantin was het nog betrekkelijk, nl. in 1848 42 ha 73 a 10 ca (51). Dit was goed voor 3,8 % van de oppervlakte van Merendree (52). Door verkoop kwam een gedeelte van deze gronden in het bezit van Paul Kervyn. Deze laatste bezat ± 1860 11 ha 77 a 20 ca, waaronder het kasteel (53). In 1889 was dit lichtjes gestegen tot 15 ha 62 a 80 ca goederen en gronden te Merendree (54).
Henri Kervyn, broer van bovengenoemde, bezat nog het meest goederen in voornoemde gemeente. Nl. 27 ha 06 a 70 ca (55), dit echter zonder het kasteel, dat hij aan zijn broer moest

---

(50) RAG, Fonds erfenisaangiften, erfenisaangifte van Paul Marie Kervyn de Meerendré, + 30/06/1891, jrg. 1891, bundel 215, nr 743, depot 28/12/1891.

(51) Kadastrale legger van de gemeente Merendree, dl. 2 p. 1, art. 147.

(52) Oppervlakte van Merendree : 1.096 ha.
Wegwijzer van de stad Gent, jrg. 1880.

(53) P.C. POPP, Atlas cadastral parcelaire de la Belgique, gemeente Merendree, art. 657.

(54) Kadastrale legger van de gemeente Merendree, deel 3 p. 143, art. 657.

(55) P.C. POPP, Op.cit., gemeente Merendree, art. 633.

overlaten gezien zijn geldnood na faliekante speculaties in Moravië (56)

We mogen met zekerheid zeggen dat de rijkdommen van de familie in andere gemeenten te vinden zijn. Want rijk waren ze. Beiden waren kiesbaar voor de Senaat.
Constantin Kervyn van 1833 tot 1852 (57) en Paul Kervyn van 1874 tot aan zijn dood in 1891 (58). Van laatstgenoemde konden we zelfs achterhalen in welke gemeenten hij belastingen betaalde. Deze zijn : Aalter, Evergem, Gent, Landegem, Lichtervelde, Marke, Kerkem, Merendree, Nukerke, Ronse, Stalhille, Torhout, Wortegem, Wyngene, Hij betaalde in 1891 voor een totaal van 1222,81 fr. grondlasten + 426,21 fr. personele belastingen (59).

9. Emmanuel Kervyn d'Oud Mooreghem.

Van deze persoon vonden we wel een erfenisaangifte terug, doch deze maakt ons niet veel wijzer. Zijn goederenbezit was verspreid. Hij bezat goederen te Gent, Mariakerke (60) Wondelgem, Zaffelare, Oostakker, Desteldonk, Lochristie, Kalken, Laerne, Melle, Wetteren, Eke, Zevergem, St.- Denijs-Westrem, Zwijnaarde, St.-Pieters Ayghem, Ooike, Mooreghem,

---

(56) Deze feiten werden mij medegedeeld door Dhr. Hadelin Kervyn de Meerendré.

(57) J. STENGERS, Op.cit., p. 302.

(58) J. STENGERS, Op.cit., p. 303.

(59) RAG, Modern Archief van de gemeente Merendree, nr 66, kiezerslijsten 1883-1894.

(60) Buitengoed met grond, hof en wandelingen (4 ha 65 a 60 ca).
RAG, Fonds erfenisaangiften, erfenisaangifte van E. Kervyn d'Oud Mooreghem,+ Gent 12/05/1842, jrg. 1842, band 88, nr. 390, depot 7/10/1842.

Ansegem, Zomergem, Oostwinkel, Nevele, Bachte-Maria-Leerne, Beernem, Wijtschoote, Beveren, Harelbeke (61). De meeste goederen bezat hij nochtans te Gent en te Melle.
Hij betaalde in 1833 de volledige cijns, doch in 1839 was dit teruggezakt tot 1.951 fr.
Hij was kiesbaar voor de senaat van 1831 tot 1842.(62).

9. Adolf Kervyn d'Oud-Mooreghem.

Van deze persoon vonden we de erfenisaangifte terug. Het was een erfenis in collaterale linie, zodat deze dus nogal veel gegevens over de fortuinssituatie van deze persoon mededeelt.

Sedert de dood van Emmanuel Kervyn d'Oud-Mooreghem, in 1842, was Adolf Kervyn in het bezit van het kasteel te Mariakerke en de hoeven en gronden in dezelfde gemeente. Dit alles besloeg een oppervlakte van 71 ha 76 a 40 ca (63). Daarnaast bezat hij nog gronden en hoeven in een vijfentwintig tal andere gemeenten (64).
Naast onroerende goederen bezat hij ook nog vreemd geld, waarvan de kwantiteit jammer genoeg niet werd aangegeven.
Verder was hij in het bezit van obligaties en renten.
Wat de obligaties betreft, deze zijn afkomstig van :

- de Russische keizer.

---

(61) RAG, Fonds erfenisaangiften, erfenisaangifte van E. Kervyn d'Oud Mooreghem.

(62) J. STENGERS, Op.cit., p. 303.

(63) RAG, Fonds erfenisaangiften, erfenisaangifte van A. Kervyn d'Oud Mooreghem, + Mariakerke 14/01/1883, jrg. 1883, vol 199, nr. 453, depot 13/10/1883.

(64) Afsnee, Ousselgem, Balegem, Beernem, Beveren(Harelbeke), Kanegem, Deurle, Gent, Grotenberge, Herzele, Hillegem, Hulste, Latem, Leeuwergem, Loochristy, Moorsele, Nazareth, Oostakker, Ruiselede, Zomergem, Zwijnaarde, Vinderhoute, Vinkt, Wannegem-Lede, Wevelgem, Biervliet (Holland).

- de 'dette National Neerlandaise'.
- 'l'empire du Brésil'.
- 'Dette de Belgique'
- 'l'empire Autrichienne'

Dus in hoofdzaak buitenlandse staatsobligaties.
Adolf Kervyn had het beheer van zijn goederen zelf in handen. Hij onderhield zijn zaken zeer goed en liet zo nodig restauratiewerken uitvoeren. Zo bijvoorbeeld aan een hoeve in Hillegem, waar draineringsbuizen werden aangelegd en stallingen werden bijgebouwd. De huurprijs voor deze hoeve bedroeg in 1878, 6.000 fr. per jaar (65). Jammer genoeg konden we de oppervlakte van deze hoeve niet meer achterhalen daar de erfenisaangiften in het Rijksarchief niet meer toegankelijk waren. In bijlage geven we de lijst van de onkosten die aan deze hoeve werden gedaan.

We mogen aannemen dat Adolf Kervyn d'Oud Mooreghem een vrij welstellende figuur was. Een bewijs daarvan is het klooster te Mariakerke dat hij voor een groot gedeelte op zijn kosten liet oprichten, evenals de katholieke gemeenteschool die hij volledig zelf betaalde (66).
Hij was van 1858 tot 1882 kiesbaar voor de senaat. Vanaf 1860 tot zijn dood betaalde hij meer dan 2.116,40 frank belastingen (67).

---

(65) RAG, Fonds de Potter d'Indoye, nr. 270, Stukken betreffende goederen van Adolph Kervyn d'Oud Mooreghem, burgemeester van Mariakerke, 1867-1881.

(66) Le Bien Public, 17/01/1883.

(67) J. STENGERS, Op.cit., p. 303.

10. Leopold le Sergeant d'Hendecourt.

Over de rijkdommen van deze Franse familie hebben we bijna geen gegevens kunnen verzamelen. Wel staat vast dat ze zeer rijk waren. Het feit alleen al dat Leopold d'Hendecourt bij zijn overlijden 123 ha 61 a 40 ca gronden en goederen bezat te Bellem (68), daar waar hij in 1845 er nog geen vierkante centimeter had, bewijst dat hij over een vrij groot kapitaal beschikte. Hij liet daarenboven een kasteel oprichten en inrichten, en een klooster bouwen. Nochtans werd hij door de toenmalige pastoor als gierig en praalzuchtig voorgesteld. De pastoor schreef op 15 okt. 1871 in zijn Liber Memorialis : " Geheel de parochie riep hun willekom toe (drie kloosterzusters).... zij wierden ontvangen op het kasteel van Mr d'Hendecourt die hun de wooning, schoollokaal en 't grootste deel der meubelen schonk, doch niet voldoende voor het oprigten van een klooster, en te volkomen aan de vraeg der overste en aen de beloften die hij hadde gedaen" De pastoor voegt er nog aan toe " een groot deel meubelen en noodzakelijk gerief voor het huishouden, heb ik zelve, in stilte, moeten aankoopen om aan de dringende noodzakelijkheden te voldoen en de goede zusters enige voldoening te schenken" (69).Op einde van zijn leven zou Leopold le Sergeant d'Hendecourt, nog steeds volgens de pastoor, een arm man geweest zijn. De pastoor schreef "de oude graef d'Hendecourt stierf te Brussel den 9de februari 1876 en liet meer censen agter dan witgeld en het venster (een beloofd brandglasraam voor de kerk) en wierd niet gegeven"(70). Ons inziens echter hebben we hier meer te doen met een onverzadigbare pastoor dan met een gierige kasteelheer.

---

(68) Dit is 10,2 % van de oppervlakte van Bellem. Kadastrale legger van de gemeente Bellem, vol.4, p. 119, art. 267.

(69) Liber Memorialis van de Kerk van Bellem.

(70) Liber Memorialis van de Kerk van Bellem.

11. Felix de Norman.

We konden geen informatie betreffende de fortuinssituatie van deze persoon terugvinden.

12. Ambroise Penneman de Bosscheyde.

Ook over deze persoon moeten we noodgedwongen erg kort zijn. Hij was kiesbaar voor de senaat van 1833 tot 1852. Wanneer we de belastingen bekijken die hij betaalde zien we dat hij reeds in 1839, 3.727 fr. betaalde (71). Hij was dus een erg rijk man. Zijn bezittingen te Lovendegem waren nochtans niet zeer uitgebreid, nl. een goeie vijftien ha (72).

13. Jules van Pottelsberghe de la Potterie.

Deze persoon was geen zeer rijke figuur. Dit belet echter niet dat hij kiesbaar was voor de senaat. We stellen nochtans vast dat hij dat vrij laat werd, nl. in 1884. Hij bleef het dan ook tot zijn dood in 1890.
Ook zijn grondbezit is, naar de maatstaven waarmee we hier meten, niet bijzonder groot. Hij bezat in 1878 slechts 2 ha 48 a 80 ca te Vinderhoute (73). Verder bezat hij nog

---

(71) J. STENGERS, Op.cit., p. 374.

(72) Oppervlakte van de goederen van A. Penneman te Lovendegem : 15 ha 29 a 60 ca.
Kadastrale legger van de gemeente Lovendegem, dl. 2, p. 156, art. 635.

(73) Kadastrale legger van de gemeente Vinderhoute, dl. 1, p. 2, art. 15.

goederen in 24 andere gemeenten (74) voor een geschatte waarde van 778.572 fr (75).

In deze erfenisaangifte werden geen obligaties of aandelen van Naamloze Vennootschappen vermeld.

14. Jan Ambroise Rooman.

Jan Ambroise Rooman bezat, in 1875, 61 ha 97 a 50 ca gronden en goederen te Drongen (76). Dit is ongeveer 2,04 % van de gemeente. Hij bezat verder nog goederen te Landegem, Poeke en Aalter, met een gezamelijke oppervlakte van 29 ha 46a 80 ca (77).
In de erfenisaangifte wordt ook melding gemaakt van een obligatie ter waarde van 28.000 fr. In de supplementaire aangifte is er sprake van vier aandelen in de maatschappij "Hotel de Nokere". De waarde is echter niet aangegeven(78).

---

(74) Zelzate, Dadizele, Boezinge, Nevele, Vlamertinge, Deinze, Melle, Heusden, Denderbelle, Destelbergen, Kruishoutem, Baasrode, Asper, Appels, Dikkelbus, Waregem, Astene, Beernem, Moorsele, Zillebeke, Zingem, Zelzate, Afsnee, Petegem bij Deinze.
RAG, Fonds erfenisaangiften, erfenisaangifte van J.F. van Pottelsberghe de la Potterie, jrg. 1891, vol 214, nr. 337, depot 19 juni 1891.

(75) RAG, Fonds erfenisaangiften, erfenisaangifte van J.F. van Pottelsberghe de la Potterie.

(76) Kadastrale legger van de gemeente Drongen, dl. 2, p. 448, art. 399.

(77) RAG, Fonds erfenisaangiften, erfenisaangifte van J.A. Rooman, jrg. 1881, vol 195, nr. 79, depot 17/09/1881.

(78) " Quatre actions de la société dite 'Hôtel de Nokere' établie à Gand, représentant chaqu'une 1/249 part de l'immeuble formant le local de la dite société, situé à Gand, place de Marais."
RAG, Fonds erfenisaangiften, supplementaire erfenisaangifte van Jan Rooman.

Een ander bewijs dat Jan Rooman niet tot de zéér rijken behoorde is het feit dat hij slechts een tiental jaren kiesbaar was voor de senaat, nl. van 1858 tot 1869 (79).

15. Graaf Karel Victor de Salviac de Viel-Castel.

Aangezien we geen erfenisaangifte van deze persoon konden terugvinden is het niet mogelijk een overzicht van zijn goederen te geven. Hoogst waarschijnlijk bezat hij zelf geen, of weinig goederen in België. De 28 ha 58 a 40 ca gronden en bebouwde eigendommen die hij in 1879 te Drongen bezat (80) waren goederen die hij in gemeenschap met zijn vrouw, Clemmence van de Woestyne beheerde, en die naar alle waarschijnlijkheid haar aandeel waren. Het kasteel was in elk geval haar eigendom voor ze met Charles de Salviac huwde. In de erfenisaangifte van Clemmence van de Woestyne lezen we dat zij nog in een dertigtal andere gemeenten goederen had (81). In haar testament vertrouwt ze die toe aan haar dochter met de woorden "je lui lègue et lui donne en toute propriété mon château à Tronchiennes et Vinderhoute avec son parc et dépendances et en général tout ce qui s'y trouve, meubles, meublants, tableaux, livres, vins, linges, et tous mes biens et fermes situés à Vinderhoute, Tronchien-

---

(79) J. STENGERS, Op.cit., p. 395.

(80) Kadastrale legger van de gemeente Drongen, dl. 2 p. 313, art. 209 bis.

(81) Vinderhoute, Nevele, Hansbeke,Landegem, Evergem, Watervliet, St.-Margeriete, St.Jan in Eremo, Gent, Balegem, Welden, Heurde, Mooreghem, Bevere, Petegem, Elsegem, Berchem, Kerkhove, Desselgem, Beveren, Markegem, Oost-Rozebeke, Ingelmunster, Pittem, Moorsele, Handzame, Werckam, Leke, Kegem.
RAG, Fonds erfenisaangiften, erfenisaangifte van C. van de Woestyne, + Drongen 15/12/1886, jrg. 1887, bundel 251, depot 11/06/1887.

nes, Nevele, Hansbeke, Landegem, Evergem...."(82). Aangezien Karel de Salviac de Viel-Castel de Franse nationaliteit bezat was hij niet kiesbaar voor de senaat.

16. François Theodoor Stalins.

Deze celibatair heeft gedurende zijn leven een zeer groot fortuin kunnen samenbrengen. Door zijn testament, daterend uit 1885, schonk hij dit aan de vrouw van de brouwer uit Drongen (83). Volgens een krantenbericht daterend van 19 april 1891 zou het fortuin 15 miljoen frank bedragen hebben(84). We zijn echter van mening dat de erfenis van Fr. Stalins 'slechts' zes miljoen frank bedroeg. In de erfenisaangifte, die we in dit speciale geval, wel meer betrouwbaar achten, wordt dit laatste bedrag vermeld. Deze veronderstelling wordt gesteund door een ongedateerd krantenbericht dat we terugvonden in het fonds Van Der Haeghen. Daarin is er sprake van zes miljoen frank waarvan de helft afkomstig zou zijn uit de erfenis van Sylvie Stalins,

---

(82) RAG, Fonds erfenisaangiften, erfenisaangifte van C. van de Woestyne, testament.

(83) A. STALINS, Histoire généalogie et alliances des Stalins de flandre, depuis le XVIe siècle et quelques considérations sur le Briquet Héraldique, dit Briquet de Bourgogne, ou Fusil de la Toison d'or, Gand, 1945, p. 110.

(84) " Stalins avait légué toute sa fortune, évalué à quinze millions de francs, par deux testaments, déposés en deux études notarials differentes, au sieur Colle." Le Bien Public, 19/04/1891.

zijn zuster (85).
In het kadaster zijn de gegevens over François Stalins erg onduidelijk, en op sommige plaatsen zelfs verdwenen, doch de erfenisaangifte vertelde ons heel wat over zijn fortuin. Hij bezat goederen en gronden in de gemeenten Aalter, Bellem Knesselare, Afsnee, Ardooie, Bassevelde, Drongen, Elsegem, Evergem, Eine, Gent, Gits, Lichtervelde, Gottem, Grammene, Lemberge, Moortzele, Lendelede, Petegem, Pittem, Roeselare, Vinkt, Wachtebeke, Zuiddorsse (Holland), Waasmunster, Wingene, Eegem, Zevergem, Zweverzele, Ruddervoorde, Zwijnaarde, Meigem (86). De totale omvang van zijn gronden bedroeg 123 ha 79 a 78 ca, waarvan er 46 ha te Drongen gelegen waren. Hij bezat 62 hoeven met een gezamelijke oppervlakte van 783 ha 55 a 25 ca. Daarvan waren er 232 ha 87 a 02 ca te Drongen gelegen. De totale oppervlakte van zijn goederen bedroeg dus 906 ha 35 a 03 ca (87). Daarenboven bezat hij 14 huizen met een gezamelijke geschatte waarde van 107.614 fr, een kasteel, geschat op 82.000 fr. een woonhuis te Drongen, geschat op 58.000 fr. en een residentie in de St. Pieters Nieuwstraat te Gent, geschat op 110.000 fr. (88). Hij bezat ook nog een hele reeks

---

(85) UBG, Fonds Vliegende bladen, archief Van Der Haeghen, dl. 1, trefwoorde Stalins.
François Stalins erfde inderdaad al de goederen van Sylvie Stalins. In haar testament schrijft deze laatste: "Mon frère françois théodore Stalins étant de Droit mon seul et unique héritier je lui lègue avec bonheur toute ma fortune paternelle et maternelle aux conditions suivantes..."
Testament olographe de Mademoiselle Sylvie Stalins, in : Rechtszaak Colle - de Bueren voor het hof van Beroep te Gent, bijlage.

(86) RAG, Fonds erfenisaangiften, erfenisaangifte van F. Stalins, + 8/07/1890, jrg. 1891, bundel 214, nr. 135, depot 28/03/1891.

(87) De waarde van deze goederen werd geschat op 3.698.076fr.

(88) RAG, Fonds erfenisaangiften, erfenisaangifte van Fr. Stalins.

schuldvorderingen, 'goedvindsten', gelden en roerende voorwerpen. O.a. :

- een 'goedvindst' ten laste van de Maatschappij der buurtspoorwegen (89).
- obligaties van : - de naamloze maatschappij van den weg van Gent naar Deinze langs Drongen.
  - de maatschappij van Hof en Kruidkunde te Gent.

De lijst van onroerende goederen bevat o.a. " een yacht genaamd 'de Lei', met stoomtuig staande en loopende, eenige visch- en ander booten, locomobiel, huishoudelijke voorwerpen, bedding, kleederen en linnen, voorraad voedsel, wijnen en dranken, paard en rijtuigen, goud, zilverwerk en juweelen, pluimbedierte, hof en sierplanten en verdere tilbaere voorwerpen" (90).

Dit ganse fortuin kwam, zoals reeds vermeld toe aan M. P. Colle - de Grave, brouwer te Drongen. Reeds vanaf ± 1882 liet Stalins zijn zaken behartigen door Colle. In het verslag van de rechtszitting voor de Rechtbank van Eerste Aanleg te Gent lezen we "Colle s'emparaît de l'administration de la fortune de Stalins : il touchait les fermages, délivrait les quittances, signait les baux, achetait des propriétés, règlait les ventes d'herbages" (91). Een getuige op het proces vertelde "Il (Colle) me dit spontanément qu'il faisait maintenant tous les affaires de M. Stalins ; que depuis la veille tous les papiers étaient en sa posses-

---

(89) Ter waarde van 4.540 fr.

(90) Dit alles werd geschat op 45.650 fr.
RAG, Fonds erfenisaangiften, erfenisaangifte van Fr. Stalins.

(91) Rechtszaak Colle - de Bueren voor het Hof van Eerste Instantie te Gent.

sion" (92)
Alhoewel François Stalins zeer rijk was, was hij slechts vanaf 1873 kiesbaar voor de senaat (93).

17. Baron Henri Surmont de Volsberghe.

Over het fortuin van deze persoon konden we bijna geen gegevens terugvinden. Hij bezat in 1885, 70 ha 61 a goederen en hoeven te Lovendegem (94). Dit goederenbezit vertegenwoordigde 4,4 % van de oppervlakte van deze gemeente. Te Lotenhulle bezat hij het 'Hof te Baerle' dat 12 bunder groot was (± 12 ha) (95).
Hij was kiesbaar voor de senaat in de periode 1859-1862 en in de periode 1864-1887 (96).
Verdere gegevens over zijn fortuinssituatie konden we niet achterhalen, aangezien we geen erfenisaangifte, noch testament konden terugvinden.

18. Karel Jan van Tieghem en Ridder Pierre Ghislain van Tieghem de ten Berghe.

Ook over het bezit van deze familie moeten we noodgedwongen erg kort zijn. Het fortuin van Karel Jan van Tieghem is

(92) Rechtszaak Colle - de Bueren, getuigen voor de familie de Bueren, Serdobbel Victor, 87 jaar, eigenaar te Gent.

(93) In 1873 betaalde hij 106 fr. persoonlijke belastingen, In 1883 was dit 134 fr.
J. STENGERS, Op.cit., p. 412.

(94) Kadastrale legger van de gemeente Lovedegem, dl. 4 p. 251, art 932.

(95) F. DE POTTER EN J. BROECKAERT, Geschiedenis van de gemeenten der provincie Oost-Vlaanderen, gemeente Looten-Hulle, dl. 4, p. 13.

(96) J. STENGERS, Op.cit., p. 416.

waarschijnlijk niet erg groot geweest. Te Mariakerke bezat hij, samen met zijn zuster Maria, slechts een dertigtal hectaren gronden en goederen, waaronder het kasteel (97). Hij was zelfs niet kiesbaar voor de senaat. We vonden echter wel zijn erfenisaangifte terug, doch wegens werken in het Rijksarchief was het niet meer mogelijk deze door te nemen (98).

Pierre van Tieghem de ten Berghe was wel kiesbaar voor de senaat, en dit in de periode 1867 - 1886. Hij betaalde gedurende gans die periode de volledige cijns, behalve in het jaar 1870 (99).
Zijn goederen waren voor een groot deel gelegen in Roeselare (100).
We vonden de erfenisaangifte terug van zijn vrouw,doch om redenen die hierboven werden aangehaald konden we ook deze aangifte niet meer konsulteren (101).

19. Burggraaf Charles de Vaernewyck d'Angest.

Van Charles de Vaernewyck vonden we een erfenisaangifte terug, doch deze maakte ons niet veel wijzer, aangezien de oppervlakten aangegeven werden in roeden en duimen. De goederen die in deze aangifte vermeld werden werden niet

---

(97) P.C. POPP, Op.cit., gemeente Mariakerke, art. 119.

(98) We willen hier echter wel de verwijzing geven om latere onderzoekers het langdurig zoekwerk te besparen. RAG, Fonds erfenisaangiften, erfenisaangifte van K. J. van Tieghem, jrg, 1880, bundel 192, depot 26/04/1880.

(99) J. STENGERS, Op.cit., p. 478. In 1870 betaalde hij 1.685 fr.

(100) J. STENGERS, Op.cit., p. 478.

(101) RAG, Fonds erfenisaangiften, erfenisaangifte van L.C. de Limon, jrg, 1880, bundel 192, depot 29/04/1880.

op waarde geschat (102). We hebben ook een sterk vermoeden dat het niet direkt tot een verdeling van goederen is gekomen. Indien we de kadastrale legger van de gemeente Lovendegem mogen geloven, dan zou het slechts tot een verdeling zijn gekomen in het jaar 1860 (103). Tussen 1835 en 1860 bleef alles op naam staan van Charles de Vaernewyck - de Baillet. Dit belet ons niet deze familie als zeer rijk te bestempelen. Te Lovendegem alleen al bezat hij 79 ha 41 a 80 ca goederen en gronden, dit is ± 5 % van de oppervlakte van bovengenoemde gemeente (104). Daarbij behoorde 'un magnifique château,... nommé bien de Diepenbroeck, contenant avec jardin, plaine, étangs, potager et toutes ses ap- et dépendances, huit bonniers, vingt-neuf verges, quarte vingt dix neuf aûmes" (105). Charles de Vaernewyck bezat bovendien nog goederen en gronden in de gemeenten Corbais, Ohain (106), Scheldewindeke, Balegem, Semmerzake, Harelbeke, Deerlijk, Beveren, Waregem, Drongen, Grootenberge, Sleidinge, Hansbeke, Merendree, Heusden en Melle (107).
Hij beheerde zijn goederen zelf. In de briefwisseling die we terugvonden steken heel wat brieven die in die richting wijzen (108).

---

(102) RAG, Fonds erfenisaangiften, erfenisaangifte van Ch. de Vaernewyck d'Angest, + Gent 24/03/1835, jrg. 1835, bundel 61, nr. 525, depot 7/12/1835.

(103) Kadastrale legger van de gemeente Lovendegem, dl. 2 p. 215, art. 400.

(104) Kadastrale legger van de gemeente Lovendegem, dl. 2, p. 215, art. 400.

(105) RAG, Fonds erfenisaangiften, erfenisaangifte Ch. de Vaernewyck d'Angest.

(106) Te Ohain bezat hij een kasteel.
RAG, Fonds de Ghellinck-Vaernewyck, dl. I, nr 2550, p. 367.

(107) RAG, Fonds erfenisaangiften, erfenisaangifte Ch. de Vaernewyck d'Angest.

(108) RAG, Fonds de Ghellinck-Vaernewyck, dl. II, nr. 561, correspondence du Vte de Vaernewyck, nr. 1804-1806, Copie de ses lettres.

Het is best mogelijk dat Charles de Vaernewyck ook nationale goederen gekocht heeft. In het bundel 'Comtes courants du vicomte de Vaernewyck' tussen 1797 en 1827, vonden we een affiche terug die een verkoop van nationale goederen aankondigde op de 17de prairial van het jaar VI. Op de keerzijde van de affiche komt de aantekening voor ' Vente au 17 prairial pour Cte de (sic) Cte de Vaernewyck'. Er is een verwijzing naar het nummer zeventien van de lijst, zijnde goederen van de émigré Montmorency, en liggende in de kantons van Nevele en Maldegem, en de gemeenten Bellem en Ursel (109). Of Charles de Vaernewyck deze goederen gekocht heeft weten we niet, hij had er in elk geval interesse voor.

Charles de Vaernewyck bezat ook obligaties. O.a. bij de Banque de Vienne (110). Hij was tevens aandeelhouder van de 'Société des Moulins à scier le bois'. Deze maatschappij ging echter over de kop en de opbrengst van de goederen werd onder de aandeelhouders verdeeld (111). In het huwe-

---

(109) "Zeventien gemeten 48 roeden land, meersch en bosch, gebruykt zonder voorwaerde bij den burger Jan Martens, voor 308 fr. 55 cent en met last van impositien te betaelen, beprezen 524 fr. 10cent in revenu en in kapitael, daer onder begrepen 222 fr. voor 55 boomen..."
RAG, Fonds de Ghellinck-Vaernewyck, dl. II, nr. 657.

(110) RAG, Fonds de Ghellinck-Vaernewyck, dl. II, nr. 607.

(111) "Que l'intérêt de tous les actionnaires, vu la dissolution de la société, est de procéder promptement au partage et à la liquidation de tout l'avoir de cette même société. Que le seul moyen d'arriver à ce but est de proceder sans délai à la vente de tous les biens de cette société, dans lesquelles d'ailleurs personne ne peut être contraint de rester indivis plus longtemps qu'il ne veut."
De aandeelhouders zijn : "D'Hoop van Alstein, Jean Baptiste de Baere, Douairière Borluut Nordonck, De Naeyere, De Brabandere, Messieurs les présidents et membres du bureau de bienfaissance, Charles Rodri-

.../...

lijkskontrakt gesloten tussen Charles de Vaernewyck en Joséphine de Baillet werd eveneens gesproken over 'Les actions, obligations et crédits' (112). Jammer genoeg werd niet medegedeeld bij welke maatschappij of bankinstelling. De Burggravin de Vaernewyck vertelt ons in haar tweede testament dat zij aandelen bezat bij de 'Société Général de Bruxelles' (113).
Charles de Vaernewyck investeerde in het eerste kwart van de XIXde eeuw, nog in tal van manufactures. De bron deelt ons ook hier niet mee in welke (114).
Charles de Vaernewyck behoorde tot de honderd meest belasten van de stad Gent in de periode 1807 en 1812 (115). Hij moest in 1815 oorlogsbijdragen leveren in verscheidene gemeenten, nl. Gijsegem, Merelbeke, Wetteren, Destelbergen, Balegem, Scheldewindike, Schelderode, Aalter, Nevele, Deinze, Zeveren, Hansbeke en Merendree (116). In 1831 betaalde hij voldoende belastingen om kiesbaar te zijn voor de senaat (117). Als lid van de 'Gardes d'Honneur' had hij in 1813 een inkomen van 12.000 fr. In 1815 had hij een inkomen van 36.000 fr. (118).

.../...guez, Emmanuel Rodiguez d'Evora y Vega, Van de Woestyne, Sieur de la Faille d'Huysse, Sieur Bernard Liedts, Damme Debrix, Charles de Vaernewyck." RAG, Fonds de Ghellinck-Vaernewyck, dl. II, nr. 637.

(112) RAG, Fonds erfenisaangiften, erfenisaangifte van Ch. de Vaernewyck d'Angest, huwelijkskontrakt.

(113) RAG, Fonds de Ghellinck-Vaernewyck, dl. II, nr. 766.

(114) RAG, Fonds de Ghellinck-Vaernewyck, dl. I, nr. 2.548, p. 346.

(115) H. BALTHAZAR, Op.cit., onuitgegeven doctoraatsverhandeling, p. 168.

(116) RAG, Fonds de Ghellinck-Vaernewyck, dl. II, nr. 562.

(117) In 1831 betaalde hij 948 fr., in 1833 betaalde hij 2.116 fr.
J. STENGERS, Op.cit., p. 208.

(118) H. BALTHAZAR, Op.cit., onuitgegeven doctoraatsverhandeling, p. 168.

Besluit.

In de inleiding van het hoofdstuk handelend over het grondbezit van de Nevelse adel schrijft Ch. Lambrecht " het is onmogelijk te weten hoe de adel leefde als we niet weten van wat ze leefde" (119). Dit lijkt ons een erg overdreven uitspraak. Het is niet nodig te weten hoe rijk men 'juist' was om zich een oordeel te vormen over de levenswijze van deze groep. We zouden het eerder omgekeerd willen stellen, nl. aan de levenswijze ziet men hoe rijk men wel was. Dit is echter een vrij gevaarlijk kriterium, aangezien levenswijze en 'train de vie' veel te maken hebben met sociaal prestige. Doch indien men die levenswijze globaal kan bekijken, en niet alleen de uiterlijke pracht en praal onder ogen neemt, lijkt dit ons wel een bruikbaar kriterium. Dit hoeft dan ook niet in cijfers te worden uitgedrukt. Daarenboven zijn de cijfers die we terugvinden vrij relatief, en zelfs onbetrouwbaar. Wat men in het kadaster vindt wordt tegengesproken door de erfenisaangifte. De enige, zij het vrij algemene konklusie, die we kunnen trekken is dat al de families die we hier bespreken rijk waren. De ene was wel rijker dan de andere. Zo zagen we dat het fortuin van de families Stalins, Dons de Lovendeghem, de Kerchove-de Naeyer e.a. veel omvangrijker was dan dat van bijvoorbeeld de families van Pottelsberghe de la Potterie, Kervyn de Meerendré, Rooman enz. Doch dit is enkel een nuancering in de rijkdom, want allen waren zonder uitzondering rijk. Behalve een tweetal waren allen kiesbaar voor de senaat, en dit kriterium getuigt toch van een hoge welstand. Bovendien is het niet juist te beweren dat 'Nobilis vir, si pauper est, nihil est'. We hebben echter moeten vaststellen dat rijkdom steeds een groot voordeel was. In

(119) CH. LAMBRECHT, De adel in het kanton Nevele, onuitgegeven licentiaatsverhandeling, Gent, 1976-1977, p. 43.

het dagboek van Alice de Kerchove vonden we enkele beschrijvingen van huwelijkskandidaten. Daaruit blijkt dat het fortuin wel degelijk een grote rol speelde (120). Wanneer er bijvoorbeeld twijfels waren over het fortuin van de huwelijkskandidaat werd deze afgewezen (121).

---

(120) "Il avait 25 ans, assez grand, fort, une jolie fortune, une place lui rapportant 3 ou 4 mille par an à ajouter au revenu faisait une somme assez ronde, environ 20.000. Orphelin, n'ayant plus ni frère, ni soeur, s'occupant beaucoup de bonnes oeuvres, principes excellents, un titre, un assez joli nom, tout recommandait ce jeune homme."
Familiearchief de Kerchove, dagboek van Alice de Kerchove, 23/05/1858.

(121) "Je reviens à Mr de SP (vicomte de St. Perme (St. Pern ?)), à cause duquel s'est passé une assez singulière histoire. On me l'avait proposé l'année dernière à peu près à l'époque où j'avais déclaré à mes parents que je désirais me faire religieuse ; j'avais refusé de faire même sa connaissance et la chose en était restée là. Cet hiver, mon oncle Henry étant allé à Paris, Mr. l'abbé L1G2N325X (Langénieux) qui protégeait le jeune homme lui exprima ses regrets que cela ne peut se faire et fil en aiguille, pour abréger l'histoire, on conclut que le jeune homme viendrait à Gand au mois de février, qu'il logerait chez mon oncle et que nous ferions connaissance et que l'on verrait ainsi si réellement cela ne pouvait pas aller. Mais avant de décider tout cela, j'oublie de dire que mon oncle, à son premier voyage à Paris, tout au commencement de l'hiver avait demandé à voir le jeune homme, mais, comme il n'était pas à Paris, on l'avait envoyé chez un de ses amis qui avait son portrait. Mon oncle avait donc vu ce portrait qui lui avait plu, il avait demandé à ce qu'on voulut bien le lui confier pour quelques jours et il l'avait emporté à Gand pour le montrer à maman (je ne savais rien de tout cela, maman me l'a dit depuis une quinzaine de jours seulement).
Il parait qu'il écrit fort bien, était fort bien physiquement, pas très grand, mais ayant l'air fort distingué, de beaux yeux noirs très vifs etc... ../..

../.. Le portrait étant donc satisfaisant, et les informations de Mr. l'abbé telles qu'on pouvait les désirer, on avait donc décidé de le laisser venir sans s'engager à rien. Il avait un château en Bretagne : mon oncle qui est prudent de son naturel, jugea qu'il ne serait pas mauvais de demander quelques renseignements dans le pays même où il habitait l'été ; il écrivit donc à une personne de confiance en Bretagne. Comme la réponse se faisait attendre, on crut inutile de différer d'autant plus que maman avait écrit à Mr. de Germiny et autres personnes qui avaient répondu qu'elles ne connaissaient pas particulièrement les SP mais que l'on savait que c'était l'une des meilleurs et des plus anciennes familles de France et que l'on avait toujours entendu parler avec grands élogues sous tous les rapports etc... Bref, maman écrivit donc à Mr. l'abbé que s'il voulait venir on l'attendait avec une lettre des plus aimables et des plus flatteuses. La lettre était à peine partie que l'on reçoit la réponse de la personne à laquelle on s'était adressé en Bretagne et qui, tout en faisant l'éloge de la famille de SP déclare, que le jeune homme ayant été marin et, un peu comme tous les marins, bon coeur mais ayant un peu vécu... S'il à le caractère très fier et hautain, que son père s'est ruiné et qu'au lieu de 6.000 de rente qu'on disait qu'il avait laissé à chacun de ses enfants, on croyait bien, sans oser l'affirmer, que c'était 6.000 pour tous les 3. Enfin, on disait aussi qu'on avait entendu dire qu'il avait joué à la bourse mais qu'on ne le savait pas positivement. Maman fût un peu effrayée et contrarée de ces renseignements qui changeaient beaucoup sa manière de voir. Malheureusement la lettre à Mr. l'abbé était déjà partie... Il falait vit en écrire une autre dans un tout autre sens. Maman le fit aussi poliment que possible mais Mr. l'abbé avait déjà envoyé la première lettre de maman. Il envoya aussi la seconde au Marquis SP, oncle du jeune homme et le chef de la famille. Celui ci, qui avait déjà commencé à répondre à la première lettre pour annoncer l'arrivée du jeune homme à Gand, entra dans une grande fureur lorsqu'il reçut la seconde lettre : il prétendit entendre raison des calomnies qu'on avait pu répandre sur le compte de son neveu, il déclara vouloir connaitre la personne qui avait osé attaquer l'honneur des SP et écrivit une lettre hautaine et pleine de fierté à mon oncle pour dire qu'il serait venu en Belgique pour demander une explication.
On eut beaucoup de peine à le calmer et à lui faire comprendre que l'honneur de sa famille n'avait nullement été attaqué... Et ainsi finit l'histoire."
Familiearchief de Kerchove, Dagboek van Alice de Kerchove, 25/06/1860.

Het grootste deel van het fortuin van de adel steekt, gedurende de XIXde eeuw, nog steeds in de grond.
Zowel in Frankrijk als in België zien we, aldus sommige auteurs, dit verschijnsel. De adellijke familie kon slechts overleven indien ze respect opbracht voor het patrimonium. "Il n'est guère de testament noble au XVIIIe siècle," zegt Fr. Bluche,"qui ne fasse mention du patrimoine, de sa défense et de son accroissement... la terre symbolise le patrimoine, demeure le plus sûr, gage de la pérennité des traditions"(122). Ook in de testamenten die we doornamen moesten we dit vaststellen. Burggravin J. de Vaernewyck d'Angest bijvoorbeeld schrijft " Je fais le voeux pour que Diepenbroeck ne soit plus vendu, propriété des Vaernewyck depuis plusieres siècles, berceau, tombeau de plusieurs d'entre eux. Cela puisse t'il ne pas passer en d'autres mains (123). De familiegronden worden dus a.h.w. slechts in bruikleen gegeven. "Le fief",aldus Bluche,"représente le gros de sa fortune, mais aussi et d'abord le patrimoine matériel et moral de la lignée"(124). Daarom ook kwam in de XVIIIde eeuw het fideii commis (125) vaak voor, en werd het zelfs als gewenst aanzien. Door de Belgische wetgeving werd deze praktijk echter verboden. De bezorgdheid van Burggravin de Vaernewyck d'Angest is dan ook niet te verwonderen.Ook Theodore de Renesse valt scherp uit tegen dit

---

(122) F. BLUCHE, La vie quotidienne de la noblesse Française au XVIIIe siècle, 1973, pp. 34-35.

(123) RAG, Fonds de Ghellinck-Vaernewyck, dl. II,nr. 766.

(124) F. BLUCHE, Op.cit., p. 205.

(125) Testamentaire beschikking, waarbij de erfgenaam of legataris werd gelast de erfenis of het legaat te bewaren en aan een derde uit te keren.

verbod, wanneer hij merkt dat steeds meer adellijke patrimonia in duigen vallen (126).

De groep die we hier bespreken investeerde vooral in onroerende goederen. Aandelen en obligaties kwamen zelden voor, en omvatten meestal slechts een zeer klein deel van de totale aktiva van een erfenis. Dit is wellicht ook voor een deel aan onze bronnen te wijten, die ons op dit vlak wellicht geen juiste weergave van de werkelijkheid gaven. Het is dan ook zeer moeilijk om na te gaan of een persoon gedurende zijn leven verrijkt of verarmd. In het kadaster kan men bijvoorbeeld vaststellen dat persoon X een groot deel van zijn goederen in gemeente Y verkoopt. Daaruit echter, zoals C. Lambrecht, het besluit trekken dat hij verarmd is onzin. Het kan best zijn dat hij in gemeente Z voor meer geld gronden koopt dan hij er verkocht in Y.

Emile van der Velde vertelt ons dat het de rijke industriële families uit het Gentse zijn die in het begin van de negentiende eeuw grote domeinen hebben gevormd. "D'une manière général, on constate que dans les districts les plus voisins de Gand, l'influence de la grande ville manufacturière s'est fait nettement sentir : partout ou le morcellement du sol n'opposait pas d'obstacles invincibles à la création de grands blocs le nombre et l'étendue des cotes de plus

---

(126) " Il y aurait évidamment à tenir largement compte tout d'abord des différences notables caractérisant l'état de la société en Belgique et en Allemagne. Là les fidéi-commis, les majorats permis, encouragés même, la volonté sacrée du père de famille et sa sainte liberté respectées ; ici, de par la glorieuse Révolution, dont toutes les gloires, soit dit en passant, quoi que fassent ses coryphées, n'égaleront jamais les crimes et les hontes, - ici, abolition violente des fidéi-commis anciens et défense tyrannique d'en constituer de nouveaux."
TH. DE RENESSE, Noblesse oblige, in : Revue Général, jrg. 1889, p. 350.

de 100 hectares ont augmenté" (127). In de nabije omgeving van Gent is dit naar onze mening het moeilijkst verlopen. Daar hebben de adellijke personen, die we bespreken, relatief weinig grondbezit (128). Alleen François Stalins vormt hierop een uitzondering. Hij bezat zoals we zagen ± 280 ha goederen en gronden te Drongen. Deze zijn echter niet aaneengesloten, doch lagen verspreid over geheel Drongen.
Ook in de gemeenten die verder van Gent afgelegen zijn mogen we niet te vlug veralgemenen. We zien bijvoorbeeld dat Constantijn Kervyn 'slechts' 42 ha bezit te Merendree. Zijn zoon Paul Kervyn de Meerendré bezat er 'slechts' een goeie vijftien.
Emile Van Der Velde schrijft verder nog " Presque toutes les grandes propriétés des flandres proviennent de l'assèchement d'ancien marrais, de l'endiguement des alluvions qui bordent l'Escaut ou la mer, du débrichement ou du boisement des bruyères qui, jadis, occupaient la plus grande partie de la région sablonneuse"(129). Het zijn deze heidegronden, die aan een spotprijs gekocht werden, en omgevomd werden in bouwland. In de streek van Bellem en Aalter vinden we daar een zeer mooi voorbeeld van. De uitgestrekte goederen van de uitgeweken familie de Montmorency werden er in het begin van de negentiende eeuw verkocht als zwart goed. De kopers waren Jacob-Lieven Van Caneghem en de familie de Naeyer. Door erfenis kwamen deze goederen in handen van de families de Kerchove, t'Kint de Roodenbeke en van der Bruggen. Deze drie families waren onderling zeer nauw verbonden, en onderhielden zeer goede betrekkingen met elkaar.

---

(127) E. VAN DER VELDE, La propriété foncière en Belgique, Paris, 1900, pp. 87 - 88.

(128) De Berlaere : ± 18 ha te Vinderhoute, van Pottelsberghe : ± 2 ha te Vinderhoute, Rooman : ± 61 ha te Drongen, Adolf Kervyn : ± 71 ha te Mariakerke.

(129) E. VAN DER VELDE, Op.cit., p. 93.

Doch uit dit ene voorbeeld mag men geen veralgemeningen trekken. Niet elke streek leent zich tot zulke praktijken. Ook in Frankrijk vinden we slechts in enkele streken, vooral in het westen, zulke grote domeinen terug (130). Daarenboven moeten we vaststellen dat na twee generaties er al een verregaande verbrokkeling is van het oorspronkelijk domein. We mogen dus stellen dat de streek die we hier behandelen, in de tweede helft van de negentiende eeuw, niet mag gezien worden als een streek van grote domeinen. Dit in tegenstelling met de algemene tendens in de XIXde eeuw. Over geheel België was er namelijk een stabilisatie van het aantal grote domeinen. In de periode 1834-1835 waren er 1.785 grote aaneengesloten domeinen van meer dan 100 ha. met een totale oppervlakte van 392.000 ha. ; in de periode 1898-1899 waren er 1.749 met een totale oppervlakte van 397.000 ha. Op provinciaal gebied is er wel een zekere verandering. In Oost- en West-Vlaanderen steeg het aantal grote domeinen, daar waar het bijvoorbeeld in Henegouwen en Namen daalde (131). Het gebied dat we hier behandelen vormde dus in zeker mate een uitzondering op de algemene tendens. Dit was wellicht te wijten aan het feit dat de kantons grotendeels binnen een straal van 15 km. van Gent liggen. Bellem bijvoorbeeld viel daarbuiten en kende het grote domein.
Wat wel in sommige gemeenten steeg was het versnipperd grondbezit, bestaande uit hoeven, landelijke percelen enz.

De versnippering had verscheidene oorzaken :

1) De hoge grondprijs, die aanzet tot verkopen en verkavelen, en die het moeilijk maakt grote domeinen

---

(130) G. CHOLVY, Société, genre de vie et mentalités dans les campagnes françaises de 1815 à 1880, in Information Historique, jrg. 1974, nr. 4, p. 156.

(131) J. DE BELDER, Adel en Burgerij 1840-1914, in : Algemene geschiedenis der Nederlanden, Nederland-België 1840-1914, Eerste helft, dl. 12, Nieuwste tijd, p. 93.

te creëren. Bij de personen die we bespraken zagen we duidelijk dat hun goederen verdeeld waren over een twintig à dertig, niet altijd aan elkaar grenzende, gemeenten.

2) Het niet bestaan van het majoraat of een daarmee identiek erfenissysteem, waardoor het bezit nu onder alle kinderen moest worden verdeeld.

3) Het groot aantal kinderen bij de adellijke families.

HOOFDSTUK I. HUWELIJK EN HUWELIJKSPOLITIEK.

Inleiding.

In dit hoofdstuk geven we een overzicht van de huwelijkspolitiek die, door de hier behandelde families, gevoerd werd. We gaan na met welke families allianties werden aangeknoopt en welke vereisten aan een huwelijkskandidaat werden gesteld.
Daarna besteden we aandacht aan het huwelijk zelf, waarbij het verloop van de plechtigheid en de rol van de plattelandsbevolking erin nader worden belicht.
In een laatste paragraaf bekijken we de huwelijksleeftijd van de besproken groep.

§ 1. De huwelijkspolitiek.

Bijna alle hier behandelde families zijn van oude adel. We moeten vaststellen dat de huwelijken die ze sluiten, bijna allemaal gesloten worden met afstammelingen van oude adellijke families (zie tabel op de volgende bladzijden).
Slechts enkelen huwen met iemand uit de burgerij. Met name

- Jan Rooman huwde met Sylvie Speelman, en hun dochter met een lid van de familie de Haerne.
- Een zoon van Ridder Pierre van Tieghem de ten Berghe huwde met de dochter van de toemalige steenrijke Brugse burgemeester Jules Charles Boyaval-du Jardin(1).
- De tweede dochter van Ridder Charles de Ponthieure

(1) ° Brugge 7/02/1814, + Godesberg (Duitsland) 14/09/1879. Was liberaal Senator voor het arrondissement Brugge in de periode 1859 - 1867.
J. STENGERS, e.a. Index des éligibles au sénat (1831 - 1893), Bruxelles, 1975, p. 25.

Besproken familie	Aangehuwde familie	1.	2.	3.
de Ponthieure de Berlaere (oude adel)	Mouroit	-	-	-
	Simonis	1908	-	N.III
Dons de Lovendeghem (oude adel)	Stalins	1652	x	0
	van Eyll	1662	x	0
	Cardon	1861	-	N.III
	Wavrin Villers au Tertre	1767	x	0
	van Pottelsberghe de la Potterie	1686	x	0
de Draeck (oude adel)	Baudequin de Peuthy	1589	x	0
	de Roisin	1686	x	0
	de Candolle	-	Franse adel	0
	de Thiennes de Rumbeke	1649	x	0
	de Bryas	XVIIe eeuw	x	0
	du Demaine	-	Franse adel	0
	du Chastel de la Howarderie	1605	x	0
du Chastel de la Howarderie (oude adel)	van Zuylen van Nyevelt	?	x	0
	de Draeck	1781	x	0
	du Chastel de la Howarderie	1605	x	0
de Kerchove (oude adel)	de Naeyer	1791	x	0
	d'Udekem d'Acoz	1716	x	0
	du Pret de Roosendaele	-	-	-
	de Kerchove d'Ousselghem	1640	x	0

Besproken familie	Aanverwante familie	1.	2.	3.
Kervyn d'Oud Mooreghem (oude adel)	van den Hecke	1696	x	0
	Rockolfing de Nazareth	-	Oude Hong. adel	0
	Coppens	1766	x	0
	Hélias d'Huddeghem	XVIe eeuw	x	0
Kervyn de Meerendré (oude adel)	de Kerchove	1640	x	0
	van Hoobroeck	1658	x	0
	van Zuylen van Nyevelt	?	x	0
	Coppieters	1689	x	0
van Pottelsberghe de la Potterie. (oude adel)	de Kethulle de Ryhove	1646	x	0
	de Bare	?	x	0
	de Meulenaere	1757	x	0
Rooman (oude adel)	Speelman	-	-	B
	de Potter	1764	x	0
	de Haerne	1931	-	N.III
	Hye-Hoys	-	-	-
Surmont de Volsberghe (oude adel)	de Ghellinck de Walle	1705	x	0
	de Kerchove	1640	x	0
	Gheus	1740	x	0
van Tieghem de ten Berghe (nieuwe adel)	de Limon	XVIe eeuw	x	0
	Séjournet de Rameignes	?	x	0
	Bogaerde de Merelbeke	1705	x	0
	Boyaval	-	-	B

Besproken familie	Aanverwante familie	1.	2.	3.
de Vaernewyck d'Angest (oude adel)	de Lauretan	?	x	0
	de Baillet	1674	x	0
	Rodriguez d'Evora y Vega	1682	x	0
	du Chastel de la Howarderie	1605	x	0
	de Lichtervelde	1600	x	0
	de Ghellinck	1705	x	0
le Sergeant d'Hendecourt (oude adel)	Blondel de Beau-regard	1585	x	0
	de Mévins		Franse adel	0
	de Belleville		Franse adel	0
	Knyff de Gon-treuil	1719	x	0
de Salviac de Viel-Castel (oude adel)	van de Woestyne	1640	x	0

1. Jaar waarin de aangehuwde familie toekenning van adelschap verkreeg.
2. Verkreeg de aangehuwde familie erkenning van adelschap (x) of niet (-)
3. Behoorde de aangehuwde familie tot de oude adel(O), tot de Keizerlijke adel(N.I), tot de Hollandse adel (N.II), tot de Belgische adel (N.III) of tot de burgerij (B) ?

de Berlaere huwde met iemand uit de familie Simonis, rijke industriëlen uit Verviers.

Een huwelijk waarbij men van stand verlaagt, een mesalliance dus blijkt in elk geval uit den boze te zijn. In de briefwisseling van de familie de Kerchove vonden we volgende anecdote "On dit que Marie van der Bruggen se marie, c'était hier la nouvelle, qu'on racontait chez la vicomtesse de Sousberghe. C'est un mariage en dessous de sa condition : notre voisin monsieur Delbecke. C'est dommage, on critique beaucoup. Toutes ces dames disaient qu'on ne la verrait pas, et la famille est très mécontente"(2).

Nieuwe adel valt blijkbaar nog minder in de smaak dan de burgerij, want slechts een persoon, zijnde Louis Baron Dons de Lovendeghem, huwde, in 1861, een dochter uit de pas geadelde familie Cardon.

Al de andere personen huwen, of laten hun kinderen huwen, met iemand van oude adel. Dit kan echter zowel Franse als Belgische adel zijn. Een duidelijke voorkeur voor oude of zeer oude adel valt soms wel waar te nemen. Zo zien we bijvoorbeeld dat de familie de Draeck uitsluitend allianties aanknoopt met families uit de XVIde en XVIIde eeuw, waaronder o.a. de families de Lalaing, de Baudequin de Peuthy, de Roisin, Rodriguez d'Evora y Vega, du Chastel de la Howarderie e.a. Ook bij de familie de Vaernewyck vonden we dit terug. Hier zijn het vooral huwelijken met families uit de XVIIde eeuw. Doch een duidelijke regel is hier niet in te vinden.

De verwantschapsgraad tussen al de hier behandelde families was zeer groot. Zo zien we dat de familie Kervyn de Meerendré verwant was met de familie de Kerchove, de familie van Zuylen van Nyevelt, de familie du Chastel de la Howar-

---

(2) Familiearchief de Kerchove, Briefwisseling, brief van Elise aan Lucie, Gent 13/01/1859.

derie, enz...
Het kwam zelfs af en toe voor dat een huwelijk werd aangegaan met familieleden. We geven enkele voorbeelden :

- Irène Marie van Pottelsberghe de la Potterie, dochter van Jules Ferdinand, huwde haar volle neef Adrien Louis de la Kethulle.
- Natalie Kervyn d'Oud-Mooreghem, dochter van Emmanuel Antoine, huwde haar neef Theodore Coppens.
- Voor Charles de Vaernewyck d'Angest was er zelfs een 'vrijstelling van bloedverwantschap' nodig vanwege het bisdom (3).

Voor andere personen die een gelijkaardig huwelijk sloten verwijzen we naar de bijgevoegde genealogieën, waar we hen met een speciale vermelding bedachten.

We willen niet lang blijven stilstaan bij die verwantschapsproblematiek. Deze studie is meer dan een werk over heraldiek. Daarenboven is gebleken uit voorgaande verhandelingen, in het bijzonder die van Ch Lambrecht, dat een beschrijvende poging in die richting een tiental onleesbare bladzijden tekst voor gevolg heeft (4). Wat ons interessanter lijkt is de vraag : hoe zo'n huwelijk in zijn werk gaat, welke de hoofdrolspelers zijn bij het bepalen van een geschikte huwelijkskandidaat, en welke belangen doorslaggevend zijn bij deze keuze.

In het werkje 'Livre des usages et coutumes de la noblesse' lezen we "Une maison ne peut subsister que si ses membres continuent à appartenir au même milieu sociale. Les mariages qui rompent l'homogénité du milieu entraînent des inconvénients plus ou moins graves, selon le degré de dis-

---

(3) RAG, Fonds de Ghellinck-Vaernewyck, dl. II, nr. 613. Le Parchemin, jrg. 1977, nr 192, p. 322.

(4) CH LAMBRECHT, De adel in het kanton Nevele (1829-1880), onuitgegeven licentiaatsverhandeling, 1976-1977, pp. 79 - 87.

parité qu'ils provoquent. C'est pourquoi les mésalliances ne soulèvent pas seulement des questions de pure vanité mondaine. L'importance sans doute excessive que l'on attachait jadis à la possession de nombreux quartiers de noblesse, provenait de la haute idée que l'on avait de la stabilité des familles. Il est evident qu'aujourd'hui, le droit nobiliaire ne suffit plus à donner des indices sûrs de la conformité d'éducation et de rang qui est l'élément positif à considérer en cette matière délicate"(5).

We mogen aannemen dat een huwelijk niets, of zeer weinig met liefde te maken had. Alles draaide rond de financiële belangen. De situatie in Frankrijk was bijna identiek als die in België. De families die behoorden tot de hoge adel waren doorgaans minder kieskeurig dan de eenvoudiger edelen van het platteland en de provinciesteden. In België zien we bijvoorbeeld dat een telg uit de prinselijke familie de Rubempré in 1742 ver beneden zijn stand huwde. In Frankrijk vinden we een analoog verschijnsel. Zo huwde de Gravin van Ségur (die een Russische prinses was) twee van haar kinderen uit aan burgers, drie aan edelen, en de twee laatste traden in het klooster. In Bretagne daarentegen, was er op de 18 huwelijken die werden ingezegend in de familie Duplessis de Grenedau in de eerste helft van de XIXde eeuw, slechts één met iemand die niet van adel was. In de periode 1800 - 1860 hadden er, in Bretagne, 146 huwelijken plaats, waarvan slechts elf met een niet adellijk persoon (6). Aangezien het vooral de hoge adel was die, zij het schoorvoetend, allianties aanknoopte met de hoge burgerij, is het ook niet te verwonderen dat het deze

---

(5) Livre des usages et coutumes de la noblesse, in : Bulletin de l'association Royal de la noblesse 1940, Bruxelles, dl. 2, Devoirs envers la famille, nr. 8.

(6) A.J. TUDESQ, Les survivances de l'Ancien Régime : la noblesse dans la société française da la première moitié du XIXe siècle, in : Ordres et classes, colloque d'histoire sociale, St. Cloud, 24-25 mai 1967, p. 205.

hoge adel was die zich op het einde van het Ancien Regime inliet met industriële aktiviteiten.

Wat het eigenlijke huwelijk betreft vertelden we reeds dat men hoofdzakelijk rekening hield met sociaal-economische motieven. De meeste huwelijken werden immers gesloten met het doel de positie van de adel op sociaal en economisch vlak te verstevigen.
Aan zo'n huwelijk gingen meestal lange onderhandelingen vooraf. Deze onderhandelingen konden, zeker in de beginfase, door om het even wie gevoerd worden. Meestal was het een kennis of een familielid die kwam aandraven met een kandidaat. Zo zien we dat Mme d'Hendecourt aan haar buurvrouw Mme de Kerchove-de Naeyer een huwelijkskandidaat voor haar dochter voorstelde (7). Ook de geestelijkheid werd soms als huwelijksmakelaar ingeschakeld (8).
We hebben kunnen vaststellen dat er in deze gehele procedure mogelijks een licht nuanceverschil waar te nemen is tussen Frankrijk en België. Dit in het voordeel van de Belgische adel die democratischer blijkt te zijn,op dit gebied,dan de Franse adel. We mogen hier natuurlijk niet veralgemenen, aangezien we slechts over een enkel voorbeeld beschikken, en deze zaak slechts met zekerheid kan gesteld worden na

---

(7) Familiearchief de Kerchove, Dagboek van Alice de Kerchove, 01/08/1857.

(8) "L'abbé l'Ancien, précepteur des enfants de Mr. d'Hendecourt a passé hier la journée chez ces derniers. Le soir, il a diné chez nous. Il parait qu'il a grande envie de me marier. Beaucoup de personnes ont cette envie là... L'abbé a dit à maman qu'il venait d'arranger un très beau mariage, de prince à princesse ; il dit qu'a Louvain il a la réputation de faire des mariages et que bien des mères viennent le trouver pour lui recommander leur fils et bien d'autres le conseiller pour leur filles... Il a donc dit à maman qu'il avait dans ce moment ci à sa disposition 3 jeunes gens charmants que l'on désirait marier."
Familiearchief de Kerchove, Dagboek van Alice de Kerchove, 12/06/1859.

een uitgebreid kwantitatief onderzoek. Alice de Kerchove doet ons echter, in haar dagboek, volgend verhaal "Les mariages, en France se font d'une singulière manière, il faut l'avouer. A peine sorti de pension, on n'a plus de repos qu'une jeune personne ne soit mariée. Toute la famille, les amis se mettent en quète, on cherche, tout s'arrange avant que la jeune fille, la partie la plus intéressée en sache rien (sic). Le mariage de Marie de G. (9) était déjà en train depuis plus d'un an mais elle l'ignorait complètement."(10).
In België blijkt het, aldus Alice, zo te zijn dat men de persoon in kwestie ogenblikkelijk inlichtte over de vorderingen van het onderzoek. Nochtans had de betrokken persoon, ook hier, weinig te vertellen. Alice de Kerchove vertelt verder " Au commencement de l'hiver dernier, quand maman a reçu une lettre de Mme d'Hendecourt qui s'était chargée de me demander en mariage pour une personne de Bruxelles, on m'a aussitot montré la lettre tout en me disant que j'étais trop jeune pour me marier et qu'il fallait refuser une occasion qui un ou deux ans plus tard eut été parfaite, au moins d'après les aparances (sic) et d'après les excellents renseignements que l'on donnait"(11).
Wanneer echter na enige tijd blijkt dat Alice weinig voelt voor een huwelijk wordt de Franse methode toegepast (12).

---

(9) Marie de Germiny, een vriendin van Alice de Kerchove.

(10) Familiearchief de Kerchove, Dagboek van Alice de Kerchove, 01/08/1857.

(11) Familiearchief de Kerchove, Dagboek van Alice de Kerchove, 01/08/1857.

(12) We laten Alice zelf haar ervaringen vertellen : "Que de singulières choses, mon Dieu se sont passées à Bruxelles et que j'étais loin de m'y attendre ! Jamais je n'avais quitté mon chez moi plus calmement, plus tranquillement et avec aussi peu d'arrières pensées et que d'orages je devais rencontrer là bas ! Le premier jour de notre arrivée à Bruxelles, mon oncle Henry nous dit qu'il avait accepté un diner pour nous le jour même chez son père. A 5 h. précises donc

.../...

Een huwelijk werd geforceerd.

../..nous nous trouvions chez Mr. 't Kint le père, là, outre d'autres personnes, se trouvait un jeune homme à côté de qui je fus placée à table et qui me parut tout d'abord fort aimable. Après le diner, il continua à causer avec moi, je ne trouvais à cela rien de bien extraordinaire vu que j'était la seule jeune personne, lui le seul jeune homme, nous devions naturellement causer ensemble ; mais ce qui commença à me paraitre un peu lauche ce fut la promenade qu'il vint faire avec nous après le diner, il se posa d'un côté de moi, Lucie de l'autre me servit de gendarme et nous fîmes une promenade assez longue. J'étais assez peu aimable, je ne me sentais pas en veine de faire aucun frais pour plaire, aussi, me disais je, s'il a quelque intention, fut elle sérieuse ou non, il me trouvera bien ennuyeuse et ne s'y frottera plus.
Je comptais sans mon hote (comme il m'est arrivé déjà souvent de compter). Le lendemain, au jardin zoologique, une des premières personnes que je vis fut le même monsier ; cela commença à me paraitre désagréable. Comment savait il que nous étions la ? L'avait il deviné ? Quelle perspicacité ! Et pour une créature ennuyeuse comme je l'avais été la veille au soir et comme j'était disposée à l'être encore le jour même et les jours suivants s'il persistait.
Mais non, petite bécassine, comment voulais tu qu'il devinat que nous irions nous promener au jardin zoologique où il n'y avait ni monde ni musique et tandis qu'il avait plu toute la matiné à torrents ! Il fallait donc qu'il le sut par quelqu'un. Oh, mais certainement, petite sotte, qu'il le fallait bien. Et ce quelqu'un devait être maman ou mon oncle Henry. Donc l'un ou l'autre était d'accord avec le jeune homme, on avait d'avance arrangé quelque chose, on voulait bâcler une mariage à la française entre belges ! Quelle horreur !
Attrapée me disais je, de mon côté je ferai les cent soups, je suis maitresse de moi-même après tout et en ferai à ma tête (mais attendez la fin...)
Le lendemain, au théatre où nous allames voir le 'Pardon de Plouermel', le même personnage vint passer une partie de sa soirée dans notre loge. J'étais fatiguée, peu causante aussi s'amusa t'il fort peu ce soir là je crois, mais j'en pris fort peu de soucis.
Le jour d'après, une course avait été projetée à Argenteuil avec bonne maman, qui, par parenthèse était à Bruxelles en même temps que nous. Le temps était superbe, un peu nuageux cependant. .../...

§ 2. Het huwelijk.

Het is niet te verwonderen dat zulk een artificiële relatie, zoals ze in de vorige paragraaf werd geschetst, soms op het allerlaatste ogenblik afsprong (13). De redenen voor dit afspringen kunnen natuurlijk ook, in bepaalde gevallen, sociaal-economische redenen hebben gehad.
Verder moeten we konstateren dat het zelden tot echtscheidingen kwam. In 1830 stelde Graaf Louis de Lichtervelde slechts 20 echtscheidingen vast (14). Meestal leefden de echtgenoten in dat geval gescheiden van elkaar. Zo zien we dat Clemence van de Woestyne, die in onmin leefde met haar man Victor van den Hecke, te Parijs ging wonen, en direct

---

../..Je passe rapidement sur cette journée pour passer à la suivante où nous allâmes visiter les ruines de l'abbaye de Villers. Mr. d'Udekem avait demandé à nous accompagner, j'en étais plus ou moins agacée étant peu disposée en sa faveur et pourtant la veille je l'avais trouvé aimable à une soirée chez Mr. et Mme Pieter (Emile), il était venu se placer à côté de moi et avait causé agéablement toute la soirée avec moi et avec moi seul..."
Familiearchief de Kerchove, Dagboek van Alice de Kerchove, 18/05/1860 - 04/06/1860.

(13) Alice de Kerchove vertelt ons in haar dagboek het afspringen van twee relaties binnen de tien dagen.
"3 mai (1860), Bellem. "Le mariage d'Abel (de Kerchove d'Exaerde, ° Gent 30/01/1839, + Gent 21/04/1914) est rompu ; Marie vdH (van den Hecke) de St. Pierre n'a pas pu décider à l'épouser et tout a été brisé la veille du contrat...."
"11 mai (1860) "Nous venons d'apprendre que le mariage de Maria de K.(Kerchove) de Denterghem qui devait eu lieu demain à Deurle avec le Comte de Méeuws est rompu. C'est s'y prendre un peu tard, pourqoui attendre l'avant veille du mariage pour dire que l'on ne veut pas ? On dit que sa mère l'y poussait, l'y forcait même..."
Familiearchief de Kerchove, Dagboek van Alice de Kerchove, 03/05/1860 & 11/05/1860.

(14) L. DE LICHTERVELDE, La famille dans la Belgique d'autrefois, Tournai, 1942, p. 81.

na het overlijden van laatstgenoemde in het huwelijk trad met Graaf Charles de Salviac de Viel-Castel.

Wanneer een huwelijk wel doorging werd een huwelijkskontrakt gesloten. We vonden dit kontrakt slechts voor vier personen terug. Van Gaspar de Draeck weten we dat hij op 6 november 1797 een huwelijkskontrakt sloot (15) maar we konden het, jammer genoeg, niet terugvinden. Van Eugène Dons-Lovendeghem (16), Louis Dons de Lovendeghem (17), Jules van Pottelsberghe de la Potterie (18) en Charles de Vaernewyck d'Angest (19) vonden we wel een huwelijkskontrakt terug. Deze kontrakten behandelen alle vier dezelfde materie, nl.

1) de aanstaande echtgenoten aanvaarden de gemeenschap van goederen.
2) de wederzijds ingebrachte goederen blijven eigendom van de inbrenger.
3) bepalingen met betrekking tot de eventuele kinderen bij het overlijden van één der echtgenoten.

Het toeval wil hier echter dat we onderscheid kunnen maken tussen het huwelijkskontrakt van :

1) Charles de Vaernewyck en Eugène Dons-Lovendeghem die respectievelijk op 49-jarige en 57-jarige leef-

---

(15) F.V. GOETHALS, Dictionnaire généalogique des familles nobles de la Belgique, Bruxelles, 1849-52, dl. 2, p.57.

(16) RAG, Fonds erfenisaangiften, erfenisaangifte van E.J. Dons de Lovendeghem, + 25/12/1865, jrg. 1866, bundel 161, nr . 325, depot 25/06/1866.

(17) RAG, Fonds erfenisaangiften, erfenisaangifte van L. Dons de Lovendeghem, +21/04/1891, jrg. 1891, bundel 215, nr. 587, depot 10/10/1891.

(18) RAG, Fonds erfenisaangiften, erfenisaangifte van J. van Pottelsberghe de la Potterie, + 20/12/1890, jrg. 1891, bundel 214, nr 337, depot 19/06/1891.

(19) RAG, Fonds erfenisaangiften, erfenisaangifte van Ch. de Vaernewyck d'Angest, + Gent 24/03/1835, jrg. 1835, bundel 61, nr 525, depot 07/12/1835.

tijd huwden, en

2) Louis Dons de Lovendeghem en Jules van Pottelsberghe de la Potterie, die respectievelijk op 26-jarige en 28-jarige leeftijd in het huwelijk traden.

Daarbij valt op dat het huwelijkskontrakt van de eerste twee personen veel gelijkenissen vertoont met een testament, daar waar het kontrakt van de laatste twee alleen de noodzakelijke punten bevat. Dit houdt waarschijnlijk verband met de reeds verworven rijkdom van de eerste twee.
Zo zien we dat zowel in het kontrakt van Charles de Vaernewyck als in dat van Eugène Dons-Lovendeghem er sprake is van aandelen en obligaties (20), er werden schikkingen getroffen voor het kasteel enz. (21). In de andere twee vinden we daar niets over terug.

Wanneer het huwelijk aldus in de maak was, werden, zoals dit heden ten dage nog steeds gebeurd, uitnodigingskaarten

---

(20) "N'entreront pas dans la communauté les créances, rentes et obligations."
RAG, Fonds erfenisaangiften, erfenisaangifte van E.J. Dons-Lovendeghem.

"En cas que la future épouse était survivante elle aura par préciput et avant part et ce en pleine propriété tous les effets mobiliers quelconques de la communauté, quelque part qu'ils se trouvent y compris même les plantes d'orangerie, serre et autres non fixées en terre, les actions, obligations et crédits sont seuls exceptés de généralité de ce préciput."
RAG, Fonds erfenisaangiften, erfenisaangifte van Ch. de Vaernewyck d'Angest.

(21) "L'épouse survivante aura le droit de prendre la jouissance du château et enclos avec ses apendences et dépendances appartenant au futur époux, situés à Lovendeghem,... Elle pourra conserver cette jouissance aussi longtemps qu'elle le voudra sa vie durant, mais elle ne pourra plus la reprendre une fois qu'elle l'aura abandonnée. Cette jouissance ne sera que personelle, sans option de le donner en location."
RAG, Fonds erfenisaangiften, erfenisaangifte van Ch. de Vaernewyck d'Angest.

naar familie en kenissen verstuurd. We vonden er enkele terug in de Universiteitsbibliotheek te Gent. Namelijk van de familie Kervyn (22), de familie de Draeck (23), du Chastel de la Howarderie (24), Dons-de Marnix (25) en de familie Dons de Lovendeghem (26).
In de briefwisseling werd eveneens over aanstaande huwelijken gesproken. Ook hieruit blijkt de geforceerdheid van een huwelijk. De beslissing om een huwelijk aan te gaan wordt pas genomen één à twee maanden voor het feit zelf. Zo schrijft Baron Louis Dons de Lovendeghem aan F. Van Der Haeghen op 27 september 1889 "Permettez-de vous annoncer une nouvelle qui vous fera plaisir, puisqu'elle ressemble toutes nos voeux. Ma seconde fille Raphaëlle épouse Monsieur Leon van Pottelsberghe de la Potterie..."(27). De persoon in kwestie trad in het huwelijk op 12 november 1889 dus een tweetal maand na de beslissing.

---

(22) "Le Baron et la Baronne van Zuylen van Nyevelt, Van de Haar, ont l'honneur de vous faire part du mariage de leurs filles Mademoiselle Constance avec Monsieur Camille Kervyn & Mademoiselle Stephanie avec Monsieur Paul Kervyn. Célébré à Bruges, le 5 avril 1845."
UBG, Fonds vliegende bladen, archief Van Der Haeghen deel II, trefwoord Kervyn.

(23) "Madame la Baronne de Draeck de Ronsele a l'honneur de vous faire part du mariage de sa fille Mademoiselle la Baronne Georgine de Draeck de Ronsele avec Monsieur le Comte Charles de Chastel de la Howarderie, Officier de Cavalerie au service de S.M. le Roi des Pays-Bas. Château de Ronsele le 16 septembre 1844."
UBG, Fonds Vliegende bladen, archief Van Der Haeghen, deel I, trefwoord : du Chastel.

(24) UBG, Fonds Vliegende bladen, archief Van Der Haeghen, deel I, trefwoord : du Chastel.

(25) UBG, Fonds Vliegende bladen, archief Van Der Haeghen, deel I, trefwoord : Dons.

(26) UBG, Fonds Vliegende bladen, archief Van Der Haeghen, deel I, trefwoord : Eugène Dons-Lovendeghem.

(27) UBG, Fonds briefwisseling aan Ferdinand Van Der Haeghen, Brief nr. 1368, Louis Dons de Lovendeghem aan F. Van Der Haeghen.

Ook over het huwelijk van andere families werd er in de briefwisseling gesproken. Zo schreef Josephine de Baillet over het huwelijk van Ridder Dons en Mlle Emilie de Marnix aan Burggraaf Antoine de Vaernewyck (28). Hieruit blijkt duidelijk dat 'de adel' eigenlijk één grote familie was.

Bij zo'n huwelijk komt natuurlijk heel wat meer kijken dan aankondigingen. Voordat we het verloop van de huwelijksceromonie zelf beschrijven zullen we het eerst even kort hebben over de geschenken die de partners, familieleden en kennissen geven. We zeggen kort, omdat we hier slechts fragmentarische informatie over bezitten.
In het archief van Charles de Ponthieure de Berlaere vonden we een akte waarin de ouders van het paar, in casu Ch. de Ponthieure de Berlaere en Felicite Marie Mouroit, beloften doen. De akte luidt als volgt "La Dame douairière de Berlaere de Trivière ci-sousignée s'engage à laisser à son fils en faveur de son futur mariage avec..... la jouissance gratuite de la maison de campagne de Vinderhoute avec le verger et jardin y attendans.La Dame Jeanne Marie de Mouroit née Camberlyn ci-également soussignée s'engage..... a payer à sa dite fille durant son mariage annuellement deux mille quatre cents francs, à acquiter de six en six mois par moitié..." (29).
Abel de Kerchove had, voordat hij door Marie van den Hecke werd afgewezen, haar een mooie broche gegeven, bezet met diamanten en safieren (30). Dat er veel geschenken werden gegeven blijkt uit de uitspraak van Alice de Kerchove "Hier Emma d'Hendecourt m'a apporté un joli petit souvenir ; plus tard je ferai la liste de tous les cadeaux que j'ai

---

(28) RAG, Fonds de Ghellinck-Vaernewyck, dl. I, nr. 2206.

(29) Familiearchief de Ponthieure de Berlaere.

(30) Familiearchief de Kerchove, Dagboek van Alice de Kerchove, 03/05/1860.

déjà reçus et que je recevrai encore." (31). Jammer genoeg konden we deze lijst niet terugvinden.

Volgens de wet was, en is, men verplicht eerst het burgerlijk huwelijk te sluiten ; daarna volgt voor de katholieken het kerkelijk huwelijk. Het burgelijk huwelijk werd in katholiek adellijke kringen gezien als een loutere formaliteit. Alice de Kerchove vertelde het spontaan op de volgende manier " Aujourd'hui a eu lieu le mariage civil, je ne suis plus Alice de Kerchove... au nom de la loi je suis mariée !... Demain la cérémonie religieuse ici... Je serai alors véritablement mariée aux yeux de Dieu... Je me couche pour la dernière fois avant mon mariage devant Dieu ; demain je serai tout à fait la femme d'Albert ; aujourd'hui je ne le suis que selon la loi." (32). Ook op een andere plaats voelt men duidelijk dat het burgelijk huwelijk, in hun ogen, niet veel om het lijf had. Zo zei ze "... nos robes arrivaient à Bellem. Elles sont fort jolies, la mienne surtout pour le mariage civil est charmante, je la metterai pour aller à l'hôtel de ville ou, plutôt pour le diner chez bonne maman." (33).
Sommige huwelijken grepen plaats in de kapel van het kasteel zelf. Zo zien we dat het huwelijk van Irène de Vaernewyck d'Angest met Graaf Louis du Chastel de la Howarderie plaats greep, op 12 november 1851, in de kapel van het kasteel Diepenbroeck te Lovendeghem (34). Hoe zo'n huwelijk verliep

---

(31) Familiearchief de Kerchove, Dagboek van Alice de Kerchove, 13/08/1860.

(32) Familiearchief de Kerchove, Dagboek van Alice de Kerchove 07/09/1860.

(33) Met 'bonne maman' bedoelde ze Jeanne van Caneghem, ° 1789, + 26/11/1861, dochter van Jacob-Lieven van Caneghem. Zij was gehuwd met Eugène J. De Naeyer. Familiearchief de Kerchove, Dagboek van Alice de Kerchove, 31/08/1860.

(34) RAG, Fonds de Ghellinck-Vaernewyck, dl. II, nr. 782. brief van 16/12/1870.

vertelt Alice de Kerchove ons in de volgende passage. "Ce seront 3 journées bien remplies que celles des 6, 7 et 8 septembre. Le 6, jeudi, arrive toute la famille d'U (Udekem d'Acoz) pour le contrat qui a lieu à Bellem le soir je pense. Le vendredi, on part pour Gand par le train de 10 h., les voitures, la berlinne de bonne maman, la calèche de papa et celle de mon oncle Hypolite nous attendent à la station pour nous mener immédiatemant à l'hôtel de ville. Puis déjeuner chez bonne maman, retour au convoi de 1 h. pour être à Bellem à 2½ h. A 5h., le grand diner de 32 couverts chez bonne maman. Le lendemain, mariage religieux à 11 h., puis fête au village. Il parait qu'on nous prépare une escorte, un char de triomphe, une foule de surprises, des discours etc... La veille au soir, il y aura des illumination. Le déjeuner de noce sera vers 1 h.,à 2½ environs, je me lèverai de table, j'irai me déshabiller et mettre en costume de voyage et à 3 h. nous partirons en voiture pour Deinze où nous prendrons le train de Paris à 5 h."(35).

Meestal werd er ter gelegenheid van zo'n huwelijk lekker geëten, zoals altijd trouwens bij de adel. Het menu was steeds erg verzorgd. Doorgaans werd het versierd met de wapenschilden van de pasgehuwden. We vonden het'menu de mariage' terug van Ridder Jean Baptiste de Ghellinck d'Elseghem met Clara Surmont de Volsberghe. Het is versierd met de wapenschilden de Ghellinck en Surmont (36).

("5) Familiearchief de Kerchove, Dagboek van Alice de Kerchove, 31/08/1860.

(36) Croquettes, Saumon sauce aux capres, Dindonneaux à la Périgord, Chartreuse de canards, Ris de veau à la financière, Cotelettes de lièvre à la poivrade, Poulets à la Duchesse, Salade à l'Italienne, Sorbets au Kirsch, Petits pois, Champignons à la crême, Perdreaux, Bécasines, Buissons de Homards, Pâté d'Amiens, Crême panachée, Macédoine au fruits, Gâteau millefeuilles, Glaces, vanille et abricots, Fruits, dessert.
Privé-verzameling van Ridder Xavier de Ghellinck-Vaernewyck.

In het dorp ging het huwelijk meestal gepaard met festiviteiten. Ter gelegenheid van het huwelijk van Ridder Dons met Mlle de Marnix werd er te Bornem uitbundig feest gevierd. Catharina Alberdinck Thym vertelt "...volgens het lieve gebruik dat meer en meer ten plattelande bij ons begint te verdwijnen, en toch zoozeer sprak van de gehechtheid der onderhoorigen aan hunne meesters, was reeds den dag voor de plechtigheid heel het dorp in feestdos gehuld..." (37). Ter gelegenheid van het huwelijk van Emma d'Hendecourt en de Franse Graaf de Belleville in 1863 werd er een ganse week feest gevierd op het kasteel Stuyvenberghe te Bellem. Het park en de hovingen stonden open voor de parochianen, en iedereen kon zich te goed doen aan spijs en drank (38).
Een huwelijk binnen de adellijke familie moet voor de dorpsbewoners iets enigs zijn geweest. Het was wellicht de enige keer dat zij iets konden doen dat door de adellijke heer niet opgedragen was, en dan nog. Daaruit resulteren dan de huwelijksgedichten die voor die gelegenheid werden opgesteld. We vonden er twee terug : één ter gelegenheid van het huwelijk van Auguste de Potter met Maria Rooman, een ander ter gelegenheid van het huwelijk van Charles de Vaernewyck d'Angest met Julienne de Lauretan. Deze coupletten doen soms nogal naïef aan (zie bijlagen I en II).

We mogen aannemen dat de meesten op huwelijksreis gingen. In de groep die we behandelen vonden we daar ook enkele voorbeelden van terug. Alice de Vaernewyck d'Angest en haar

---

(37) C. ALBERDINCK THYM, Het leven van Baronnes Dons de Lovendeghem, geboren Gravin de Marnix, p. 24.

(38) Naar een getuigenis van 'ouderen van dagen' in De Nieuwe Gentenaar, 24/04/1947.

man gaan in juni 1844 op huwelijksreis naar Schotland (39). Ook Eduard Dons-de Marnix trok op huwelijksreis (40). Alice de Kerchove vertelt ons dat ze een reis maken in Duitsland, "nous irons à Berlin et à Vienne..., mais nous commencons tout d'abord par Paris." (41). Lucie de Kerchove vertelt in haar briefwisseling over haar huwelijksreis naar Lyon-Genève-Zurich en langs de Rijn, om zo terug te keren naar Bellem (42).

We vonden ook de viering terug van een gouden huwelijksjubileum, nl. van Henri Surmont de Volsberghe. Er werd voor die gelegenheid een zilveren medaille geslagen, met aan de ene kant de wapens van Surmont en de Ghellinck, met de data 1836 - 1886. Aan de ander kant de data 1861 - 1886, want terzelfdertijd vierde hun dochter Olga haar zilveren huwelijksjubileum met Abel de Kerchove d'Exaerde. De tekst die erop voorkwam luidt : "Quod retribuam domino" "Pro omnibus quos retribuat mihi". Er bestaan ook verscheidene exemplaren van in brons (43).

---

(39) "Alice est en Ecosse maintenant, elle se porte et s'amuse à merveille ainsi que son mari, elle ne parle pas encore de revenir."
RAG, Fonds de Ghellinck-Vaernewyck, dl. I, nr. 2207, Brief van J. de Baillet aan Justine Schamp, geboren de Vaernewyck(haar schoonzuster) Lovendegem, 22/06/1844.

(40) "...althans de jongehuwden bevonden zich nog niet lang op reis of ze werden in allerijl naar Bornhem terug ontboden."
C. ALBERDINCK THYM, Op.cit., p. 24.

(41) Familiearchief de Kerchove, Dagboek van Alice de Kerchove, 02/08/1860;

(42) Familiearchief de Kerchove, Briefwisseling, Brief van Lucie aan Elise, Paris 25/05/1866 ; Brief van Lucie aan Elise, Berne, 11/06/1866 ; Brief van Edgar aan Fréderic, ongedateerd ; Brief van Edgar aan Fréderic Zurich, 18/06/1866.

(43) Deze informatie werd mij medegedeeld door Burggravin de Ghellinck-Vaernewyck.

§ 3. De Huwelijksleeftijd.

De huwelijksleeftijd van de hier behandelde personen hebben we samengebracht in onderstaande tabel.

Leeftijd	Mannen	Vrouwen
16 - 20	1	4
21 - 25	5	10
26 - 30	5	
31 - 35	3	
36 - 40	1	
41 - 45		
46 - 50		
51 - 55		
56 - 60	1	
Ongehuwd	6	
Geen gegevens	1	2

Wanneer we deze tabel bekijken stellen we het volgende vast :

1. Huwelijken van minderjarigen komen nog voor bij onze personen, vooral bij de vrouwen.
2. De huwelijksleeftijd van de meeste vrouwen lag tussen de 21 en de 25 jaar. Bij de mannen was de periode iets ruimer nl. tussen de 21 en de 30 jaar.
3. Heel wat personen, in de door ons besproken groep bleven ongehuwd. Aangezien geen van onze voorgangsters cijfers geeft over de huwelijksleeftijd, is het niet mogelijk reeds een bepaalde trend vast te stellen betreffende het ongehuwd blijven of niet van een al of niet groot gedeelte van de adel.

Besluit.

Wanneer we onze bevindingen nog eens kort op een rijtje zetten krijgen we het volgende beeld :

- De groep edelen, die we hier bespreken en die bijna allen tot de oude adel behoren, huwden bij voorkeur met personen die ook tot oude adellijke families behoorden. Daarbij spelen de financiën een grote rol. We kunnen dan ook het besluit van Dr. de Belder onderschrijven wanneer hij stelt dat de adel de meest gesloten groep van alle sociale groepen bleef gedurende de XIXde eeuw. De huwelijken waren beperkt tot de eigen standgenoten. Hoogstens huwde men een lid van één of andere industriële familie(44).
- Huwelijken binnen de families komen voor, doch niet konsequent, zodat we hier moeilijk van inteelt kunnen spreken
- Het huwelijk ging gepaard met veel vertoon, dorpsfeesten enz., doch de liefde was meestal zoek, en werd verondersteld later te groeien.
- Zoals reeds door K. Depoorter vastgesteld, kunnen we bevestigen dat de huwelijksleeftijd,ook hier, hoger lag bij de mannen dan bij de vrouwen. Beiden huwden zij meestal tussen hun twintigste en hun dertigste levensjaar.
- We hebben, binnen onze groep, een vrij groot aantal ongehuwde personen moeten onderkennen.

---

(44) J. DE BELDER, Adel en Burgerij, 1840 - 1914, in : Algemene geschiedenis der Nederlanden, Nederland en België 1840 - 1914, eerste helft, dl. 12, Nieuwste Tijd, 1978, p. 98.

HOOFDSTUK II. HET KIND EN DE OPVOEDING.

Inleiding.

We zullen in dit hoofdstuk handelen over het kind. In een eerste paragraaf bekijken we de plaats van het jonge kind in het gezin. Er wordt aandacht besteed aan de opvoeding van het jonge kind. Dit resulteert dan in een tweede paragraaf waarin we de eigenlijke opvoeding van de adel, en heel in het bijzonder de opvoeding van de hier behandelde personen en hun kinderen, bekijken.

§ 1. Het kind van de geboorte tot de schoolrijpe leeftijd.

a) Het aantal kinderen.

Hubert d'Ydewalle vertelt ons dat het aantal kinderen bij de adel meestal groot is (1). Ook Graaf Louis de Lichtervelde zegt "Les enfants, en effet, sont nombreux. Le chiffre de dix ou de douze naissances dans une famille n'est pas exceptionelle" (2). Hij voegt er echter aan toe dat dit vooral te wijten is aan de hoge kindersterfte die tot in de eerste helft van de XIXde eeuw de families trof. Wanneer we de tabellen op de volgende bladzijde bekijken, zien we hetzelfde. Bij de personen die vóór 1800 geboren werden (eerste tabel) is het kinderaantal hoog, doch niet

(1) H. D'YDEWALLE, Noblesse en Flandre, Bruxelles, 1944, p. 129.

(2) L. DE LICHTERVELDE, La famille dans la Belgique d'autrefois, Tournai, 1942, p. 39.

Tabel 1. Personen geboren vóór 1800.

	Aantal Kinderen		Geboorte 1ste kind (1)		Kindersterfte(2)
	1e H.	2de H.	1e H.	2de H.	
Dons Augustin	7		13		3
Dons Eugène	-				
de Draeck Gaspar	6		?		
de Ghellinck Louis	ongeh.				
Kervyn Constantin	7		9		1
Kervyn Emmanuel	7		10		3
Penneman Ambroise	ongeh.				
Rooman Jan	6		15		1
de Vaernewyck Karel	1	5	9	23	1
van Tieghem Karel	ongeh.				

Tabel 2. Personen geboren na 1800.

	Aantal Kinderen		Geboorte 1ste kind (1)		Kindersterfte(2)
	1e H.	2de H.	1e H.	2de H.	
de Berlaere Karel	2		90		
Dons Louis	4		10		
du Chastel Karel	-	2	-	15	
de Kerchove F.	6		10		
Kervyn Paul	9		11		2
Kervyn Adolph	ongeh.				
le Sergeant L.	3		15		
de Norman Felix	ongeh.				
van Pottelsberghe J.	5		45		
de Salviac Karel	-				
Stalins F.	ongeh.				
Surmont Henri	5		12		
van Tieghem Pierre	4		21		

(1) in maanden na het huwelijk.
(2) kinderen gestorven voor de leeftijd van 25 jaar.

uitzonderlijk hoog (een gemiddelde van zes à zeven). Kindersterfte kwam frequent voor. Deze kindersterfte doet het kinderaantal natuurlijk gevoelig dalen, en in sommige gevallen op de helft terugvallen. We moeten daarenboven rekening houden met het feit dat jonggestorven kinderen niet altijd in de genealogische werken werden opgenomen, zodat we mogen stellen dat,zeker voor de periode vóór 1850, de cijfers het minimum aanduiden
In de tweede tabel krijgen we personen die geboren zijn na 1800. Bij deze groep, die grotendeels kinderen kreeg in de periode 1835 - 1850, zien we dat het aantal kinderen maximum zes is, het gemiddelde is vier. We merken dat de kindersterfte sterk verminderd is. Ook hier durven we ons niet uitspreken aangezien de bronnen niet altijd volledig zijn.

b) De geboorte.

Het eerste kind werd, zoals op de tabellen op de voorgaande pagina duidelijk is af te lezen, kort na het huwelijk geboren, doorgaans vijftien maanden. Deze gebeurtenis gaf aanleiding tot een hele bedrijvigheid. Men verstuurde aankondiginskaarten naar vrienden en kennissen. We vonden er terug voor de familie Dons de Lovendeghem (3). Zelfs in de briefwisseling van families die er op het eerste ge-

(3) "Le Baron et la Baronne Dons ont l'honneur de faire part de la naissance de leur fille (Gabrielle).
Gand ce 28 janvier 1871."
"Le Baron et la Baronne L^s Dons ont l'honneur de faire part de la naissance de leur fille Raphaelle.
Gand ce 2 juillet 1867."
"Le Baron et la Baronne Louis Dons, ont l'honneur d'annoncer la naissance de leur fils Idesbalde Alphonse.
Gand, 28 novembre 1864."
UBG, Fonds Vliegende bladen, Archief Van Der Haeghen, dl. I, trefwoord : Dons.

zicht niet direkt bij betrokken waren, vonden we sporen terug. Zo sprak Burggravin de Vaernewyck over de doop van het derde kind van Madame Dons-Marnix in een brief aan haar schoonbroer.(4).
Bij de geboorte van een zoon verheugde men zich dubbel, omwille van de familienaam. Zo lazen we in de briefwisseling van de Burggravin de Vaernewyck "Que je suis heureux mon cher cousin de l'excelente nouvelle qui vous avez voulu me communiquer. C'est un événement pour la Flandre ou votre antique nom (de Vaernewyck) est si honoré et considéré et un grand sujet de réjouissance pour mes enfants et moi..(5).
Bij de naamgeving aan de jonggeborene werd bij onze families de voorkeur gegeven aan de naam van de vader, de moeder, of van een der grootouders. Zo zien we dat Ida de Vaernewyck haar voornaam ontleende aan haar meter de Prinses Bernard de Saxe Weimar, geboren Prinses Ida de Saxe Meiningen (6).

In de 'Livre des Usages et coutumes de la Noblesse' lazen we dat het doopsel zo vlug mogelijk na de geboorte moest geschieden. Of dit werd nageleefd, door de families die we behandelen, konden we niet achterhalen. Slechts éénmaal lazen we, met name over Ida Emmanuelle de Kerchove d'Exaerde "elle fut baptisée dès le lendemain..." (7)

Na de geboorte werd er, aldus R. Janssen, een beroep gedaan op een voedster. We hebben in onze bronnen daar slechts één vermelding van teruggevonden. Alice d'Udekem d'Acoz-de Kerchove, doet na de geboorte van haar dochter een

---

(4) RAG, Fonds de Ghellinck-Vaernewyck, dl. I, nr. 2203.

(5) RAG, Fonds de Ghellinck-Vaernewyck, dl. I, nr. 2212.

(6) Mij medegedeeld door Ridder X. de Ghellinck-Vaernewyck.

(7) L. ROBYNS DE SCHNEIDAUER, Les trois centenaires de la noblesse de Belgique, in Le Parchemin, jrg. 18, p. 41.

beroep op een voedster (8). Onze bronnen zijn echter op dit vlak erg onvolledig. Voor de oppas van het jonge kind werd een beroep gedaan op een kindermeid.(9).

c) De opvoeding van het jonge kind.

Roger Janssen schrijft in zijn besluit bij het hoofdstuk : opvoeding "In de negentiende eeuw zijn, in de door ons behandelde families, de ouders geen opvoeders in de eerste levensjaren van het kind ; indirekt pogen ze hun kinderen te vormen naar hun voorbeeld en gelijkenis door middel van gespecialiseerd dienstpersoneel ; het doel van de opvoeding is aanvankelijk de leefregels van het milieu bij te brengen" (10). We kunnen daar moeilijk helemaal mee akkoord gaan. In de eerste plaats zien we niet goed in hoe een dienstmeid, zelfs als ze gespecialiseerd is, maar niet tot de adel behoord, aan een jonge adellijke knaap de leefregels van het milieu kan bijbrengen. Evenals Janssen zijn we wel van mening dat de ouders weinig bij het eerste opvoedingsproces betrokken waren. Ons inziens echter wordt de eerste opvoeding, niet gegeven door dienstpersoneel, welke overwegend instond voor de verzorging, maar wel door de familie zelf, met name door oudere zusters of door

---

(8) "Elle (Alice) est bien installé dans la chambre d'étrangers. La garde, nourice et nouvelle née dans la chambre d'enfants."
Familiearchief de Kerchove, Briefwisseling, Brief van Lucie de Kerchove d'Ousselghem aan Elisa de Kerchove-de Naeyer, ongedateerd.

(9) Zo zien we dat de familie de Kerchove-de Naeyer in de periode 1847-1856 een beroep deed op een kindermeid.
Bevolkingsregisters van de stad Gent, telling 1847 - 1856, wijk II 20/13, Onderbergen nr. 60.

(10) R. JANSSEN, Mentaliteitstrekken van adellijke families in de XIXde eeuw. Probleemstelling en benadering via familiearchieven, onuitgegeven licentiaatsverhandeling, 1972-1973, dl. II, p. 30.

oudere nichten. We zien bijvoorbeeld dat Alice de Kerchove les geeft aan haar jongere neven en nichten (11).

Nochtans nemen de kinderen een grote plaats in in het leven van een adellijke familie. Een bewijs daarvan zijn de vele portretten die hen voorstellen op elke leeftijd. Op deze portretten kwamen soms heel wat kinderspeeltuigen voor. Op de votiefschilderijen die zich bevinden in het kapelletje Schreiboom te Gent kunnen we vaststellen dat vele van deze speeltuigen vervaardigd waren uit zilver, verguld zilver of uit goud. "Het waren echte pronkstukken waarmee de ouders op een uitzonderlijke manier hun stand en rijkdom tentoon spreidden. Het edel metaal. Het edel metaal waaruit de rammelaar en de ketting waren gemaakt, de lengte van de ketting, de versiering van de rammelaar, waren de maatstaf om de welstand van offeraars en geofferden te meten" (12). Menig Gentse adellijke familie is door een portret en een wapenschild in de Schreiboomkapel vertegenwoordigd. Van onze families vonden we er twee terug, nl. één der dochters van Ridder Pierre van Tieghem de ten Berghe en Céléstine de Limon (13) alsook Aumaury de Ghellinck d'Elseghem-Vaernewyck, zoon van Ridder Ernest de Ghellinck en Burggravin Priska de Vaernewyck d'Angest (14). We vonden ook een schilderij terug dat de kinderen van Paul Kervyn de Meerendré voorstelt (15), en een schilderij

---

(11) "J'ai recommencé ce matin mes leçons avec mes 3 petits élèves..."
Familiearchief de Kerchove, Dagboek van Alice de Kerchove, 22/09/1857.

(12) M. Daem, Votiefschilderijen en mirakelboek van kapelletje Schreiboom te Gent, 1975, p. 23.

(13) M. DAEM, Op.cit., p. 60.

(14) M. DAEM, Op.cit., p. 30.

(15) Céline Kervyn (1849 - 1930) en Marie Kervyn (1861-1947) ofwel Marie en Valentine Kervyn (1863-1932).
Schilderij zich bevindend op het kasteel te Merendree.

waarop Burggravin J. de Vaernewyck d'Angest-de Baillet als kind wordt afgebeeld (16).

Wanneer de kinderen ouder werden deed men, aldus R. Janssen, beroep op gouvernantes en huisleraars. Over deze groep, die tot taak had het kind godsdienst, goede manieren, Frans en eventueel nog een andere taal, bij te brengen, vonden we weinig terug. Enkel de vermelding dat de moeder van Louis Dons de Lovendeghem, de Gravin E. de Marnix, thuis les kreeg (17). Ook haar kinderen, o.a. Louis Dons, kregen huisonderwijs (18). Een andere vermelding die op een huisleraar wijst komt voor in het dagboek van Alice de Kerchove. Ze schrijft "Mr Dumon est arrivé ce matin pour donner une dernière leçon à Paul"(19). We moeten er hier echter op wijzen dat Paul toen 13 jaar was en op het punt stond het college binnen te stappen. Aangezien het hier om een enige vermelding gaat vermoeden we dat het om enkele voorbereidende

---

(16) "Coiffée d'un grand chapeau à la dernière mode de Versailles, vêtue d'une ample jupe en velours marron et d'un corrage en dentelle, la comtesse de Baillet se présente assise de face sur un banc en pierre dans un cadre de verdure, entournée de ses deux aînés, Charles et Joséphine, et tenant sur les genoux le dernier né du moment. Henri, lequel repose le bras gauche sur le bras droit de sa soeur. Charles, en habit de satin bleu claire à large col en dentelle, réclame le silence pour ne pas réveiller son petit frère qu'il indique de la senestre. Joséphine est également vétue de satin bleu clair à collorette de dentelle ; elle vient de déposer aux pieds de sa mère un panier de fleurs dont l'une est tombée. L'ensemble de la composition témoigne du goût romentique naissant(1785)." Le Parchemin, n° 172, 1974, pp. 194-200.

(17) De schrijfster voegt er nog aan toe : "Vandaar ook dat zij eene algemeene kennis bezat, welke haar alleraangenaamst in den omgang maakte."
C. ALBERDINCK THYM, Het leven van Baronnes Dons de Lovendeghem, geboren gravin de Marnix, p. 17.

(18) C. ALBERDINCK THYM, Op.cit., p. 32.

(19) Familiearchief de Kerchove, Dagboek van Alice de Kerchove, 8/10/1855.

lessen ging. Waarschijnlijk kwamen huisleraars en gouvernantes meestal voor in zeer rijke families. We zien bijvoorbeeld dat R. Janssen bij deze materie voortdurend verwijst naar het Fonds Vilain XIIII in het Rijksarchief te Gent. We zijn ook van mening dat het in deze zeer rijke, politiek sterk geëngageerde en zeer mondaine families, zoals Vilain XIIII, noodzakelijk was gouvernantes en huisleraars aan te stellen. De ouders konden hun opvoedende taak niet aan wegens de vele andere aktiviteiten. Bij de families die wij bespreken konden de ouders meer tijd vrijmaken voor hun kinderen. Er werd slechts beroep gedaan op huisleraars(essen) wanneer men het te druk had. Zo zien we dat Valentine de Kerchove in de zomer pianolessen kreeg van haar moeder en dat er in de winter een beroep werd gedaan op een lerares (20).

§ 2. Het schoolgaande kind.

a) De opvoeding.

Volgens Th. de Renesse moet de opvoeding van de adel gericht zijn op het herstellen van de 'echte' principes van die adel. Hij konstateert daarbij dat daar zeer weinig aandacht werd aan gegeven tijdens de XIXde eeuw. De opvoeding, zegt hij, moet van jongsaf aan bij het kind de overtuiging aankweken dat het een speciale plaats in de samenleving inneemt en dat dit een reeks speciale taken met zich meebrengt. "Evidamment, les circonstances mêmes dans lesquel-

(20) "Je lui ai donné une maitresse de piano, madame Langans, qui est une personne charmante, j'aurais voulu continuer à lui donner les leçons de musique, mais l'hiver le temps me manque."
Familiearchief de Kerchove, Briefwisseling, Brief van Elise aan Lucie, 8 janvier 1859.

les l'éducation vient prendre l'enfant excerceront une grande influence sur le succès plus au moins faciles de cette éducation. Elevé dans le vieux domaine qu'ont possédé ses ancêtres, entourné des monuments presque parlants d'un passé puissants, l'enfant recevra une impression plus profonde de la position de sa race et de celle de sa classe sociale, que celui dont la jeunesse doit s'éccouler entre les murs ternes et froides d'un hôtel ou d'un appartement des grands villes." (21). Deze opvoedingsmethode blijkt echter voorbijgestreefd. Meestal werden de kinderen reeds op vrij jonge leeftijd, 10 à 12 jaar, naar het pensionaat gestuurd. De reden daarvoor was van godsdienstige aard. Namelijk ter voorbereiding van de eerste communie. Louis Dons bijvoorbeeld werd door zijn ouders naar een'geestelijke' school gestuurd "waar hij beter uur aan uur opgeleid kon worden tot dien grooten stap in het nog zoo jeudige leven"(22). Niet iedereen echter stuurde zijn kinderen naar het pensionaat. R. Janssen geeft ons het voorbeeld van de dochters van Ph Villain XIIII die werden opgevoed door hun moeder en door gouvernantes, dus volgens de methode die hier boven door Th. de Renesse werd geschetst (23). Nochtans blijft het aldus Janssen een geldende opvatting bij de adel dat de ware opvoeding slechts begon op het pensionaat.

We moeten hier onderscheid maken tussen de opvoeding van de jongens en die van de meisjes. "De opvoeding van de meisjes was vooral gericht op de taak als moeder en echtgenote en op het mondaine leven"lezen we bij Janssen (24).

---

(21) TH. DE RENESSE, Noblesse Oblige, in : Revue Général, jrg. 1889, pp. 358-359.

(22) C. ALBERDINCK THYM, Op.cit., p. 32.

(23) R. JANSSEN, Op.cit., p. 31, deel II.

(24) R. JANSSEN, Op.cit., dl. II, p. 36.

Het is ons inziens echter noodzakelijk hieraan toe te voegen dat het handwerk, mogelijks, een belangrijk deel van de opvoeding uitmaakte. In het reglement van de Engelse Zusters te Brugge, staat geschreven dat "les arts d'agrément ne passaient qu'après la couture et le raccommodage du linge. Les femmes intruites devaient être avant tout des femmes d'intérieur." (25). Ook aan de hand van andere bronnen zien we ons verplicht te wijzen op het feit dat we in de opvoeding van de meisjes weinig terugvonden dat ons aantoont dat zij een opvoeding kregen die 'gericht was op het mondaine leven'. De verhalen die Alice de Kerchove ons vertelde over de tijd dat ze in het pensionaat doorbracht zijn niet van die aard dat we ze mondain gericht durven noemen. Zeer uitzonderlijk was het geoorloofd tot 22 uur wakker te blijven. "Normalement" schrijft ze"nous nous couchons avec le soleil et les poules"(26). De opstelonderwerpen bijvoorbeeld met als titel 'Le printemps et les sentiments religieux qu'il éveille en nous' en 'Les sentiments que nous éprouvons en visitant les pauvres' (27) zijn er nu toch niet op gericht de studenten een mening te laten vormen, of voor te bereiden op, het mondaine leven dat hen te wachten staat. We zijn daarom ook eerder van mening dat het mondaine leven een aanvang nam wanneer men het pensionaat verlaten had, en zonder dat men daar in het pensionaat aandacht had aan gegeven.
De opvoeding van de jongens spitste zich vooral toe op het opbouwen van een carrière. Het is een feit, aldus Graaf Louis de Lichtervelde, dat de meeste jongens de jezuïtenscholen bezochten. Deze vermenigvuldigden zich zeer snel, zodat ze bijna een monopolie op het onderwijs verwierven.

---

(25) L. DE LICHTERVELDE, Op.cit., p. 29.

(26) Familiearchief de Kerchove, Dagboek van Alice de Kerchove, 13/04/1854.

(27) Familiearchief de Kerchove, Dagboek van Alice de Kerchove, 11/04/1854.

Zij die daarna nog een universitair diploma wensten, trokken naar Leuven. Onze informatie laat echter niet toe dit te bevestigen of te ontkennen.

Voor de meisjes bestonden er verscheidene religieuse scholen, waarvan de meest bekende het klooster van Berlaymont was. In het reglement van deze school geeft men de principes van de opvoeding tot vrouw weer. "Une fille chrétienne, doit être fille d'oraison ; elle doit aimer le travail et la retraite ; elle ne doit pas quiter sa mère sans nécessité...elle doit être modeste en toutes choses, dans ses habits, dans ses regards, ses conservations, ses démarches et avoir aversion de toute galanterie" (28). De stichtster drukte verder nog de wens uit dat "les escholières sachent bien le français et le flameng" (29). Dit alles is echter grotendeels een wens gebleven. Die reglementen waren er blijkbaar slechts voor om het geheel een mooi kleedje te bezorgen. Daarenboven moeten we, samen met R. Janssen, vaststellen dat vele families hun kinderen naar Franse scholen stuurden. Wanneer we een blik werpen op de personen die we hier bespreken zien we bijvoorbeeld dat Frederic de Kerchove de Naeyer al zijn kinderen naar scholen in Parijs stuurde. De jongens naar het 'Institution Gachotte' (30)de meisjes jaar het 'Couvent de l'Assomption (31). Ook Eduard Dons, vader van de in deze verhandeling besproken Louis Dons de Lovendeghem ging te Parijs studeren. Zijn ouders waren ervan overtuigd dat een verblijf in Frankrijk in alle opzichten verkieslijk zou zijn voor zijn opvoeding. Ze zonden hem dan ook naar het Collège Stanislas te Parijs (32).

---

(28) L. DE LICHTERVELDE, Op.cit., p. 41.

(29) L. DE LICHTERVELDE, Op.cit., p. 41.

(30) Faubourg St. Honoré, Paris.
Familiearchief de Kerchove, Briefwisseling, brief van Lucie aan Paul, 1857.

(31) Familiearchief de Kerchove, Dagboek van Alice de Kerchove, 14/03/1854.

(32) C. ALBERDINCK THYM, Op.cit., p.31.

b) Studies van de behandelde personen en hun kinderen.

We hebben over de studies van onze personen weinig gegevens kunnen verzamelen. Slechts van een vijftal vonden we summiere informatie terug.

1. Charles de Ponthieure de Berlaere, studeerde te Gent en was een der eerste beursstudenten. Hem werd, op voorstel van de intendant, op 5 juni 1815 een beurs toegekend door de gemeenteraad (33). Jammer genoeg konden we niet achterhalen hoeveel deze beurs bedroeg.

2. Baron Louis Dons de Lovendeghem, werd naar een 'geestelijke'school gestuurd (34), we weten jammer genoeg niet welke. Daarna ging hij te Leuven filosofie studeren. Deze studie werd echter verhinderd door een val (35).

3. Baron Gaspar de Draeck, studeerde naar alle waarschijnlijkheid aan het Jezuïtencollege te Gent. We vonden een werkje terug in handschrift, daterend uit de periode 1772-1773, waarin hij de voornaamste liederen, gezongen in het Jezuïtencollege noteerde (36). Hij deed hogere studies en bracht het zelfs tot licentiaat in de Rechten (37).

---

(33) J.E. NEVE DE MEVERGNIES, Gand sous le régime Hollandais, 1814-1830, Gand, 1935, p. 148.

(34) C. ALBERDINCK THYM, Op.cit., p. 31.

(35) We verwijzen naar de korte biografie die we gaven over Louis Dons de Lovendeghem in deel I, Hoofdstuk II, B, c.

(36) Carmina dictata Gandavini collegio Societatis Jesus. UBG, nr. Hs 1671, 8°, 69 p.

(37) H. BALTHAZAR, Structuren en mutaties bij het politiek personeel. Een studie over het sociaal wisselingsproces te Gent in de vormingsjaren van de hedendaagse tijd (1780-1850), onuitgegeven doctoraatsverhandeling, 1969-1970, p. 85.

4. Graaf Karel du Chastel de la Howarderie. Van deze persoon weten we dat hij gestudeerd heeft. We weten echter niet waar. Na deze studies vatte hij een militaire carrière aan (38).

5. Jules van Pottelsberghe de la Potterie. Van deze persoon vonden we een hele reeks schoolschriften terug, lopende over de periode 1834-1837. Deze bevatten vooral Latijnse versies en thema's, lessen in de geometrie, trigoniometrie en huistaken (39). We konden eruit opmaken dat hij Grieks-Latijnse heeft gevolgd. De school waar hij studeerde konden we niet achterhalen.

Van al de andere personen konden we geen gegevens verzamelen betreffende hun studies. In enkele gevallen konden we terugvinden naar welke school ze hun kinderen stuurden of eventueel welke studies ze hun kinderen lieten doen.
Zo vonden we dat Octave Marie le Sergeant d'Hendecourt, zoon van Leopold le Sergeant d'Hendecourt, studeerde aan de Universiteit van Leuven, waar hij Doctor in de Wijsbegeerte en Letteren werd, en aan de Sorbonne te Parijs, waar hij de titel van Licentiaat in de Rechten verwierf (40).
Baron Artur Henri Surmont de Volsberghe, zoon van Henri Surmont de Volsberghe, genoot middelbaar onderwijs aan het St. Barbaracollege te Gent en liep later Universiteit te Leuven (41).

---

(38) Journal de Gand, 10/09/1876.

(39) RAG, Fonds de Kethulle de Ryhove, nr. 2997, Cahiers de droit, de mathématiques et autres cours ayant appartenus à J. van Pottelsberghe de la Potterie, nr. 2998, cahiers de géometrie et de trigoniometrie ; nr. 2999, cahiers devoirs de rhétorique.

(40) DE VULDER, Biografisch repertorium der Belgische parlementairen, senatoren en volksvertegenwoordigers, 1830 tot 01/08/1965, dl. 8, p. 3.662. onuitgegeven lic.

(41) DE VULDER, Op.cit., dl. 5, p. 1.827.

We vermelden reeds dat de kinderen van Frederic de Kerchove-de Naeyer studeerden te Parijs. Paul Emile de Kerchove studeerde daarna filosofie bij de Jezuïten te Gent (42).

c) Het leven in het pensionaat.

In het college ontving men een Spartaanse opvoeding. Dit was zowel voor de jongens als voor de meisjes het geval. Gedurende drie jaar was men afgesloten van de rest van de wereld. Het was voor deze jongelingen dus een tijd van ontbering. Daar waar ze thuis een luxe-leven gewoon waren moesten zij zich in het klooster of het college met veel minder tevreden stellen. Zo bestond bijvoorbeeld het ontbijt uit water en brood (43). Dit wil echter niet zeggen dat alle luxe weggebannen was. Bij speciale gelegenheden werden er geschenken gegeven, bvb. ter gelegenheid van Pasen kregen sommigen in het Klooster de l'Assomption te Parijs een paasei uit roze suiker met binnenin een horloge en een gouden ketting (44). In het college werd men ook verplicht een uniform en een kepie te dragen (45).

Het is erg moeilijk over het leven in het pensionaat objectieve inlichtingen te verkrijgen. Welke opvattingen en gedragingen ouders en kinderen in verband met die pensionaten hadden, kunnen we slechts bestuderen aan de hand van de

---

(42) "Paul a passé la semaine ici toute entière contrairement à son habitude puis'il suit à Gand le cours de philosophie des Jézuites."
Familiearchief de Kerchove, Dagboek van Alice de Kerchove, 19/12/1859.

(43) Familiearchief de Kerchove, Briefwisseling, Brief van Lucie aan Paul, s.d., herfst 1855.

(44) Familiearchief de Kerchove, Dagboek van Alice de Kerchove, 14/04/1854.

(45) Familiearchief de Kerchove, Briefwisseling, brief van Lucie aan Paul, s.d., herfst 1855.

briefwisseling en de dagboeken. Hier staan we echter voor een niet te onderschatten probleem. R. Janssen schrijft, ons inziens gedeeltelijk terecht, "brieven van en naar het pensionaat waren onderworpen aan censuur, in die zin dat die brieven, welke niet in de smaak vielen van de pensionaatsoverheid, niet werden doorgegeven." (46). Dat de brieven niet werden doorgegeven is misschien wel overdreven. Doch het was in elk geval niet voordelig kritiek te geven op het systeem. Het was verboden een brief te posten, of er een te onvangen, zonder de toestemming van de overste(47). We willen hier terloops opmerken dat niet enkel de directie van het pensionaat de brieven der studenten las. Ook in de eigen huiskring bestond deze vorm van censuur. Wanneer een kind, of een jonge volwassene thuis een brief ontving werd deze, in sommige gevallen, door de ouders, en soms door familieleden, gelezen (48).

---

(46) R. JANSSEN, Op.cit., dl. II, p. 38.

(47) Familiearchief de Kerchove, Dagboek van Alice de Kerchove, 21/04/1854.

(48) "J'ai été exaspérée ce soir, hors de moi ! La poste venait d'arriver, maman a pris les lettres, il y en avait une pour moi d'Elise de Mac Mahon, on me la donné. Il y en avait 2 pour Louise (van der Bruggen) dont une de MMG (een non), maman l'a saisie et est allée la lire ! Qu'elle lise mes lettres, elle peut croire qu'elle en a le droit quoique les affaires de conscience ne regardent que moi ; mais lire la lettre addressée à Louise ceci est un peu fort ! N'a t'elle pas sa mère pour lire ses lettres si cela lui plait. J'étais dans une telle exaspération que j'aurais été capable de lancer des sottise à quiconque m'aurait approchée. Louise aussi était bien vexée mais elle est plus calme que moi ;...Maman après avoir lu la lettre, fut la porter à ma tante Georgine qui se trouvait précisément dans le salon de mon oncle Henry. Voila donc cette lettre analysée, tourné, critiquée, blâmée, je n'en doute pas. Louise alla la réclamer, on ne voulut pas la donner mais sa mère lui dit qu'elle la lirait avec elle."
Familiearchief de Kerchove, Dagboek van Alice de Kerchove, 13/09/1859.

.../...

Naast het krijgen van brieven met kritische inhoud was het ook verboden om het even welk boek in het pensionaat of het klooster binnen te smokkelen. Elk stuk literatuur moest eerst door de overste goedgekeurd worden. Indien deze wet werd overtreden volgden strenge straffen (49).

Besluit.

We zijn van mening dat de pensionaten volledig mislukten in de opvoeding van de meisjes tot vrouw en moeder. Deze opvoeding kwam er in het onderwijs zelfs niet aan te pas. "Les choses de la vie étaient soigneusement cachées, dans un milieu où non seulement l'ignorance était pour les filles une part indispensables de la virginité, mais où la femme, même marié et mère, tenait à ne pas trop savoir sur la conception et la parturition, et n'aurait cru pouvoir nommer les organes intéressés. Tout ce qui touchait au centre du corps était affaire aux maris, aux sages-femmes et aux

---

../.."...Je n'ai plus à écrire pourtant ; les lettres sont devenues pour moi une corvée et cela se comprend puisque mes réponses ne sont pas libres. On les confisque au passage, on les dégomme, on les décachette avec soin, on les lit puis on les récachète avec le même soin enfin, je les reçois ainsi!... Et il faut avoir 21 ans, bien sonnés, tout près de 22 ans pour cela !" Familiearchief de Kerchove, Dagboek van Alice de Kerchove, 2/03/1860.

(49) "On a grondé à la lecture de priété Marie O'Shea et Marguerite St. Laurent. La première avait rapporté un livre qu'elle lisait et l'avait même prèté à Marie sans le montrer à MMA (Mme Mie Augustinez) malgré la défense formelle qui a été faite à ce sujet ; elle a pour pénitence d'être séparée des autres pendant 8 jours ou un moins, je ne sais pas et puis de demander pardon à toutes ces demoiselles demain à la lecture des notes."
Familiearchief de Kerchove, Dagboek van Alice de Kerchove, 21/04/1854.

médecins." (50).

Wat het onderricht van de jongens betreft, dit was niet afgestemd op het mondaine leven, noch op hun latere taak van echtgenoot en vader. De opvoeding van de jongens was er vooral op gericht hen een kulturele bagage te verschaffen die hen in staat moest stellen, hetzij om naar de Universiteit te gaan, hetzij om met behulp van de opgedane kennis een carrière te beginnen. Dit kunnen we duidelijk aflezen uit de briefwisseling. Zo schrijft de 12-jarige Paul Emile de Kerchove aan zijn vader (Frederic de Kerchove-de Naeyer) "... je me suis tout à fait fait à l'idée qu'il est nécessaire d'aller au collège quand on veut devenir quelque chose" (51).
Daar waar we bij de meisjes zeer zelden schooluitslagen hebben aangetroffen, was dit, in onze bronnen, bij de jongens een courant verschijnsel. De schooluitslagen werden in die periode nooit in procenten weergegeven, men vermelde steeds de rangorde in de klas. Daarbij was het uiteraard de bedoeling zo hoog mogelijk in die rangorde te staan (52). De carrière van de jongens kon zowel een klerikale, militaire of politieke carrière zijn. We moeten echter vaststellen dat de meeste van de personen die we hier behandelen hun kulturele bagage weinig gebruikt hebben. Men was wel politiek aktief, maar slechts zelden op het hoogste niveau.

---

(50) H.G. DUMONT, La vie quotidiennne en Belgique sous le règne de Léopold II (1865-1909), 1974, p. 46.

(51) Familiearchief de Kerchove, Briefwisseling, Brief van Paul Emile aan zijn vader (Frederic), s.d., zomer 1852.

(52) "Nous avons été vers midi au collège St. Michel, nous avons parlé au père supérieure qui paraissait très satisfait d'Eugène, il avait fait une composition et avait été sixième sur 45, ce qui est très bien car il est à peu près le plus jeune de la classe."
Familiearchief de Kerchove, Briefwisseling, Alice aan Lucie, s.d., herfst 1858.
"J'ai été le troisième en version Latine."
Familiearchief de Kerchove, Briefwisseling, Brief van Eugène aan Lucie, s.d. midden december 1858.

Aangezien bijna niemand van de hier besproken personen een beroep uitoefende werd hetgeen men gestudeerd had niet in de praktijk aangewend.

Naast de algemene opvoeding vormde de opvoeding tot de kunst, inzonderheid de muziek, een niet weg te cijferen onderdeel in de opvoeding van de adel. Aan het leren bespelen van instrumenten werd veel tijd gespendeerd. In de briefwisseling werd dan ook dikwijls gesproken over muziekstukken van bekende komponisten o.a. Mozart en Reissinger(53). Er werd veel piano gespeeld en veel gezongen. Het was blijkbaar een der belangrijkste bezigheden tijdens de vrije tijd. Op schilderijen zien we sommige personen afgebeeld bij de piano (54). Dit wijst duidelijk op een aktieve belangstelling voor de muziekbeoefening. We zullen op deze interesse voor muziek en voor andere kunstvormen terugkomen in het kapitel betreffende het verenigingsleven.

---

(53) Familiearchief de Kerchove, Briefwisseling, Brief van Lucie aan Paul, s.d., 1857.

(54) Zie bvb. de foto van Ida de Vaernewyck d'Angest.

HOOFDSTUK III. HET GEZIN.

In dit hoofdstuk willen we een poging ondernemen, om aan de hand van de weinige bronnen die we betreffende dit onderwerp bezitten, na te gaan hoe de verhouding was tussen de huwelijkspartners en tussen de gezinsleden onderling. Verder proberen we ook de taak van de kasteelvrouw nader te omschrijven.
Vele aspecten die we normaal gezien onder deze titel zouden moeten behandelen worden uitgebreider besproken in speciale hoofdstukken.

§ 1. De verhouding tussen de huwelijkspartners.

We lezen in de verhandeling van R. Janssen de volgende vaststelling "Gezien de hoge sociale positie welke de adel (en later ook de hoge burgerij) bekleedde, kon ambulantisme niet vermeden worden. De man bekleedde een erefunctie of doorliep een politieke loopbaan, die hem ertoe verplichtte in de stad te verblijven gedurende de grootste tijd van het jaar. En dit verblijf in de stad betekende niet noodzakelijk een vertoeven in de dichtstbijzijnde stad, of in de provinciehoofdstad, maar hield veelal een verblijf in de hoofdstad van het land in. Zijn vrouw, die in de meeste gevallen geen beroep uitoefende, d.w.z. geen erefunctie bekleedde (uitz. : de hofdame), verbleef met haar kinderen op het platteland of in de stad ; deze stad was echter niet noodzakelijk de hoofdstad. Dit had tot gevolg dat de huwelijkspartners elkaar niet zo bijzonder veel zagen en dat er van familiaal leven in de moderne betekenis van het woord weinig of niets in huis kon komen. Uiteraard mag men

hierbij niet alle families over eenzelfde kam scheren, want er bestaan in dit ambulantisme gradaties, waarbij men als uitersten mag nemen, permanent en sporadisch ambulantisme." (1). Bij de bespreking van zijn families merken we dan dat R. Janssen twee voorbeelden geeft,van de vele die hij er wellicht terugvond, van permanent ambulantisme. Dit kwam vooral voor bij de hofadel. Verder zegt hij "minder permanent ambulantisme kwam voor bij bijna al de overige families (die hij bespreekt)" (2). Over sporadisch ambulantisme heeft hij geen,of zeer weinig, gegevens kunnen vinden waardoor het onmogelijk was de verhoudingen tussen de huwelijkspartners, en daar nauw bij aansluitend, het gezin, te schetsen. "Het is daarom" aldus R. Janssen"dat we in het verder verloop van dit betoog slechts zullen spreken van ten minste min of meer permanent ambulantisme, en (dat we) aan de hand daarvan onze redeneringen zullen opbouwen" (3). Hieruit blijkt duidelijk dat R. Janssen door zijn bronnen gebonden was aan de toplaag van de adel.
In onze studie bekijken we eerder het andere luik. Slechts weinig personen waren op het hoogste niveau politiek aktief. Geen enkele bekleedde een hoge ambtelijke post. We krijgen dus, in de groep die we hier behandelen, slechts te maken met sporadisch ambulantisme. Daardoor kwamen de huwelijkspartners meer met elkaar in kontakt, en waren ze meer in staat samen iets te ondernemen of te beslissen. Dit had uiteraard zijn weerslag op de verhouding tussen de gezinsleden, en tussen de familieleden, onderling.

---

(1) R. JANSSEN, Mentaliteitstrekken van adellijke families in de XIXde eeuw. Probleemstelling en benadering via familiearchieven, onuitgegeven licentiaatsverhandeling, 1972-1973, dl. II, p. 90.

(2) R. JANSSEN, Op.cit., dl. II, p. 92.

(3) R. JANSSEN, Op.cit., dl. II, p. 93.

§ 2. De verhouding tussen de gezinsleden.

Doordat de ouders, en in het bijzonder de vader, meer thuis was, was de familiale toestand van het gezin anders gestruktureerd. We zagen reeds dat gouvernantes en huisleraars, bij de hier behandelde families, minder frequent voorkwamen dan R. Janssen had gesignaleerd. Aangezien de familie meer samen was, hing ze ook meer samen. Er is echter, volgens sommige auteurs, sedert het begin van de XIXde eeuw een verschuiving waar te nemen. Waar we zien dat nog in 1800 de vader de centrale positie innam in het gezin, merken we dat in de loop van de XIXde eeuw zijn plaats stillaan ingenomen werd door het kind. Hij was echter zijn plaats niet volledig verloren, hij bleef nog steeds de leider. In het werkje 'Livre des usages et coutumes de la noblesse' prentte men de edelen dit nog eens goed in het hoofd, door te zeggen "L'autorité paternelle, indispensable à l'unité et à la solidité familiale, a été de tous temps, un élément fondamentale de l'éducation aristocratique" (4). Dat dit in de XVIIIde eeuw soms zeer strikt genomen werd illustreert deze anecdote : "M de Roy est mort à quatre-vingt-quatorze ans, ... Dix-sept de ses enfants lui sont restés chez lui (hij had er tweeëndertig) jusqu'à sa fin diciplinés et respectueux. L'aîné, capitaine dans un régiment, chevalier de Saint Louis, était encore, à l'âge de soixante ans, fort petit garçon devant son père ; il n'eût pas pris la parole en sa présence sans sa permission ; et ce n'était pas chose rare, disait on, qu'il fut envoyé aux arrêts dans sa chambre."(5). Dit is in de XIXde eeuw bijna niet meer denkbaar, en zeker niet bij de families die we hier bespreken. Toch bleef er

---

(4) Livre des usages et coutumes de la noblesse, in : Bulletin de l'association Royal de la noblesse, 1940, nr. 4.

(5) F. BLUCHE, La vie quotidienne de la noblesse Française au XVIIIe siècle, 1973, p. 34.

nog een zekere dominantie uitgaan van de ouders, en dit nog na het huwelijk van hun kinderen. Zo zien we dat Jeannne de Naeyer-van Caneghem (6) haar wetten stelde tengenover haar reeds lang gehuwde kinderen (7). Alberdinck Thym schrijft " Mevrouw Dons ging ook ten opzichte van haar volwassen kinderen voort, een wakend oog over hen te laten gaan. Vóór alle dingen schonk zij een bijzonderen aandacht aan de boeken welke hun in handen kwamen. Vóór dat zij een werk lazen, had de zorgzame moeder er eerst kennis mede gemaakt. Zoo schrijft zij bij voorbeeld aan hare te Bornhem logeerende dochters :.... Mais, chères enfants, soyez prudentes pour vos lectures. Je n'aimerais pas que vous lisiez aucun livre sans être assurées de son esprit, ou sans en parler à votre tante Charlotte." (8).
Dat sommige families goed samenhingen blijkt uit de briefwisseling die we terugvonden. De familie de Kerchove is hier

---

(6) Schoonmoeder van Frederic de Kechove-de Naeyer, ° 1789 + Gent 26/11/1861.

(7) "Bonne maman a fait une scene, hier, à ma pauvre tante à cause de Louise. Bonne maman désire que Louise retourne avec nous dans 8 jours à Paris pour y passer ses deux derniers mois de pension. Ma tante a dit qu'elle comptait l'y mettre encore pour 2 mois au mois d'octobre mais que quand à présent elle comptait la garder, mon oncle desire d'ailleurs pour combler un peu la vide que laisse ce bon et aimé George (overleden op 30/04/1859, 16 jaar). Bonne maman alors a jeté les hauts cris, disant qu'elle s'opposait formellement à ce que Louise retournat au mois d'octobre Ma bonne tante qui est habituée à présent à céder, à toujours se sacrifier a dit qu'elle en aurait parler à mon oncle. Celui ci s'y est opposé tout d'abord mais finit par dire qu'il laissait ma tante libre d'en faire ce qu'elle voudrait. Celle-ci n'a pas hésité, elle seule se sacrifier..... ; elle a donc décidé que puisque Bonne maman le voulait Louise partirait avec nous..."
Familiearchief de Kerchove, Dagboek van Alice de Kerchove, 20/05/1859.

(8) C. ALBERDINCK THYM, Het leven van Baronnes Dons de Lovendeghem, geboren Gravin de Marnix, pp. 35-36.

alweer een treffend voorbeeld van. Er werd in sommige brieven heftig gereageerd omdat de persoon die zich in het pensionaat bevond niet genoeg naar huis schreef (9). Zulke brieven illustreren duidelijk de genegenheid van de ouders tegenover de kinderen (10).

---

(9) "Pourqoui donc n'écris tu pas chère Lucie, Maman en est toute mécontente, elle ne conçoit pas que tu restes si longtemps sans nous donner de tes nouvelles ; si nous ne savions pas par la lettre de Marie que toi et Louise vous portez bien, nous vous croirions malades toutes les deux. Tous les jours, on envoie à Hansbeke dans l'espoir d'avoir une lettre et tous les jours on revient sans lettre de l'une de vous. Tout le monde est étonné de ce silence obstiné, pour ma part je commence à croire qu'il doit y avoir une lettre égarée car il y aura bientot 15 jours que nous vous avons quittées... Je comprends que tu n'aies pas le temps d'écrire des longues lettres au commencement surtout, mais on trouve toujours le temps d'écrire quelques lignes quand même... Tu n'as donc aucune excuse à nous donner, miss Lucy, si ce n'est une lettre perdue. Dornéavant, vous êtes priées toutes les deux, Louise et Lucie, de vous arranger de façon à ce que nous recevions une lettre d'une de vous tous les 8 jours, voila ce que nos mères me chargent de vous dire et gare la bombe ! si vous n'êtes pas obéissantes."
Familiearchief de Kerchove, Briefwisseling, brief van Alice aan Lucie, 22/10/1858.

(10) "J'ai passé cette semaine, ma cher Lucie, à faire des jugements téméraires sur ton compte. Imagine toi que aujourd'hui samedi 23 octobre nous avons reçu la petite lettre à ton père, tu l'avais écrit le 15 et elle s'était égarée entre les journaux pendant tout ce temps. Juge donc de mon étonnement, de mon désapointement de trouver 15 jours... sans une ligne de ta main !!! Il y avait de quoi mériter les epithètes de froid, d'indifférente que sais je, que je te donnais du fond de mon coeur. Je suis heureuse de m'être tourmentée à tort. N'en parlons plus."
Familiearchief de Kerchove, Briefwisseling, Brief van Elise aan Lucie, Bellem 24/10/1858.

"J'ai toujours dit, ma chère Lucie, nous ne sommes pas plus froids, nous deux que d'autres. Avant hier, à table, en petit comité avec Mme de Werth, ta mère était toute rayonnante de satisfaction à cause de ta dernière lettre dont l'affection cette fois, au lieu

.../...

Tussen de kinderen onderling bestond er eveneens een drukke briefwisseling. Zo schrijft Eugène de Kerchove "J'ai une masse de lettres auxquelles je dois répondre, à Valentine, à Georges, à Charles, à Alfred, etc..." (11).

Hoe de verhouding ouders-kinderen was, wanneer de ouders oud waren konden we aflezen uit sommige testamenten. Nochtans hebben we de indruk dat daarin enkel het goede werd gezegd en dat ruzies erin werden verzwegen. Zo schreef Burggravin J. de Vaernewyck -de Baillet "Je bénis et je remercie mes enfants de leur constante tendresse, elle seul prolongea ma vie et me fit supporter la profonde affliction que me causa la perte de ceux qui me furent si cher..."(12).

Er werden ook zeer veel geschenken gegeven. Zowel de ouders aan hun kinderen en kleinkinderen als omgekeerd. Over dit onderwerp zijn veel voorbeelden te geven. Het geven van geschenken is iets van alle tijden. Om niet in herhaling te vervallen zullen we het houden bij een tweetal voorbeelden. In de briefwisseling van de familie de Kerchove lezen we bijvoorbeeld dat'Bonne maman' (Jeanne de Naeyer-van Caneghem) geld gaf aan Paul Emile "pour acheter une jolie bibliothèque". Van zijn ouders kreeg laatstgenoemde een "bureau ministre en chêne" (13).Burggravin J. de Vaernewyck-de

---

../..d'être en dedans, se manifestait, là, bien franchement au dehors ; une fois n'est pas coutume et cela fait d'autant plus d'effet ; cela émut fort." Familiearchief de Kerchove, Briefwisseling,Brief van Frederic aan Lucie, 23/ 02/1859.

(11) Familiearchief de Kerchove, Briefwisseling, Brief van Eugène aan Lucie, december 1858.

(12) RAG, Fonds de Ghellinck-Vaernewyck, dl. II, nr 663, Derniers volontés de Mme la vicomtesse de Vaernewyck de Baillet, 2de testament, 20/04/1863.

(13) Familiearchief de Kerchove, Briefwisseling, Brief van Elise aan Lucie, november 1858.

Baillet spreekt in haar testament over de geschenken die ze van haar kinderen kreeg (14).

§ 3. De taak van de kasteelvrouw.

We kunnen de opvatting van R. Janssen bijtreden, wanneer hij zegt dat de taak van de echtgenote drieërlei was, nl.

- ze moest vooreerst een goede echtgenote en moeder zijn. Daarop kwamen we reeds terug. We stelden toen vast dat het moederschap zeer au-serieux werd genomen, en dat de moeder, wat de door ons bestudeerde families betreft, zo lang mogelijk de opvoedster van haar kinderen wenste te blijven.
- ze moest kasteelvrouw zijn.
- ze moest 'la famme du monde' zijn. Daarop zullen we terugkomen wanneer we het mondaine leven van de adel nader bekijken.

In de regel was het zo dat de vrouw de mindere moest zijn van de man. Evenals R. Janssen moeten we vaststellen dat daarvan niet veel in huis kwam bij de personen die we

---

(14) "Je répète la recommandation déjà faite à mes enfants de reprendre chacun les nombreux cadeaux qu'ils eurent la bonté de me faire pendant ma longue vie. Camille et Elfride me donnèrent 2 vases porcelaines de France placé l'hiver sur la cheminée du salon, un étangère en polissande dans la chambre flamande, deux gardes vues forme antique en cuir, à Lovendeghem à la chapelle, deux vases corbeilles en fer. Mes trois filles Alix, Irène et Priska m'offrirent trop d'objets pour pouvoir les enumérer ; ma volonté expresse est que chacune d'elles les reprennent ; marbres, porcelaines, sécretaire ameublement ma chambre en ville, estampes, tableaux, etc, etc..."
RAG, Fonds de Ghellinck-Vaernewyck, dl. II, nr. 663, testament nr. 1, 24/02/1863.

hier bespreken. Zich tonen als de mindere van haar man, betekende dat de vrouw zich moest aanpassen aan het karakter van haar man. Zij moest zich ook aan zijn belangstellingssferen interesseren.

Volgens R. Janssen was de kasteelvrouw belast met het beheer van de huishouding, en het toezicht op het dienstpersoneel (15). Zijn besluit, is ons inziens, niet beinvloed door de aard van de families die hij behandelde. Aangezien dit bijna allemaal families zijn waar de man dikwijls uithuizig is, leek het nogal logisch dat de vrouw het beheer volledig op haar schouders nam. Doch ook in onze families moeten we vaststellen dat het vooral de kasteelvrouw was die zich met het dienstpersoneel en het beheer van de huishouding bezighield(16). In de briefwisseling kunnen we vaststellen dat het steeds de vrouw en de kinderen zijn die over het dienstpersoneel spraken. Als ze erover spraken ! Wat zelden gebeurde. In onze bronnen sprak de man nooit over het dienstpersoneel. Hoe de houding was tegenover het dienspersoneel en waarvoor men allemaal personeel in dienst nam, zullen we in het volgende hoofdstuk bespreken.

De meeste tijd besteedde de kasteelvrouw echter niet aan haar dienstpersoneel. Waarschijnlijk gaf ze 's morgens enkele richtlijnen, stelde ze het menu samen voor 's middags, gaf ze richtlijnen voor boodschappen enz. Een gedeelte van haar tijd werd, bij de hier behandelde personen, in beslag genomen door de opvoeding van de kinderen. De resterende tijd werd doorgebracht ofwel :

1) Pratend in de salons met vrieden en vriendinnen.

---

(15) R. JANSSEN, Op.cit., dl. II, p. 94.

(16) Zij stelde de menu's samen voor de diners en gaf er commentaar op.
Familiearchief de Kerchove, Menu van het diner gegeven op 13/07/185(6).

2) Met een maatschappelijke taak. Zo bijvoorbeeld handwerk, naaien en borduren ten voordele van de armen.
3) Met een of andere hobby, zoals het verzamelen en bespreken van schilderijen, het kweken van planten...
4) Met het winkelen en het aankopen van kleren.
5) Met de voorbereiding van feestelijkheden (17).

Er zijn uiteraard nog veel meer zaken waarmee de tijd van een kasteelvrouw gevuld werd. Doch we menen dat dit de voornaamste zijn. De hier opgesomde vrijetijdsbestedingen worden allemaal in aparte hoofdstukken behandeld (18).

---

(17) Op 5 februari 1859 gaf de familie de Kerchove een bal. Elisa de Naeyer schreef haar dochter "Bientôt j'aurais à commencer les préparatifs, ce qui ne m'amuse pas beaucoup."
Familiearchief de Kerchove, Briefwisseling, Brief van Elisa aan Lucie, 22/01/1859.

(18) Voor 1) zie het mondaine leven.
Voor 2) zie liefdadigheid.
Voor 3) zie het verenigingsleven.
Voor 4) en 5) zie het mondaine leven.

HOOFDSTUK IV. HET DIENSTPERSONEEL.

Bronnenproblematiek.

Over het dienstpersoneel hebben we slechts weinig informatie kunnen verzamelen, aangezien het familiearchief weinig konkreet materiaal daarover levert. Register van kontrakten komen weinig voor en zijn dan, in de meeste gevallen, nog discontinu. Een goede bron om dit onderwerp te bestuderen zijn de bevolkingsregisters. Zij geven een duidelijk beeld over het aantal mensen die bij een bepaalde familie waren tewerkgesteld, over de taken die zij te vervullen kregen en over de mutaties die in het personeelsbestand plaatsvonden. Doch wegens tijdsgebrek zijn we er slechts in geslaagd voor de helft van de hier besproken personen inlichtingen in te winnen uit de Gentse bevolkingsregisters.
Een andere, zij het dan beperkte bron, is de briefwisseling. We moeten hier nochtans vaststellen dat slechts over het dienstpersoneel werd gesproken wanneer er iets speciaals gebeurde. Het is dan ook slechts in sommige gevallen mogelijk geweest de verhouding werkgever-werknemer te behandelen. Namelijk wanneer de scribent zijn mening gaf over de plichten van een personeelslid.
Een andere beperkte bron zijn de testamenten. Een bepaald personeelslid werd namelijk maar bedacht wanneer men tevreden was van zijn diensten. Daarvoor was het noodzakelijk dat het betrokken personeelslid reeds geruime tijd in dienst was, zodat men zich een oordeel kon vormen over de prestaties. Nieuwe personeelsleden werden ook soms bedacht, doch lang niet altijd, en dan steeds zonder motivatie.

Geen enkele bron heeft ons een duidelijk beeld gegeven over het aantal personen dat men in dienst had, noch over de

verhouding tussen het dienstpersoneel en de adellijke heer of dame, noch over de verhouding tussen de verschillende soorten dienstpersoneel. Roger Janssen maakt onderscheid tussen het dienstpersoneel dat zich bezighield met interne aangelegenheden, en dienstpersoneel dat te maken had met 'het zich manifesteren van de familie naar buiten' (1). Wij zullen dit onderscheid niet maken aangezien onze informatie daarover te gering is.

§ 1. Het dienstpersoneel bij de besproken personen.

Vaststaande gegevens over het aantal in dienst zijnde personen kunnen we niet geven. Nochtans menen we dat de stelling van R. Janssen moet genuanceerd worden wanneer hij zegt "Wel mag gesteld worden dat het in dienst hebben van twee personen als het volstrekte minimum werd aanzien" (2). We hebben namelijk moeten vaststellen dat één persoon, nl. Louis de Ghellinck de Wynghene de Nokeren, op de drieëntwintig personen die we bestudeerd hebben, tussen 1824 en 1837, officieel geen personeel in dienst had (3). Het blijft natuurlijk altijd mogelijk dat deze persoon wel mensen in dienst had, maar dan op een onofficiële wijze, of dat de bron ons ditmaal in de steek heeft gelaten.
Voor de andere families valt het ons niet moeilijk de stelling van Janssen te onderschrijven. Alleen al in de residentie

(1) R. JANSSEN, Mentaliteitstrekken van adellijke families in de XIXde eeuw. Probleemstelling en benadering via familiearchieven, Gent, onuitgegeven licentiaatsverhandeling, 1972-1973, dl. II, p. 118.

(2) R. JANSSEN, Op.cit., dl. II, p. 117.

(3) RAG, Archief van de gemeente Zomergem, nr 414, Register van de personele belastingen te Zomergem, 1824-1837.

te Gent waren er bij de families Dons de Lovendeghem (4), Dons-Marnix (5), de Kerchove-de Naeyer (6), Kervyn d'Oud Mooreghem (7), Penneman (8) en Surmont de Volsberghe (9), twee, en in de meeste gevallen meerdere, personeelsleden aanwezig.
Wat het aantal personeelsleden op het kasteel betreft kennen we slechts voor twee families het totaal aan personen dat zij, zowel binnenshuis als buitenshuis, in dienst hadden. Namelijk betreffende de familie Paul Kervyn de Meerendré, die drie personen in dienst had (10) en de familie de Vaernewyck d'Angest die er ± 16 in dienst had (11). Uit deze twee voorbeelden lezen we dat de rijkdom en het aantal personen dat men in dienst heeft nauw met elkaar zijn verbonden. In het hoofdstuk betreffende de fortuinssituatie

---

(4) Bij de familie Auguste Dons-Stalins waren er tussen 1806 en 1866 doorgaans 2 tot 3 personen in dienst. Bij de familie Eugène Dons-van Eyll eveneens een drietal in de periode 1857-1866.
Bevolkingsregisters van de stad Gent.

(5) Bij de familie Dons-de Marnix, waar ook Louis Dons de Lovendeghem inwoonde, waren er 7 personen in dienst.
Bevolkingsregisters van de Stad Gent.

(6) Frederic de Kerchove-de Naeyer had tussen 1847 en 1862 vier personen in dienst te Gent. Te Bellem minimum een vijftal binnenshuis.
Bevolkingsregisters van de stad Gent.

(7) Bij de familie Kervyn-d'Oud Mooreghem-de Rockolfing, waar ook Adolph Kervyn inwoonde waren er zes personen in dienst.
Bevolkingsregisters van de stad Gent.

(8) De alleenwonende Ambroise Penneman had tussen 1833 en 1856 twee personen in dienst.
Bevolkingsregisters van de stad Gent.

(9) Henri Surmont de Volsberghe- de Ghellinck de Walle had tussen 1847 en 1866 drie personen in dienst te Gent.
Bevolkingsregisters van de stad Gent.

(10) RAG, Modern archief Merendree, nr. 61, Volkstelling 1880, formulieren.

(11) RAG, Fonds de Ghellinck-Vaernewyck, dl. II, nr. 741.

vertelden we reeds dat Paul Kervyn de Meerendré niet erg rijk was. Daartegenover behoorde Charles de Vaernewyck tot de rijksten. Het is natuurlijk voorbarig dit ene voorbeeld op alle families toe te passen, aangezien het aantal personeelsleden ook kan afhangen van de plaats die men in het sociale leven wenste te bekleden.

De functies van het dienstpersoneel waren doorgaans : kamermeid, keukenmeid, paardeknecht, dienstknecht, enz. Op het kasteel te Ronsele was zelfs een toeziener aanwezig.

Over de lonen van deze personeelsleden hebben we geen informatie kunnen terugvinden. Enkel in verband met de hierbovenvermelde toeziener op het kasteel van Ronsele hebben we enige aanduiding. Deze man werd wellicht zeer goed betaald want in 1863 deed hij twee schenkingen aan de kerk voor een gezamelijk bedrag van 520 frank (12). Indien we de tabel betreffende de lonen, die R. Janssen geeft in zijn verhandeling mogen geloven, dan is dit ongeveer anderhalf maal het jaarloon van een keukenmeid (13).

Bij het dienstpersoneel van de familie Paul Kervyn de Meerendré valt op dat het uitsluitend Vlaamstalige personen waren, bovendien hadden ze alle drie onderwijs genoten (14) We vonden, jammer genoeg, bij geen enkele andere familie vergelijkend materiaal terug. Behalve dan bij Fr. Stalins

---

(12) "In 1863 heeft Judook Bruggeman toeziender van 't kasteel gegeven aan de kerk van Ronsele zes groote altaarkandelaars, in platina, gekost hebbende 420 fr, en een schoon tabernakelkruis, kostende 100 fr ; met de last tien jaren lang jaarlijks eene gezongen mis te celebreren voor zijn ziel."
Liber Memorialis van de kerk van Ronsele, p. 31.

(13) R. JANSSEN, Op.cit., dl. II, p. 126.

(14) RAG, Modern archief van de gemeente Merendree, nr. 61.

die ook een uitsluitend Nederlandstalige dienstmeid had (15). We kunnen echter niet zeggen of de anderen het Frans al dan niet meester waren. De verhandelingen van Lambrecht en Loosvelt leverden eveneens geen vergelijkbaar materiaal.

§ 2. De houding tegenover het dienstpersoneel.

Betreffende de verhouding tussen het dienstpersoneel en de kasteelbewoners vonden we enkel informatie terug bij de familie de Kerchove-de Naeyer en de familie Stalins. Bij eerstgenoemde familie was er een duidelijke voorkeur voor jong dienstpersoneel, althans binnenshuis, omdat dit gemakkelijk te bevelen was, en vlug de bevelen uitvoerde. Dit moge blijken uit volgende citaten. Alice de Kerchove schreef in een brief aan haar zuster "Nous aimons... d'avoir sous la main une personne leste, aigile, qu'on puisse envoyer à droite et à gauche." (16). Verder schreef ze "Notre petite Charlotte...est retourné à Knesselaere chez ses parents. Je la regrette car elle était complaissante et souple comme un gand. Elle n'est pas encore remplacée définitivement. Nous avons en attendant pas mieux qu'une vieille femme qui vient à la journée travailler et nettoyer ; elle se donne une peine inouie dans l'espoir sans doute de rester mais elle est trop agée. J'en ai pitié et je vais moi même chercher mes affaires de peur de la fatiguer" (17). Jammer genoeg kunnen we hier geen vergelijking maken met

(15) Rechtszaak Colle-de Bueren voor het hof van Beroep te Gent, getuigen voor de familie de Bueren, getuigenis van Rosalie van Poucke, 46 jaar., dienstmeid.

(16) Familiearchief de Kerchove, Briefwisseling, Brief van Alice aan Lucie, 25/03/1859.

(17) Familiearchief de Kerchove, Briefwisseling, Brief van Alice aan Lucie, 25/09/1859.

met de vorige verhandelingen, aangezien er daarin zelfs niet over het dienstpersoneel werd gesproken. Ook R. Janssen vertelt ons niets over de leeftijd van het personeel.

De verhouding tussen de familie de Kerchove-de Naeyer en hun dienstpersoneel was vrij goed. In de briefwisseling, die toch continu loopt over een periode van vijf jaar, vonden we enkel goede berichten (18). Nooit waren er negatieve. Wanneer een personeelslid vertrok werd dit gemeld aan de te Parijs studerende jeugd. Daarbij drukte men steeds zijn spijt uit over het vertrek. Zo bijvoorbeeld "Le domestique s'en va chez bonne Maman, nous en sommes tristes car qui viendra après lui" (19).
Eén van de redenen waarom een personeelslid soms ontslag nam was het feit dat hij of zij huwde. Lucie de Kerchove schrijft o.a. aan haar broer " Tu connais probablement le mariage d'une des habitants du château. Commena se mariera probablement à Pacques. Maman regrette beaucoup qu'elle parte, il est toujours très ennuyeux dresser une nouvelle

---

(18) "Tu me demandes des détailes de ménage. Coména est remplacée par une jeune fille d'Hansbeke, une de mes premières brodeuses. Elle a aussi un beau nom distingué : Frédérica. Son air et ses manières sont diamétralement opposés à son prédécesseur. Je ne crois pas que ce mot ait un féminin. Elle est douce, tranquille, jamais je ne l'entend élever la voix. Ma cuisine semble habitée par des souris. En voilà une contraste avec l'année dernière ! Coména croyait et avait même dit que mon ménage ne pourrait pas marcher sans elle et vraiment cela va mieux que jamais. La cuisinière est très propre et a un air très comme il faut. Le domestique est aussi fort tranquille, parle peu et travaille toujours, le cocher redouble le zèle, Elisabeth, tu la connais, elle est toujours la même et ne pourrait s'améliorer, elle s'informe toujours de toi avec tant d'intéret. La femme de chambre Harlotse se dépèche et court toujours, elle a toujours peur comme au commencement, mais cela marche." Familiearchief de Kerchove, Briefwisseling, Brief van Elise aan Lucie, 16/12/1858.

(19) Familiearchief de Kerchove, Briefwisseling, Brief van Lucie aan Paul Emile, 05/12/1855.

cuisinière" (20). We zijn echter niet in staat de stelling van R. Janssen te bewijzen wanneer hij zegt dat "zo vlug een personeelslid huwde het ontlag nam. (21).Deze lijkt ons bovendien gewaagd omdat het ook voorkwam dat personeelleden heel lang in dienst bleven van een bepaalde familie(22). We hebben echter de indruk dat het dan, in vele gevallen, ging om personeel dat buitenshuis tewerk was gesteld, zoals koetsiers, paardeknechten en tuinlieden, enz.
François Th. Stalins was, aldus zijn dienstmeid, nogal gemakkelijk te dienen (23). Hij ging ook nogal vertrouwelijk om met zijn dienstpersoneel (24).

Over de andere personen kunnen we niet met zekerheid zeggen hoe hun houding tegenover hun dienstpersoneel was. Het ene geval verschilde natuurlijk van het andere. Met de ene persoon kon men beter opschieten dan met de andere. Dit blijkt bijvoorbeeld duidelijk uit de testamenten. Een aantal personen bedachten hun trouwste dienstpersoneel met een nalatenschap. In sommige gevallen werd al het dienstpersoneel be-

---

(20) Familiearchief de Kerchove, Briefwisseling, Brief van Lucie aan Paul Emile, ongedateerd, (sept-okt 1858).

(21) R. JANSSEN, Op.cit., dl. II, p. 132.

(22) "Mon jardinier Joseph Verhage, qui à passé toute sa vie à mon service..."
RAG, Fonds erfenisaangiften, erfenisaangifte Cl. van de Woestyne, jrg. 1887, bundel 251, depot 11/06/1887.

(23) Rechtszaak Colle - de Bueren, getuigenis voor de familie de Bueren, getuigenis Rosalie van Poucke.
En verder nog "Mr. Stalins was niet lastig om te dienen zoolang hij alleen was, maar als hij volk ontving moesten wij op onze hoede zijn en zijnen dienst wel oppassen. Hij zeyde niet gaarne tweemaal hetzelfde... Somtijds kwam Mijnheer met ons kouten in de keuken."
Rechtszaak Colle - de Bueren, getuigenis voor de familie de Bueren, Leys Pierre, 65 jaar, rentenier wonende te Drongen.

(24) Rechtszaak Colle - de Bueren, getuigenis voor de familie de Bueren, Leyte Sabine, 51 jaar, huishoudster.

dacht, maar kregen de trouwsten iets meer. De bedragen schommelden, als éénmalige premie tussen 200 en 1.000 fr, en als lijfrente tussen 52 en 800. Dit althans bij de families die we hier behandelen. We vonden betreffende deze nalatenschappen aan het dienstpersoneel informatie terug in de testamenten van Charles de Ponthieure de Berlaere (25), Adolf Kervyn d'Oud Mooreghem (26), Clemence de Salviac (27),

---

(25) "Voulant également reconnaître les services que d'anciens ouvriers m'ont rendus, je donne et lègue a Alexandre Claeys cent francs et a Edouard De Coninck cent franc.
Je donne et lègue à Mademoiselle Colette Geirnaert demeurant chez moi, une rente annuelle et viagère de six cent francs, payable par mois et par anticipation a compter du jour de mon décès."
RAG, Fonds erfenisaangiften, erfenisaangifte van Ridder Charles de Ponthieure de Berlaere, jrg. 1875, bundel 182, nr 290, depot 31/02/1875.

(26) "Je donne six cents francs à chaque domestique à mon service le jour de mon décès.
Si Charles Louis Van Damme est encore à mon service on lui payera une rente viagère et annuelle de quatre cents francs et autant à sa soeur Francisca van Damme.
Si Joseph Desgobert mon cocher est chez moi,il jouira indépendant des avantages ci-dessus, d'une pension viagère de 600 francs, de même que la cuisinière Julie van...(onleesbaar) et le domestique Emile Bekaert et Stance van Herreweghe 300 francs viagères.
100 francs annuels à Roose De Vreese."
RAG, Fonds erfenisaangiften, erfenisaangifte Adolf Kervyn d'Oud Mooreghem, jrg. 1883, vol. 199, depot 13/10/1883.

(27) "Je lègue à ma femme de chambre une rente viagère de six cents francs. Je lègue à mon domestique une rente viagère de quatre cents francs. Je lègue à mon cuisinier une rente viagère de quatre cents francs. Je lègue à ma fille de cuisine une année de gages. Je lègue à mes ouvriers à la campagne de Tronchiennes à chacun d'eux deux cents francs. Je lègue à mon jardinier Joseph Verhage qui a passé toute sa vie à mon service une rente viagère de huit cents francs. Je lègue à Ida et Charles Verhage une somme de cinq cents francs
RAG, Fonds erfenisaangiften, erfenisaangifte van Cl. van de Woestyne, gravin de Salviac de Viel-Castel jrg. 1887, nr 251, depot 11/06/1887.

Sylvie Stalins (28), Alix Rodrigues d'Evora y Vega - de Vaernewyck d'Angest (29). Soms werd een ganse inboedel

---

(28) "Je lègue a mon cocher Domestique Ferdinant Thysebaert tous mes animaux qui ont fait le bonheur des dernières années de ma vie Depuis mes chevaux Grands et petits chiens et tous les oiseaux grands et petits tant en cage volières et basse-cour qu'il devra soigner et nourrir en bon père de famille jusqu'a la fin de leur existance pour lesquels mon frère françois théodore Stalins devra lui fournir une spacieuse demeure ou ils puissent se promener et prendre leur ébats jusqu'à la fin de leur existance.
Pour tous les soins qu'il devra leur Donner il recevra une rente viagère de dix mille francs par an jusqu'à la fin de sa vie mais leur nourriture reste à ses frais toutefois il peut employer toutes celles qui se trouveront chez moi lors de mon Déces.
Après mon décès il pourra contracter mariage dans la maison que mon frère doit lui servir mais il ne pourra sous aucun prétexte y tenir cabaret.
Je lui lègue encore son lit, armoire couvertures et draps Domestiques qui se trouvent en ville et à la campagne ainsi. que mon Charabant et ma petite voiture et Harnais pour y promener mes chevaux.
Je lègue à mes deux servantes Therese et Constance Verburgh chaque quatre cents francs de Rente Viagère.
Pour ce qui conserne mes ouvriers manoeuvres ceux qui ont été au service de ma mère et sont restés au mien pendant plus de vingt ans les rentes viagères suivantes.
Pier Dapper, ferdinand Eeckman Deux fr. par jour
Pauline Mettinck Deux fr. par jour.
Tous les autres un franc par jour de rente viagère et devront assister à mon service à Zwynaerde."
Rechtszaak Colle - de Bueren, voor het Hof van Beroep te Gent, bijlage, testament olographe de Mademoiselle Sylvie Stalins.

(29) "Je donne et lègue à Sabine Vercruysse qui a parfaitement soigné notre mère une pension annuelle et viagère de trois cents francs payable par semestre à partir de mon décès ainsi que tous mes effets d'habillement à l'exception des bijoux du cachemire et des dentelles.
Si le domestique Dominique de Vos et la cuisinière Amélie de Groote sont encore à mon service le jour de mon décès je leur lègue à chacun une somme de cent francs une fois payée par année qu'ils auront passée à mon service à partir du premier mai 1867."
RAG, Fonds de Ghellinck-Vaernewyck, dl. II, nr. 780. testament van Markiezin Alix Rodriguez d'Evora y Vega geboren burggravin de Vaernewyck d'Angest.

aan een trouwe dienstknecht geschonken, bijvoorbeeld door Sylvie Stalins. Haar broer François Stalins stond even positief tegenover het dienstpersoneel. Hij liet zelfs de lijfrente, die bij testament door zijn zuster aan twee meiden was toegekend, van 400 op 4.000 fr. brengen (30).

Het is echter niet alleen in de testamenten dat aan het dienstpersoneel werd gedacht. Naast de bezoldiging, die niet bijster hoog was, kregen zij af en toe drinkgeld, en bij speciale gelegenheden zelfs een geschenk. Bij de familie de Kerchove-de Naeyer werden ter gelegenheid van St. Niklaas geschenken gegeven aan het personeel. In de briefwisseling lezen we "Nous avons permis aux domestiques de mettre leurs souliers sous mon lit en l'honneur de St. Nicolas. Elisabeth aura un col, Isabelle, un livre de prières, Catherine et Coména des écharpes, Baptiste une chaîne d'arcier et Louis de beaux boutons de chemise ; tous ces cadeaux seront arrosés de bonbons. J'espère que ce sera superbe." (31) Ook bij de familie van der Bruggen werd het personeel op die manier bedacht (32).

Besluit.

Al de hier besproken families hadden dienstpersoneel, behalve één.

---

(30) Rechtszaak Colle - de Bueren, getuigen voor Colle, getuigenis van Van Vynckt Henri, 39 jaar, agent d'affaires à Aeltre.

(31) Familiearchief de Kerchove, Briefwisseling, Brief van Lucie aan Paul Emile, ongedateerd (1855).

(32) "Louise (van der Bruggen)...donne aussi la St.Nicolas à ses domestiques"
Familiearchief de Kerchove, Briefwisseling, Brief van Lucie aan Paul Emile, ongedateerd, (1855).

Het aantal dienstpersoneel schommelde doch er was een minimum van twee vast te stellen.
Sommige families verkozen, vooral binnenshuis, jong dienstpersoneel, omdat dit gemakkelijk te bevelen was en het deze bevelen vlug uitvoerde. Dit neemt niet weg dat er ook oudere personen in dienst waren.
Bij diverse gelegenheden werd het personeel met giften of geschenken bedacht.

HOOFDSTUK I. ASPECTEN VAN HET MONDAINE LEVEN.

We zullen in het volgende hoofdstuk nagaan hoe de adel in kontakt trad met de buitenwereld. Hier beperken we ons tot de houding van onze groep tegenover de standgenoten.

In een eerste luik behandelen we de belangstellingssferen van de adel. In het tweede deel bekijken we het mondaine leven van de besproken groep.

A. BELANGSTELLINGSSFEREN VAN DE ADEL.

Inleiding.

De bronnen waarin we deze problematiek kunnen terugvinden zijn zeer divers. Roger Janssen werkte vooral met katalogen van bibliotheken. Deze bron is, zoals hij trouwens zelf erkent, moeilijk te interpreteren. Het is immers moeilijk, te achterhalen of de persoon in kwestie de boeken, welke zich in zijn bibliotheek bevinden, zelf heeft aangekocht. Het is evengoed mogelijk dat hij de volledige bibliotheek geërfd heeft, en er niet het minste belang aan hechtte. Ook is het mogelijk dat hij zich een bibliotheek met mooie, zeldzame werken, heeft aangekocht, alleen voor hun vorm en waarde. Daarom was het nodig om verder te kijken dan katalogen en verkoopskatalogen van boeken. We hebben in ons onderzoek kunnen vaststellen dat heel wat bronnen in aanmerking kunnen komen. Eerst en vooral zijn er de gegevens die in het familiearchief kunnen worden teruggevonden. Deze zijn eerder zeldzaam. De meeste gegevens dienden

aldus geput uit een reeks andere bronnen waarvan de voornaamste zijn : de 'Wegwijzer van de stad Gent' en de necrologiën van de desbetreffende personen in verscheidene kranten. Verder doorzochten we ook ledenlijsten van zoveel mogelijk verenigingen in het Gentse.
Dat alles zal ons in staat stellen een min of meer volledig beeld van de interessesferen van onze groep te geven.
We hebben de belangstellingssferen van de adel ingedeeld in twee paragrafen nl. het verenigingsleven en de reizen.

§ 1. Het verenigingsleven.

Inleiding.

Onder deze hoofding zullen we aandacht besteden aan de verenigingen waarin we de hier besproken personen aantroffen. Verder zullen we hier de belangstellingssferen volgen, ook als deze niet direct aan een of andere vereniging of maatschappij gebonden waren.
We hebben een onderverdeling gemaakt in vijf soorten verenigingen.

a) Letteren en Schone Kunsten : Daarin zullen we persoon per persoon overlopen en nagaan of hij interesse had op het vlak van Letteren en Schone Kunsten. Er wordt nagegaan of de persoon zitting had in het bestuur of lid was van een desbetreffende vereniging ; of hij een eigen bibliotheek bezat en er interesse voor vertoonde.
We zullen ook aandacht schenken aan de kunstvoorwerpen die eventueel in het bezit van de besproken families waren.
In deze rubriek hebben we ook de leden van de 'Société Littéraire' (ook Club des Nobles genoemd of kortweg

le Club), opgenomen. Alhoewel volgens de titel een litterair gerichte vereniging, was het misschien eerder een ontmoetingsplaats voor de hoogste standen. De benaming 'Club des Nobles' wijst zeker in die richting, doch is misleidend omdat het niet uitsluitend edelen waren die op de ledenlijsten voorkwamen. Alhoewel wellicht niet alle personen uit onze groep, die lid van deze club waren, literaire ambities hadden, was het toch een club die zich bezighield met het publiceren van proza en verzen van haar leden. Deze 'Société Littéraire' die gevestigd was in het 'Hôtel Faligant' op de Kouter, werd gesticht te Gent op 14 februari 1802. Rond 1830 kreeg zij de naam 'Ezelskot' (1).

b) Land- en Tuinbouw : Dezelfde vraagstelling als in a) maar nu op het land- en tuinbouwkundig gebied.

c) Diverse maatschappijen : In dit kapittel wordt nagegaan in welke maatschappijen de hier besproken personen aktief waren. Het gaat hier uiteraard om maatschappijen die niets met kunst, land- en tuinbouw te maken hadden. Het gaat vooral om ontspanningsverenigingen waar men handigheid probeerde te verwerven in een of andere sportbranche.

d) Liefdadigheidsinstellingen : Hierin wordt niet nagegaan of de personen aan liefdadigheid deden, doch wel of ze zich aktief inzetten in een liefdadigheidsinstelling of vereniging. Het is duidelijk dat het tweede het eerste insluit, doch in vele gevallen deed men aan persoonlijke liefdadigheid zonder tussenkomst van een vereniging. Deze persoonlijke liefdadigheid zullen we in een volgend hoofdstuk behandelen.

---

(1) P. CLAEYS, Pages d'histoire locale gantoise, Gand, 1885, dl. II, pp. 103-104.

e) Katholieke en politieke genootschappen : Hierin zal worden nagegaan of de personen bij een dergelijke vereniging waren aangesloten. We nemen ze samen omdat we er bijna geen informatie over terugvonden.

a) Letteren en Schone Kunsten.

1. Charles de Ponthieure de Berlaere.

We mogen aannemen dat Ridder Charles de Ponthieure de Berlaere zich interesseerde aan kunstvoorwerpen. Hij was effectief lid van de 'Société Royal pour l'encouragement des Beaux-Arts'. Op verscheidene tentoonstellingen in het Gentse deed hij aankopen die zijn verzameling aanzienlijk verrijkten (1). Dat hij een belangrijke kollectie schilderijen bezat, lezen we ook in zijn erfenisaangifte. Er werd zelfs een expert aangesteld om de schilderijen op waarde te schatten (2).
We vermoeden dat hij lid is geweest van de 'Société littéraire'(Club des Nobles). We vonden namelijk een bundeltje karrikaturen terug van leden van dit genootschap. Bij twee ervan staat geschreven : 'Chevalier de Berlaere' (3).

2. Augustin Dons-Lovendeghem.

We konden weinig gegevens verzamelen aangaande de artistieke interesse van deze persoon. We vonden enkel terug dat hij

---

(1) Journal de Gand, 24/08/1874.

(2) Familiearchief de Berlaere, onkostennota in erfenisaangifte.

(3) LOUIS DHONDT, Société Littéraire, Bundeltje potloodtekeningen, nr. 31 en 42, UBG, nr. Hs G8369.

in 1836 een kunstkabinet van schilderijen bezat aan de Recolettenlei nr. 24 (4).

3. Eugène Dons-Lovendeghem.

Deze persoon, zoon van Augustin Dons-Lovendeghem, toonde heel wat meer belangstelling voor de kunst. In zijn necrologie lezen we "Les arts remplissaient une partie des loisirs de M. le Baron Dons et trouvaient en lui protecteur éclairé" (5). Hij was inderdaad lange tijd, van 1833 tot 1843, werkend lid van de 'Maatschappij der Kunstvrienden' te Gent (6). We vermoeden dat hij na 1845 lid is gebleven van deze maatschappij.

4. Louis Baron Dons de Lovendeghem.

Louis Dons had zowel literaire als artistieke belangstelling. Uit zijn briefwisseling met Ferdinand Van Der Haeghen blijkt dat hij erg begaan was met diens bibliotheek (7). Hij liet zelfs zijn familiepapieren klasseren door laatstgenoemde (8). In een andere brief vraagt Louis Dons aan Van Der Haeghen of deze hem lessen wil geven in het inbin-

---

(4) Wegwijzer van de stad Gent, 1837

(5) Le Bien Public, 29/12/1865.

(6) Wegwijzer van de stad Gent, 1834-1843.

(7) UBG, Brieven aan Ferdinand Van Der Haeghen, Hs 2515, nr. 1364, 18/11/1887.

(8) "Permettez-moi aussi de vous remercier pour... ce que vous avez bien voulu faire pour moi dans le classement de mes papiers."
UBG, Brieven aan Ferdinand Van Der Haeghen, Hs 2515, nr. 1365, 01/06/1889.

den van boeken (9). Hij was eveneens lid van de 'Société littéraire' (club des nobles) (10).

Ook op artistiek vlak had Louis Dons interesse. Hij was vanaf 1870 lid, en vanaf 1883 erevoorzitter, van de 'Cercle des Beaux Arts' (kunstkring) te Gent (11). Hij liet ook zijn kasteel op prachtige wijze restaureren (12).
Verder was hij nog erelid van de 'Gilde van St.-Lucas en St.-Josef'(13) alsook voorzitter van de 'Association des anciens élèves du Collège Sainte-Barbe' (14).

5. Baron Gaspar de Draeck.

Gaspar de Draeck was een zeer kunstminnend man. Hij was lid van de 'Société Royal des Beaux Arts'et de Littérature' te Gent (15). In 1829 werd hij zelfs erelid van bovengenoemd

---

(9) UBG, Brieven aan Ferdinand Van Der Haeghen, Hs 2515, nr. 1367, 18/08/1889.

(10) Club Gand adressenlijsten, 1879 en 1880.

(11) Wegwijzer van de stad Gent, 1879 en 1880.

(12) Le Bien Public, 13/04/1891.

(13) UBG, Fonds doodsbrieven, overlijdensbericht Louis Dons de Lovendeghem, uitgaande van de St. Lucasschool.

(14) Le Bien Public, 13/04/1891.

(15) "Chargé par...l'Ambassadeur d'Angleterre Lord Chancarsay, le ministre des relations exterieures, le Baron Nagels et le Grand Maitre de la maison de Sa M. la Reine, le comte van der Duyn de Maesdam, de soigner l'expedition des incluses, je saisis cette occasion pour vous tracer l'obligeance extrème, avec laquelle des personnages d'un si grand rang ont daigné acceuillir leur aggrégation à notre société." UBG, Société Royal des Beaux Arts et de Littérature à Gand, Correspondance 1808-1843, brief nr. 102, Brief van Gaspar de Draeck aan het bestuur, 20/02/1817.

genootschap (16)
Hij bezat een kollectie schilderijen waarvan de bekendste van Teniers en van Deyck waren. Hij bezat ook een mooi ivoren kristusbeeld (17). Dit althans volgens de katalogus van de verkochte schilderijen. Hoogst waarschijnlijk bezat hij veel meer schilderijen en zijn de waardevolste op het kasteel te Ronsele gebleven, of verdeeld onder zijn kinderen. Bovengenoemde katalogus bevatte naast 21 schilderijen ook nog 63 boeken. We vermoeden ook hier dat het slechts de minder waardevolle stukken waren.

---

(16) "Monsieur le President,
J'ai reçu avec une satisfaction très grande l'annonce que vous faites de ma nomination à l'unanimité en qualité de membre honoraire de la Société des Arts érigée à Gand. Le diplôme que renferme votre dépêche sera le titre le plus cher à mon coeur de peu de mériter que j'ai pour être agrégé à une société si distinguée tout par ses statues que par ses réunions au fait ici renfermer toute ses indulgence mais ce que je partage bien sincèrement et de tout mon coeur, avec toute l'assemblée.
C'est un amour ardant pour les Arts. C'est un désir extrème de voir renaître ses jours lumineux de l'école Flamende.
Honneur, gloire, et connaissance avec jeunes artistes, d'ont l'étan d'enthousiasme a donné naissance a un établissement aussi recommandable, et d'ont le développement aussi rapide, que brillant, va journir a leur noble inspiration la recompence la plus douce comme la plus montée.
Puissent mes efforts leur prouver ainsi au chacun de ses membres en particulier, les veut à nous d'estime. Que je leur ai voués, et avec les qu'ils je ne cesserai d'être.
Votre très humble et très obeissant serviteur,
get. G. de Draeck."
UBG, Société Royal des Beaux-Arts et de Littérature à Gand, correspondance 1808-1843, brief nr. 11, Gaspar de Drack aan het bestuur, Gand 06/01/1829.

(17) Notice des livres et des Tableaux délaissés par feu Mr. le Baron de Drack (sic), dont la vente se fera publiquement le mercredi 30 octobre 1833.

6. Graaf Karel du Chastel de la Howarderie.

Deze persoon, die meer militair dan kunstminnaar was vonden we terug als effectief lid van de 'Société Littéraire' (Club des Nobles) (18) Andere sporen betreffende artistieke of literaire interesse konden we niet terugvinden.

7. Louis Philippe de Ghellinck de Wynghene de Nokeren.

Van deze persoon vonden we enkel een katalogus van boeken terug (19) Deze bevatte overwegend werken van literaire aard. We mogen hieruit echter niet besluiten dat deze persoon enige literaire interesse had.

8. Frederic de Kerchove-de Naeyer.

Deze persoon was, voor zover we konden achterhalen, weinig artistiek geïnspireerd. Het enige wat we aangaande hem terugvonden is dat hij lid was van de'Société Littéraire' (Club des Nobles) (20). Zijn belangstelling lag meer op het politieke vlak. Hij hield zich ook meer bezig met liefdadigheid. Doch daarover meer in een volgend kapittel. Zijn familie daarentegen had wel belangstelling voor de kunst. Zijn schoonvader Eugène de Naeyer trad op als mecenas voor de schilder Xavier de Cock (21). Elisa de Kerchove-de

---

(18) UBG, Briefwisseling van de 'Société Littéraire de de Gand, ledenlijst 1855-1856.

(19) Notice de livres dont la vente publique aura lieu à la mortuaire de Monsieur Louis de Ghellinck de Wynghene, rue Longue du Marais, 16 à Gand, Mardi 11/11/1856.

(20) Club Gand, adressenlijst, 1879 en 1880.

(21) "Velen van onze lezers zullen zich gewis het magazijn van printen en gravuren herinneren, dat in de Veldstraat gehouden werd door zekeren heer Tessaro, beter gekent als de "Italianer." Zekeren dag stond, op straat, aan het venster van den printenwinkel een kleine knaap de gravuren uit te teekenen, die voor

.../...

Naeyer speelde piano en Paul Emile maakte deel uit van de 'Société Beethoven' en de 'Cercle Musicale' (22).

9. Paul Kervyn de Meerendré, Adolf Kervyn d'Oud-Mooreghem en Jules van Pottelsberghe de la Potterie.

Van deze personen vonden we enkel terug dat ze lid zijn geweest van de 'Société littéraire' (Club des Nobles) te Gent (23). Verder geen gegevens.

../..de vitrien hingen. Een heer kwam toe en bemerkte den kleinen jongen ieverig aan het teekenen. De heer de Naeyer, want hij was het, deed den knaap in het magazijn gaan en verzocht den printenkoopman hem voortaan in zijn magazijn te laten komen teekenen, hem tevens last gevende den jongen het teekengerief te verschaffen. De heer de Naeyer zou alles betalen. Het gebeurde dan ook naar het verlangen van dezen vriendelijken man. Alle dagen kwam de kleine teekenaar zich in het magazijn oefenen naar de printen, die de dienstvaardige Italianer te zijner beschikking stelde. Deze deed nog meer : hij liet den knaap aldra printjes kleuren...welke hij hem betaalde tegen vier frank het dozijn.
Met welke vreugde bracht de jonge kunstenaar zijn eerste gewin aan zijne moeder ! Als hij de zilverstukken die hij gewonnen had met zijn penseel in haren voorschoot wierp, had de brave moeder een oogenblik van schrik : zij vreesde dat haar jongen 'al dat geld' niet eerlijk kon gewonnen hebben.
... Maar wie was die knaap ? Niemand minder dan de kleine Xaveer de Cock, die de uitstekende landschap- en dierenschilder is geworden,... De heer de Naeyer moet goed gezien hebben ; zijne bescherming is niet tevergeefs geweest..."
Gazette van Gent, 2/07/1898.

(22) Familiearchief de Kerchove, Briefwisseling, Brief van Elise aan Lucie, 16/12/1858.

(23) Club Gand, adressenlijsten der leden, 1879 en 1880.

10. Baron Felix de Norman.

Volgens de 'Wegwijzer van de stad Gent' zou deze persoon werkend lid zijn geweest van de 'Maatschappij der kunstvrienden' te Gent (24). Waarschijnlijk heeft hij zijn aktiviteiten moeten stopzetten, aangezien hij in 1838 met een diplomatieke opdracht in Mexico werd belast (25).

11. Ambroise Penneman de Bosscheyde.

We vonden van deze persoon een katalogus van boeken en schilderijen terug. Deze bevatte nogal veel werken van bekende auteurs. Zo stak er het volledig oeuvre in van J.J. Rousseau, Beaumarchais, Destouches, Boileau, Molière, Bernardin de Saint-Pierre, Racine en verder nog enkele werken van Montesquieu (26). Bij de schilderijen vonden we een werk van Rembrandt. De andere zijn van minder bekende schilders (27).
Ook hier durven we ons niet uitspreken over de interessesferen van deze persoon, aangezien een katalogus gemakkelijk een verkeerd beeld geeft.

12. Baron Henri Surmont de Volsberghe.

Baron Surmont was een minnaar van de Kunsten en de Letteren. Reeds in 1840, op 28-jarige leeftijd, opende hij een schilderijenkabinet in de Savaanstraat nr. 20 (28). Hij

---

(24) Wegwijzer van de stad Gent, jrg. 1837.

(25) Livre d'or de l'ordre de Léopold et de la croix de Fer, Bruxelles, 1858 en 1861, dl. I. p. 400.

(26) Catalogue des livres et manuscrits délaissés par le feu Mr. Ambroise Penneman.

(27) Catalogue des Tableaux délaissés par le feu Mr. Ambroise Penneman.

(28) Wegwijzer van de Stad Gent, 1840.

bezat een mooie bibliotheek (29) en hield vanaf 1858 een kabinet van boekverzameling open te Gent (30). Als literair geïnteresseerde was hij uiteraard ook lid van de 'Société Littéraire' (Club des Nobles) (31). Verder was hij lid van het genootschap 'Les Bibliophiles Flamands' (32). We weten ook dat hij af en toe de publieke verkoop van boeken bijwoonde (33).

Naast de schilderkunst en de literatuur interesseerde Baron Surmont de Volsberghe zich voor munten en penningen. Vanaf 1854 bezat hij in de Langesteenstraat nr 11 te Gent een kabinet van medailles, penningen en munten (34). We vertelden reeds dat hij een belangrijke verzameling munten bezat van de 17 Provinciën der Nederlanden alsook een mooie kollectie penningen gegraveerd door Van Berckel. Nochtans heeft hij als doorwinterd numismaat niet veel over deze wetenschap geschreven. Hij schreef slechts twee bijdragen in de 'Revue Belge de Numismatique', nl :

- "Notice sur quelques médailles peu connues ou inédités, pour servir à complèter les monographies numismatiques relatives à l'histoire de la Belgique." (35).
- Lettre à M. G. Cumont, à propos de la médaille pour recompenser les services rendus aux armées de l'Autriche et de ses alliés en guèrre avec la République Françaisse." (36).

Van 1864 tot 1883 was hij lid van het 'Middenkomiteit van

---

(29) Le Bien Public, 04/05/1887

(30) Wegwijzer van de stad Gent, 1858.

(31) Club Gand, adressenlijsten van de leden, 1879 en 1880.

(32) UBG, Gand bibliothèque correspondance, Hs. 1515 (5184).

(33) Le Bien Public, 04/05/1887.

(34) Wegwijzer van de stad Gent, 1854 tot 1862.

(35) Revue Belge de Numismatique, jrg 1871.

(36) Revue Belge de Numismatique, jrg 1887, p. 278.

uitgave der Graf- en Gedenkschriften der Provincie Oost-Vlaanderen' (37). Hij werd voorzitter van dit Middenkomiteit in 1885 en bleef dit tot aan zijn dood (38). In die functie werkte hij mee aan de verscheidene publicaties betreffende Graf- en Gedenkschriften in het Gentse (39). Alhoewel deze slechts in de periode 1865-1870 werden uitgegeven zien we dat hij reeds in 1859 druk bezig was met de voorbereidingen. Hij schreef namelijk aan Baron Jules de St.Genois "J'espère pouvoir occuper mes loisirs pendant le reste de l'été à continuer la collection des épitaphes des divers églises de Gand dont je me suis chargé..." (40)
Baron Surmont was behalve in de Letteren en Kunsten ook nog in andere zaken geïnteresseerd, doch daarover vertellen we verder meer.

13. Ridder Pierre van Tieghem de ten Berghe.

Van deze persoon vonden we enkel terug dat hij lid was van de 'Société littéraire' (Club des Nobles) (41).

---

(37) Wegwijzer van de stad Gent, 1865 - 1883.

(38) Wegwijzer van de stad Gent, 1886.

(39) Graf- en gedenkschriften der Provincie Oost-Vlaanderen.
Eerste reeks : Parochiekerken, Gent dl. I, Gent 1865.
Parochiekerken, Gent dl.II, Gent 1866.
Tweede reeks : Kloosterkerken, Gent dl. I, Gent 1866.
Derde reeks : Buitengemeenten, Parochiën der Dekenij van Gent, extra Muros, dl. I, Gent 1860-1870.

(40) UBG, Briefwisseling van Baron Jules de St. Genois, Brief van Baron Henri Surmont de Volsberghe aan Baron J. de St. Genois, brief nr. 352, Gand, 16/07/1859.

(41) Club Gand, ledenlijsten 1879-1880.

14. Burggraaf Charles de Vaernewyck d'Angest.

Charles de Vaernewyck en zijn tweede vrouw Josefine de Baillet waren echte kunstminnaars. Ze hadden zowel interesse voor de literatuur, de schilderkunst, de beeldhouwkunst als de muziek.
Charles de Vaernewyck was, in 1802, een der medestichters van de 'Société littéraire ' te Gent (42). Hij legde interesse aan de dag voor boeken, en las wellicht vrij veel. We vonden een document terug, waaruit blijkt dat hij toestemming verkreeg om boeken van de Index te lezen. Het gaat om werken van Adrien Helvétius, Boulanger, Ferret en Alphabeth (43).

Op artistiek vlak toonde deze familie zich erg geïnteresseerd. We vertelden reeds dat Charles de Vaernewyck gedurende het Franse Keizerrijk (± 1804) zijn kasteel liet herbouwen in de stijl van die periode, nl. de Empire-stijl.

In de briefwisseling van Burggravin de Vaernewyck-de Baillet met Antoine de Vaernewyck, vonden we heel veel gegevens terug over de schilderkunst. Zij spraken over de stijl en de figuren van bepaalde schilderijen (44) en voerden dis-

---

(42) De 'Société Littéraire de Gand' werd in 1802 bestuurd door P. Vanderhaeghen, J.B. de Laen, Ch. de Vaernewyck F. Borluut, en Joseph van Crombrugghe.
Cercle Littéraire à Gand, règlement de 1802, UBG, nr. G 16291.

(43) Helvetius : L'Esprit
Boulanger : Traité du despotisme oriental ; L'Antiquité dévoilé ; Le Christianisme dévoilé.
Ferret : Lettres de Thrasibule.
Alphabeth : Oeuvres philosophiques de la Mettrie, Les Colimaçons ; Abrège de l'Histoire écclesiastique ; Système de la noture ; La Raison.
RAG, Fonds de Ghellinck-Vaernewyck, dl. II, nr. 616.

(44) RAG, Fonds de Ghellinck-Vaernewyck, dl. II, nr. 2200.

cuties die tot de identificatie van een werk van een onbekend schilder moesten leiden (45). Het blijkt onderandere ook dat Antoine de Vaernewyck zelf schilderde. We vonden een brief waarin de Burggravin over een door Antoine geschilderd werk zegt "Sa large et rûbiconde figure sera l'ornement de notre vestibule et un nouveau souvenir de votre talent et de votre générosité"(46). Ook haar dochter Alix de Vaernewyck beoefende de schilderkunst (47)
In de reisverslagen schonken zij ook veel aandacht aan de schilderkunst. Zij gaan op museumbezoek en gaven een lange uitweiding over o.a. schilderijen van Rembrandt (48).
Burggravin de Vaernewyck-de Baillet bezat, van 1833 tot aan haar dood in 1866, een kabinet van oudheden en geschilderde glazen (49). Alhoewel dit kunstkabinet niet tot de grootste van het toenmalige Gent mocht worden gerekend, bevatte het toch een hele reeks waardevolle voorwerpen o.a. Romeinse antikwiteiten, fijne beeldhouwwerkjes in ivoor, meubels in oude lak, porceleinen vazen, een kruisbeeld in ivoor, een brief van Lamoraal van Egmont, glaswerk uit Venetië, antieke kruiken, bekers en een kleine koffer gemaakt uit een olifantstand (50). Verder bezat zij heel wat schilderijen o.a. van Jordaens, Mytens, Rembrandt, Breughel, Bonaventure

---

(45) RAG, Fonds de Ghellinck-Vaernewyck, dl. II, nr. 2202.

(46) RAG, Fonds de Ghellinck-Vaernewyck, dl. II, nr. 2202.

(47) "Begaafd met kunstgevoel, bedeeld met scheppingskrachten, bracht zij door het penseel op doek haar zielsgedachten."
L(ieven) G(rijp), Treurzang bij het overlijden van Mevrouw de Markiezin-Douairière Rodriguez d'Evora y Vega, geboren Burchtgravin Alix de Vaernewyck d'Angest, In den Heer ontslapen te Lovendegem den 30sten van de Bloeimaand 1869, p. 4.

(48) RAG, Fonds de Ghellinck-Vaernewyck, dl. III, nr. 501.

(49) Wegwijzer van de stad Gent, 1834 tot 1866.

(50) J. DE ST. GENOIS, Notice sur le cabinet de Mme. la Vicomtesse de Vaernewyck d'Angest à Gand, pp. 33 tot 38.

Peeters, Pourbus, Rubbens, A. Dürer en andere (51). Het mooiste stuk van geheel haar verzameling was een groot raam dat vijf gebrandschilderde ramen bevatte (52). Dit raam werd haar door Antoine de Vaernewyck toegestuurd in 1832 (53). Zij bezit ook beeldhouwwerken o.a. een Andromeda in brons die het werk was van één der bekendste Franse beeldhouwers (54).

Naast belangstelling voor literatuur, beeldhouwkunst en schilderkunst was de familie ook muzikaal geschoold. Niet alleen speelden de kinderen piano,wat trouwens in vele adellijke families het geval was, maar er werden ook beroemde komponisten naar het kasteel uitgenodigd. Zo vertelt men, en het schijnt op jammer genoeg onvindbare bronnen te berusten, dat Franz Listz in het kasteel Diepenbroeck een pianoconcert gaf (55). Zeker is wel dat in de Egyptische balzaal van het kasteel een orchestruimte aanwezig was, en nog is. Dit wijst duidelijk op een muzikale belangstelling.

---

(51) Jordaens — Le Jugement de Midas
Arnold Mytens — Le Cte Admiral de Horn.
Rembrandt — Zelfportret.
Breughel — Heilige familie.
B. Peeters — Une marine.
Pourbus — Portret
A. Dürer — Paysage espagnol.
Une très belle grisaille attribué selon les uns à Rubbens, celon les autres à Crayer.
Zij bezit verder nog portretten van Alexander Farnèse, Admiraal Ruyter, etc.
RAG, Fonds de Ghellinck-Vaernewyck, dl. II, nr. 663, Dernières volontés de Mme la Vicomtesse de Vaernewyck-d'Angest, née Ctesse de Baillet, testament nr. 3, 10/04/1866.

(52) J. DE ST. GENOIS, Op.cit., pp. 33 tot 38.

(53) RAG, Fonds de Ghellinck-Vaernewyck, dl. II, nr. 2201.

(54) RAG, Fonds de Ghellinck-Vaernewyck, dl. II, nr. 663.

(55) K. HAERENS, Het kasteel Diepenbroek te Lovendegem, in Toerisme in Oost-Vlaanderen, jrg. 18 nr. 4, p. 63.
Dit werd mij ook bevestigd door Ridder X. de Ghellinck Vaernewyck. De bron zou een menu zijn.

b) Land- en Tuinbouw.

Zoals Roger Janssen reeds vaststelde bestond er bij sommige kasteelbewoners een grote interesse voor land- en tuinbouw. Meestal beperkte zich dat echter tot tuinbouw. De heren hadden naast de grote groententuin, potager genoemd, waarin een tuinman werkte soms ook nog een orangerie waarin allerlei vreemdsoortige planten en exotische bloemen werden gekweekt. Dit laatste deden zij dan meestal zelf. Deze mode zou overgewaaid zijn uit Engeland (56). Naast het beoefenen van tuinbouw in de praktijk werkte men ook op theoretisch vlak. Er werd gelezen en geschreven over de planten, men was lid van maatschappijen voor landbouwkunde, kruidkunde, hovingbouw, boomteelkunde enz.
We moeten nochtans vaststellen dat van de personen die wij hier bespreken er slechts een tweetal zijn die een duidelijke interesse voor land- en tuinbouw hadden. Het is natuurlijk mogelijk dat we het voor de andere families niet konden terugvinden, We menen echter te mogen aannemen dat indien een persoon zich ten volle interesseerde voor bloemen en planten, hij lid en zelfs bestuurslid zou worden van een dergelijke vereniging. Aangezien we slechts twee personen in zo'n geval terugvonden durven we stellen dat de anderen er zich veel minder, of helemaal niet, voor interesseerden.

De twee geïnteresseerden waren Charles de Ponthieure de Berlaere en Charles de Vaernewyck d'Angest. Van een derde nl. Louis de Ghellinck de Wynghene de Nokeren hebben we een aanduiding, doch geen zekerheid.

---

(56) R. JANSSEN, Mentaliteitstrekken van adellijke families in de XIXe eeuw, Probleemstelling en benadering via familiearchieven, Gent, onuitgegeven licentiaatsverhandeling, 1972-1973, deel II, p. 119.

1. Ridder Charles de Ponthieure de Berlaere.

Deze persoon was een uitstekend agronoom. Hij behaalde eervolle onderscheidingen op de exposities van Parijs, Londen en Gent. Verder was hij lid en raadgever van de 'Comice Agricole de Gand' waarvan hij tot de stichters behoorde (57). Zijn aandacht richtte zich vooral naar de vooruitgang van de landbouw. Elke keer een verbetering of vernieuwing zich voordeed spoorde hij zijn onderhorigen aan zich ervan op de hoogte te stellen. Hij raadde hen aan de vernieuwing uit te proberen. Zelf experimenteerde hij ook, en zijn resultaten werden dikwijls met succes bekroond (58).

2. Burggraaf Charles de Vaernewyck d'Angest.

De familie de Vaernewyck had ook interesse voor planten. Toen Charles, in 1830, van het politieke toneel verdween trok hij zich terug op zijn kasteel te Lovendegem, waar hij zijn vrije tijd doorbracht in zijn serres temidden van de bloemen (59). Uit de beschrijving die De Potter en Broeckaert over het kasteel geven blijkt deze interesse overduidelijk. "Onder de plantages munt vooral op het voorplein een schoone hooge cederboom uit, dien men zegt van den Liban herkomstig te zijn, voorts...eene schoone verzameling oranjebomen"(60). Charles kweekte deze bomen in de orangerie die hij bij het kasteel liet bouwen, en die tot heden ten dage nog in de

---

(57) UBG, Fonds vliegende bladen, archief Van Der Haeghen, dl. I, trefwoord Berlaere, Etat de service de Monsieur le chevalier Ponthieure de Berlaere.

(58) Journal de Gand, 24/08/1874.

(59) Un ciprès funèbre est dans ce salon, in Oeuvres de N. Cornelissen, ca. 1835. UBG, nr. G 18989(62).

(60) F. DE POTTER & J. BROECKAERT, Geschiedenis van de gemeenten der Provincie Oost-Vlaanderen, dl. 4, gemeente Lovendegem, p. 32.

oorspronkelijke stijl bewaard is gebleven.
Een ander bewijs dat de familie de Vaernewyck-de Baillet veel van planten hield is het feit dat er melding werd van gemaakt in hun huwelijkskontrakt (61).
Burggravin de Vaernewyck d'Angest - de Baillet heeft zelfs een werkje geschreven over de planten, nl. 'Essai historique sur les plantes'. Ridder Xavier de Ghellinck-Vaernewyck bezit er nog een gedrukt exemplaar van. Wij vonden de handgeschreven tekst in het fonds de Ghellinck-Vaernewyck op het Rijksarchief te Gent. Daarin handelde zij achtereenvolgens over : "Les champignons, les algues, les mousses, les fougères, les graminées, division des plantes, epoques de la floraison, germination, port des plantes, fluides des plantes, les palmiers, multiplication des plantes, beaumes ou résines odorifeantes, substances colorantes des plantes, etc." (62). Uit de lectuur ervan blijkt dat Burggravin de Vaernewyck veel planten kende en waarschijnlijk veel over planten gelezen en gehoord had. We moeten echter vaststellen dat de wetenschappelijke waarde van dit werk ver te zoeken is. Het is een passioneel verhaal waar de fantasie en de romantiek, die rond de ontdekkingen van de nieuwe gebiedsdelen hing, duidelijk naar voor kwam. We geven hier een uittreksel uit de beschrijving over het 'gedrag'der planten. "Rien de plus singulier que la variété dans la forme des plantes. Le Pommier forme une tête, le Cyprès un crône, le sapin une colonne, le rosier un buisson, le chataignier du mont Ethna semblable a une vaste caserne

---

(61) "Article deuxième, En cas que la future épouse était survivante elle aura par préciput en avant part et ce en pleine propriété tous les effets mobiliers quelconques de la communauté, quelque part qu'ils se trouvent y compris même les plantes d'orangerie, serre et autres non fixées en terre,..."
RAG, Fonds erfenisaangiften, erfenisaangifte van Charles de Vaernewyck d'Angest, jrg. 1835, bundel LXI, nr. 525, depot 07/12/1835

(62) RAG, Fonds de Ghellinck-Vaernewyck, dl. II, nrs. 769 en 772.

donne asyle à cent cavaliers, son trône creux, sert d'abri a un berger et un troupeau. Le Platane d'Orient, qui décorait le tombeau de Diomède, ressemblait à un ornement d'architecture. L'Andazahë de Madagascar s'élève comme une pyramide Egyptienne. Parmi les Eupharbes, les mesembryanthemum, les cierges, les rasuettes, on trouve les formes les plus bizarres. L'Arbre le plus gros de la nature est le Baobab de l'Afrique. Eline nous a conservé l'histoire d'un Platone qui servit de retraite à un consul romain et 18 personnes de sa suite. On voit dans le cimetière d'un village de basse-Normandie, in if planté du tems (sic) de Guillaume le Conquérant, fier, élévé, on dirait qu'il conserve l'attitude belligieuse , de son Royal contemporain. Sur les bords du Sénégal il y a un arbre fluviatile dont les branches pendent en festons, les perroquets, les cardinaux se plaisent à balancer sur ces arcades mouvantes comme des escarpolettes.
Lisez les belles descriptions de Château-briand sur la forme des arbres qui croissent et s'entrelancent dans l'Amerique du milieu d'une voûte formée par les Bignonia et la Coloquinte, le Tulipier s'élève comme le chef de la contrée..." (63).
Ook in het buitenland ging deze familie de bloemencentra bezoeken. Zo bezocht Burggravin de Vaernewyck met haar dochters de tulpenvelden van Haarlem en omgeving (64). We konden niet terugvinden of Charles de Vaernewyck d'Angest, of zijn vrouw, lid was van een tuinbouwkundige vereniging We vermoeden echter van wel aangezien we een rouwbeklag aantroffen uitgaande van zo'n genootschap en getiteld :
" Un ciprès funèbre est dans ce salon l'expression de nos regrets d'avoir vu nous enlever par la mort et en moins de cinq mois, quatre de nos confrères" De vier personen, waar-

---

(63) RAG, Fonds de Ghellinck-Vaernewyck, dl. II, nrs. 769 en 772.

(64) RAG, Fonds de Ghellinck-Vaernewyck, dl.III, nr. 501.

onder Ch. de Vaernewyck, die erin vernoemd werden, hadden allen interesse voor de botanica (65).

3. Louis de Ghellinck de Wynghene de Nokeren.

Het is mogelijk dat ook deze persoon zich interesseerde voor land- en tuinbouw. In de katalogus van zijn bibliotheek vonden we de 'Annales de la société Royal d'agriculture et botanique de Gand' terug van de jaren 1845, 1846 en 1847 (66). Het is echter onverantwoord om, enkel aan de hand van deze bron,een uitspraak te doen.

c) Diverse maatschappijen.

In deze paragraaf zullen we nagaan van welke wereldse genoodschappen de groep edelen die we hier bespreken lid waren. Het gaat hier vooral om sportbeoefening, muziekmaatschappijen enz., dus maatschappijen die geen verfijnde kultuur met zich meedragen, en die noch politiek noch klerikaal gebonden waren. De hier besproken maatschappijen deden ook niet aan liefdadigheid.

We hebben een sterk vermoeden dat vele, van de personen die we hier behandelen, lid, en meestal voorzitter, waren van verenigingen op de gemeente die ze bewoonden. We konden daar nochtans slechts één voorbeeld van terugvinden. Namelijk Jan Rooman was voorzitter van de Zangmaatschappij van

---

(65) Mr. le docteur Richard Courtois, de Liège ; Mr. le vicomte de Vaernewyck d'Angest, Mr. le Baron Dellafaille, Mr. J. F. van Hoorebeke.
UBG, N. Cornelissen, Oeuvres, nr. G 18989(62).

(66) L. de Ghellinck de Wynghene de Nokeren, Catalogue des livres, 1856.

Baerle-Drongen (67). De oorzaak van deze schrale oogst ligt hem in het feit dat we geen ledenlijsten van de plattelandsverenigingen konden terugvinden.

In de Gentse clubs en maatschappijen vinden we de hier behandelde personen ook weinig terug. Slechts één persoon was duidelijk geïnteresseerd in een sportief leven. Dit is trouwens niet verwonderlijk aangezien Graaf Charles du Chastel de la Howarderie een militair was, en aan het hoofd van de Gentse burgerwacht stond. Zijn interesse ging dan ook uit naar ontspanningsmogelijkheden die in die lijn lagen. Hij werd lid, op 7 april 1850, van de 'Société Nemrod'. De leden van deze op 1 juli 1843 gestichte maatschappij hadden als doel zich te oefenen in het boog- en kruisboogschieten (68). Van 1853 tot 1856 was hij kommissaris van de 'Ruitermaatschappij'. In 1857 werd hij voorzitter en bleef dit tot 1871 (69). Van 1853 tot 1858 was hij ook voorzitter

---

(67) "De wijk Baerle bezit eene Zangmaatschappij, die dagtekent van den 25 december 1844. Zij nam deel aan talrijke festivals en prijskampen, en wist zich te Antwerpen en te Gent te doen bekronen. In de jaren 1851 en 1858 richtte zij zelve muziekfeesten in. De voorzitter, de heer Rooman schonk haar een vaandel."
F. DE POTTER & J. BROECKAERT, Op.cit., dl. 2, gemeente Drongen, p. 125.

(68) Livre d'or de la société Nemrod, 1845 - 1893.

(69) "Ruitermaetschappij (sociéré Equestre). Deze maatschappij , gesticht den 14 july 1853,heeft voor doel de aanmoedinging en de uitbreiding van den smaek naer peerden in 't algemeen, en in 't bijzonder de studie van dit edel dier, die der rijkunst en der gespannen ; alsook de vergemakkelijking der studie over die kunst door de raedpleging der beste werken over dit onderwerp, door de dagelijksche diskussiën en gesprekken en door oefeningen en proeven.
De ruiters-maetschappij heeft in haar beluik eene modelrijschool ingerigt, welken het bestuer toevertrouwd is aen den Heer d'Illiers, rijmeester. Daertoe bezit zij eene ruime en keurig versierde rijbaan, een modelstal, eene verzameling uitgekozen zadels voor ruiters en damen, gewoone harnassuren en talrijke tuigen voor het dempen en africhten van peerden. Al

.../...

van de 'Maatschappij der fanfarenamateurs' (70).
Dit betekent natuurlijk niet dat de andere personen niet aan sport deden. Zij waren alleen maar geen lid van een vereniging. Bij de familie de Kerchove werd er bijvoorbeeld veel paard gereden. Dit echter meestal door de mannen (71). Alfred de Kerchove deed evenals zijn broers aan kanovaren op de Kranepoel te Bellem. Dikwijls begaven zij zich ook met de kano van Bellem naar Gent langs het kanaal Gent-Brugge (72).
Volledigheidshalve dienen we hier nog te vermelden dat Charles de Vaernewyck d'Angest lid was van de Antwerpse

---

../..voorwerpen in de laetste tijden uitgevonden en in gebruik genomen. Ook vindt men de ruituigen en peerden voor de oefeningen. Het beluik der maatschappij is in de Manège Visser, bagattestraet 11."
Wegwijzer van de stad Gent, jrg. 1854 tot 1876.

(70) "Maatschappij der Fanfaren-amateurs. Deze maatschappij op 1 november 1846 ingerigt, met het doelwit deze beoefening der fanfarenmuziek, houdt hare wekelijkse vergaderingen ten lokale der Koninglijk Maatschappij Nemrod, in de Goudstraat te Gent."
Wegwijzer van de stad Gent, jrg. 1854 tot 1858.

(71) "Je reviens du manège, ma chère Lucie, et je suis moitié brisée, moitié disloquée. Il y avait deux ans que je n'étais plus montée à cheval et une première leçon après un aussi long intervalle de temps vous met sur les dents ; et puis j'ai été singulièrement attaquée, Alfred m'avait dit qu'il aurait été seul aujourd'hui au manège avec Charles, je comptais donc là dessus, mais ne voilà t'il pas qu'à peine montée sur mon cheval, arrivent deux de leurs camarades avec lesquels ils prennent habituellement leur leçon et sur lesquels ils ne comptaient pas aujourd'hui. Nous nous trouvions donc à 5 et moi seule amazone!... Mes petits cavaliers n'étaient pas, il est vrai, très intimidants, mais, habitués à sauter force barrières et à faire quantité d'evolutions cela ne m'allait pas."
Familiearchief de Kerchove, Briefwisseling, Brief van Alice à Lucie, 25/03/1859.

(72) I. VAN HOUTRYVE, Dom Robert de Kerchove d'Exaerde, Premier Abbé du Mont-César, 1950, p. 16.

schaakclub (73).

d) Liefdadigheidsinstellingen.

Dit zijn meestal maatschappijen die door de vrouwen in stand werden gehouden. Zij hielden zich meestal bezig met de problemen rond liefdadigheid.
Hoe men liefdadigheid zag, wat men ermee bedoelde en wat de houding tegenover de arme was, zullen we in een ander hoofdstuk duidelijker maken. Hier zullen we het houden bij de verschillende liefdadigheidscommissies waarvan de families, die we hier behandelen, deel uitmaakten. Ook hier zijn de gegevens eerder schaars.
Alleen van Frederic de Kerchove-de Naeyer weten we dat hij lid was van het genootschap van 'de H. Vicentius à Paulo' te Gent (74). Uit de briefwisseling komen we ook te weten dat hij wel degelijk naar de vergaderingen van dit genootschap ging. Er werd om die reden zelfs op een vroeger uur gegeten (75).

Wat de andere liefdadigheidinstellingen betreft zien we dat het vooral de dames waren die daarin de hoofdrol speelden. Het genootschap van de 'Vrouwen der moederlijke liefde' (76) had blijkbaar een goede faam. We vonden drie

---

(73) RAG, Fonds de Ghellinck-Vaernewyck, dl. II, nr. 673.

(74) FLOR. VAN LOO, Portraits, Bidprentje van F. M. de Kerchove-de Naeyer.

(75) Familiearchief de Kerchove, Briefwisseling, Brief van Elise aan Lucie, 16/12/1858.

(76) "Dit genootschap verzorgt de kraemvrouwen der weinig bemiddelde volksklasse, aen wie het geld, kleederen enz. uitgedeelt, ten welken einde de kraemvrouwen zich moeten aenbieden by een der leden van het Comité gelast met de uitdeeling der kindskorven ter parochie waer aen zij behooren."
Wegwijzer van de stad Gent, jrg 1849, p. 348.

personen uit onze regio terug in de besturende commissie :

- Burggravin J. de Vaernewyck d'Angest-de Baillet was lid van de besturende commissie van 1846 tot 1849(77)
- Baronnes Henri Surmont de Volsberghe-de Ghellinck de Wale was ondervoorzitster van 1882 tot 1892 (78).
- Baronnes Dons-de Marnix, moeder van Louis Baron Dons de Lovendeghem was van 1839 tot 1873 lid van de besturende commissie (79), van 1873 tot 1877 was zij ondervoorzitster (80).

We moeten dus vaststellen dat het aantal personen dat zich georganiseerd inzette voor de liefdadigheid zeer gering was in onze regio. Het is echter zo dat elke familie op eigen initiatief, en op de eigen gemeente aan liefdadigheid deed. Daar vertellen we meer over in het desbetreffende hoofdstuk.

e) Katholieke en politieke genootschappen.

Slechts van twee, der hier behandelde personen, vonden we dat zij zich aktief inzetten in een of ander politiek genootschap. Van de anderen hebben we niets teruggevonden, dit waarschijnlijk door het ontbreken van ledenlijsten.

1. Frederic de Kerchove-de Naeyer was lid van de 'Cercle Catholique de Gand', evenals van 'l'Union conservatrice Constitutionelle' (81). We vermoeden dat Ridder Pierre van Tieghem de ten Berghe, als katholiek volksvertegenwoordiger, daar eveneens lid van was. We hebben daarvan

(77) Wegwijzer van de stad Gent, jrg. 1847-1849.
(78) Wegwijzer van de stad Gent, jrg. 1883-1892.
(79) Wegwijzer van de stad Gent, jrg. 1840-1873.
(80) Wegwijzer van de stad Gent, jrg. 1874-1877.
(81) Le Bien Public, 04/10/1880.

echter geen bevestiging kunnen krijgen.

2. Baron H. Surmont de Volsberghe was ook sterk in de politiek geïnteresseerd. Hij was lid van het 'Comité de l'Association catholique constitutionelle' van het arrondissemnent Gent-Eeklo (82). Hij was lid van het 'Katholiek Genootschap van de H. Petrus' (83). In zijn eigen gemeente behoorde hij, als ondervoorzitter, tot de oprichters van het 'Genootschap van de H. Franciscus Xaverius' (84). In het bisdom Gent behoorde hij tot de stichters van de St. Pieters Penning (85).

Besluit.

Wanneer we de tabel op de volgende bladzijde bekijken dan zien we meteen dat er door de hier besproken personen meest aandacht werd gegeven aan genootschappen betreffende de kunst en de literatuur. Enkelen waren lid van de'Société Royal des Beaux Arts et de Littérature', enkelen hadden een kunstkabinet of waren lid van de 'Maatschappij der Kunstvrienden'.
Uit de tabel blijkt ook duidelijk dat de 'Société Littéraire' (of Club des Nobles) het grootste deel van de hier behandelde groep bevat. Van minstens tien van de drieëntwintig hier

(82) Le Bien Public, 04/05/1887.

(83) Katholiek Genootschap van den H. Petrus. Algemene vergadering van 2 mei 1865.

(84) "1866. Canonicé instituta est Societas St. Francesci Xaverie cujus 's preses Eduardus Nereve, Dominus Everaert & Baro Surmont vice presidentes,... Liber Memorialis van de kerk van Lovendegem.

(85) Le Bien Public, 04/05/1887.

besproken personen zijn we zeker dat zij lid waren van deze club. Aangezien we ons enkel konden baseren op ledenlijsten daterende van 1879 en 1880, vermoeden we dat personen die voor die data stierven, en die uiteraard niet meer werden opgenomen, ook lid waren van deze club.

Wat de rest van de genootschappen en maatschappijen betreft, moeten we vaststellen dat de groep edelen die we hier behandelen, zich weinig aktief hebben ingezet in het Gents verenigingsleven. Het is mogelijk dat ze van meer verenigingen lid waren dan we konden terugvinden. Doch het ontbrak hen duidelijk aan inzet, aangezien we ze bijna nergens als bestuurslid terugvonden. Lid zijn van een vereniging is niet moeilijk, men schaft zich een abonnement aan en men is lid. Waarom men zich een abonnement van een bepaald genootschap of vereniging aanschafte kon verscheidene redenen hebben : uit interesse, omdat een vriend het had aanbevolen, of omdat het genootschap een tijdschrift uitgaf dat sierlijk stond in de bibliotheek.
Wanneer men echter een grote interesse koestert voor een bepaalde wetenschappelijke tak, dan laat dit ongetwijfeld sporen na. Iemand die van adel is ziet, wanneer hij een beetje interesse heeft, vlug de kans om bestuurslid van een vereniging te worden.
Op de tabel merken we dat deze interessesferen erg persoonlijk liggen. Van de negentien maatschappijen die erin worden opgesomd zijn er vijftien waarvan slechts één van de hier besproken personen lid of bestuurslid is geweest.

Op het gebied van Land- en Tuinbouw vertoonden zij weinig interesse, evenals op het gebied van de amusementsverenigingen.

De grootste aandacht ging, naast Letterkunde en Kunst, naar de liefdadigheid. Doch ook hier moeten we toch een zeer magere vertegenwoordiging vaststellen. Welliswaar zaten er

in een periode van ± 50 jaar drie dames,van de hier besproken groep, in het 'Genootschap van de vrouwen der moederlijke liefde'. We hebben zelfs moeten vaststellen dat dit voor twee van hen voor een vrij lange periode het geval was, doch dit is geen reden om ons optimistisch uit te laten. Het betreft hier slechts één Genootschap, en er zijn er vele in het Gentse waar we hen niet terugvonden.

§ 2. De reizen.

Een belangrijk kenmerk van de adellijke levenswijze is in de XIXde eeuw het feit dat men veel op reis ging, en dit zowel in het binnen- als het buitenland.
Reizen in het binnenland, bvb. naar de zee (86), werd doorgaans niet als reizen beschouwd. Door huwelijk waren families uit de verste uithoeken van België met elkaar verbonden. Talrijke binnenlandse reizen waren dan ook gewone familiebezoeken. Doorgaans verbleef men dan een lange tijd op het kasteel van de gastheer.
Dit is ook grotendeels geldig voor de buitenlandse reizen, waar het misschien niet altijd familie, dan toch vrienden waren die men op zijn tochten met een bezoek vereerde.
Samen met R. Janssen en K. Depoorter moeten we konstateren dat vooral Parijs een grote trekpleister was. We zouden echter een kleine nuance willen leggen. Een uitstap naar Parijs werd niet als een reis gezien. Men ging niet naar de Franse hoofdstad om musea te bezoeken (dit gebeurde slechts één keer) doch om aankopen te doen, of om de kinderen die er school liepen af te halen of te bezoeken. De dames gingen naar Parijs omdat zij de mode wensten te volgen.

Er werden door de hier behandelde personen reizen ondernomen naar Italië, Duitsland, Oostenrijk, Engeland, Schotland, Spanje, enz. Reizen naar de meer noordelijke landen kwamen minder voor. Men bezocht meestal die landen waar veel bezienswaardigheden waren. We kunnen het reizen van de XIXde eeuwse adel zien als een belangrijke aanvulling van de boekenwijsheid. Vele reizen werden ook ondernomen

---

(86) "Nous faisons, demain, nos paquets pour aller passer une quinzaine de jours à Ostende, nous emmenons tous nos domestiques pour nous y bien installer et y être à l'aise."
Familiearchief de Kerchove, Dagboek van Alice de Kerchove, 15/08/1859.

als bedevaart.

Van enkele van de hier besproken families weten we zeker dat ze reizen ondernamen. We vonden een tweetal reisverslagen terug. Het feit dat we over slechts enkele families gegevens konden verzamelen bewijst natuurlijk niet dat de anderen niet op reis gingen. De oorzaak is enkel en alleen de relatieve schaarste van het bronnenmateriaal.
We zullen nu een overzicht geven van wie op reis ging, naar waar en waarom.

1. François Theodore Stalins.

Van Fr. Th. Stalins kunnen we niet zeggen dat hij gereisd heeft. Het zijn eerder uitstappen die hij ondernam. Daarbij was het niet de bedoeling familieleden te bezoeken, verre van zelfs, want we vertelden reeds dat hij zijn familie niet kon uitstaan. Fr. Stalins deed uitstappen met zijn stoomboot, 'de Lei', op de Belgische binnenwateren. Diverse personen getuigden , op het proces dat na zijn dood om zijn erfenis werd gevoerd, dat ze met hem waren meegevaren (87).

---

(87) "Ik heb zeer wel mijnheer Stalins gekend en het is nog gebeurd dat ik met hem en met nog andere personen een uitstap gedaan heb met zijn stoomboot."
Getuigenis : De Cock Xavier, 74 jaar, artiste-peintre.
"J'ai été plusieurs fois en voyage avec lui sur son bâteau en vapeur..."
Getuigenins : De Bruycker Joseph, constructeur-mécanicien à Ledeberg, âgé de 37 ans.
"...nous faisions aussi parfois ensemble des excursions en bâteau en vapeur."
Getuigenis : Waelput Gaston, marchand Tailleur, Gand âgé de 54 ans.
"Ik dineerde met M. Stalins, ik vaarde met hem op zijnen stoomboot en..."
Getuigenis : Maeseele Charles, 68 jaar oud, eigenaar te Gent.
Rechtszaak Colle - de Bueren voor het hof van Beroep te Gent, Proces verbal de l'enquête contraire, faite à la requête de l'intimé (Colle).

Van echt reizen kunnen we hier dus niet spreken.

2. De familie Dons de Lovendeghem.

Het is vooral over de moeder van Louis Dons de Lovendeghem, Baronnes Dons-de Marnix, dat we informatie konden verzamelen. Zij bezocht de Parijse Wereldtentoonstelling van 1867. Deze reis werd haar door de dokters voorgeschreven "als zijnde een heilzame afleiding voor Mejufvrouwe Dons (haar dochter)" (88).
Om haar ogen te laten verzorgen ging Baronnes Dons-de Marnix naar Dusseldorf (89).
Ze ondernam ook een reis naar Annecy, waar zij het graf van de Heilige Franciscus van Sales bezocht (90).
In de meimaand van het jaar 1873 reisde zij naar Lourdes met de hoop door deze bedevaart een volledig herstel van haar dochter te kunnen bekomen (91).
Ook hier hebben we dus nog niet te doen met reizen in de echte zin van het woord, dus om de kulturele bagage te vergroten.

---

(88) C. ALBERDINCK THYM, Het leven van Baronnes Dons de Lovendeghem, geboren Gravin de Marnix, p. 54.

(89) C. ALBERDINCK THYM, Op.cit., p. 55.

(90) C. ALBERDINCK THYM, Op.cit., p. 56.

(91) "Oui, j'y suis arrivée, la veille de Mai, avec ma cher enfant, qui, comme tu le penses bien, est la cause de mon pèlerinage.
Nous avons eu la chance, ou pour mieux dire la bonne Providence nous a permis d'arriver le même jour que le pèlerinage des Vendéens. Te dire ce qu'avait de magnifique cette procession au milieu des montangnes éclairées par la lueur des flambeaux... Non je ne le dirai pas ! Ce spectacle nous ravit à tel point que nous nous demandions : "Que sera donc le Paradis ?"
C. ALBERDINCK THYM, Op.cit., p. 58.

3. Baron Henri Surmont de Volsberghe.

Baron H. Surmont de Volsberghe reisde veel. Hij ondernam verscheidene bedevaarten naar Rome (92) en waarschijnlijk twee reizen naar het Heilig Land. In le Bien Public lezen we dat hij op gevorderde leeftijd naar Jerusalem reisde (93). In een brief aan Jules de St. Genois,op 16 juli 1859 schreef hij "Heureusement de retour de mon voyage d'Orient..." (94). Aangezien we 47 jaar niet durven beschouwen als 'gevorderde leeftijd' (hij werd er 75) vermoeden we dat het hier om twee reizen gaat.
Hij trad ook op als leider van een reis georganiseerd door de 'Gilde van St. Thomas en St. Lucas' in 1886 naar Reims, Châlons sur Marne, Soissons etc. (95).

4. De familie Charles de Vaernewyck d'Angest.

Van Charles de Vaernewyck d'Angest vonden we twee paspoorten terug. Een eerste is een paspoort 'pour se rendre à Paris lorsqu'il fut député par la ville de Gand pour assister au baptême du Roi de Rome, le 16 août 1810' (96).
Een tweede paspoort, daterend van 17 juli 1826, gaf hem de toelating om met een knecht en zijn bagage door Frankrijk, Duitsland en Engeland te reizen (97). In het eerste

---

(92) Le Bien Public, 04/05/1887.

(93) Le Bien Public, 04/05/1887.

(94) UBG, Correspondance de Baron Jules de St. Genois, Brief van Baron H. Surmont de Volsberghe aan Baron J. de St. Genois, Gand, 16/07/1859.

(95) Le Bien Public, 04/05/1887.

(96) RAG, Fonds de Ghellinck-Vaernewyck, dl. II, nr. 617.

(97) Daarbij komt een beschrijving van de persoon voor : "Agé de 59 ans ; cheveux et sourcils : chataine ; yeux : brun ; nez : commun ; barbe : chataine ; bouche : moyenne ; menton : rond ; visage : ovale." RAG, Fonds de Ghellinck-Vaernewyck, dl. II, nr. 673.

geval gaat het duidelijk om een politieke missie, in het tweede geval zit deze kans er ook in doch we hebben geen zekerheid.

Van 8 april tot augustus 1842 maakte Burggravin de Vaernewyck d'Angest - de Baillet samen met haar vijf dochters een reis langs de Rijn en de Donau. Zij bezochten daarbij Nederland, Rijnland, Beieren en Oostenrijk. Tijdens deze reis bezochten zij hun verwanten Baillet-Latour en hun grote vriendin de Hertogin Bernard de Saxe Weimar, geboren Hertogin Ida de Saxe Meiningen. Het was ook tijdens deze reis dat Ida de Vaernewyck op 31 juli 1842 overleed. Het reisverslag is jammer genoeg onvoltooid gebleven. Het eindigt op 27 juni 1842 (98). Bij het doorlezen van dit reisverhaal valt op dat de familie zijn toevlucht nam tot de ambassades wanneer er geen verwanten in de buurt woonden. Zo schrijft Alix de Vaernewyck "Dimance nous avons été à la messe à l'ambassade de l'Espagne, dans la tribune diplomatique honneur que nous avons obtenu par l'obligeance du M^{s} de Croesa ambassadeur de Sardaigne... Lundi plus modeste nous nous sommes contentées d'une messe basse à l'ambassade de France" (99). Tijdens deze reis bezochten zij musea, de tulpenvelden van Haarlem, een kaasfabriek enz. Vele steden werden tijdens deze reis aangedaan (100) waarbij

---

(98) Katalogus van de tentoonstelling ingericht door de Vlaamse vereniging voor familiekunde v.z.w., 3 maart tot 27 maart 1967, in de St. Pietersabdij te Gent, p. 37, nr. 86.

(99) RAG, Fonds de Ghellinck-Vaernewyck, dl. III, nr.501.

(100) We geven hier de bezochte steden uit het eerste deel van de reis : "Antwerpen, Breda, Rotterdam, Den Haag, Amsterdam, Utrecht, Nijmegen, Emmerick, Köln, Bonn, Gadesburg, Bruhl, Altenweiler, Andernach, Koblenz, Bingen, Mayenne, Founefort, Aschaffenburg, Würzburg, Passenheime, Nürnburg, Tatisborn, Linz, Wien, Luxembourg, Baden, Sambach, Ischlsl, Hallstadt, Salzburg, Frubensten, Memich, Augsburg, Ulm, Stuttgard, Heilbonn."
RAG, Fonds de Ghellinck-Vaernewyck, dl. III, nr. 501.

de hotels vooraf werden besproken. Dit wijst op een goed voorbereide en goed getimede reis.
Achteraan het reisverslag vinden we de lijst van de hotels met een waardering. Zo zien we dat het 'très mal' was in Breda, maar 'très bien' in Koblenz. De meeste zijn echter 'passable' of gewoon 'bien'.

5. De familie de Kerchove-de Naeyer.

Deze familie ging zeer veel op reis. We vonden er ook heel veel van terug. De 'Souvenirs de voyages' van Frederic de Kerchove zijn bewaard gebleven. Het zijn twee boekdelen die samen 380 pagina's tellen. Dit verslag was waarschijnlijk geschreven voor zijn kinderen (101). Het is met de pen geschreven zonder stijlpretenties, maar met een grote dosis persoonlijke appreciaties en souvenirs. We vinden er het relaas in van een hele reeks reizen.

a) Op 17-jarige leeftijd ondernam hij zijn eerste reis. Hij bleef daarbij nog in België.
b) In 1825 ziet hij de kans om samen met zijn vader België rond te trekken. De reden daarvoor laten we hem zelf vertellen "...le roi vennait de confier le commandement de toute la Maréchaussée à mon père qui par la devait parcourir le pays pour une inspection générale. Il se passe d'Adjudant et me prit avec lui." (102). Deze rondreis duurde van 12 juli tot 17 augustus 1825. Hij

(101) I. VAN HOUTRYVE, Dom Robert de Kerchove d'Exaerde Premier Abbé du Mont César, 1846-1899-1942, Louvain 1950, p. 6.

(102) Familiearchief de Kerchove, Reisverslagen, dl. I, p. 1.

beschreef daarin de steden en de plaatsen die hij bezocht (103).

c) Een reis naar Zwitserland, Noord-Italië, Piemont-Sardinië en terugkeer langs Frankrijk. Dit was zijn huwelijksreis. Ze starte zoals gewoonlijk toendertijd, op de dag van het huwelijk zelf, nl. op 18 juli 1837(104).

---

(103) Het is onmogelijk hier een gans relaas te geven van wat Frederic de Kerchove-de Naeyer allemaal beschrijft. We zullen ons hier beperken tot wat hij over Brugge schreef op 15 augustus 1825.
"Terres sabloneuses. Bruges, jadis tête de la Flandre jadis si riche et d'une opulence telle que la toilette de ses habitantes fit bonder une Reine de France, dit la chronique, quelle est changé. Elle eut a moins son temps, puis par une révolution commercialle vit sa grandeur s'eclipser devant celle d'Anvers. Ainsi cèda Pise à Florence et Venise à Gènes. Il n'y reste que des souveniers et de beaux vestiges de l'ancienne splendeur, tels que..."
Familiearchief de Kerchove, Reisverslagen, deel I, p. 54.

(104) Dat men op zo'n reis soms met moeilijkheden te kampen had, bewijst volgend uittreksel :
Piemont, un accident.
A Isella on visitait nos malles à la douane.
Messieurs : vos passe-ports ? Les voitures, Messieurs ne sont pas en règle, il faut rebrousser chemin.
Stupéfaction générale!... Ils n'ont pas été signés par une autorité Sarde. "Que l'on nous permette du moins de nous rendre à la ville la plus proche et de nous expliquer à un de vos chefs". Messieurs et mes dames, ce serait inutile et puis cela ne se peut point. Je vous montrerai la liste d'une vingtaine de personnes qui firent en vain la même demande, une d'elles offrit même immédiatement de déposer ici dix mille franc ; ainsi donc vous aussi retournerez par le Simplon ou bien attendez ici trois ou quatre jours pour faire dûement viser vos passeports. M'oser bien que Isella malgé son joli nom estime trouf. Nous devenons donc plus pressant : "Considerez Monsieur le sergeant, que nous voyagons avec quatre dames Comprenez donc bien que quoique nos papiers soient datés de Bruxelles, c'est à Gand qu'ils nous ont été délivrés et là il n'y a point d'agent Sarde. Vous auriez dû les mettre en ordre à Berne. Nous étions au pied du mur, heureusement mon beau père, conservant toute sa présence d'esprit, trouva une sollution. Vous n'ignorez pas, répondit il que les députés des cantons suisses sont convoqués à Zurich où nous n'avons pas été et où se trouvent en ce moment tous

.../...

d) Een reis naar Engeland van 27 augustus 1839 tot ?.
e) Een reis naar Italië van 7 sept. 1841 tot februari 1842.
f) Bezoek aan de kastelen van de Loire in 1847.
g) Bezoek aan de wereldtentoonstelling te Londen en reis naar Schotland in 1851.
h) Reis naar Spanje in 1856.
i) Bedevaart naar Lourdes in 1873.

Het reizen zat hen dus in het bloed. We moeten evenwel vaststellen dat de grote voorstander daarvan Elisa de Naeyer, dus de vrouw van Frederic de Kerchove, was (105). Zodat we in dit geval de stelling van K. Depoorter moeten tegenspreken die beweert dat de vrouw slechts op reis ging als gezellin van haar man (106). Het is bij de familie de Kerchove zo

---

.../..les agents diplomatiques. C'était spéciaux, surtout pour un sergeant des douanes qui ignorait qu'a notre passage à Lucerne les députés suisser y étaient ensembles. Il fut ébranlé. Une fois les cartes brouillées, nous redoublâmes d'instances, nous lui fîmes remarquer le grand nombre de visa qui nous avaient été accordés en toute confiance, et la responsabilité qui pèserait sur lui s'il nous obligeait de retourner, par nos justes réclamations à son gouvernement..."
Familiearchief de Kerchove, Reisverslagen, dl. 1.

(105) "...Ma femme avait montré dans cette occasion comme dans tout le voyage l'activité et le nerf qui la distinguent.
Certes sans elle je ne pourrais voyagers si bien et surtout si vite car nos privations forcées, de nourriture et des maux de tête qui les accompagnent me mettent trop souvent hors de combat. Mais elle, dans les mauvais jours, se multiplie et plus que jamais pourvoit à tout et tout cela sans cette agitation fébrile qui me nuit beaucoup.
Ainsi c'est particulièrement grace à elle que j'ai fait avec charme le voyage, si interressant de la belle Italie que peut être nous ne reverrons plus jamais hélas ! Mais dont les souvenirs me seront toujours doublement cher."
Familiearchief de Kerchove, Reisverslagen, dl. II.

(106) K. DEPOORTER, Mentaliteitsstudie van de 19de eeuwse adel in België (1789-1914). Peiling aan de hand van gedrukte bronnen, onuitgegeven licentiaatsverhandeling, 1976-1977, p. 119.

dat zowel man als vrouw voorstellen doen om op reis te gaan. Daarenboven dient gezegd dat de beslissing steeds vlug gevallen was (107).
Ook hun kinderen gingen op reis, zo vergezelde Alice de Kerchove haar ouders op de reis naar Spanje in 1856. In 1858 ging ze samen met haar jongere zus Lucie naar Italië. We vertelden reeds dat zij in 1860 een huwelijksreis ondernam.
Ook Alfred de Kerchove was een onvermoeibaar reiziger. Elk jaar ondernam hij een grote reis. In Noorwegen ging hij de middernachtzon bewonderen. Hij doorkruiste Italië, Zwitserland, Duitsland en Spanje. In Egypte bezocht hij de pyramiden en probeerde er zelf één te beklimmen met de hulp van een gids. In Constantinopel, drong hij te paard het paleis van de Sultan binnen. In Palestina, volgde hij de weg naar Jerusalem met een karavaan (108). Zelfs indien deze verhalen zuivere fantasie zijn, moeten we toch vaststellen dat hij een grote interesse had voor het reizen.

---

(107) Frederic de Kerchove vertelt "... ému et reconnaissant je dis à ma femme : Je vais à Lourdes ! La réponse immédiatement fut : j'y vais donc avec toi, mais nous irons aussi au Pyrenées, ainsi soit il et cela fut comme suit...."
Familiearchief de Kerchove, Reisverslagen, deel II.

" Elisa aime les impromptu, je revenais d'Aerelbeke elle vient à moi et d'un petit ...(onduidelijk) indécis, me dit "j'ai de nouveau un petit projet qui me vient entièrement à mon coeur. Tous ici l'approuvent qu'il me faut. L'exorde était adroite, cela devenait grave. Je me l'engorgeai un peu, pourtant je fus galant : "qu'a cela ne tienne répondis je, je sourais d'avance, de quoi s'agit-il ? D'un voyage en Angleterre. Anne Simpay mon amie intime se marie dans quelques jours, et immediatement après la cérémonie, elle suit Mr Marguenzy son mari aux grandes Indes. Je veux la voir heureuse, je veux la voir avant son grand voyage. Le veux-tu ?
Conculsion : Allons en Angleterre. Pourqoui d'ailleurs differer une chose projetée depuis longtemps."
Familiearchief de Kerchove, Reisverslagen, deel I.

(108) I. VAN HOUTRYVE, Op.cit., pp. 19-20.

Reizen was dus voor de adel een vrij gewone zaak. Het was erg in de mode en alleen de hoogste standen konden het zich permiteren. Het was een vrij dure zaak, men logeerde in de duurste hotels. Bij de familie de Kerchove werd er vrij veel geld meegenomen op reis. Ten bewijze daarvan volgend citaat "En avant donc pour Paris, allons voir Paul-Emile. Diner au grand hôtel du Louvre, la nouveauté du jour et ou nous logions. Ma femme change de toilette, s'étant chargée d'un de nos rouleaux d'or, le cache si bien dans corsage trop large de sa nouvelle robe, qu'elle le perd. Pour commencer le voyage, mille francs dans le ruisseau, q'y faire ? La vie est courte et l'argent, on le sait d'avance, l'argent roule vite en voyage, à Paris surtout et au milieu des lambris dorés de la splendide salle de l'hôtel du Louvre et de tout ce monde americain ou à l'americain...." (109)

---

(109) Familiearchief de Kerchove, Reisverslagen, deel II, Voyage en Espagne 1854.

B. HET MONDAINE LEVEN.

Inleiding.

We hebben over het uitgaansleven van de adellijke personen die we hier bespreken slechts weinig gegevens kunnen verzamelen. Het valt ons dan ook moeilijk de algemene trend die R. Janssen en K. Depoorter geven te bevestigen of te ontkennen. We moeten evenals zij vaststellen dat het uitgaansleven zich vooral in de winterperiode situeerde. Dit neemt natuurlijk niet weg dat ook in de zomer feesten werden gehouden. Daarenboven dient de 'winterperiode' bij de adel vrij ruim te worden gezien. Volgens de briefwisseling die we van enkele families konden terugvinden zouden de bals gespreid geweest zijn over een periode die loopt van midden oktober tot Pasen (1).

We zullen in de hiernavolgernde paragrafen aandacht besteden aan enkele uitgaansvormen, met name : de bals, soirées, visites, diners, jachtparijen en gezelschapsavonden.
Daarna vertellen we nog iets over de etiquette en de kleding.

---

(1) "Les bals et les fêtes commencent ici bientôt cette année, quoique l'hiver soit si long et que les Pacques nous viennent si tart, ce qui me fait craindre que les fêtes seront nombreuses à Gand....."
Familiearchief de Kerchove, Briefwisseling, Brief van Maria (van den Hecke) aan Lucie de Kerchove, 9 oktober 1858.

§ 1. Het uitgaansleven.

a) Bals en soirées.

De bals waren een erg belangrijk, zo niet het belangrijkste, onderdeel van het winterse uitgaansleven van de adel. In verscheidene provinciehoofdsteden werden in voornoemde periode heel wat bals gegeven door zowel de hoge als de lagere adel. De families die we hier behandelen zagen zich dan ook verplicht eveneens één of meerdere bals te geven. Zo zien we dat de familie de Kerchove-de Naeyer van het ene bal naar het andere leefde (2). Alice de Kerchove schreef in een brief aan haar zuster "Mon oncle Hyppolite donne le sien (bal) le 29 de ce mois (janvier) dans les salles des Redoutes, si cela t'intéresse je te dirai encore que le 22, il y a un bal chez monsieur Vergauwen, le 25 un bal pour les pauvres,... le premier février chez le baron de Vivario etc... Puis entre tous ces jours là des soirées dansantes et autres." (3).

Het eerste bal van het jaar was steeds, aldus Dumont, een Hofbal. Het werd gehouden de eerste woensdag die op nieuw-

---

(2) "...Lundi soirée chez Madame de Villers et Mardi, un bal chez Madame Vellégas, puis des diners comme à l'ordinnaire. La série va commencer..." Familiearchief de Kerchove, Briefwisseling, Brief van Elisa de Kerchove aan haar dochter Lucie, Gand, 16/12/1858.

"Puis, il y a cet hiver tant de bals, de soirées de concerts de diners qu'on n'a guèrre le temps de respirer.... C'est ennuyeux à énumérér seulement..." Familiearchief de Kerchove, Briefwisseling, Brief van Alice aan Lucie, Gand, 19/01/1859.

(3) Familiearchief de Kerchove, Briefwisseling, Brief van Alice aan Lucie, Gand, 19/01/1859.

jaardag volgde. Het hof gaf vier bals (4). Ook in onze bronnen vonden we daar sporen van terug. Alice de Kerchove geeft een beschrijving van zo'n hofbal in haar dagboek (5) Verder werden er nog bals gegeven door de Hertog van Brabant (6), de Graaf van Vlaanderen (een drietal), de gouverneur (7) en door een dozijn families uit de hoge adel (8). Dumont vergeet hier echter aan toe te voegen dat families die niet tot de hoge adel gerekend werden, zich ook verplicht zagen een bal te geven. We zien bijvoorbeeld dat de familie de Kerchove - de Naeyer een bal gaf waarop

---

(4) G. DUMONT, La vie quotidienne en Belgique sous le règne de Léopold II (1865-1909), 1974, p. 47.

(5) "Le bal de la Cour était très beau, nous y avons vu la princesse d'Angleterre nouvellement mariée au prince de Prusse. Elle n'est pas jolie mais assez gentille de tournure ; le prince est un bel homme. Je ne me suis pas trop ennuyée à ce bal, et cependant dire que je m'y suis amusée...Non !
J'ai cependant beaucoup dansé, mon oncle Emmanuel y était avec ma tante et Julie et Edouard, ces deux derniers ont été très complaisants, ils nous ont présenté des danseurs à Maria et à moi. J'y ai dansé avec le comte van der Burcht que j'avais déjà rencontré à Tournay au bal de Mr Crombez. Puis on m'a présenté un jeune homme qui paraissait très aimable et très bien, le Bon de Briere (Vriere ?), je n'ai pas pu danser avec lui, le bal s'étant terminé de très bonne heure, la Cour était fatiguée et à minuit la musique cessait et toutes les personnes attendaient leur voiture sur l'escalier."
Familiearchief de Kerchove, Dagboek van Alice de Kerchove, 05/02/1858.

(6) "...ma tante Zoé...est parti aujourd'hui pour Bruxelles avec mon oncle pour assister au bal du Duc de Brabant, nous devions y aller aussi mais nous avons été empéchés..."
Familiearchief de Kerchove, Briefwisseling, Brief van Alice aan Lucie, 19/01/1859.

(7) "Il y a mardi un bal au gouvernement..."
Familiearchief de Kerchove, Briefwisseling, Brief van Alice aan Lucie, Gand Noël 1858.

(8) G. DUMONT, Op.cit., p. 47.

ongeveer 375 personen aanwezig waren (9). Korte tijd voordien ontvingen zij een 60-tal personen (10).
Ook tijdens de zomer werden er luisterlijke feesten gegeven, aldus Dumont. "Les châtelains les plus riche, plus particulièrement ceux qui avaient des filles à marier, organisaient de grands diners et des fêtes champêtres" (11). Over deze zomerse feesten hebben we echter niets kunnen terugvinden. Het bijwonen van bals, soirées en diners was voor iemand die tot de adel behoorde een verplichting. Aangezien deze voor de overgrote meerderheid geconcentreerd waren in de nieuwjaarsperiode was het vrij vermoeiend. Men was er eigenlijk zelf niet zo gelukkig mee. Het kwam dan ook voor dat,

---

(9) Alice de Kerchove geeft in haar dagboek een mooi verhaal over het feest dat door haar ouders wordt ingericht. "Tous les salons en haut et en bas étaient ouverts ; comme d'ordinaire, on jouait en haut, on dansait en bas. Nous avions plus de monde encore qu'au dernier bal : environ 375 personnes.
... Tu connais l'arrangement de la maison un jour de bal, il n'y a donc pas besoin de t'en donner l'explication, cas sauf quelques petits changements de détails, l'ensemble est toujours le même ; beaucoup de fleurs au côté de l'escalier près de la grande salle. Sur l'escalier, on avait ajouté quelque chose qui faisait très bien : c'étaient des grandes glaces entourées de fleurs sur les deux palliers, l'une vis à vis de l'autre. L'escalier se trouvait répété plusieures fois là dedans et plusieurs personnes s'y sont trompées et ont failli se briser le nez contre les glaces. Le cotillon a été très animé et extrèmenent nombreux, quatre de ces messieurs se dirigeaient :... Il y avait des jolies petites décorations que nous avions fait venir d'Allemagne et qui étaient bien plus jolies encore que la dernière fois."
Familiearchief de Kerchove, Briefwisseling, Brief van Alice aan Lucie, février 1859.

(10) "C'est aujourd'hui dimanche, le temps est magnifique, ce matin nous avons reçu plus de 60 visites, notre grand salon n'était pas assez grand pour tout le monde qui venait à la fois."
Familiearchief de Kerchove, Briefwisseling, Brief van Elise aan Lucie, Gand 13/01/1859.

(11) G. DUMONT, Op.cit., p. 46.

vooral bij die mensen die overstelpt waren geweest door het aantal feesten, een zeker ongenoegen ontstond, dat zich uitte in het verlangen naar rust. Zo schreef Alice de Kerchove "Nous avons 3 bals, 3 soirées et 4 diners cette semaine, c'est trop, c'est tuant." (12) en verder "Nous sortons beaucoup, j'attend le carème avec impatience, nous avons trop de soirées, de bals, de grands diners cet hiver ; il est difficile, une fois qu'on est lancé de refuser une partie des soirées, comme on pourrait le désirer, on désobligerait les personnes qui vous invitent. Il faut donc aller, mais c'est trop et le repos aura un grand charme"(13).

Dat het bijwonen van zoveel festiviteiten een zware financiële last met zich meebracht hoeft geen betoog. De opsmuk van de dames was een dure aangelegenheid. Steeds moesten nieuwe kledingstukken worden aangeschaft. Het paste immers niet met steeds dezelfde klederen op een bal te verschijnen. We hebben bij de familie de Kerchove-de Naeyer zelfs kunnen vaststellen dat deze slechts kort vóór een bepaald feest werden aangeschaft (14). Men zag zich daarenboven verplicht de mode te volgen. In de briefwisseling werd dan ook veel over kleding en opsmuk gesproken (15). We moeten hier echter vaststellen dat dit vrij standgebonden was. Alhoewel zij

---

(12) Familiearchief de Kerchove, Dagboek van Alice de Kerchove, 03/02/1859.

(13) Familiearchief de Kerchove, Dagboek van Alice de Kerchove, 13/01/1859.

(14) "Il y a mardi un bal au gouvernement. Les robes sont arrivées de Paris, elles sont très jolies."
Familiearchief de Kerchove, Briefwisseling, Brief van Alice aan Lucie, Gand, Noël 1858.

(15) Zo schreef Alice de Kerchove :"Mes deux robes de bal de chez Mademoiselle Goin ont été trouvé très jolies, l'une est comme celle de Maria, en tulle vert et blanc et l'autre blanche avec ruches blanches et taffetas roses recouverte d'une voile de tulle, j'ai reçu force compliments sur mes toilettes..."
Familiearchief de Kerchove, Briefwisseling, Brief van Alice aan Lucie, Gand, 19/01/1859.

dezelfde bals bezochten bijvoorbeeld het Hofbal, konstateren we dat de hoge adel zich mooier en duurder uitdoste dan de adel van een lager niveau. Alice de Kerchove schreef "Mme Vilain XIIII était mise à ravir, elle avait une robe vert Azof, de ce vert très pâle mais très éclatant, garnie d'une double jupe en dentelle, la coiffure vert et argent parsemée de diamants, puis tout le corsage garni de diamants. C'était une toilette ravissante. Nos pauvres robes bleues à Maria et à moi paraissaient affreuses à côté de ce vert qui fait tort à toutes les autres couleurs." (16). We mogen dit natuurlijk niet veralgemenen. Nochtans menen wij dat het interessant zou zijn, om bij verder onderzoek, daar aandacht aan te besteden.

Ook het inrichten van feesten was een vrij dure aangelegenheid. In de ogen van de adel was een bal slechts geslaagd als er veel volk en veel vreemden aanwezig waren (17). Deze houding was, aldus R. Janssen,vrij normaal, vermits er slechts veel kon gedanst worden op voorwaarde dat er voldoende kandidaat-dansers waren (18). Van de kant van de

---

(16) Familiearchief de Kerchove, Dagboek van Alice de Kerchove, 05/02/1858.

(17) "Nous aurons assez d'étrangers pour notre bal : Madame Buffin sa fille et son fils, Madame Prosper Denterghem et sa famille, monsieur, madame d'Hendecourt, Emma et Edouard de Kerchove etc..." Familiearchief de Kerchove, Briefwisseling, brief van Elise aan Lucie, Gand, 22/01/1859.

"Il y avait assez d'étrangers de Bruxelles, Namur, Anvers, Tournay, puis des Français, des amis de Mr de Pas. Monsieur et Madame d'Hendecourt sont venus avec Emma qui n'est pas mal du tout en toilette de bal. Puis Mr de Denterghem-Vilain XIIII avec son fils et sa fille..."
Familiearchief de Kerchove, Briefwisseling, Brief van Alice aan Lucie, février 1859.

(18) R. JANSSEN, Mentaliteitstrekken van adellijke families in de XIXde eeuw. Probleemstelling en benadering via familiearchieven, Gent,onuitgegeven licentiaatsverhandeling, 1972-1973, deel II, p. 174.

organisator uit impliceerde dit dat hij veel uitnodigingen(19) moest versturen wat hem voor zware kosten stelde. We moeten echter vaststellen, dat alhoewel de financiële lasten hoog waren, we er geen enkele klacht over terugvonden. We vermoeden dat indien er financiële moeilijkheden zouden zijn geweest dit toch enkele sporen zou hebben nagelaten in de familiale briefwisseling.

b) Visites en diners.

Het hele jaar door werden door de diverse adellijke families visites afgelegd die in vele gevallen gepaard gingen met een diner. Ook bij de door ons bestudeerde personen hebben we moeten vaststellen dat de visites meestal door de vrouwen werden afgelegd. Deze hadden doorgaans geen ander doel dan het vertonen van een zekere achting tegenover een standgenoot. De reacties die we daarover in dagboek en briefwisseling terugvonden zijn er dan ook die uiting geven van verveling (20).

We hebben slechts bij enkele van de hier besproken families kunnen vaststellen dat ze gasten ontvingen, of ergens te gast waren. De reden daarvoor is het feit dat we niet voor alle families over goed bronnenmateriaal konden beschikken. We moeten echter constateren dat in de gevallen waarin we

---

(19) Familiearchief de Kerchove, Briefwisseling, Brief van Alice aan Lucie, Gand 19/01/1859.

(20) "Nous avons été aujourd'hui à Lovendeghem, chez Madame de Vaernewyck, Irène, Mme. du Chastel était arrivée de Berlin avec son mari et son fils pour passer quelque temps chez sa mère. Nous sommes tombés comme toujours au milieu d'un grand diner. Pour tout consolation, durant cette visite qui n'était non moins que très ennuyeuse nous avons avalé, Louise et moi, une glâce à la vanille."
Familiearchief de Kerchove, Dagboek van Alice de Kerchove, 28/05/1854.

wel briefwisseling terugvonden, het duidelijk naar voor kwam dat er veel visites werden afgelegd.
Het kasteel van Charles de Vaernewyck d'Angest bijvoorbeeld was onder het Hollands bewind een trefpunt voor de hoge adel. Op het kasteel werden o.a. de Groothertog van Saksen-Weimar, de Hertogin en de Hertog Bernard van Saksen-Weimar, de Hertogin-weduwe van Saksen-Meiningen, de Prins van Saksen-Coburg-Meiningen, alsook de Hertogin van Clarence ontvangen (21). De Franse bisschop Félix Antoine Dupanloup(22) was een vriend des huizes (23). In de briefwisseling van de familie de Vaernewyck lezen we dat de familie d'Hane op bezoek kwam (24). In een reeks andere brieven vonden we

---

(21) F. DE POTTER EN J. BROECKAERT, Geschiedenis van de gemeenten der provincie Oost-Vlaanderen, dl. 4, gemeente Lovendegem, p. 31.

(22) ° St. Félix Savoie, 03/01/1802 ; + Lacombe bij Grenoble 11/10/1878.Werd in 1849 bisschop van Orléans. Hij was een der belangrijkste bisschoppen onder Napoleon III ; in de strijd om het hoger onderwijs was hij de eloquente woordvoerder voor de vrijheid. Zijn gematigde uitleg van de Syllabus (1864) gaf duizenden katholieken weer moed.

(23) In haar testament schreef Alix de Vaernewyck d'Angest. "Je prie Monseigneur Dupanloup, évèque d'Orléans de se charger de l'exécution des dispositions faites sous les dits articles 7 et 8.
7° Je veux qu'il soit célébré mille messes pour les âmes du Purgatoire le plus près de leur délivrance et mille messes pour les âmes le plus abandonnées.
8° Je veux qu'il soit célébré quatre mille messes pour le repos de l'âme de mon mari et la mienne..."
RAG, Fonds de Ghellinck-Vaernewyck, dl. II, nr. 780.

(24) In een brief daterend van 16 november 1831 schrijft J.B. d'Hane "Je regrette mon cher Vaernewyck, que retenues par differentes commissions dont on a la bonté de me nommer tant pour la ville que pour la province je ne puis d'ici à samedie me rendre chez vous à Lovendeghem pour en causer ensemble et que je dois obligé de vous importuner par lettre mais connaissant toute votre obligeance j'ose éspérer que vous ne verrez dans ma démarche que le désir de travailler dans l'intérêt de nos flandres et de la justice."
RAG, Fonds de Ghellinck-Vaernewyck, dl. II, nr 699.

uitnodigingen voor familieleden en vrieden (25).
Over de familie de Kerchove hebben we dankzij een uitgebreide briefwisseling en een dagboek meer en betere gegevens. Daaruit kunnen we opmaken dat men het gehel jaar door ofwel bezoek had, ofwel zelf ergens te gast was. De dichte familie (ooms en tantes) die 's zomers op het kasteel verbleven rekenen we daar dan nog niet bij. Het gebeurde dikwijls dat een niet-familielid enkele dagen, en zelfs enkele weken op het kasteel kwam logeren.(26).

We vertelden reeds dat visites in vele gevallen samengingen met een diner. Iemand uitnodigen op een diner betekende dat men verplicht was zijn gast iets behoorlijks aan te bieden. De rol van de keukenmeid is hier uiteraard belangrijk. Aangezien we haar rol samen met die van het andere dienstpersoneel bespraken, zij het vrij algemeen bij gebrek aan voldoende bronnen, beperken we ons hier tot het diner zelf. Naast menu's gegeven ter gelegenheid van huwelijken vonden we ook menu's terug van wat men een doordeweeks diner zou moeten noemen. Dit diner bestond bijvoorbeeld uit Potage à l'italienne, croquettes de riz de veau, Turbot sauce aux capres, Jambon au vin de madère, filet de Boeuf en jardinière, Poulets truffes sauce perrigeux, Fricandeau aux champignons, Aspic à la provincale, harricots vert harengs, petit pois, Poularde du man salade cailles, homards, paté de perdreaux, chipolata, macedoine de fruits, tourte au massepain, nouga, glace, anana, fruits, desserts. Dit

---

(25) RAG, Fonds de Ghellinck-Vaernewyck, dl. II, nr. 2209. 2210 en nrs. 2195 t/m 2199, brief nr 4.

(26) "Lucie de St. Genois est ici depuis hier pour passer quelque temps...."
Familiearchief de Kerchove, Dagboek van Alice de Kerchove, 05/06/1858.
"Le vieux Mr. van der Vliet est arrivé ici la semaine dernière, il va passer l'hiver chez bonne maman."
Familiearchief de Kerchove, Dagboek van Alice de Kerchove, 07/01/1859.

alles overgoten met champagne en diverse wijnen (27).
Over deze diners valt verder weinig te vertellen. Behalve misschien dat we evenals R. Janssen hebben moeten vaststellen dat toen reeds iedereen zijn plaats toegewezen kreeg aan tafel, dat een dame geplaatst werd tussen twee heren en dat een heer zonder begeleidster of een jonge heer, steeds tussen twee jongedames werd geplaatst (28).

c) De Jacht.

De adel heeft steeds een grote voorliefde gehad voor de jacht. Wettelijk was er in de XIXde eeuw, sedert het Ancien Regime, wel één en ander veranderd. Met de Franse revolutie waren de heerlijke rechten afgeschaft, waardoor ook de oude adellijke voorrechten vervielen voor het organiseren van jachtpartijen.
In de Belgische staat werd de adel gebonden aan de jachtwetgeving zoals die voor iedereen geldig was. De situatie bleef echter in werkelijkheid dezelfde. De pachters zagen zich nog steeds verplicht, uit schrik voor repercussies, om de heren op hun velden te laten jagen. Andere kasteelheren gaven hun toestemming omdat zij dan ook de toestemming kregen om op het domein van de eerstgenoemde heer te gaan jagen (29). Dit had voor gevolg dat jachtpartijen steeds gepaard gingen met luisterrijke feesten.

---

(27) Familiearchief de Kerchove, Menu van het diner van 13/07/185(6). Op dit diner waren aanwezig : Minister van financiën Mercier (Liberaal) en de Gouverneur van de provincie Oost-Vlaanderen, de Jaegher.

(28) UBG, Fonds Vliegende bladen, Archief Van Der Haeghen, deel I trefwoord Banquets, nr. 2.
Lijst der uitgenodigde personen en de aanduiding van hun plaatsen aan tafel, o.a. Eugène Dons-Lovendeghem.
Familiearchief de Kerchove, Menu van het diner van 185(6).

(29) R. JANSSEN, Op.cit., dl. II, p. 195.

Slechts van twee families konden we vernemen dat zij op jacht gingen, nl. van François Stalins (30) en van de familie de Kerchove-de Naeyer. Alleen over deze laatste familie kunnen we echt informatie verstrekken. In Bellem werd de jacht gehouden de eerste vijf dagen van november. Dit betekent natuurlijk niet dat enkel in deze periode gejaagd werd, maar de St. Hubertusfeesten waren voor Bellem het hoogtepunt van de jacht (31). Begin november stroomden de gasten op het kasteel toe. Doorgaans was men toen met een 35 à 40 tal personen aan tafel. Het kasteel herbergde op deze hoogdagen een 70-tal personen (32). Niet alleen te Bellem werd er toen gejaagd, men trok ook naar Wynghene(33). Na de jacht volgde doorgaans een diner, waarbij de jachttrofeën midden op tafel geplaatst werden (34). Na elke jacht-

---

(30) "Ik dineerde met Fr. Stalins, ik vaarde met hem op zijnen stoomboot en jaagde met hem..."
Rechtszaak Colle - de Bueren, getuigen voor de familie Colle, getuigenis van Marseele Charles, 68 jaar, eigenaar wonende te Gent.

(31) "... demain nous attendons une partie de nos visites pour les chasses de la St. Hubert."
Familiearchief de Kerchove, Dagboek van Alice de Kerchove, 28/10/1857.

(32) "Le dimanche à diner il y avait dans la maison 68 à 70 bouches ou plutôt estomacs à nourir, en comptant les domestiques étrangers. A tables nous étions 38 à 40..."
Familiearchief de Kerchove, Dagboek van Alice de Kerchove, 07/11/1858.

(33) "Hier on a été à Wynghene à cinq chevau (sic), conduits par Mr. Verhaeghe, mais la chasse n'a pas été très bonne."
Familiearchief de Kerchove, Briefwisseling, Brief van Alice aan Lucie, 03/11/1858.

(34) "Le milieu de la table à la Saint-Hubert, le trophée de gibier, bécasses, faisans, etc. était mirobolant."
Familiearchief de Kerchove, Briefwisseling, Brief van Frédéric aan Lucie, Château de Bellem, 06/11/1858.

partij werden de jachtkoningen gekroond, een gebruik dat nogal wat hilariteit verwekte (35).

We vermoeden dat deze jachtpartijen ook bij de meerderheid van de andere hier besproken families voorkwamen. Onze bronnen hebben het evenwel niet mogelijk gemaakt dit te bevestigen of te ontkennen.

d) Gezelschapsavonden.

Wanneer er 's avonds bezoekers op het kasteel of in het hotel in de stad aanwezig waren, dan werden de avonden doorgebracht met wat men zou kunnen noemen 'gezellig samenzijn'.

---

(35) " On a couronné deux jours de suite, les rois de la chasse mais les deux fois la royauté était disputée et sans le vouloir, on a fait des jaloux. La première fois, c'était Mr. Vilain XIIII et mon oncle Hyppolite la seconde fois, Mr. Verhaeghe et Abel. N'osant couronner Mr. Vilain XIIII de la couronne royale que nous avions préparée et qui se composait de feuilles de choux, de carottes, de navets etc.. nous l'avons posé sur la tête d'Hyppolite. Le lendemain, pour Abel on a préparé une couronne de lièvres, faisans etc... L'échavaudage était magnifique mais peu léger."
Familiearchief de Kerchove, Briefwisseling, Brief van Alice aan Lucie, 3/11/1858.

"Mr. Vilain XIIII était roi de la chasse, nous regrettions que ce ne fut ni Mr. Verhaeghe ni mon oncle Hyppolite, nous ne pouvions mettre la couronne de légumes qui n'était qu'une plaisantereie sur une tête si auguste. Embarras était grand ! Mon oncle Hyppolite avait tué entr'autre gibier une poule de faisan, on résolut de couronner sa maladresse... la couronne était lourde comme du plomb et quand, après l'avoir eue quelques secondes sur la tête, le roi la laissa glisser à terre, on eu dit un bloc de marbre qui tombait."
Familiearchief de Kerchove, Dagboek van Alice de Kerchove, 07/11/1858.

Er werd gedanst, gebabbeld, piano gespeeld, gezongen, gekaart (36) en gezelschapsspelen gehouden. Er werden ook dikwijls toneelstukjes opgevoerd. Niet zelden gebeurde het dat deze komische toneelstukjes gebaseerd waren op actuele gebeurtenissen (37). Soms werden er ook kunstenaars naar het kasteel uitgenodigd. De avonden werden dan doorgebracht met het beluisteren van muziek en zang (38)
Wa men ook deed, steeds moest men zich beheerst tonen en niet teveel in het spel opgaan.

---

(36) "Après le diner on fait des parties de whist, on a assez ri et causé."
Familiearchief de Kerchove, Dagboek van Alice de Kerchove, 05/11/1859.

(37) " Pour Canton, on représenta l'ambassade des chinois allant trouver l'ambassadeur de France. Paul était l'ambassadeur, Edouard, habillé en chinois, à la tête de 5 ou 6 autre chinois comme lui formait la députation chinoise. Il arriva en s'inclinant et faisant mille cérémonies à l'image des habitants du céleste empire. Puis il commence à expliquer le but de son ambassade et entremèlant chacun de ses mots des sons les plus étranges simulant les chinois équivalent à ceci : Malaqwak, malaqwak. Cela fit beaucoup rire ; la scene se termine d'une manière tragique : ne pouvant s'arranger, les chinois se jettent sur l'ambassadeur et l'assassinent. Cette scène est historique et vient se passer à Canton il y a à peine quelques semaines."
Familiearchief de Kerchove, Dagboek van Alice de Kerchove, 07/11/1858.

(38) "Baronnes Dons was zeer op muziek gesteld, evenals haar echtgenoot, en niet alleen bracht men daarmede menigen avond in den huislijken kring door, maar wanneer er verdienstelijke kunstenaars overkwamen droeg zij altijd zorg dat hare kinderen die zouden hooren. Te bewijze hiervan lezen wij nog in een brief : Jeudi dernier nous avons entendu Madame Miolan et le violoniste Vieuxtemps. C'était remarquablement bon et beau. Sophie et Louis m'accompagnaient ; j'ai bien regretté ton absence. Le carnaval de Venise chanté par madame Miolan, avait quelque chose de merveilleux."
C. ALBERDINCK THYM, Het leven van Baronnes Dons de Lovendeghem, geboren Gravin de Marnix, p. 35.

Op het Kasteel Diepenbroeck te Lovendegem was Franz Listz te gast.

§ 2. De etiquette.

De etiquette moest bij de adel strikt nageleefd worden. Nog in 1940 schreef men daarover in het werkje 'Livre des usages et coutumes de la noblesse' "(la noblesse) doit davantage prendre conscience d'elle même. A ce titre la conservation d'un ensemble d'usages, d'un certain style de vie,...,apparait comme une affirmation qui dépasse de beaucoup une simple manifestation de bienséance mondaine" (39).

Roger Janssen geeft enkele etiquette-regels, waaronder :

1) Een meisje dat haar intrede deed in het mondaine leven (40) kon dit slechts doen in het bijzijn van moeder. De eerste aktiviteit waaraan het meisje deelnam was een bal. Op dit eerste bal werd ze op de proef gesteld door oudere adellijke dames die probeerden te achterhalen of ze een goede opvoeding had genoten.
   Voordat men in kontakt met iemand wenste te treden moest men eerst door een derde persoon aan elkaar worden voorgesteld. Deze regel werd erg strikt genomen. Zo zien we bijvoorbeeld dat Alice de Kerchove een dans weigerde omdat de persoon in kwestie niet aan haar was voorgesteld (41).

2) In alle omstandigheden moest men tegenover andere

---

(39) Livre des usages et coutumes de la noblesse, in Bulletin de l'association Royal de la noblesse 1940, Bruxelles, 1940, p. 3.

(40) Daarvoor werd de uitdrukking 'Faire son entré dans le monde' gebruikt.

(41) "... Il vient demander Alice au bal à danser, elle refusa parcequ'il ne lui avait pas été présenté. Alors il fit présenter et obtint un engagement."
Familiearchief de Kerchove, Briefwisseling, Brief van Elise aan Lucie, 22/01/1859.

leden van de adel vriendelijk zijn d.w.z. dat aan de ene kant afkeer, ongenoegen of verveling niet mocht getoond worden, en dat aan de andere kant men steeds de indruk moest wekken dat men zich amuseerde, zonder daarom in uitbundigheid te vervallen (42). Wanneer bij het inrichten van een feest er enkele spelletjes of toneelstukjes werden voorzien moest men steeds schipperen om de etiquette niet te schenden. Zo bijvoorbeeld werd bij de familie de Kerchove een toneelstuk geschrapt om de genodigden niet voor

---

(42) In diverse citaten die we over bals en feesten gaven is dit reeds dikwijls aan bod gekomen. We geven hier nog een tweetal treffende voorbeelden. Alice de Kerchove schreef in haar dagboek "Je reviens d'un grand diner chez Mme. d'Hendecourt. Il y avait beaucoup de monde... J'ai tâché d'être aimable, parce qu'on avait remarqué il y a quelque temps, à un autre diner, que je ne l'étais pas assez."
Familiearchief de Kerchove, Dagboek van Alice de Kerchove, 05/11/1859.

"Tout ce que je sais c'est que je n'ai nulle envie de m'amuser je suis blasée des plaisiers, du monde que je n'ai d'ailleurs jamais beaucoup compris. J'irai dans le monde, cet hiver-ci, comme j'y suis allé l'hiver dernier et les précédents, le monde croira que je m'y amuse, peut-être de temps en temps aurai je quelques instants de plaisir, mais ensomme, ce plaisir n'aura en moi aucune durée, cet attrait d'un moment sera oublié et peut-etre regretté un moment après. La satisfaction de mettre une jolie toilette, une toilette nouvelle me fera désirer un bal, et une fois le bal passé, je me repentirai de ma petite vanité et il me restera plus de cette soirée qu'un souvenir triste quelquefois amer ; et si je n'ai rien eu à me reprocher ! Eh mon Dieu alors... J'aurai toujours cette pensée que si je n'y ai rien fait de mal, je n'y ai non plus rien fait de bon. Et ces heures passées à la danse et au divertissement ne laisseront aucun souvenir agréable."
Familiearchief de Kerchove, Dagboek van Alice de Kerchove, 13/11/1858.

het hoofd te stoten (43).
Evenals Roger Janssen hebben we moeten vaststellen dat het uit den boze was iets te weigeren aan een adellijk figuur. Wanneer men bijvoorbeeld vroeg een liedje te zingen dan mocht men dit niet weigeren(44).

Dit zijn natuurlijk regels die, zoals R. Janssen zelf opmerkt, wel af en toe overschreden werden. Het was niet altijd zo dat de moeder het meisje naar de bals begeleide, men toonde zijn ongenoegen of zijn enthousiasme, men deed pogingen om op te vallen, enz. Doch dan stond men steeds bloot aan kritiek.

§ 3. De kleding.

Volledigheidshalve willen we hier nog een woordje zeggen over de kleding en de mode. We hebben gepoogd na te gaan of de hier behandelde personen de mode volgden. In de bronnen hebben we echter weinig informatie aangaande dit onder-

---

(43) "Les papas et les mamans ont décidé ce matin qu'on ne jouerait pas le proverbe de Leclerc à la St.-Hubert, on le trouve trop trivial, et comme on attend à Bellem pour cette époque le ministre de Russie, Mr de Richter et sa femme, le comte et la comtesse de Germiny etc...et que ce sont des personnes un peu et peut-être un peu trop à cheval sur l'étiquette et les convenances on nous a engagés à supprimer le proverbe."
Familiearchief de Kerchove, Dagboek van Alice de Kerchove, 21/10/1858.

(44) "...on me pria de chanter, je ne pouvais faire autrement que de m'y prêter de bonne grâce, ma musique était là ouverte, on ne pouvait manquer de me demander quelque chose par politesse et refuser eut été ridicule. Tout amour propre fut donc mis de côté, je n'avais plus chanté de l'été, mais je chantais quand même tant bien que mal."
Familiearchief de Kerchove, Dagboek van Alice de Kerchove, 28/10/1858.

werp teruggevonden. Doch aan de hand van de foto's die we konden verzamelen kregen we een summier beeld over de klederdracht, en vooral de wijze waarop ze door de hier behandelde personen werd gevolgd, in de XIXde eeuw.

Volgens Tudesq geeft de adel dikwijls de toon aan in de mode "non seulement dans le domaine vestimentaire, mais aussi dans la vie mondaine...." (45). Dit lijkt ons nogal logisch omdat zij de enigen waren, samen met de hoge burgerij -die ons inziens ook toonaangevend was- die het zich konden veroorloven de mode te volgen. Daarenboven, aldus Dumont, kleedden adel en burgerij zich op dezelfde wijze (46).

's Avonds waren de heren gekleed in fijne zwarte stof. Zij droegen daarbij een klakhoed, d.i. een hoed met ressorts om hem samen te klappen zodat hij onder de arm kan gedragen worden. In de stad droeg men de geklede jas of de pandjesjas met een witte of grijze vest gekruist door een gouden horlogeketting. Thuis, of op het kasteel, werd de rechte vest gedragen. Wanneer we de foto's bekijken van de hier besproken personen zien we duidelijk dat ze deze mode volgden.

Voor de vrouwen is het natuurlijk veel moeilijker de klederdracht kort vast te leggen aangezien deze veel mobieler is. Volgens Dumont werd tot 1870 de hoepelrok gedragen. Deze grote rok bemoeilijkte fel het in- en uitstappen van de wagens "la femme de chambre...rassemble une partie de la jupe qu'elle place dans la voiture, madame s'assied, puis avec beaucoup de peine, de soin et d'adresse, on parvient à

---

(45) A. J. TUDESQ, Les survivances de l'Ancien Régime : la noblesse dans la société française de la première moitié du XIXe siècle, in Ordres et classes, colloque d'histoire sociale, St.cloud 24-25 mai 1967, p. 205.

(46) G. H. DUMONT, Op.cit., p. 54.

faire entrer la cage et la traîne." (47).

Na 1870 werd de hoepelrok vervangen door de overrok. "Pour la soirée", aldus Dumont,"les femmes affectionnent les manches à gigot qui mettent en valeur le décolleté sur lequel les plus prudes posent, quand on leur parle, un éventail largement déployé" (48).

In het werkje 'Livre des usages et coutumes de la noblesse' lezen we dat de opmaak van de adellijke dames en juffrouwen uitgekiend moet zijn (49). Ook Th. de Renesse gaat daarmee akkoord. Hij zegt "Luxe et mode sont deux tyrans qui ont toujours régi le monde et quoi qu'on fasse, il le régiront jusqu'a son dernier jour. Il faut avant tout être de son temps. Ce qui ne veut pas dire qu'il faut en suivre tous les caprices et toutes les fantaisies" (50).

Ook in onze groep personen is het duidelijk dat de mode gevolgd werd. Zo lezen we in het dagboek van Alice de Kerchove dat zij zich een boernoes (51) in grijze stof heeft laten maken "comme on porte à présent"(52).
Kleren kwamen dikwijls uit Parijs. Dat stond blijkbaar luxueuzer. We vonden een rekening betreffende de aankoop

---

(47) G. H. DUMONT, Op.cit., p. 54.

(48) G. H. DUMONT, Op.cit., p. 55.

(49) Livre des usages et coutumes de la noblesse, in Bulletin de l'Association Royal de la noblesse 1940, Bruxelles, 1940.

(50) TH. DE RENESSE, Noblesse Oblige, in Revue Général, jrg. 1889, p. 367.

(51) Lange ruime Arabische kapmantel van wollen stof.

(52) Familiearchief de Kerchove, Dagboek van Alice de Kerchove, 16/10/1857.

van klederen door Burggravin de Vaernewyck d'Angest op 29 juli 1824 te Parijs (53). Ook Alice de Kerchove kocht de klederen voor haar huwelijk aldaar (54). Over deze aankoop van klederen te Parijs zijn nog in verschillende citaten voorbeelden te vinden.

Besluit.

Het uitgaansleven van de adel, dat zich vooral in de winterperiode situeerde, was een vrij drukke en lastige aangelegenheid, doordat iedereen die in het milieu zat bals bijwoonde en bals gaf. De financiële repercussies daarvan waren zeer zwaar, alhoewel we hebben moeten vaststellen, dat er, bij de personen die we hier behandelen, nooit klachten over loskwamen. We hebben verder moeten constateren dat de etiquette streng moest worden nageleefd om zich aan kritiek te onttrekken.

---

(53) "Cette lettre, Madame, vous annoncera l'arrivée de votre caisse, j'y joins la note des dépenses dont les mémoires se trouvent dans la caisse. La couturière a gardé votre corset, pour avoir votre mesure si par hazard vous désiriez vous faire faire encore un corset.

Mémoire de la couturière	90 fr. 00 cent
Barège grenadine	69 fr. 00 cent
Gros de naples ombré	74 fr. -
Parasol	7 fr. -
Crochet pour montres	8 fr. -
Fichu	12 fr. -
Boucle pour ceinture	2 fr. 50 cent
Corset	10 fr. -
Souliers	18 fr. -
Pommade de Lyon	1 fr. 50 cent
Caisse et emballage	3 fr. 50 cent
Payé à la douane	1 fr. 95 cent
Un commissionnaire pour le port de la caisse	1 fr. 75 cent
	293 fr. 20 cent

Getekend door P. de Barconais."
RAG, Fonds de Ghellinck-Vaernewyck, dl. II, nr. 687.

(54) Familiearchief de Kerchove, Dagboek van Alice de Kerchove, 13/08/1860.

HOOFDSTUK II ACTIVITEITEN VAN DE BESPROKEN GROEP.

Inleiding.

In dit hoofdstuk gaan we na welke functies de hier besproken personen vervulden. Daarom zullen we in het eerste gedeelte een antwoord geven op de vraag naar het beroep van de hier behandelde personen.
In het tweede en derde deel behandelen we de functies die zij vervulden. Deel twee zal handelen over hun functies in de Gentse Burgerwacht, en deel drie over de politieke functies die door de adel in het kanton Zomergem en het IVde kanton van Gent werden vervuld.

A. DE HOUDING VAN DE ADEL TEGENOVER HET BEROEP.

In het Ancien Regime was het verboden voor de adel een 'niet adellijke bedrijvigheid' uit te oefenen (1), zoals bijvoorbeeld handel drijven. Het feit geen beroep uit te oefenen blijkt in de XIXde eeuw nog altijd het geval te zijn geweest. In het tijdschrift 'Association de la Noblesse du Royaume de Belgique' van augustus 1939 wordt het feit aangeklaagd dat de adel afkerig en zelfs vijandig staat tegenover een professionele taak (2). De auteur schreef in zijn betoog "...on en est arrivé parfois à croire que vivre

(1) Flandria Nostra, deel IV, De adel in de XIXde eeuw, p. 307.

(2) La Noblesse et les professions, in Association de la Noblesse du Royaume de Belgique, aug. 1939, p. 4.

noblement, c'est dépenser avec générosité et grandeur, les revenus acquis sans efforts. C'est oublier que, même le pouvoir, issu de la richesse est annulé par l'oisiveté"(3). Ook Theodore de Renesse merkt op dat "trop souvent chez les descendants de nos vieilles races des appétits (sont) uniquement dirigés vers les jouissances matérielles"(4).

Welke waren nu de verboden en toegelaten beroepen voor de adel in het Ancien Regime, en zoals we zagen nog voor een groot deel geldig in de XIXde eeuw.
Tot de verboden beroepen behoorden o.a. dokter, notaris, advokaat.
Waarom waren deze 'vrije beroepen' nu taboe voor de adel ? "Omdat" zegt Pierre de Gerlache "de dokter en de advokaat voor hun behandeling afhangen van hun kliënteel en dit is in strijd met een aantal kompromissen". Een andere reden is dat in de beroepen, die door de adel wel werden aanvaard en uitgeoefend, de idee van het 'dienen' centraal stond. "Servir, autrement dit, être utile à la communauté ; sans esprit de lucre" (5).
De toegelaten beroepen zijn dan ook : taken in het leger, de magistratuur, de diplomatie of andere functies zoals arrondissementscommissaris, provinciegouverneur, burgemeester, senator enz. De vraag is hier natuurlijk of dit beroepen zijn in de echte zin van het woord. We zijn eerder van mening dat het hier om mandaten gaat.
Wanneer men deze verboden beroepen uitoefende handelde men

---

(3) La Noblesse et les professions, in Association de la Noblesse du Royaume de Belgique, aug. 1939, p. 4.

(4) TH. DE RENESSE, Noblesse Oblige, in Revue Général, jrg. 1889, dl. I, p. 569.

(5) P. DE GERLACHE, La noblesse Belge, in Revue de l'institution de Sociologie Solvay, dl. 16, jrg. 1930, p. 696.

beneden zijn waardigheid. Om zeker te zijn dat men geen minderwaardig beroep uitoefende was het het veiligst helemaal geen beroep uit te oefenen. "Ainsi", aldus Fr. Blûche, "naquit la notion sommaire et negative de la vie noble"(6).

Al deze vooroordelen hebben echter niet belet dat de adel tussen 1750 en 1850 een zeer belangrijke rol speelde in twee sectoren die essentieel waren voor de industriële ontwikkeling, nl. in de metallurgie en de mijnbouw. Dit was echter vooral in Frankrijk zo, doch we vinden het ook in mindere mate in België terug. Sommigen, aldus Tudesq, stappen al vlug in de manufactures "La noblesse à la fin de l'ancien régime participait déjà aux affaires capitalistes, surtout la haute noblesse à la fois plus riche et plus libre de s'associer à la riche bourgeoisie dans des entreprises et même dans des mariages..." (7). Het gaat hier dus om de hoge adel zodat we de lijn niet direkt mogen doortrekken naar de groep personen die we hier behandelen.

We menen te mogen stellen dat de adel geen echte beroepen uitoefende, maar zijn blik vooral richtte naar statussymbolen en statusberoepen. Zo zien we dat in Frankrijk in 1840 de hoge klerikale posten nog steeds een privilegie waren van de adel.(8).

Wat de personen betreft die we hier behandelen zien we dat er slechts één persoon is waarvan we werkelijk kunnen zeggen

---

(6) FR. BLUCHE, La vie quotidienne de la noblesse française au XVIIIe siècle, 1973, p. 23.

(7) A. J. TUDESQ, Les survivances de l'Ancien Régime : la noblesse dans le société française de la première moitié du XIXe siècle, in Ordres et classes, colloque d'histoire sociale, St. Cloud, 25-25 mei 1967, p. 24.

(8) A. J. TUDESQ, Les survivances de l'Ancien Régime,... p. 205.

dat hij een beroep (9) uitoefende. Bij de andere waren het allemaal mandaten.
De persoon in kwestie is Paul Kervyn de Meerendré. Hij was kantonaal inspecteur voor het lager onderwijs (10).
De oogst is dus eerder schraal. Het is dan ook niet te verwonderen dat Theodore de Renesse een bijna pathetische oproep richtte tot de jeugd om zich ten volle in te zetten voor een welbepaald doel. Als voorbeeld geeft hij het kolonialisme. In een zweem ven romantisme zegt hij " Lancez-vous dans ces grandes et nobles entreprises nées d'hier et qui illustrerent à jamais le nom de notre Roi bien-aimé ! Ne vaut-il pas cent fois mieux risquer de laisser blanchir ses os sur la terre brûlante d'Afrique, d'après avoir travaillé à y répandre la civilisation et a denner à notre patrie une issue nouvelle au trop plein qui l'étouffe, que de mourir moralement, intellectuellement, financièrement dans l'atmosphère peu vivante de nos clubs, sous les rayons du soleil douteux de nos trotoirs et des lumières frélatées de nos coulisses ?
L'oeuvre anti-esclavagiste vous implore, elle a besoin de votre dévouement dans ses comités ; de vos bras pour écraser le monstre infâme qui dévore tous les jours des milliers de vos semblables" (11).

Besluit.

We mogen aannemen dat de adel er in de XIXde eeuw nog niet toe gekomen was een beroep uit te oefenen. Dit neemt echter niet weg dat deze sociale groep geen nuttige taak in de

---

(9) Met beroep bedoelen we een taak die inkomsten oplevert en die niet politiek van aard is, dus zijn 'dagelijks brood' verdienen.

(10) Le Bien Public, 01/07/1891.

(11) TH. DE RENESSE, Op.cit., p. 373.

maatschappij kon vervullen. Ze engageerden zich vooral in sociale en politieke taken die een hoge status vereisten en met zich meebrachten. Zo zullen we ze terugvinden in allerhande comité's, bestuursraden, welzijnsinstellingen, en vooral in de politiek. Dit zowel op gemeentelijk, provinciaal of nationaal vlak.

B. FUNCTIES IN DE GENTSE BURGERWACHT.

Twee van de hier behandelde personen waren aktief in de Gentse burgerwacht, nl. Ridder Charles de Ponthieure de Berlaere en Graaf Karel du Chastel de la Howarderie.

In de periode na 1830 had de burgerwacht nog enige bestaanreden. Vijftig jaar later kan men zich terecht afvragen of deze zondagssoldaten nog wel in staat zijn in koelen bloede de orde te handhaven. In 1871 zei Generaal Chazal "la garde civique est trop incomplètement organisée et nullement comparable, même de loin, à la Landwehr prussienne" (1).

Charles de Ponthieure de Berlaere was Kolonel-Kommandant van het Vijfde Legioen van de Gentse Burgerwacht van 1830 tot 1839, en Kommandant van 1839 tot 1849. (2). Hij was dus bevelvoerder in de periode dat de burgerwacht nog enige reden van bestaan had.

Graaf Karel du Chastel de la Howarderie voerde bevel van 1843 tot 1853 over het Tweede Legioen, van 1853 tot 1861 over het Eerste legioen. Hij werd Kolonel benoemd op 4 juli 1861, Generaal-Majoor op 15 mei 1865 en Luitenant-Generaal op 15 mei 1875. In de beginperiode hield hij zich vooral bezig met de reorganisatie van de burgerwacht (3).

Verdere details hebben we over geen van beiden kunnen bekomen.

---

(1) G. DUMONT, La vie quotidienne en Belgique sous le règne de Léopold II (1865-1909), 1974, p. 107.

(2) Journal de Gand, 24/08/1874.

(3) Journal de Gand, 10/09/1876.
PROSPER CLAEYS, Médailles Gantoises modernes 1791-1892, nr. 45, Liste des généraux de la garde Civique de Gand depuis son institution, UBG, nr. G. 19162 (45).

Dumont vertelt ons over deze kommandanten van de burgerwacht nog het volgende "Conformément à l'article 122 de la constitution Belge, les chefs de la Garde Civique étaient élus. Pour décrocher un commandement de cinq ans, des candidats se comportaient comme tous ceux qui briguent un mandat ;ils multipliaient les visites et offriaient moult tournées dans les brasseries, estaminets et debits de vin. Cela leur coûtait quelques francs d'or, mais une fois élus, ils voyaient s'ouvrir devant eux les portes de toutes les manifestations publiques. Certes, ils devaient parfois commander les exercices au sein du quartier ou sur les terrains de manoeuvres, mais on les voyait plus souvent encore devant les buffets bien garnis des réceptions à l'Hôtel de ville et à la Cour." (4).

---

(4) G. DUMONT, Op.cit., p. 111.

C. ADEL EN POLITIEK.

Inleiding.

In dit onderdeel nemen we de politieke aktiviteiten, en de politieke interesse van de adellijke figuren, die woonachtig zijn in het kanton Zomergem en het IVde kanton van Gent, onder de loepe. We gaan na of zij aktief zijn geweest onder verschillende regimes, en wat hun politieke kleur was. Na eerst een overzicht te hebben gegeven van de drie regimes die in de door ons besproken periode in België aan de macht waren, geven we een overzicht van de politieke aktiviteiten van de personen zelf.
Er wordt verder ook nagegaan in welke mate grondbezit en politieke macht samengaan in de besproken gemeenten.

§ 1. Houding van de adel tegenover de diverse regimes in België tijdens de XIXde eeuw.

a) Vanaf de Franse revolutie tot het Hollands bewind.

Door de terreur tijdens de Franse revolutie vluchtten in Frankrijk duizenden edelen, geestelijken en vooraanstaande burgers naar Duitsland, Engeland, Piemont en Zwitserland. Toen België bij Frankrijk werd geannexeerd vluchtte een gedeelte van de Belgische adel en hogere geestelijkheid naar het noorden en het oosten. Deze 'émigrés' onderhielden betrekkingen met de regeringen van Engeland en Oostenrijk en vormden onder Condé zelfs een emigrantenkorps dat zich aansloot bij het Oostenrijkse leger.
Onder het Directoire konden de emigranten reeds terugkeren.

Het was voor hen een noodzaak, wilden ze voorkomen dat hun goederen definitief werden in beslag genomen.
Dr. J. Lefèvre schrijft dat vanaf het begin van de XIXde eeuw er zich een evolutie aftekende bij de oude adel. Deze feodale heren zouden steeds bereidwilliger worden in het aanvaarden van het ambt van burgemeester in de steden en dorpen waar ze "van oudsher door hun bezittingen een bepaalde invloed hebben kunnen uitoefenen" (1). Wat het kanton Zomergem en het IVde kanton van Gent betreft stellen we vast dat het niet de oude feodale heren waren die de politieke macht naar zich toetrokken. Bekijken we de gemeente Lovendegem dan valt op dat de familie Dons de Lovendeghem geen politiek ambt ambitieerde. In Ronsele sleet Gaspar de Draeck zijn leven zonder politieke bekommeringen. Nochtans waren zij de enige, van de hier behandelde personen, die reeds voor de Franse revolutie in de gemeente woonden. Zij waren dus de enige feodale heren in dit gebied. Wanneer we de lijst van de burgemeesters van de hier besproken gemeenten bekijken tussen 1800 en 1820 (2), dan valt op dat behalve in Drongen, waar d'Hane Steenhuyse burgemeester was, er in geen enkele gemeente een adellijke familie aan de macht was. Ook Charles de Vaernewyck d'Angest kon eventueel in aanmerking worden genomen. Hij was schepen van 1820 tot 1827 te Lovendegem (3) en weigerde het burgemeesterschap in 1827(4).Hij was een feodale heer, echter niet van deze gemeente aangezien hij er pas rond 1805 definitief kwam wonen.

"Alles bij elkaar werd" aldus Th. Luykx, "het Franse régime door de overgrote meerderheid van de bevolking slechts noodgedwongen geduld. Een kleine minderheid, aanhangers

---

(1) Flandria Nostra, dl. IV, De adel in de XIXde eeuw, pp. 396-397.

(2) Wegwijzer van de stad Gent, jrg. 1810-1820.

(3) Wegwijzer van de stad Gent, jrg. 1820-1827.

(4) RAG, Fonds de Ghellinck-Vaernewyck, dl. II, nr. 2550.

der Franse revolutie-idealen, heeft van meetaf de Fransen toegejuicht" (5) Deze groep kreeg geleidelijk versterking nl. door de opkopers van zwart goed, en door industriëlen uit de metaal- en textielindustrie, die zich tijdens het Napoleon-regime konden verrijken. Charles de Vaernewyck behoorde ook tot deze groep sympathisanten (zie verder).

b) Vanaf het Hollands bewind tot de Belgische Revolutie.

Met de val van Napoleon kwamen in de lente 1814 de geallieerden onze gewesten binnen. Alhoewel veel edellieden op een terugkeer van de Oostenrijkers hadden gerekend, met een herstel van hun oude voorrechten, werd op het Congres van Wenen beslist dat ons land bij Nederland zou worden gevoegd. Willem I werd koning en de oude privilegies werden niet hersteld. Dit kwam omdat de koning wilde rekenen op de steun van de burgerij in zijn machtsstrijd met de kerk, en omdat hij wel wist dat hij hierbij niet op de adel zou kunnen steunen (6). De Belgische adel was namelijk in grote mate gelovig, en Willem I stond als protestant en liberaal gebrandmerkt.
De nieuwe grondwet bepaalde dat de koning samen met de Staten-Generaal het land zou besturen, echter zonder de scheiding van de machten. De Staten-Generaal bestond uit twee kamers. De leden van de Eerste Kamer werden door de vorst voor het leven benoemd. De Tweede Kamer kwam tot stand door getrapte verkiezingen. Zij werd gekozen door de Provinciale Staten. In deze Provinciale Staten waren de drie standen vertegenwoordigd, nl. de adel, de steden en het platteland. De adel kreeg dus een ruim aandeel in de politieke

(5) THEO LUYKX, Politieke geschiedenis van België van 1789 tot heden, 1969, p. 42.

(6) R. BARTIER, Classes sociales et partis politiques en Belgique, in : Res Publica, jrg. 1968, p. 34.

konstellatie van het nieuwe regime. Daartoe werden in elke provincie de Ridderorden gecreëerd. Het was de bedoeling op die manier de adel met het nieuwe staatsbestel te verzoenen. Enkele van de hier behandelde personen behoorden tot die Ridderorde. O.a. Gaspar de Draeck, Auguste Dons-Lovendeghem, Charles de Vaernewyck d'Angest en François Pierre Surmont de Volsberghe vader van Henri Surmont de Volsberghe.
Enkel bij Auguste Dons-Lovendeghem deden zich moeilijkheden voor. Hij werd opgenomen in de'Ridderorde van Oost-Vlaanderen' doch weigerde de eed af te leggen. Op 31 mei werd hij geschrapt van de lijst (7). Nochtans werd zijn houding tegenover het Hollands Regime in 1814-1815 als goed beschouwd. Er waren geen speciale opmerkingen aangaande zijn persoon. Men schreef zelfs 'il est bien considéré'(8).

Onder het Hollands Regime werd de oude adel in ere hersteld door de zogenaamde 'reconnaissance de noblesse'. We zagen reeds in deel I (Hoofdstuk I § 2) dat de meeste van de hier behandelde families zo'n erkenning verkregen. Ook werden edellieden vaak vereerd met de titel van kamerheer van de Koning. Deze eretitel, die in onze kantons te beurt viel aan Gaspar de Draeck en Charles de Vaernewyck d'Angest, had in feite weinig te betekenen. Hij verzekerde nochtans de Koning van de loyauteit van zijn kamerheren.

---

(7) Annuaire de la Noblesse belge, jrg. 1891, p. 639.

(8) F.G.C. BETERAMS, The High Society Belgo-Luxembourgeoise (avec celle des arrondissements de Bréda de Maestricht et de Ruremonde) au début du gouvernement de Guillaume Ier Roi des Pays-Bas (1815-1815), Wetteren, 1973, p. 142.

c) Vanaf de Belgische Revolutie.

Alhoewel de adel niet de eerste viool had gespeeld tijdens de Belgische revolutie zien we dat haar aandeel in het Nationaal Congres vrij groot is. Een 60-tal van de 200 leden waren van adel. Meestal waren het katholieken, doch er waren ook enkele liberalen zoals Surlet de Chokier en de Celles(9). Het was dit Nationaal Congres dat de grondwet opstelde. Een grondwet die democratisch mag genoemd worden naar de maatstaven van de tijd.
Verder werden er twee kamers opgericht, waardoor de voorstanders van één enkele kamer hun zin niet kregen aangezien dit te veel deed denken aan de instellingen van de Franse revolutie (10). De eerste kamer zou een tegengewicht moeten vormen voor de tweede, meer populaire kamer. Leeftijd en fortuin zouden een garantie zijn voor orde en gematigdheid. De voorwaarde die aan het senatorschap gebonden was, werd bepaald door het grootgrondbezit. Een cijns werd vastgesteld gebaseerd op de grondbelasting, zijnde 1.000 gulden of 2.116,40 goudfrank. Aangezien de grootgrondbezitters voor een groot deel van adel waren werd de senaat door hen gedomineerd. In het hoofdstuk over de fortuinssituatie hebben we reeds vastgesteld dat de overgrote meerderheid van de hier besproken personen, tot deze groep kiesbaren tot de senaat behoorden.
Doch alhoewel de adel op nationaal vlak terug een vrij stevige positie bleek te bezitten moeten we, aldus Dumont, vaststellen dat haar macht in de loop van de XIXde eeuw vlug afnam. Hij wijst op het feit dat er onder Leopold I meer ministers van adel waren dan onder de veel langere regering

---

(9) THEO LUYKX, Op.cit., p. 52.

(10) J. STENGERS, e.a., Index des éligibles au Sénat (1831-1893), Bruxelles, 1975, p. (10).

van Leopold II (11). Om dit verlies aan macht, op nationaal, vlak te compenseren ging men die meer en meer zoeken op het lokale vlak. Het meest karakteristieke fenomeen na 1830, is volgens Dumont, het feit dat men ofwel terugkeerde naar de voorvaderlijke gronden ofwel gronden en kastelen aankocht, bouwde of herbouwde op het platteland. "Les châtelains," schrijft hij, "avaient repris la vie de château : grands propriétaires ils géraient leurs biens, vivaient des revenus de leurs fermes, de leurs champs et de leurs bois" (12). Dit vooral in het vrij lang orangistisch gebleven Vlaanderen. Deze trend werd ook in Frankrijk door sommige auteurs vastgesteld (13). In het kanton Zomergem en het IVde kanton van Gent konden we vaststellen dat, daar waar voor 1830, weinig adellijke personen in het kanton verbleven, hun aantal na 1830-1835 sterk aangroeide. In de loop van de XIXde eeuw groeide hun aantal nog aan. Het feit dat men naar het platteland terugkeerde betekende echter nog niet dat men zijn domicilie in de betrokken gemeente had. We zagen reeds (in deel I hoofdstuk II § 3) dat er soms twijfels bestonden over de woonplaats van een persoon, en dat de wettelijke en de werkelijke domicilie niet altijd overeenstemden.

J. Lefèvre schreef verder nog "Meestal was de kasteelheer de enige groot-grondbezitter van het dorp, en derhalve viel dus de keus voor het burgemeesterschap op hen, omdat zij ekonomisch, geestelijk en ook moreel een sterk gezag konden

---

(11) G. H. DUMONT, La vie quotidienne en Belgique sous le règne de Léopold II (1865-1909), 1974, p. 42.

(12) G. H. DUMONT, Op.cit., p. 44.

(13) "La noblesse, écrit P. Bois, a rapidement reconstitué à peu de choses près son ancienne fortune foncière. Elle est revenu vivre à la terre, même avant 1830, et elle a aspiré à y jouer une rôle politique et sociale auquel elle ne pensait pas avant la révolution." (P. BOIS, Paysans de l'Ouest, Paris la Haye, 1960, pp. 319-321).
A. J. TUDESQ, Les survivances de l'Ancien Régime..., pp. 209-210.

uitoefenen : vooral voor de eerste wereldoorlog was de adellijke kasteelheer de enige persoonlijkheid om een gematigde politiek te voeren" (14). Dit is wat ons betreft juist in de dorpen waar slechts één adellijke familie woonachtig was. Rond de grootstad echter, in dit geval Gent, waar de concentratie van adellijke families groter was, blijkt deze stelling niet op te gaan. Zo zien we dat Jan Rooman 50 jaar burgemeester van Drongen was, alhoewel hij 'slechts' 2,04 % van Drongen in zijn bezit had (15). Daarmee was hij lang niet de grootste grondbezitter van Drongen, laat staan de enige. Dit was ook het geval voor Charles de Ponthieure de Berlaere (16), Jules van Pottelsberghe de la Potterie (17) en Karel van Tieghem (18). Adolf Kervyn d'Oud-Mooreghem noteerde een iets hogere score met ongeveer 11 % van Mariakerke in zijn bezit (19). Alleen de te Ronsele

---

(14) Flandria Nostra, dl IV, Op.cit., p. 204.

(15) Oppervlakte Drongen : 2.946 ha.
Wegwijzer van de stad Gent, 1880.
Jan Rooman bezat 61 ha 97 a 50 ca.
Kadastrale legger van de gemeente Drongen, dl. 2 p. 448, art. 399.

(16) Charles de Ponthieure de Berlaere bezat in Vinderhoute 18 ha 57 a 30ca. De oppervlakte van deze gemeente bedraagt 387 ha. Hij bezat dus ± 4,7 % van de gronden.
Kadastrale legger van de gemeente Vinderhoute, dl. 2, p. 74, art. 8.

(17) Jules van Pottelsberghe de la Potterie bezat te Vinderhoute 2 ha 48 a 80 ca. Oppervlakte Vinderhoute : 387 ha. Hij bezat dus 0,6 % van de gronden der gemeente.
Kadastrale legger van de gemeente Vinderhoute, dl. 1, p. 2, art. 15.

(18) Karel van Tieghem bezat te Mariakerke 30 ha 07 a 50 ca. Oppervlakte van deze gemeente bedraagt 517 ha. Hij bezat dus ± 5,8 % van de gronden en goederen.
P.C. POPP, Atlas cadastral parcelaire de la Belgique, gemeente Mariakerke, art. 119.

(19) Adolf Kervyn d'Oud-Mooreghem bezat volgens P.C.Popp 58 ha 67 a 80 ca te Mariakerke.

wonende Graaf Karel du Chastel beantwoorde aan de veronderstelling die ook door J. Stengers in zijn 'Index de Eligibles au Sénat' wordt gemaakt (20). Hij was de enige adellijke grootgrondbezitter in Ronsele (21), een gemeente van 500 à 600 inwoners.

Onze opvatting wordt bijgetreden door de cijfers die Lambrecht geeft voor het kanton Nevele. In de diverse gemeenten die zij bespreekt zien we dat in de gemeenten waar slechts één adellijke familie woonde dezemeestal de macht in handen had. In grotere gemeenten is de macht van de heren kleiner(22). Guyot de Mishaeghen zegt in haar werk 'le parti catholique belge' "Elle (la noblesse) habite des châteaux bien entretenus, au centre de domaines bien administrés, d'une contenance moyenne de cent à deux cents hectares"(23).
Wat het kanton Zomergem betreft is deze uitspraak niet toepasselijk. Wat het IVde kanton van Gent betreft nog veel minder. Het was alleen de hoge adel plus enkele uitzonderlijke rijken, zoals de familie de Kerchove-de Naeyer erfgenamen van J.L. van Caneghem, die zo'n grondbezit, in de vorm van een aaneengesloten geheel, hadden verworven.

---

(20) "...Mais même si elle ne s'accompagne ni du talent ni de l'activité, la richesse à elle seule peut donner une grosse influence. Cela est surtout vrai au niveau locale : le châtelain du village, qui est le plus souvent aussi bourgmestre, a de multiples moyens de se faire obéir. Son autorité, sinon de droit du moins de fait rapelle parfois l'Ancien Régime." J. STENGERS, Index..., p. 107.

(21) Graaf Karel du Chastel bezat 37 % van de gronden, zijnde 95 ha 31 a 30 ca op een totaal van 252 ha.

(22) CH. LAMBRECHT, De adel in het kanton Nevele, onuitgegeven licentiaatsverhandeling, 1976-1977, pp. 37-38.

(23) GUYOT DE MISHAEGHEN, Le parti catholique Belge, 1830 à 1884, pp. 97-98.

§ 2. Politieke aktiviteiten van de besproken groep.

We hebben de politieke aktiviteiten van de behandelde personen opgesplitst in twee delen :

I. Zij die aan gemeentepolitiek deden.

II. Zij die op het provinciaal en het nationaal vlak bedrijvig waren.

I. Gemeentepolitiek.

a) Burgemeesters.

1. Ridder Charles de Ponthieure de Berlaere.

Reeds in 1821, dus op 21-jarige leeftijd, werd deze persoon door de inwoners van de gemeente Vinderhoute tot gemeenteraadslid verkozen (24). Zeven jaar later, nl. op 20 juli 1828 werd hij tot burgemeester verkozen (25). Na de Belgische revolutie trok hij zich uit de gemeentepolitiek terug. Niet omdat hij vijandig stond tegenover het Belgische regime, doch om zich ten volle te wijden aan zijn taak als Kolonelkommandant van de Burgerwacht te Gent. Van 1848 tot 1852 vervulde hij als schepen de vacante betrekking van burgemeester te Vinderhoute. Tot 1864 bleef hij schepen, daarna was hij tot zijn dood burgemeester van Vinderhoute (26).

---

(24) Journal de Gand, 24/08/1874.

(25) Etat de service de Monsieur le Chevalier Ponthieure de Berlaere.
UBG, Fonds Vliegende Bladen, Archief Van Der Haeghen, dl. I, trefwoord Berlaere.

(26) UBG, Fonds Vliegende bladen, Archief Van Der Haeghen, dl. I, trefwoord Berlaere.

De opvattingen van Charles de Ponthieure de Berlaere moeten genuanceerd worden. We zouden hem een liberaal-katholiek noemen. Eenerzijds was hij lid van een landbouw-comice (27), anderzijds gaf hij de pastoor van Vinderhoute uitgebreide financiële steun bij het bouwen van een katholieke school in deze gemeente (28). Hij vroeg verder in zijn testament dat men missen zou opdragen na zijn dood. Daarmee was hij één van de weinigen waarvoor we dit terugvonden. We verwijzen hiervoor naar het laatste hoofdstuk van dit deel (misfundaties).

2. Graaf Karel du Chastel de la Howarderie.

Deze persoon was burgemeester van Ronsele vanaf 1848(29) tot aan zijn overlijden in 1876 (30).
Hij was eveneens liberaal-katholiek. We steunen deze bewering op het feit dat we betreffende deze persoon een uitgebreide necrologie terugvonden in 'Journal de Gand' (het blad van de Gentse radikaal liberalen) en niets in de gematigd ultramontaanse 'Le Bien Public (31).

---

(27) Journal de Gand, 24/08/1874.
Daarenboven valt het op dat er een zeer uitgebreide necrologie voorkwam in 'Journal de Gand' (het blad van de Gentse radikaal liberalen) en helemaal niets in 'Le Bien Public' (het meest vooraanstaande katholieke dagblad in het Gentse in deze periode).

(28) Zie Hoofdstuk IV. De verhouding Adel - Kerk.

(29) M. RYCKAERT, Bijdrage tot de geschiedenis van Ronsele, Gent, 1950, p. 49.

(30) ....en niet tot in 1851 zoals in het bovengenoemde werk van M. Ryckaert wordt gezegd.
Wegwijzer van de stad Gent, 1849 tot 1877.
Register der beraadslagingen van de Kerkfabriek-Ronsele beginnende met het jaar 1842.

(31) Journal de Gand, 10/09/1876.

3. Adolf Kervyn d'Oud-Mooreghem.

Hij was burgemeester van Mariakerke van 1872 tot aan zijn overlijden op 14/01/1883 (32). Hij was dus burgemeester in volle schoolstrijd. De nieuwe regering Frère-Orban (1878-1884) legde aan elke gemeente de verplichting op minstens één school in te richten waar het godsdienstonderwijs geen deel meer van het verplichte programma uitmaakte.
De katholieken verweerden zich door hun bijzonder onderwijs aanzienlijk uit te breiden. Elke pastoor kreeg van het episcopaat de opdracht een vrije lagere school in zijn parochie op te richten. Deze vrije katholieke scholen, opgericht met private geldinzamelingen namen uitbreiding. In het begin werden in de dorpen zelfs schuren en stallen hiervoor gebruikt. In Wallonië hielden, aldus Theo Luykx, de staatscholen goed stand, doch in Vlaanderen werd het lager staatsonderwijs nagenoeg verlaten (33).

Adolf Kervyn was katholiek en zelfs ultramontaan (34), en kon zich niet verzoenen met de Brusselse directieven. Daarom liet hij op zijn kosten de katholieke school van Mariakerke bouwen (35).
Hij kombineerde dat met zijn plan om in Mariakerke een nieuw gemeentehuis op te richten. De in 1825 aangestelde burge-

---

(32) J. BRAEKELEIRS, Heemkundige sprokkelingen over Mariakerke, Heemkundige Kring Marka, 1977, p. 46.

(33) THEO LUYKX, Op.cit., p. 177.

(34) "...il se dévoua avec une entière abnégation aux intérêts de ses administrés ; catholique convaincu, il fut inébranlable dans son attachement à la personne du Souverain Pontife qu'il aimait d'un amour tendre et filiale ; d'une foi robuste et ardente,..."
Le Bien Public, 17/06/1883.

(35) Gazette van Gent, 18/01/1883
Le Bien Public, 17/01/1883.

meester Herry-Vispoel had zich er nooit druk over gemaakt dat de gementeraad samenkwam in een café-kamertje. Gedurende de raadsvergadering van 30 december 1872 sprak Adolf Kervyn de nog twijfelende gemeenteraadsleden toe. We houden eraan dat citaat in extenso te geven omdat het zo goed de sfeer weergeeft. "Het huidige schoollokaal ligt op een ongezonde plaats, vlakbij het kerkhof ; het is om ervan te griezelen (en de burgemeester scheen te huiveren en sloeg de hand een wijle voor de ogen) en tot overmaat van ongeluk staat het schoolgebouw op de grens van de gemeente, tenemale tegenstrijdig met de belangen van het onderwijs. Nu wordt ons een koek in de schoot geworpen, de mogelijkheid een nieuwe school te openen op een gezonde plaats, in het midden van de gemeente.... En dan, Mijne Heren, we zouden nog plekke over hebben voor een schoon gemeentehuis ! Neen het kan niet blijven duren dat we moeten samenkomen op een voutekamer van een drankhuis, één enkele kamer voor de ganse santeboetiek ! Een voute met plankenvloer, juist boven een bierkelder. En dan om in de secretatie te komen moet men door een tapzaal gaan, meer nog, zich met geweld van de ellebogen door het gedrang heenwerken (36) ! Neen Mijne Heren, zo kan het niet blijven duren " (37). Het resultaat van dit krachtdadig optreden was dat op 15 februari 1873 het aankoopvoorstel in het berichtenkastje hing.

4. Jules van Pottelsberghe de la Potterie en Jan Rooman.

Jules van Pottelsberghe en Jan Rooman zijn eveneens burgemeester geweest, respectievelijk van Vinderhoute en van Drongen. Over hun burgemeesterschap zijn weinig zaken tot

---

(36) "de burgemeester dierf het inderdaad wel aan, drinkebroer en staminetklant met de elleboogsknokkel tegen de ribben te stampen."

(37) J. BRAEKELEIRS, Heemkundige sprokkelingen..., Heemkundige Kring Marka, jrg. 1977, pp. 38-40.

ons gekomen.
Jules van Pottelsberghe was in 1876 schepenen van Vinderhoute (38) en in 1879 werd hij tot burgemeester gekozen (39). Hij behield dit ambt tot aan zijn overlijden op 20 december 1890 (40). Over zijn politieke kleur kunnen we geen uitspraak doen. Waarschijnlijk was hij katholiek.

Jan Rooman werd na de Belgische revolutie op 2 maart 1831 burgemeester van Drongen (41). Hij bleef ononderbroken dit ambt vervullen tot aan zijn overlijden op 19 maart 1881 (42). Alhoewel hij meer dan 50 jaar burgemeester was hebben we bijna geen gegevens over deze persoon kunnen verzamelen. Uit een onderzoek van de familiepapieren bleek dat er bijna niets over hem bewaard was gebleven. Over zijn politieke kleur hebben we dan ook geen gegevens.

b) Gemeenteraadsleden.

Een aantal van de personen die we behandelen hielden het op politiek vlak bij schepen of gemeenteraadslid. Namelijk : Louis de Ghellinck de Wynghene de Nokeren, Paul Kervyn de Meerendré, Baron H. Surmont de Volsberghe, Ridder Pierre van Tieghem de ten Berghe en Burggraaf Charles de Vaernewyck d'Angest. De twee laatstgenoemden waren ook op nationaal vlak aktief.

---

(38) Wegwijzer van de stad Gent, jrg. 1877.
(39) Wegwijzer van de stad Gent, jrg. 1880.
(40) UBG, Fonds Doodsbrieven.
(41) Gazette van Gent, 02/03/1881.
(42) UBG, Fonds Doodsbrieven.

1. Louis de Ghellinck de Wynghene de Nokeren.

Was tijdens het Hollands Regime schepen van de gemeente Zomergem (43). In 1827 werd hij assesor benoemd (44) en bleef dit tot in 1830.

2. Paul Kervyn de Meerendré.

Was schepen van Merendree van 1885 tot aan zijn overlijden in 1891 (45).

3. Baron Henri Surmont de Volsberghe.

Had zitting in de gemeenteraad van Lovendegem van 1872 tot waarschijnlijk aan zijn dood. We vonden dat hij nog in 1884 lid was van de gemeenteraad (46). Baron H. Surmont was zeer

---

(43) Zijn benoeming dateert van 28 oktober 1819.
RAG, Archief van de gemeente Zomergem, nr. 345.

(44) Hij wordt op deze post bevestigd op 21 november 1829.
RAG, Archief van de gemeente Zomergem, nr. 345.

(45) Wegwijzer van de stad Gent, jrg. 1886 tot 1892.
RAG, Nieuw archief Merendree, nr. 66.

(46) 22/06/1872 - 9 uur.- gemeenteverkiezing in de afspanning 'de dobbele arend'. Heer Surmont stelde zich toen kandidaat.
01/07/1872 - Surmont Henri wordt benoemd als gemeenteraadslid.
07/09/1874 - Surmont Henri is uittredend gemeenteraadslid, doch hij wordt herkozen.
26/08/1875 - Halve vernieuwing van de gemeenteraad. Surmont Henri is uittredend, doch wordt herkozen.
19/03/1884 - Surmont Henri is nog steeds lid van de gemeenteraad.
Nieuw archief van de gemeente Lovendegem (op de gemeente).

katholiek en conservatief. Hij interesseerde zich erg aan de politieke strijd en nam aktief deel aan de vergaderingen van het 'Comité de l'Association Catholique Constitutionelle' van het arrondissement Gent-Eeklo (47).

4. Ridder Pierre van Tieghem de ten Berghe.

Zou raadslid van Mariakerke zijn geweest (48). Preciese data konden we niet achterhalen.

5. Burggraaf Charles de Vaernewyck d'Angest.

Deze complexe figuur is onder verschillende regimes politiek aktief geweest, zowel te Gent als te Lovendegem.

In het jaar 1788 was Charles de Vaernewyck schepen van Gedeele te Gent. Hij vervulde dit ambt tot 1792 (einde van de eerste Oostenrijkse restauratie) (49). Onder het Keizerrijk had hij, van 23 november 1808 tot 1814, zitting in de Gentse gemeenteraad (50). Op 11 mei 1811 woonde hij als Gents afgevaardigde het doopsel bij van de Koning van Rome te Parijs (51).

---

(47) Le Bien Public, 04/05/1887.

(48) Marka Notullen, nr. 14, p. 12.

(49) DESTANBERG, Gent onder Joseph II, p. 167.

(50) H. BALTHAZAR, Strukturen en mutaties bij het politiek personeel. Een studie over het sociaal wisselingsproces te Gent in de vormingsjaren van de hedendaagse tijd. (1780-1850), Onuitgegeven doctoraatsverhandeling, Gent 1969-1970, p. 168.

(51) "11 mai 1811. L'empreur ayant manifesté'le désir' que des députations de 'ces bonnes villes de l'empire' assistasses à la cérémonie du baptême du Roi de Rome, le conseil municipal, mommé:le maire F.J. vander Haeghen,

.../...

Charles de Vaernewyck was dus een duidelijk aanhanger van de Franse-Revolutie-idealen, en heeft o.a. ook zijn politieke houding gemanifesteerd door rond 1804 een kasteel in empire-stijl te bouwen.
Met het vertrekken van de Fransen was de politieke carrière van deze persoon echter niet ten einde. Hij was lid van de intendantieraad (52) en zijn mandaat als gemeenteraadslid te Gent liep tijdens het Hollands regime gewoon door. Hij was gemeenteraadslid van 1814 tot 1820 (53). In 1820 had hij zitting in de Gentse stadsraad (54).

Terzelfdertijd was hij zowel onder het keizerrijk als onder het Hollands bewind, te Lovendegem, politiek aktief. Op 22 augustus 1809 werd hij aangesteld als adjunct bij de burgemeester. Op 5 april 1810 werd hij er schepen (55). In het begin van de Hollandse periode vervulde hij er geen politieke mandaten. In 1819 deed hij zijn wederoptreden. Op 3 juni 1819 legde hij de eed af als eerste schepen van de gemeente. Deze eedaflegging werd echter nietig verklaard en op 25 oktober 1819 volgde een nieuwe eedaflegging. In de eedformule werd de trouw aan de Roomse Katholieke en Apostolische religie geschrapt. Acht gemeenteraadsleden en schepenen weigerden de eed af te leggen. Charles de Vaernewijck legde deze wel af (56). Op 10 april 1822 werd hij

---

../..et les conseillers Louis de Potter, C. van Vaernewyck, et J.F. Kluyskens pour composer cette députation." P. CLAEYS, Mémorial de la ville de Gand, 1792-1830, Gand, 1902, p. 265.

(52) J. E. NEVE DE MEVERGNIES, Gand sous le régime Hollandais, 1814-1830, Gand, 1934, p. 114.

(53) H. BALTHAZAR, Strukturen en mutaties..., onuitgegeven doctoraatsverhandeling, Gent, 1969-1970, p. 168.

(54) Wegwijzer van de stad Gent, jrg. 1820.

(55) Modern archief van de gemeente Lovendegem, gemeenteraadsverslagen, bundel 2.

(56) Modern archief van de gemeente Lovendegem, gemeenteraadsverslagen, bundel 2.

terug schepen benoemd (57). In 1827 weigerde hij de titel van burgemeester van Lovendegem omdat hij weigerde verder mede te werken aan de politiek van de Gouverneur van de provincie Oost-Vlaanderen (58).
Na de Belgische revolutie in 1830 trok hij zich uit het aktieve politieke leven terug (59).
Uit deze korte schets blijkt duidelijk dat Charles de Vaernewyck zich aan de steeds wisselende regimes heeft weten aan te passen. Hij was, naast op het lokale vlak, ook politiek aktief op het provinciale en het nationale vlak. Dit vooral tijdens de Hollandse periode.

II. Nationale en provinciale politiek.

In het kanton Zomergem en het IVde kanton van Gent vonden we drie personen terug die op nationaal vlak politiek aktief waren. Eén ervan in de Hollandse periode, nl. Charles de Vaernewyck d'Angest, de andere twee na 1830, nl. Frederic de Kerchove de Naeyer en Ridder Pierre van Tieghem de ten Berghe.
Enkel Charles de Vaernewyck was op het provinciaal vlak aktief.

1. Burggraaf Charles de Vaernewyck d'Angest.

Deze persoon die, ook op het lokaal vlak politiek aktief was, was op het provinciaal en nationaal vlak eveneens een belangrijk figuur. Hij was, onder het Hollands regime,

---

(57) De eedaflegging gebeurde op 22 mei 1822.
Nieuw archief van de gemeente Lovendegem.

(58) RAG, Fonds de Ghellinck-Vaernewyck, dl. II, nr. 2550, f° 346.

(59) UBG, Un ciprès funèbre est dans ce salon, in Oeuvre de Cornelissen.

opgenomen in het Ridderschap van Oost-Vlaanderen en had in die hoedanigheid zitting in de Provinciale Staten (60). Op nationaal vlak was hij lid van de Tweede Kamer van de Staten Generaal van 26 sept. 1815 tot 1818 (61) en van de Eerste Kamer der Staten Generaal van 1827 tot 1830 (62). Hij was bovendien kamerheer van Willem I (63). Zijn politieke principes werden als 'bons et considéré' beschouwd (64). Hij was dus duidelijk koningsgezind. Alhoewel hij een gelovig man was nam hij het, zoals we moesten vaststellen bij zijn politieke aktiviteiten te Lovendegem, niet zo nauw met de trouw aan de Roomse kerk. We zouden hem dus eerder als een Liberaal-katholiek willen bestempelen.

2. Frederic de Kerchove-de Naeyer.

Werd katholiek senator verkozen, op 9 juni 1874, voor het arrondissement Gent. Hij verving Graaf Charles de Kerchove de Denterghem (65). De verkiezing van Fr. de Kerchove tot senator werd door de pastoor van Bellem, in het Liber Memorialis als volgt vermeld "Den 14 de Juny 1874 wierd de hier zeer geachte edele Heer Frederic de Kerchove-de Naeyer

---

(60) RAG, Fonds de Ghellinck-Vaernewyck, dl. II, nr. 2550, f° 345.

(61) H. BALTHAZAR, Structuren en mutaties..., onuitgegeven doctoraatsverhandeling, Gent 1969-1970, p. 168.

(62) H. BALTHAZAR e.a., Het komen en gaan van het politieke personeel in de Zuidelijke Nederlanden doorheen tien regimewisselingen (1787-1848), in Postgraduate onderwijs in de recurente geschiedenis, dossier nr. 6, p. 52.

(63) G. VAN HOOREBEKE, Le nobiliaire de Gand ou fragments généalogiques de quelques familles nobles qui ont résidé ou qui résident en cette ville, Gand, 1849, pp. 203-204.

(64) F.G.C. BETERAMS, Op.cit., p. 167 en p. 153.

(65) Bibliotheek van het parlement, Dossier de Kerchove-de Naeyer.

katholiek senateur van het arr. van Gent gekozen, zijne kandidatuur heeft tot het gelukken van geheel de katholieke lijste zeer veel bijgedragen, en die uitval der gentsche kiezing is de redding van ons land geweest...zonder deze hervielen wij onder de liberale dwinglandij" (66). Hij bleef senator tot aan zijn overlijden op 28 sept. 1880. In deze functie is hij geen groot figuur geworden. Dat kwam waarschijnlijk door de vele tegenslagen die zijn gezin teisterden. Zijn drie oudste kinderen overleden tijdens deze periode (67).

3. Ridder Pierre van Tieghem de ten Berghe.

Over de politieke aktiviteiten van deze persoon konden we weinig gegevens verzamelen. Hij werd op 10 juni 1856 katholiek volksvertegenwoordiger gekozen voor het arrondissement Gent. Hij verving Edmond van Grootven in de Kamer. Op 10 december 1857 werd hij opgevolgd door Adolph Neyt (68). Zijn politieke carrière duurde dus welgeteld anderhalf jaar.

---

(66) Liber Memorialis van de kerk van Bellem.

(67) Paul Emile overleed op 2 november 1877, Zijn zus, Alice die in verwachting was, was zo geschrokken dat zij een miskraam kreeg. Zij stierf op 3 november 1877. De derde dochter van Frederic de Kerchove, Lucie Marie, stierf op 30 maart 1880.

(68) Archief van de Kamer van Volksvertegenwoordigers, dossier van van Tieghem de ten Berghe.

Besluit.

Na dit overzicht van de politieke aktiviteiten van de hier besproken groep is het duidelijk dat onze kantons geen politici van formaat hebben opgeleverd. Het zijn eerder mensen die zich aktief bezighielden met de lokale politiek. Op nationaal en provinciaal vlak drongen ze niet echt door, alhoewel sommigen er wel interesse voor hadden. Slechts twee personen vervulden gedurende een betrekkelijk lange periode een politiek ambt op nationaal vlak. Veel invloed hebben ze nochtans niet gehad.
Ch. Lambrecht stelde in het kanton Nevele vast dat al de personen die ze behandelde burgemeester waren geweest van hun gemeente (69). Haar besluit, dat ieder edelman die in de gemeente verbleef er minimum voor een termijn burgemeester werd, kunnen we niet tot het onze maken (70).
In het kanton Zomergem en het IVde kanton van Gent telden we op een totaal van éénentwintig personen (71), vijf burgemeesters, vijf schepenen, en vier gemeenteraadsleden. In totaal waren er tien personen politiek aktief op het lokale vlak.(Zie tabel I. op de volgende bladzijde.)
Herinneren we er ook aan dat Felix de Norman een politieke missie vervulde.
In totaal waren er dertien van de éénentwintig in aanmerking komende personen politiek aktief.

---

(69) CH. LAMBRECHT, De adel in het kanton Nevele, onuitgegeven licentiaatsverhandeling, 1976-1977, p. 138.

(70) CH. LAMBRECHT, Op.cit., p. 138.

(71) In feite bespreken we drieëntwintig personen, maar aangezien twee personen de franse nationaliteit bezaten konden zij niet in aanmerking komen voor politieke mandaten in de betrokken gemeenten.

TABEL I.

	Gemeentelijk			Provinciaal		Nationaal		
	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.
de Berlaere Ch.	x	x	x					
Dons Auguste								
Dons Eugène								
Dons Louis								
de Draeck Gaspar								
du Chastel Karel	x							
de Ghellinck Louis		x						
de Kerchove Fr.							x	
Kervyn Constantin								
Kervyn (M) Paul		x						
Kervyn (OM) E.								
Kervyn (OM) Adolf	x							
le Sergeant L.								
de Norman Felix								
Penneman Ambroise								
van Pottelsberghe J	x	x						
Rooman Jan	x							
de Salviac Karel								
Stalins Fr.								
Surmont Henri			x					
van Tieghem Karel								
van Tieghem P.			x			x		
de Vaernewyck K.		x	x		x			x

1. Burgemeesters
2. Schepenen
3. Gemeenteraadsleden
4. provincieraadsleden
5. Ridderschap van Oost-Vl.
6. Volksvertegenwoordigers
7. Senatoren
8. Staten-Generaal

TABEL II.

	Gemeentelijk			Provinciaal		Nationaal		
	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.
de Berlaere	x	x	x					
Dons								
de Draeck								
du Chastel	x							
de Ghellinck		x						
de Kerchove							x	
Kervyn de M.		x						
Kervyn d'Oud M.	x							
le Sergeant								
de Norman								
Penneman								
van Pottelsberghe	x	x						
Rooman	x							
de Salviac								
Stalins								
Surmont			x					
van Tieghem			x			x		
de Vaernewyck		x	x		x			x

1. Burgemeesters 2. Schepenen
3. Gemeenteraadsleden 4. Provincieraadsleden
5. Ridderschap van Oost-Vl. 6. Volksvertegenwoordigers
7. Senatoren 8. Staten-Generaal

Bekijken we deze gegevens per familie (hierbovenstaande tabel II.) dan merken we dat dertien van de zestien in aanmerking komende families politici binnen de twee behandelde kantons hadden. Enkel de familie Dons de Lovendeghem staat afzijdig tegenover politiek. De familie de Draeck deed, alhoewel dit uit de tabel niet blijkt, ook aan politiek, doch Gaspar de Draeck bekleedde geen enkel politiek mandaat. Hij stelde zich in 1804, samen met zijn broer Louis,

kandidaat voor de Gentse gemeenteraad, doch werd niet gekozen (72).

De meerderheid van de behandelde personen was katholiek. We hebben nochtans een drietal liberaal-katholieken kunnen onderkennen. Antiklerikale liberalen komen onder de adellijke figuren van geen van beide kantons voor.
Voor sommigen was het ook niet mogelijk hun politieke kleur te achterhalen.

In de archieven betreffende de familie de Kerchove-de Naeyer hebben we vastgesteld dat deze familie zeer afkerig stond tegenover wat men in die tijd in katholieke kringen 'liberale dwinglandij' noemde. Over een verkiezingsoverwinning der liberalen in oktober 1857 te Gent behaald schrijft Alice de Kerchove in haar dagboek "Toute la liste des catholiques a passé avec une grande, très grande, minorité. C'est fâcheux, d'autant que ceux qui sont à la tête de parti vaincqueur sont des républicains rouges ayant des idées les plus avancées. Mon oncle t'Kint en était toute stupefait, la majorité de parti libérale est, croit on, car on ne sait pas encore au juste,de 8 ou 900 voix de plus que l'autre. Mr de St. Genois même n'a pas été nommé,...Mais les libéraux ont employé d'infâmes moyens... C'est enfin une triste élection, une chose malheureux pour notre pauvre Belgique. Que devient le peuple ? Il se perd, on l'entraine, tous ces beaux esprits qui se mettent à la tête de notre pauvre peuple prétendent que le catholicisme a fait son temps. Eh mon Dieu, par quoi le remplaceront - ils ?... C'est indigne, c'est infâme, je ne puis trop le répeter, que deviendra la pauvre monde sans religion."(73).

---

(72) H. BALTHAZAR, Strukturen en mutaties...., onuitgegeven doctoraatsverhandeling, 1969-1970, pp. 85-86.

(73) Familiearchief de Kerchove, Dagboek van Alice de Kerchove, 27/10/1857.

We vonden in dit archief nog enkele voorbeelden in die zin terug (74).
We weten echter niet in welke mate deze uitspraak representatief mag genoemd worden voor de houding van de katholieke adel op dat ogenblik.

---

(74) "Les élections des membres de la chambre ont eu lieu aujourd'hui. Les libéraux ont eu le dessus et nous catholiques nous sommes enfoncés. Je dis nous parce que quoique ne prenant aucune part à la lutte je m'y suis vivement intéressée. J'éprouve une sorte de tristesse mèlée de dépit de voir se mettre à la tête de notre Belgique autrefois si catholique des gens sans foi ni loi avec lesquels on court gros risque. Mais Dieu qui est le maitre, le juge de toutes chose veillera sur nous et ne permettra pas que des méchants prennent le dessus et changent cette religion si bonne si douce, si sainte qui fait notre bonheur et est toute notre consolation et cette vie. Il faudra que les libéraux, quel qu'exagérés qu'ils soient deviennent bien modérés s'ils veulent se soutenir car leur majorité n'est pas forte et dans 18 mois il y aura de nouvelles élections !..."
Familiearchief de Kerchove, Dagboek van Alice de Kerchove, 10/12/1857.

"Un jeune homme de l'Université est mort, la semaine dernière comme un payen. De mauvais amis l'on entouré jusqu'à son dernier soupir pour l'empècher de voir un prètre et le soutenir dans la mauvaise vie ou il était entré. Cette mort affreuse a fait une bien grande sensation d'autant plus qu'elle était suivie d'une cérémonie scandaleuse : Ce pauvre jeune homme a été enterré en grande pompe, escorté par tous les libers penseurs et tous les jeunes gens sans foi ni loi comme lui ; il y en avait de l'Université libre de Bruxelle d'autres de Liège etc... Ils on prononcé d'affreux discours presque tous contre la religion et promettant de mourir tous sans faiblesse comme l'avait fait leur infortuné compagnon. N'est ce pas affreux, ma chère Lucie, ce sont de ces évènements qui vous glacent d'horreur. Hélas, notre pauvre Belgique est sur une bien mauvaise pente..."
Familiearchief de Kerchove, Briefwisseling, Brief van Alice aan Lucie, Noël 1858.

HOOFDSTUK III. MACHT EN AANZIEN VAN DE ADEL.

Inleiding.

In dit hoofdstuk zullen we de houding bekijken van de groep die we behandelen tegenover de plattelandsbevolking.

In een eerste paragraaf bekijken we de houding van de besproken groep tegenover de armsten van de maatschappij. We gaan na of de liefdadigheid gestoeld was op een echte bekommernis of dat we hier te maken hebben met een uiting van macht met de bedoeling de armen aan zich te binden.
In een tweede paragraaf hebben we aandacht voor de punten waarop de adel zich distancieerde van de plattelandsbevolking, als ook voor de manieren die de adel aanwendde om zijn prestige te vergroten.

§ 1. De Liefdadigheid.

Als grootgrondbezitter voelde de edelman zich geroepen om aan armenzorg te doen. In diverse voorschriften kwam dit duidelijk naar voor. Zo deed Th. de Renesse in 1889 de volgende oproep "Oui ! Jeunes gens ! ayez des armes de chasse, les meilleurs et les plus modernes, ayez des chevaux, des chiens ! Courez sur les hyppodromes... Jouissez de ce que votre âge, votre position demandent : mais gardez vous de charger votre budget de telle sorte pour vos plaisirs que lorsque la soeur de Saint Vincent de Paul, lorsque la petite soeur des Pauvres passeront auprès de vous, vous ne

puissiez plus leur donner une somme au moins équivalente" (1). Ook in het reglement van het klooster van Berlaymont werd dit sterk benadrukt. We lezen erin "elle (une fille chrétienne) doit fréquenter les églises, les hôpitaux, aimer les pauvres et s'adonner aux oeuvres de charité" (2).

Bij de bespreking van de liefdadigheidsgenootschappen hebben we reeds vastgesteld dat het vooral de vrouwen en in de gevallen die wij konden aanhalen meestal nog de douairières waren die deze sociale taak op zich namen.

De steun aan de armen kon op vele manieren geschieden. Onze bronnen hebben toegelaten aandacht te besteden aan :

1. Bezoek aan de armen.
2. Het inrichten van tombola's en loterijen voor de armen.
3. Schenkingen van klederen.
4. Brooduitdelingen.
5. Legaten.
6. Het oprichten van werkhuizen.

1. Bezoek aan de armen.

We hebben slechts weinig gegegens over personen die werkelijk in kontakt kwamen met de armen. Slechts van twee families, nl. de familie de Kerchove en de familie Dons-de Marnix weten we dat ze werkelijk de armen bezochten. Van Frederic de Kerchove vonden we dat "tant que ses forces le lui permirent il allait chaque semaine visiter ses pauvres et leur porter une parole de consolation et un secours dans

---

(1) TH. DE RENESSE, Noblesse Oblige, in Revue Général, jrg. 1889, p. 367.

(2) L. DE LICHTERVELDE, La famille dans la Belgique d'autrefois, Tournai, 1942, p. 41.

leur misère" (3). Alhoewel deze gegevens afkomstig zijn uit een necrologie, en aldus wel wat overdreven zijn, menen we toch te moeten stellen dat dit gebruik in deze familie gangbaar was. In het dagboek van Alice de Kerchove vonden we ook enkele gegevens over deze armenbezoeken terug (4). Ook Alberdinck Thym verhaalt ons over de armenbezoeken die

---

(3) Le Bien Public, 04/10/1880.

(4) "Nous avons été aujourd'hui faire une longue promenade en voiture. Nous avons été à Ursel voir le pauvre garçon malade qui brode. Quelle misère ! la maison ou plutôt la misérable petite hutte qu'il habite ne tient pas ensemble, elle est toute penchée d'un coté, un coup de vent suffit pour la mettre à terre tout à fait. Le pauvre garçon a l'air d'une indifférence incroyable, il avait l'aire de se soucier fort peu de ce qu'on disait même quand maman a parlé de faire rebâtir ou au moins arranger et relever sa cabane ; il a à peine levé les yeux de son ouvrage quand maman lui a donné de l'argent..."
Familiearchief de Kerchove, dagboek van Alice de Kerchove, 29/09/1854.

"Nous avons été cet après-midi visiter les pauvres. D'abord nous nous sommes fait conduire, maman, ma tante Ernestine et moi en voiture jusqu'à Ursele pour voir le pauvre garçon qui autrefois brodait mais qui a présent est hydropique au dernier point et ne peut plus rien faire. Que de misère et de résignation dans cette pauvre cabane ; le pauvre garçon souffre sans se plaindre et la pauvre mère qui est sur le point de perdre son unique enfant dit encore avec calme : Que la volonté de Dieu soit faite !
De là nous sommes allées jusqu'à l'Herstraete où nous nous sommes descendues de la voiture que nous avons fait suivre et nous avons parcouru à pied cette longue rue en entrant dans toutes les maisonnettes où il y avait des brodeuses. Toutes ces bonnes gens sont heureux malgré leur pauvreté, la plupart de ces maisonnettes sont tenues avec la plus grande propreté, ..."
Familiearchief de Kerchove, Dagboek van Alice de Kerchove, 03/10/1857.

door Baronnes Dons-de Marnix werden afgelegd (5). Daaruit blijkt dat die armen er erg aan toe waren en dat men maar weinig daaraan veranderde. Het bleef bij het geven van een aalmoes, het herstellen van een deur of een venster enz., maar daadwerkelijke hulp was er niet bij (6). Wel werden er uiterlijk veel zaken gedaan voor de armen. Daarover zullen we in de volgende punten handelen.

2. Het inrichten van tombola's en loterijen voor de armen.

In onze bronnen vonden we enkel bij de familie de Kerchove-de Naeyer sporen over het inrichten van tombola's ten voor-

---

(5) "Zij hield er zoveel van armen bij te staan, die hun noden het zorgvuldigst verborgen. Dezen toch konden altijd op haar steun rekenen : zij aarzelden dan ook niet zich tot haar te begeven, en wanneer zij naar het verhaal hunner smarten geluisterd had, wist zij hen niet alleen te voorzien van stoffelijke hulp maar ook altijd met eenige hertelijke woorden van bemoedeging te doen vertrekken. Legde zij haar armenbezoeken af dan trad zij in hun midden als de engel van den troost, en betoonde zij zich onuitputtelijk in zachtmoedigheid en geduld bij het aanhooren hunner mededeelingen."
C. ALBERDINCK THYM, Het leven van Baronnes Dons de Lovendeghem geboren gravin de Marnix, p. 38.

(6) "Nous avons remarqué cependant une petite hutte mal bâtie, n'ayant qu'une fenêtre qui ne se ferme pas et une porte disjoint en jetant un coup d'oeuil à l'intérieure, nous vîmes un taudis épouventable, deux enfants jouaient devant la porte avec une jeune fille de 12 à 14 ans, maman lui demanda où était leur mère, et ce que faisait leur père. Elle répondit que son père était allé travailler et que sa mère était morte depuis 3 mois, il restait 3 petits enfants à la maison, dont le plus jeune ne savait pas marcher et elle restait pour les soigner. Maman lui dit de dire à son père de venir demain au château après la messe. Elle compte faire mettre une porte et une fenêtre à la chaumière afin qu'ils puissent passer l'hiver un peu à l'abri du mauvais temps...."
Familiearchief de Kerchove, Dagboek van Alice de Kerchove, 03/10/1857.

dele van de armen (7). Nochtans was dit bij de andere families niet vreemd. We zien bijvoorbeeld dat de familie Surmont de Volsberghe tombola's inrichtte ten voordele van de arme kerken. Deze tombola's brachten voor de armen nooit veel op aangezien het geld werd verdeeld over een groot aantal mensen. Het waren daarenboven niet altijd de kasteelbewoners zelf die iets inrichtten voor de armen. In het dagboek van Alice de Kerchove lazen we dat ook het dienstpersoneel in die richting inspanningen deed (8).

3. Schenkingen van klederen.

Bij diverse families vonden we dit schenken van klederen terug. Bij de familie de Vaernewyck bleef het, althans voor zover we konden nagaan, beperkt tot schenkingen aan één

---

(7) "Nous commencons une lotterie pour les pauvres..." Familiearchief de Kerchove, Briefwisseling, Brief van Alice aan Lucie, 22/10/1858.

"Nous avons tiré aujourd'hui notre lotterie au profit des pauvres ; nous avons eu environ 90 fr. Cela nous aidera à secourir quelque pauvres de plus..." Familiearchief de Kerchove, Dagboek van Alice de Kerchove, 02/11/1859.

(8) "Les domestiques ont fait une exposition, ou au moins ils l'appellent ainsi, au profit des pauvres. C'est dans la chambre près de la cuisine que cela se trouve, tous les objets sont attachés aux murs. Ce sont : des papiers, des images, des chiffons, des poires, tomates, concombres, des toiles d'araignées et que sais je encore. Chacun apportait une bêtise, il y a un baquet où on dépose une offerande pour les pauvres. L'idée est curieuse ; nous sommes tous allé voir."
Familiearchief de Kerchove, Dagboek van Alice de Kerchove, 27/09/1855.

welbepaald persoon (9).
Bij de families de Draeck (10) en Dons de Lovendeghem (11) zorgde men ervoor dat de eerste komunikanten op een deftige wijze werden gekleed.
Jeanne de Naeyer-Van Caneghem schonk bij testament 10.000 fr. aan het armbestuur van Bellem "om met de jaarlijkse opbrengst prijzen en kleedingstukken te koopen voor de behoeftige kinderen die de gemeente- en de zondagsschool bijwonen" (12).

---

(9) Mijnheer de Vaernewyck aan de susters der Liefde van Klederen voor Frederica de Pauw.

10	ellen wit lywaet à 16 st. voor 6 hemden	8 fl 00 st 0 p
4	ellen wolle goed à 19½ st.	3 fl 18 st 0 p
2¼	ellen vlaeminck à 18½ st. voor een lyfroksken	2 fl 01 st 6 p
-	een elle bruyn lywaet	0 fl 08 st 6 p
-	een catoenetten voorschoot	0 fl 17 st 0 p
5	halsdoekskens	1 fl 15 st 6 p
2	meirenasse mutzen met kantjes	0 fl 16 st 9 p
3	katoene slaapmutzen	0 fl 08 st 0 p
4	zakdoekskens van catoenette	0 fl 15 st 6 p
-	een paer koussen	0 fl 10 st 6 p
-	van lint en gaeren aken en oogen	0 fl 11 st 0 p
-	een paer kloeffen	0 fl 03 st 0 p
-	nog 2 hemden	2 fl 12 st 0 p

RAG, Fonds de Ghellinck-Vaernewyck, dl. II, nr. 675.

(10) Baronnes de Draeck-de Baudequin de Peuthy geeft aan het armbestuur een kapitale rente. De intrest "moet dienen om de onvermogende eerstecommunicanten behoorlijk te kleeden"
Liber Memorialis van de kerk vanRonsele, p. 40.

(11) "De hoofdzorg der Baronnes (Dons-de Marnix) was om aan haar armen te denken. De dag der eerste communie was aanstaande, en zij liet niet af zich met hare kleine beschermelingen bezig te houden. "Ik ben ziek" zeide zij " en die arme kinderen zullen hunne kleederen niet hebben voor dien grooten dag..."
C. ALBERDINCK THYM, Op. cit., p. 60.

(12) F. DE POTTER & J. BROECKAERT, Geschiedenis van de gemeenten der provincie Oost-Vlaanderen, gemeente Bellem, deel 1, p. 5.

Als versterving tijdens de vasten werden, bij de familie de Kerchove, klederen gemaakt voor de armen. Alice de Kerchove schreef aan haar zuster Lucie "J'ai entrepris un assez long ouvrage pour mon carème, ce sont des petites chemises de pauvres, de petites chemises de garçons de 7 à 8 ans, c'est encore assez long à faire aussi n'ai je pas le temps de perdre une minute" (13).

4. Brooduitdelingen.

In de testamenten van adellijke personen uit de vorige eeuw zijn er in vele gevallen bepalingen betreffende graanuitdelingen (onder de vorm van broden) op de dag van de begrafenis, evenals op de verjaardagen van het overlijden.
De sommen die daaraan werden besteed variëren van persoon tot persoon. Zo zien we dat er bij het overlijden van Sidonie Dons de Lovendeghem voor 6.480,54 fr. broden werden uitgedeeld (14). Bij haar broer Eugène Dons de Lovendeghem bedroeg dit 'maar' 898 fr. (15). We vonden deze brooduitdelingen verder nog terug voor de families de Ponthieure de

---

(13) Familiearchief de Kerchove, Briefwisseling, Brief van Alice aan Lucie, 25/03/1859.

(14) " A divers boulangers à Lovendeghem pour livraison de pains distribués au pauvres à l'occasion du service funèbre."
Er worden twaalf bakkers opgesomd - totaal 2.640 fr.
" A divers boulangers à Gand pour livraison de pains."
Er worden negen en dertig bakkers opgesomd - totaal 3.840,54 fr.
RAG, Fonds erfenisaangiften, erfenisaangifte S.C. Dons de Lovendeghem, jrg. 1881, nr . 795-796, bundel 194, depot 29/06/1881.

(15) "A divers boulangers à Gand et à Lovendeghem pour livraison de 1900 pains distribués au pauvres à l'occasion du service funèbre la somme de 898 fr."
RAG, Fonds erfenisaangiften, erfenisaangifte E.J. Dons Lovendeghem, jrg. 1866, vol. 161, nr. 325.

Berlaere (16), Adolf Kervyn d'Oud Mooreghem (17), de familie de Salviac de Viel-Castel-van de Woestyne (18), de familie de Vaernewyck (19) en François Stalins (20).

5. Legaten.

Bij testament werden dikwijls schenkingen gedaan aan bepaalde liefdadigheidsinstellingen. Zo zien we dat Ambroise Penneman bij testament twee schenkingen deed aan het armbestuur van Lovendeghem (21). Alix de Vaernewyck deed hetzelfde in 1869 (22). In sommige gevallen, o.a. bij Alix

---

(16) "Je donne et lègue aux pauvres de la commune de Vinderhoute une somme suffisante,...pour faire célébrer annuellement et perpétuellement dans l'église de Vinderhoute un anniversaire de première classe avec distribution d'un hectolitre de froment converti en pains."
RAG, Fonds erfenisaangiften, erfenisaangifte Ch. de Ponthieure de Berlaere, jrg. 1875, bundel 182, nr. 290, depot 13/02/1875.

(17) RAG, Fonds erfenisaangiften, erfenisaangifte A. Kervyn d'Oud Mooreghem, jrg. 1883, vlo. 199, nr. 453, depot 13/10/1883.

(18) RAG, Fonds erfenisaangiften, erfenisaangifte C. van de Woestyne, jrg. 1887, nr. 251, depot 11/06/1887.

(19) RAG, Fonds de Ghellinck-Vaernewyck, dl. II, nr. 780, Testament van Alix Adelaide Markiezin Rodriguez d'Evora y Vega-de Vaernewyck d'Angest.

(20) RAG, Fonds erfenisaangiften, erfenisaangifte Fr. Th. Stalins, jrg. 1891, bundel 214, nr. 135, depot 28/03/1891.

(21) 10/09/1853 - 2 legaten door de heren de Wispelare en Penneman voor het armwezen 3.000 fr.
18/03/1853 - Legaat van huis en 2.000 fr. voor armbestuur door wijlen A. Penneman.
Modern archief van de gemeente Lovendeghem.

(22) 09/10/1869 - Legaat bij testament van Alix de Vaernewyck - 500 fr. in 5 x roggebroden.
Modern archief van de gemeente Lovendeghem.

de Vaernewyck, liet men liefdadigheidswerken per testament verder zetten (23)

6. Het oprichten van werkhuizen.

Enkele van de hier besproken personen hebben in de gemeente waar ze woonden werkhuizen opgericht. Bellem is hier alweer een treffend voorbeeld. Burggraaf Leopold le Sergeant

---

(23) "Je veux que l'on continue à payer l'entretien des malades et des orphelins qui étaient à la charge de ma mère ou à la mienne au couvent hospice de Lovendeghem. Les infirmes jusqu'a leur mort ou à leur perfaite guérison, les orphelines jusqu'à ce qu'elles aient respectivement atteint l'âge de vingt et un ans à moins que la supérieure ne juge à propos de les placer avant cet âge. Chacune des dites orphelines lorsqu'elle quittera l'établissement recevra une somme de cinquante francs pour s'acheter quelques habits.
...
Je veux que mes héritiers continuent à payer une petite pension viagère de cinquante deux francs par an à Rosalie van den Berghe ainsi que le loyer de douze florins par an pour Petrus Leuntjes au cas que le curé de Lovendeghem soit satisfait de sa conduite, plus cinquante francs par an jusqu'en 1872 pour une sourde muette de Somergem placée dans l'établissement du Mr. le chanoine de Decker et un demi franc par jour pour une infirme sa vie durant au couvent de Waerschoot.
...
Je donne et lège à Mr. le Chanoine de Decker supérieur général du couvent de Lovendeghem et en cas de démission où de prédécès à l'écclésiastique qui lui aurait succédé en cette qualité tout ce qui concerne les écoles de dentelles établies dans ce dit couvent : matériels, dessins, brevêt, le fond de roulement qui est entre ses mains ainsi que les sommes qui pourraient m'être dues de ce chef. Ce à charge de maintenir debout les deux écoles à partir de mon décès sur le même pied et avec les mêmes avantages pour les enfants qui les fréquentent."
RAG, Fonds de Ghellinck-Vaernewyck, dl. II, nr. 780, testament van Alix de Vaernewyck.

d'Hendecourt liet, rond 1865, een touwdraaierij oprichten. Daartoe werden "twee bekwame zeeldraaiers" uit Hamme ontboden om in Bellem het werk aan te leren. Op de wijk Stuyvenberg verrees een lang houten gebouw, 'den band' genoemd, waar reeds heel vlug een 20-tal arbeiders werden opgeleid (24). In de omgeving van deze werkplaats liet Leopold le Sergeant d'Hendecourt verscheidene werkmanswoningen bouwen, waarvan er heden ten dage nog enkele bestaan.

De familie de Kerchove-de Naeyer richtte gedurende de crisis van 1845-1848 een kantwerkschool op (25). In het archief van de familie de Kerchove vonden we daar ook enkele gegevens van terug. Het was vooral Elisa de Kerchove-de Naeyer die zich met deze kantwerkschool bezig hield en er zelf dagelijks voor werkte (26). In 1859 werkten een 300-tal kantwerksters in deze school. De Potter en Broeckaert spreken

---

(24) De Nieuwe Gentenaar, 24/04/1947.
F. DE POTTER & J. BROECKAERT, Geschiedenis van Bellem, Op.cit., errata deel I.

(25) F. DE POTTER & J. BROECKAERT, Op.cit., dl. 1, geschiedenis van Bellem, p. 5.

(26) "Maman a été hier à Bruxelles voir Eugène et Léontine et puis aussi pour faire quelques courses pour les broderies qui commencent à reprendre un peu. Maman en est toute heureuse, car, à Bellem, des centaines d'ouvriers venaient prier, supplier Constance de leur donner de l'ouvrage et la pauvre fille ne savait de quelle bois faire flêche pour les contenter, elle pleurait avec elles alors sur le manque d'ouvrage. Maman a cependant fait travailler 2 à 300 brodeuses des plus pauvres mais, les broderies se vendant mal, elle était fort embarrassée, tout cela devant lui reste sur les bras ; enfin cela reprend..."
Familiearchief de Kerchove, Briefwisseling, Brief van Alice aan Lucie, 03/03/1859.

"Les broderies vont très bien, mon petit pécule pour les pauvres de Bellem s'augmente très joliment. C'est une grande satisfaction pour moi qui me dédomage de toutes mes peines car je travaille tous les jours 5 à 4 h."
Familiearchief de Kerchove, briefwisseling, Brief van Elise aan Lucie, 13/03/1859.

enkele jaren later reeds van een 500-tal 'behoeftige werksters' (27). Beide Bellemse kasteelheren lieten ook ontginningswerken en graafwerken uitvoeren. Leopold le Sergeant d'Hendecourt liet gedurende vele jaren de lage gronden van de 'Hellebrock' (te Bellem) door een aantal werklieden ontginnen (28). Frederic de Kerchove liet grote werken aan de Kranepoel uitvoeren (29).

Bellem is de enige gemeente, van deze die we behandelen, waar de kantwerkschool, en het nijverheidsatelier uitsluitend in handen waren van de adellijke families. In de andere gemeenten is zo'n kantwerkschool, als ze bestaat, meestal in handen van kloosterzusters. Zo ook te Hansbeke. Het klooster te Hansbeke, gebouwd in 1846, kreeg nog datzelfde jaar een kantwerkschool o.l.v. de kloosterzusters en niet van de schenker J.B. van de Woestyne d'Hansbeke (30). In Lovendegem merken we hetzelfde. Markiezin Alix Rodriguez d'Evora y Vega had niet het bestuur van de kantwerkschool van Lovendegem in handen. Ze was wel eigenares van een gedeelte van het materiaal, maar het bestuur was in handen van kanunnik De Decker. In Bellem hadden alleen de adellijke families beslissingsrecht.

---

(27) F. DE POTTER EN J. BROECKAERT, Op.cit., dl. 1, geschiedenis van Bellem, p. 5.

(28) De Nieuwe Gentenaar, 24/04/1947.

(29) I. VAN HOUTRYVE, Dom Robert de Kerchove d'Exaerde, Premier Abbé du Mont César, 1846-1899-1942, Louvain, 1950, p. 9.

(30) L. VAN DRIESSCHE, Geschiedenis der gemeente Hansbeke volgens F. De Potter en J. Broeckaert, bewerkt en aangevuld door Leon van Driessche, 1952, p. 56, We willen hier terloops opmerken dat de kloosters gesticht door J.B. van de Woestyne d'Hansbeke bewoond werden door Zusters Franciscanessen en niet door Zusters van St. Vincentius zoals Ch. Lambrecht schrijft. CH. LAMBRECHT, De adel in het kanton Nevele, Onuitgegeven licentiaatsverhandeling, Gent, 1976-1977, p. 104.

Besluit.

We moeten vaststellen dat de liefdadigheid slechts in sommige gevallen voortvloeide uit een echte bekommernis. Slechts enkele van de hier besproken personen deden werkelijk iets opbouwends voor de armere bevolkingslagen, zoals het scheppen van arbeidsplaatsen. De rest beperkte zich tot het geven van aalmoezen. Deze aalmoezen waren daarenboven niet bijster groot maar juist genoeg om niet van honger te sterven (31). Grotere schenkingen werden vooral gedaan wanneer het kon opvallen o.a. kleding voor de eerste communiecanten, brooduitdelingen bij het overlijden. Pierre de Gerlache zegt in dit verband "Je vous étonnerai sans doute en vous disant que le châtelain qui comprend son rôle peut faire beaucoup de bien autour de lui, s'il s'oublie un peu pour les autres. Il ne se vante pas du bien qu'il fait" (32). Blijkbaar hebben we hier, althans volgens Pierre de Gerlache, grotendeels te doen gehad met mensen die hun rol niet kenden. Men pronkte wel met de giften die men deed.
Een andere vaststelling, die ook reeds door Ch. Lambrecht werd gedaan, is dat adellijke figuren, in ons gebied, de enigen zijn die aan liefdadigheid doen. Van eventuele liefdadige neigingen van de bourgeoisie,die nochtans in bepaalde gemeenten aanwezig was, was niet veel te merken. Soms zijn ook niet in de gemeente wonende personen of families

---

(31) We zagen in één van de voorbeelden dat Alix de Vaernewyck een halve frank per dag gaf voor een doofstomme, d.w.z. één brood per dag. Een andere kreeg twee en vijftig frank per jaar, d.w.z. één brood om de drie dagen.

(32) P. DE GERLACHE, La Noblesse belge, in Revue de l'institut de Sociologie Solvay,dl. 16, 1930, p. 693.

in een bepaalde gemeente aktief. Zo bijvoorbeeld de familie Goethals-Malfait in de gemeente Merendree.(33)

In grote mate zag de adel de liefdadigheid als een middel om de eigen zaligheid af te kopen en om personen, vooral de armen, aan zich te verplichten.

(33) E. SOENS, Historische schets van het gesticht der EE. Zusters Franciscanessen van Gent, geheeten Crombeen, St. Amandsberg, 1915, p. 168.

§ 2. De adel en de plattelandsbevolking.

Evenals onze voorgangers zullen we onderzoeken of de bewering gemaakt door J. Lefèvre in Flandria Nostra, nl. dat er in de XIXde eeuw een kloof ontstaat tussen de adel en de plattelandsbevolking, voor waarheid kan worden genomen in de kantons die we bespreken.

We zullen ons onderzoek opsplitsen in drie thema's. Namelijk de taal, het ambulantisme en het adellijk superioriteitsgevoel.

a) De taal.

Een groot element van de vervreemding tussen adel en bevolking was de taal. De adel was verfranst en kende in vele gevallen geen Nederlands waardoor het kontakt met de landelijke bevolking uitgeloten werd. "Pendant longtemps" aldus H. d'Ydewalle "la noblesse et le peuple flamand, n'ont plus rien eu de commun sur le plan culturel. Il en est résulté un isolement qui devait avoir des conséquences dans tous les domaines de la vie sociale. Le peuple n'a pour ainsi dire pas de bénéfice de ce que la noblesse aurait pu lui donner de meilleur, parceque la noblesse ne connaît pas le Neerlandais" (34).
De adel was vóór de Franse Revolutie overwegend Nederlandstalig. Door de Franse overheersing werd Frans de eerste taal. R. Janssen kon door uitvoerig bronnenmateriaal deze stelling staven. Wij hebben slechts één voorbeeld, aangezien de personen die we behandelen allen in de XIXde eeuw hebben geleefd. We hebben nochtans moeten vaststellen dat de inven-

(34) H. D'YDEWALLE, Noblesse en Flandre, Bruxelles, 1944, p. 27.

taris van goederen opgemaakt in 1806 bij de dood van Julie de Lauretan, eerste vrouw van Charles de Vaernewyck d'Angest, in het Nederlands was gesteld (35). Het was het enige stuk dat we in deze taal aantroffen bij deze familie. Alle latere kontrakten en staten van goed waren in het Frans gesteld. De briefwisseling tussen standgenoten gebeurde in het Frans.

De taal van de adel in de XIXde eeuw in Vlaanderen was dus het Frans, maar dit impliceert nog niet dat de adel geen Vlaams kende. R. Janssen constateerde dat de adel passief de Vlaamse taal meester was (36). In feite varieerde dit van persoon tot persoon. Zo bijvoorbeeld was Baronnes Dons-de Marnix "het Vlaamsch zeer weinig machtig" (37). François Th. Stalins daarentegen was het Vlaams zeer goed meester en sprak het dikwijls met zijn personeel. De gesprekken met standgenoten waren nochtans steeds in het Frans (38).

Wat het onderwijs betreft hebben we moeten vaststellen dat Nederlandstalig onderwijs niet werd gevolgd. Men liep school in de Franstalige Gentse scholen, in Franstalige Brusselse scholen en in sommige gevallen in Parijs.

---

(35) RAG, Fonds de Ghellinck-Vaernewyck, dl. II, nr. 609.

(36) R. JANSSEN, Mentaliteitstrekken van adellijke families in de XIXde eeuw. Probleemstelling en benadering via familiearchieven, Gent, Onuitgegeven licentiaatsverhandeling, 1972-1973, p. 212. deel II.

(37) C. ALBERDINCK THYM, Het leven van Baronnes Dons de Lovendeghem geboren Gravin de Marnix, pp. 38-39.

(38) Rechtszaak Colle - de Bueren, getuigen voor de familie de Bueren, Van Poecke Rosalie, 46 jaar, dienstmeid.

b) Het ambulantisme.

In de verhandelingen die door R. Janssen en K. Depoorter werden gemaakt lezen we dat "ook de grote mobiliteit van de adel een verwijdering veroorzaakte tussen de kasteelheer en de plattelandsbevolking" (39). We menen hier te mogen stellen dat, deze vaststelling gesteund op de hoge adel en de hofadel, voor ons gebied, waar geen hoge adel aanwezig was, tot een minimum mag worden herleid. Behalve in de winterperiode, woonden de figuren die we hier bespreken op het kasteel. Dit mag echter niet strikt genomen worden want ook gedurende de winterperiode verbleef men sporadisch op het kasteel.
We kunnen het ambulantisme dus slechts in zeer geringe mate als verklaringsmogelijkheid voor de vervreemding tussen adel en plattelandsbevolking aanvaarden. Mede door het feit dat het gebied dat we behandelen grotendeels vrij dicht bij de provinciehoofdstad is gelegen. Wanneer de bewoners van de kastelen gelegen te Mariakerke, Vinderhoute, Drongen en Lovendegem in de winterperiode te Gent verbleven kan men moeilijk van afwezigheid spreken.

c) Het adellijk superioriteitsgevoel.

De adel distancieerde zich duidelijk van de plattelandsbevolking. Alhoewel in de XIXde eeuw de adel wettelijk niet langer een gepriviligieerde klasse was, bleef ze zich nog duidelijk aldus gedragen. Tijdens het Ancien Regime was de verhouding tussen Heer en knecht vast omlijnd. De Heer had zijn heerlijke rechten en de plattelandsbevolking had geen

(39) K. DEPOORTER, Mentaliteitsstudie van de 19de eeuwse adel in België (1789-1914). Peiling aan de hand van gedrukte bronnen, onuitgegeven licentiaatsverhandeling, Gent, 1976-1977, p. 96.

andere keus dan daaraan te gehoorzamen. Met de Franse Revolutie viel deze machtsbasis wettelijk, doch niet feitelijk, weg. De kasteelheren bleven er, aldus R. Janssen,"van uitgaan dat zij van de plattelanders allerlei zaken konden vragen, zonder daarom iets in ruil te moeten geven, en indien zij iets gaven aan de dorpsbevolking dan verlangden zij daarvoor een gedrag dat overvloeide van dankbaarheid en loyauteit"(40). Ook in Frankrijk bleven, volgens Tudesq, seigneurale en feodale praktijken nog lange tijd bestaan. Leenkontrakten, "corvé et banalités" bestaan nog in de XIXde eeuw. De Graaf van Commignes schreef in zijn 'Souvenirs d'enfance et de régiment' "les usages gardaient encore une sorte de couleur féodale" en in verband met zijn vader schreef hij "les paysans lui étaient très attachés quoi qu'il les traitât comme des nègres. Malheur à qui ne lui parlait pas chapeau bas, un revers de canne avait bientôt fait voler le couvre-chef récalcitrant. Quant mon père avait besoin de pierres, par exemple, il le faisait crier à la sortie de la messe, et c'était à qui se présentait" (41)

De kasteelheer, de pastoor, de dokter en de notaris waren in een landelijke gemeente doorgaans de enigen die gestudeerd hadden. Vandaar dat men voor belangrijke functies meestal een beroep op hen deed. Het aanvaarden van zo'n belangrijke functie hing af van persoon tot persoon. Zo zien we bijvoorbeeld dat de familie Dons de Lovendeghem weigerachtig stond tegenover politieke mandaten in de gemeente. Frederic de Kerchove had, indien hij dat had gewenst, burgemeester kunnen zijn van Bellem. We stipten reeds aan dat rond de grootstad dit wel enigszins anders lag,aangezien er meerdere families aanwezig waren.Doch dit is niet de hoofdreden voor het wegblijven van zekere personen. In 1889

---

(40) R. JANSSEN, Op.cit., dl. II, p. 215.

(41) C. DE COMMINGES, Souvenirs d'Enfance et de Régiment, 1831-1871, Paris, 1906, p. 6 en pp. 28-29.

omschreef Th. de Renesse nog eens duidelijk de taak van de adel, nl. "La mission sociale de la noblesse est de vivre mêlée aux paysans pour les civiliser et en quelque sorte cultiver leur intelligence pour adoucir leurs labeurs, augmenter leur bien-être et les aider à perfectioner leurs produits" (42).

Hoe uitte zich dit superioriteitsgevoel ? Dit superioriteitsgevoel uitte zich op velerlei manieren. We zullen er hier twee behandelen. 1) Het misprijzen tegenover andere sociale groepen.
2) Het voeren van veel vertoon bij diverse plechtigheden.

1) Het misprijzen tegenover andere sociale groepen.

Het superioriteitsgevoel van de adel uitte zich in het misprijzen waarmee men sprak over de niet-adel. Volgens sommige auteurs beperkte zich dat tot de nieuw geadelden (43) en de burgerij (44). Onze bronnen toonden echter aan dat

(42) TH. DE RENESSE, Noblesse Oblige, in Revue Général, jrg. 1889, p. 363.

(43) Théodore de Renesse ageert tegen de nieuw geadelden waarvan hij zegt "remarque à laquelle nous autorise le spectacle aussi fréquent de nos jours qu'il l'étaient anciennement les démocrates de la veille dont le diplôme vient à peine de quitter les chancelleries, devenus tout aussitôt les plus fiers et les plus arrogants de tous les nobles."
TH. DE RENESSE, Op.cit., p. 350.

(44) Pierre de Gerlache schrijft in zijn artikel 'La Noblesse belge' "...je vous étonnerai davantage en vous dire que le noble, lorsqu'il réside à la campagne, est beaucoup plus près de l'ouvrier ou du paysan que du bourgeois. S'il a du dédain pour quelqu'un c'est pour le bourgeois bien plus que pour l'homme du peuple. Et inversement s'il est détesté, ce n'est pas de l'homme du peuple, mais du bourgeois. L'homme du peuple accepte son aide et il la lui donne volontiers. Le bourgeois le jalouse et le tient à l'écart."
P. DE GERLACHE, La Noblesse belge, Op. cit., p. 693.

dit misprijzen ook gold t.o.v. de plattelandsbevolking zelf en dit niettegenstaande de liefdadigheid, waarover sprake in de voorgaande paragraaf. We zagen bijvoorbeeld dat de kinderen van Frederic de Kerchove - de Naeyer aan de ene kant hout sprokkelden en naaiden ten voordele van de armen (45), doch aan de andere kant moeten we vaststellen dat men maar weinig respect kan opbrengen voor de gewone man, die men uitlachtte om zijn onbeholpenheid (46).

---

(45) Familiearchief de Kerchove, Briefwisseling, Brief van Eugène aan Paul, ongedateerd (brief uit 1855).

(46) We geven enkele voorbeelden van dit superioriteitsgevoel dat reeds bij 15 à 18 jarigen sterk aanwezig was.
"...nous avons déjeuné à l'auberge avec des oeufs, des mastelles, du fromage, du pain, du beurre et de la bierre, c'étaient les uniques ressources de l'endroit. La femme qui nous servait avait l'air sérieusement godiche et Paul nous disait qu'il aurait voulu lui donner un coup de pied pour la civiliser. Néamoins le moyen n'a pas été essayé et la femme est restée gros Jean comme devant. Après le repas, quelque frugal qu'il soit et auquel nous n'avions pas fait faute, car nous avions faim, nous nous sommes remis en route pour Bellem où nous sommes arrivés pour 3½h."
Familiearchief de Kerchove, dagboek van Alice de Kerchove, 21/08/1855.

"Hier nous avons été à un concert à Aeltre... un concert à Aeltre...c'est pourtant ainsi. Un concert ! un vrai concert ! un orchestre, un piano ! Mlle de Rothe a parfaitement joué d'abord une fantaisie sur Guillaume Tell et puis la Source de Blumenthal, j'ai eu beaucoup de plaisier a l'entendre. Il y a eu aussi 2 morceaux de chant exécutés par une Belleminoise, certes, il n'y a pas quoi s'en vanter mais c'est pourtant ainsi ; une belleminoise. On aurait cru entendre le son d'une cloche fèlée, et c'était pourtant bienson gosier qui faisait entendre ces sons saccadés. Je passe la dessus car c'était abominable."
Familiearchief de Kerchove, Dagboek van Alice de Kerchove, 27/09/1855.

.../...

De bevolking kon er evenwel weinig aan veranderen. Zij waren, vooral in de kleine gemeenten, in grote mate economisch van hen afhankelijk. Door allerlei schenkingen (47) werden vele personen plichtig aan een bepaalde heer. De bevolking van Bellem was bijna geheel afhankelijk van de beide daar residerende families. Denken we maar aan de ongeveer 500 kantwerksters, grotendeels uit Bellem afkomstig, die dank zij het initiatief van de familie de Kerchove-de Naeyer aan het werk konden, maar terzelfdertijd aan deze familie gebonden waren. (48). In de andere gemeenten van de besproken kantons was deze afhankelijkheid niet zo duidelijk en in de gemeenten dichtbij Gent was deze veel kleiner. Niet de ganse gemeente was van één kasteelheer afhankelijk, maar van verschillende kasteelheren, die niet allen van adel waren.

De macht van de adel was dus in het gebied dat we behandelen, nog vrij groot. Ook op administratief vlak zien we dit duidelijk. Een mooie illustratie daarvan vonden we te Bellem. De steenweg van Bellem naar Aalter liep van het dorp in rechte lijn tot de wijk Stuyvenbergh, dus voorbij het kasteel van Burggraaf Leopold le Sergeant d'Hendecourt. In 1860

../.."...fête chez Mr. d'Hendecourt. La musique de Bellem y jouait. En entendant cette affreuse harmonie qui n'est bonne qu'a écorcher les oreilles, nous nous sommes sauvés vers le canal pour éviter ces accords discords et nous ne nous sommes revenus que lorsque tous les musiciens eurent filé chacun chez soi des sons bien plus doux sans doutes dans un profond someil. Bon, vla qu'jemberlificote (?) les sons les accords d'une musique champetre avec le ronflement de ses mêmes musiciens. Fi que c'est abominable ! Mais aussi y a t'il rien d'aussi abominable que la musique de Bellem?" Familiearchief de Kerchove, Dagboek van Alice de Kerchove, 14/11/1857.

(47) Zo schonken de families de Draeck en de Kerchove-de Naeyer beiden een waterpomp aan de gemeente waar zij woonden.

(48) Bellem telde rond 1860 ongeveer 1.900 inwoners.

oordeelde deze laatste dat de weg te dicht bij het kasteel liep. Alhoewel deze weg er eerder was dan het kasteel, werd hij enkele meters verlegd (49). Als reden werd opgegeven dat de weg te dicht bij de vijver en de wallingen liep, en aldus niet veilig was (50).
Ook werden adellijke grootgrondbezitters soms gevraagd hun invloed aan te wenden ten tijde van verkiezingen (51).

2) Het voeren van veel vertoon bij diverse plechtigheden.

De adel eiste van de plattelandsbevolking eerbied. Dit uitte zich op verschillende ogenblikken. Zo vertelden we reeds dat er ter gelegenheid van een huwelijk verzen werden voorgedragen. Een andere gelegenheid om eerbied te betuigen was bij de begrafenis van een der kasteelbewoners. Er werd van de dorpsbewoners verwacht dat zij rouwden om de overleden kasteelheer en dat zij hem kwamen groeten. De pastoor van Bellem schreef in zijn Liber Memorialis "De zondag op hunne dood volgende was eene dag van hartverscheurende toneel en van geween. De twee lijken lagen, nevens een in eene doodkapel afgelegd. De gehele dag was het eene processie van bidders, zelfs vele vreemden die het kasteel bezochten om voor de overledene te bidden. Menig kloeke man zelfs had moeyte om zijne ontroering in te houden. Vele kwamen met de tranen in de ogen de trappen van het kasteel af.

---

(49) De Nieuwe Gentenaar, 24/04/1947.

(50) Kadaster, Extrait du plan des chemins vicenaux de la commune de Bellem, Plan de détail nr. 7.

(51) "Plus d'une fois je me suis rendu chez lui (Fr. Th. Stalins) à l'époque des élections pour lui demander d'excercer son influence sur ses fermiers, bien entendu dans les limites de la loi..."
Rechtszaak Colle - de Bueren, Getuigen voor de familie Colle, De Bast Camille, 47 jaar, administrateur de la Banque de Gand.

Nooyt en zag men een zoo diepen inkeer onder een volk en het was inderdaad te droef om onbewogen aanschouwd te worden"(52).

De begrafenis zelf ging gepaard met veel vertoon. Er kwam veel volk naartoe (53), waaronder heel veel adellijke en hooggeplaatste personen. Dit alles maakte wellicht een diepe indruk op de plattelandsbevolking. Maar dat niet alleen, ook de lijkdienst en de lijkstoet maakten wellicht een diepe indruk. De overledene werd naar de kerk gedragen of vervoerd in een koets. Een aantal familieleden volgden. De koets werd voorafgegaan door dorpelingen, schoolkinderen enz. Van de stoet die gevormd werd bij het overlijden van Frederic de Kerchove-de Naeyer kregen we een goed verslag. "A 10½, le clergé de la paroisse vint faire la levée du corps qui se reposait dans une des salles du château transformé en chapelle ardente. Une immense cortège se développa bientôt. D'abord marchaient les jeunes filles vêtues de blanc et voilées de crêpes noirs ; puis viennent les enfants des écoles catholiques de la commune, portant des cierges, les enfants des ateliers d'apprentissage et des députations de toutes les oeuvres de bienfaissance que la famille de Kerchove a créé à Bellem. Derrière le cerceuil marchaient les membres de la famille, une députation du

---

(52) Deze passus handelde over het overlijden van Paul-Emile de Kerchove en Alice d'Udekem d'Acoz-de Kerchove, respectievelijk overleden op 2 en 3 november 1877.
Liber Memorialis van de kerk van Bellem.

(53) Ter gelegenheid van het overlijden van Graaf Karel du Chastel schreef men in de krant " De kerk van Ronsele was tien maal te klein om de volksmassa uit alle gouwen toegestroomd, plaats te kunnen verleenen."
Gazette van Eecloo en het distrikt, 17/09/1876.

Ter gelegenheid van het overlijden van Frederic de Kerchove-de Naeyer schreef men "Chaque train de chemin de fer amena des divers points des deux flandres une grande quantité d'amis."
Le Bien Public, 04/10/1880.

Sénat, une députation du Cercle Catholique de Gand, une députaion de l'Union conservatrice constitutionelle, enfin un grand nombre de membres du Conseil Provincial et des notabilités de tout l'arrondissemt." (54).

Soms werden er, aldus R. Janssen, kinderen 'gehuurd' om post te vatten in het koor. We vonden daar een voorbeeld van terug bij de begrafenis van Sidonie Dons de Lovendeghem. Er werd 400 frank betaald "aux divers écoles charitables qui ont assisté au service funèbre à Gand" (55). Het was volgens sommige auteurs de gewoonte de straten en de kerkvloer met stro te bedekken (56). In Gent zou, aldus Robyns de Schneidauer, dit gebruik tot ± 1935 in voege zijn geweest. We hebben nochtans bij geen enkele persoon gegevens teruggevonden die dit bevestigen.
In de lijkstoet werd doorgaans een obiitblazoen meegedragen. Deze familiewapens werden speciaal voor de gelegenheid geschilderd en waren verre van goedkoop (57). Na de plechtigheid werd in vele gevallen een blazoen in de kerk van de gemeente gehangen. We vonden er terug in Lovendegem en Merendree. Volgens getuigen zouden er ook in de kerk van Bellem obiit-blazoenen hebben gehangen, doch deze werden

---

(54) Le Bien Public, 04/10/1880.

(55) RAG, Fonds erfenisaangiften, erfenisaangifte van Sidonie Dons de Lovendeghem.

(56) L. ROBYNS DE SCHNEIDAUER, Folklore Nobiliaire. Coutumes héraldiques et féodales, in Folklore brabançon, nr. 101, april 1938, p. 338.

(57) "A Monsieur Charles van Crombrugghe à Gand pour peinture des armoiries et blasons éxposés lors du service à Gand et à Lovendegem.....589 fr"
RAG, Fonds erfenisaangiften, erfenisaangifte van Sidonie Dons de Lovendeghem.

"Au peintre Van der Meersch à Gand, pour peinture du blason et armoiries pour le service funèbre, la somme de.....194 fr"
RAG, Fonds erfenisaangiften, erfenisaangifte van Eugène Dons de Lovendeghem.

samen met de kerk in de tweede wereldoorlog vernield. Verder diende er gezorgd te worden voor een mooie kist. Sommige personen bepaalden in hun testament waaruit deze moest bestaan. Zo schreef Clemence van de Woestyne "Mon cerceuil de bois de sapin camphré...doit être mis dans un cerceuil de plomb lequel doit être mis dans un cerceuil de chêne..." (58). We hebben nog twee andere voorbeelden teruggevonden. Bij het eerste bestond de kist uit lood en eikenhout (59), bij de andere persoon was het enkel een houten kist (60). We kunnen hier dus moeilijk van éénvormigheid spreken.

De meeste families die we hier bespreken lieten ook een vrij groot grafmonument oprichten. Families die reeds van oudsher op de gemeente woonachtig waren lieten zich bijzetten in de kelder van de familie. Ter dier gelegenheid was het soms nodig deze grafkelder te herstellen of te vergroten (61). De meeste kerkhoven lagen oorspronkelijk rond de kerk. In

---

(58) RAG, Fonds erfenisaangiften, erfenisaangifte van Clemence de Salviac de Viel-Castel-van de Woestyne.

(59) "Au carpentier Kloetsier à Gand, le cout du cerceuil en chêne de la défunte.....400 fr
A Jean Casson à Gand pour livraison du cerceuil en plomb.....95 fr"
RAG, Fonds erfenisaangiften, erfenisaangifte van Sidonie Dons de Lovendeghem.

(60) " A l'ébéniste Durvelle, à Gand, pour confection du cerceuil, la somme de .....194 fr"
RAG, Fonds erfenisaangiften, erfenisaangifte van Eugène Dons-Lovendeghem.

(61) "Réparations faites au caveau de la famille Dons de Lovendeghem à l'occasion de l'inhumation de la défunte.....249 fr."
RAG, Fonds erfenisaangiften, erfenisaangifte van Sidonie Dons de Lovendeghem.

"Dees jaar heeft het de edele heer Fr. de Kerchove-de Naeyer begeert de grafkelder zijner familie op ons kerkhof te vergroten. Hiervoor aanbiedende de som van 2.500fr."
Liber Memorialis van de kerk van Bellem.

sommige gemeenten werd in de loop van de XIXde eeuw het kerkhof verplaatst. Sommige families hebben dan ook hun grafkelder laten verplaatsen. Dit gebeurde o.a. te Lovendegem waar op het einde van de XIXde eeuw de kerk werd vergroot. Het grafmonument van de familie Dons de Lovendeghem werd toen naar het nieuwe kerkhof overgebracht. De familie de Ghellinck-Vaernewyck weigerde echter de grafkelder van haar voorvaderen te verplaatsen "parceque le...nouveau cimetière,...est froid, laid, antipatique et très bourgeois" (62).

Families die nieuw op de gemeente waren aangekomen lieten ofwel tijdens hun leven ofwel bij het overlijden van een der echtparen een grafkelder met grafmonument op het kerkhof oprichten. Zo zien we dat de Charles de Ponthieure de Berlaere reeds in 1863 een grafkelder liet delven (63), en dat de familie Surmont de Volsberghe het slechts deed na het overlijden van Henri Surmont de Volsberghe (64). Anderen bouwden een kapel, hetzij bij het kasteel zelf of dichtbij het kerkhof en lieten zich daarin begraven. De grafkelder van de familie le Sergeant d'Hendecourt bevindt zich in de Gotiche kapel die de familie op de hoek van het

---

(62) RAG, Fonds de Ghellinck-Vaernewyck, dl. II, nr. 782. Brief van Emeric de Ghellinck aan Aumory de Ghellinck, 21/06/1898.

(63) "Ten jaere 1863 in de maend november wordt er eenen grafkelder op het kerkhof gemaekt (west van de Kerk) voor de Edele familie Ridder de Ponthieure de Berlaere. Hij bevat 3 meters in lengte en twee meters 30 cm in de breedte."
Liber Memorialis van de kerk van Vinderhoute.

(64) Op 27 juli 1887 doet de familie Surmont de Volsberghe bij het gemeentebestuur van Lovendegem een aanvraag om een grafkelder te mogen plaatsen.
Nieuw gemeentearchief van Lovendegem.

kerkhof liet bouwen (65). De familie de Salviac de Viel-Castel-van de Woestyne lag begraven in de kapel van haar kasteel (66).
Naast de reeds eerder genoemde grafmonumenten vonden we er nog terug van de familie Pierre van Tieghem de ten Berghe en de familie Emmanuel Kervyn d'Oud-Mooreghem te Mariakerke (67), de familie de Kerchove-de Naeyer te Bellem, de familie Kervyn de Meerendré te Merendree. Al deze grafmonumenten zijn heel wat groter dan de doorsnee-graven op een kerkhof en vallen dus goed op. Op die manier drukken zij het prestige van de familie uit.

Bij zo'n begrafenis werden doorgaans broden uitgedeeld, doch daarover spraken we reeds in de vorige paragraaf.

Al deze praal en al dat vertoon bracht met zich mee dat de algemene kosten van zo'n begrafenis soms vrij hoog waren. Dit varieerde natuurlijk van persoon tot persoon. Zo zien we dat de begrafenis van Sidonie Dons de Lovendeghem

---

(65) Op de vloer van deze kapel staat te lezen.
Hic patent

Leopoldine d'Hendecourt	1846-1853
Julie de la Mote Barotte, Baronne de Blondel de Beauregard	1788-1868
Vicomte Leopold d'Hendecourt	1812-1876
Nathalie de Knyff, Vicsse Leon d'Hendecourt	1851-1883
Vicomte Leon d'Hendecourt	1843-1889
Octavie de Knyff Vicsse Leop. d'Hendecourt	1811-1889
Nathalie de Knyff Comtesse de Robiana	1858-1889
Chevalier de Knyff de Gontreuil	1812-1893
E de la Roche dame de Knyff de Gontreuil	1826-1903.

(66) "Ma Volonté formelle est d'être enterré dans le caveau qui se trouve dans la chapelle du château de Tronchiennes où se trouve déjà enterré mon mari le comte de Salviac de Viel-Castel."
RAG, Fonds erfenisaangiften, erfenisaangifte van Clemence de Salviac de Viel-Castel-van de Woestyne.

(67) Het opschrift van dit grafmonument is bij de familie Emmanuel Kervyn d'Oud-Mooreghem in het Nederlands gesteld. Het is het enige van deze die we terugvonden.

12.927,12 fr. kostte, die van Eugène Dons-Lovendeghem 5.214,72 fr. en die van Ridder Charles de Ponthieure de Berlaere 2.090,64 fr. Een grote kost bij de twee eerstgenoemde personen was de lijkdienst in een der Gentse kerken respectievelijk St. Michielskerk en St. Pieterskerk. Een eerste klasse lijkdienst in de St. Pieterskerk kostte 2.935,43 fr., een lijkdienst, eerste klas, te Lovendegem kostte 743,03 fr.

Er werden ook doodsbrieven en doodskaarten gedrukt. We konden van de meerderheid van de hier behandelde personen zo'n doodsbrief of doodskaart terugvinden (68). " Op de meeste

---

(68) Doodskaarten : Monsieur Auguste-Joseph-Marie Baron Dons-Lovendeghem, Messire Eugène Jean Auguste Baron Dons-Lovendeghem, Dame Marie Henriette Dons Baronne de Lovendeghem née Stalins, Madame Marie-Pulchérie-Madeleine-Ferdinande-Ghislaine Baronne de Draeck-de Ronsèle née Baronne de Baudequin-de Peuthy, Messire Louis Philippe de Ghellinck de Wynghene , Monsieur Ambroise Joseph Penneman.
Doodsbrieven : Messier Louis-Eugène-Marie-Ghislain Baron Dons de Lovendeghem, Monsieur Gaspard Bernard Ghislain Baron de Draeck, Madame Marie-Pulcherie- Charlotte-Madelaine-Ferdinande-Ghislaine Baronne de Draeck-de Ronsèle née Baronne de Baudequin-de Peuthy, Monsier Charles-Antoine-Gabriel-Marie comte du Chastel de la Howarderie, Madame Georgine-Marie-Colette-Ghislaine Comtesse Charles du Chastel de la Howarderie née Baronne de Draeck de Ronsèle, Madame la Douairière Frédéric de Kerchove née de Naeyer, Messire Fédéric Marie de Kerchove, Messire Paul-Marie-Ghislain Kervyn de Meerendré, Jonkheer Adolphe Joseph Ghislain Kervyn d'Oudt-Mooreghem, Messire Jules Ferdinand van Pottersberghe de la Potterie, Monsieur Jean-Liévin-Ambroise Rooman, Monsieur Charles-Victor Comte de Salviac de Viel-Castel, Messier Henri-François-Marie-Ghislain Baron Surmont de Volsberghe, Dame Octavie-Isabelle-Colette-Gislaine de Ghellinck de Wale Douairière de Messire Henri Baron Surmont de Volsberghe, Monsieur Charles-Jean-Ghislain van Thieghem, Messire Pierre Ghislain Chevalier van Tieghem de ten Berghe, Dame Alix-Adélaide-Caroline Vicomtesse de Vaernewyck d'Angest Douairière de Messire Auguste-Marie Ghislain Marquis Rodriguez d'Evora y Vega.

doodsbrieven die we onder ogen kregen"schrijft Ch. Lambrecht "waren er onderaan een soort bonnen bevestigd, die men tegen brood kon inruilen" (69). Ook Robyns de Schneidauer schreef " A Gand au cours de la seconde moitié du XIXe siècle il a été l'usage dans les classes aisées et surtout dans la noblesse de faire imprimer au bas des lettres de décès des bons de pains pour les pauvres. Celui qui recevait la lettre découpait le bas de l'annonce et le remettat au pauvre qu'il protégait" (70). Wij hebben dit niet kunnen vaststellen. Slechts twee van de doodsbrieven die we terugvonden bezaten zo'n bon (71). We hebben nochtans een vermoeden dat er twee soorten doodsbrieven werden gedrukt, nl. doodsbrieven met bon en doodsbrieven zonder bon. Dit vermoeden is ons ingegeven door het feit dat Robijns de Schneiddauer vertelt dat hij een doodsbrief van Frederic de Kerchove-de Naeyer bezit met bon (72), terwijl we er zelf een terugvonden zonder broodbon.

Bidprentjes vonden we eveneens van diverse hier besproken personen terug (73). De meeste daarvan droegen een foto of litografie van de overledene.

---

(69) CH. LAMBRECHT, Op.cit., p. 105.

(70) L. ROBYNS DE SCHNEIDAUER, Op.cit., p. 375.

(71) Doodsbrief van Charles Jean van Tieghem en Doodsbrief van Priska Vicomtesse de Vaernewyck d'Angest Douairière de Messire Ernest Comte de Ghellinck d'Elseghem.

(72) L. ROBYNS DE SCHNEIDAUER, Op.cit., p. 375.

(73) Graaf de Salviac de Viel-Castel, F. M. de Kerchove, Mme F. M. de Kerchove, J.L. Rooman, Mme J.L. Rooman, Baron H. Surmont de Volsberghe, Burggravin J. de Vaernewyck d'Angest-de Baillet.

Besluit.

De plattelandsbevolking stond in sommige gemeenten nog duidelijk onder het gezag van de adel. Dit alhoewel het feodalisme wettelijk was afgeschaft.
Tussen de adel en de plattelandsbevolking bestond er, in de gevallen waar we informatie van terugvonden, steeds een kloof . De plattelandsbevolking had schrik van de adellijke heer. De adellijke heer had misprijzen, zij het niet altijd openlijk, voor de gewone landman en zijn prestaties. In twee gevallen kregen we informatie over het verloop van een begrafenisplechtigheid, en tweemaal moesten we vaststellen dat dit, evenals de huwelijksplechtigheid, die we in een ander hoofdstuk bespraken, met veel vertoon gepaard ging. Vertoon dat de bedoeling had ontzag te verwekken bij de plattelandsbevolking.

HOOFDSTUK IV. DE VERHOUDING ADEL - KERK.

Inleiding.

In dit hoofdstuk zullen we een poging ondernemen om binnen te dringen in de ideologie van de personen die we bestuderen. We hebben moeten vaststellen dat de personen, en met hen hun familie, allemaal katholiek waren. R. Janssen deed dezelfde vaststelling voor de dertig families die hij besprak (1), en ook in de verhandeling van Lambrecht werd slechts één niet katholiek besproken (2). Loosvelt gaf geen duidelijke politieke gezindheid op van de personen die ze behandelde.
Het bronnenmateriaal voor dit onderzoek is veelvuldig. De voornaamste zijn hier het Liber Memorialis, het testament en de dagboeken. Briefwisseling is minder interessant omdat de godsdienst er slechts in ter sprake wordt gebracht in geval van ongevallen, overlijdens, tegenslagen, enz.

Tussen de katholieke moraal en de godsdienstbeleving moet een onderscheid worden gemaakt. Het is niet omdat de moraal iets voorschrijft dat elkeen die deze moraal als leidraad neemt die strikt naleeft. Het is aan de hand van de bronnen waarover we beschikken niet mogelijk een koherent beeld op te hangen. We kunnen dus enkel spreken over de godsdienstbeleving van deze of gene familie of individu.

---

(1) R. JANSSEN, Mentaliteitstrekken van adellijke families in de XIXde eeuw. Probleemstelling en benadering via familiearchieven, Gent, onuitgegeven licentiaatsverhandeling, 1972-1973, dl. II, p. 260.

(2) CH. LAMBRECHT, De adel in het kanton Nevele, onuitgegeven licentiaatsverhandeling, Gent, 1976-1977, pp. 140-141.

In een eerste paragraaf willen we de innerlijke godsdienstbeleving behandelen. Daarna zullen we aandacht hebben voor de uiterlijke godsdienstbeleving van de hier behandelde families.

§ 1. De innerlijke godsdienstbeleving.

Voorbeelden betreffende deze problematiek, die het interne van de mens raakt en niets te maken heeft met het zich manifesteren naar buiten, hebben we bijna niet aangetroffen. Het enige konkrete voorbeeld dat we bezitten behelst de familie de Kerchove. Alice de Kerchove was erg katholiek opgevoed en wou, na enige tijd van het mondaine leven te hebben geproefd, in het klooster gaan. De reactie van haar ouders toont ons duidelijk aan hoe diep dit katholieke geloof maar geworteld was. Men verzette zich op alle mogelijke manieren tegen een dergelijke gang van zaken. De briefwisseling tussen Alice en een non werd gecensureerd en de ouders werden zelfs ziek van verdriet (3).
Bij de familie Dons-de Marnix vonden we iets analoogs, doch minder expliciet aangezien het vermeld staat in een lofschrift

(3) "... mon père faisait donc route avec moi, lorsqu'il me dit tout à coup : "Ta mère n'a pas bien dormi, elle est agitée, tourmentée, elle ne fait que parler de toi, il faut absolutement tâcher de la calmer, elle souffre au moral et au physique et cet état d'agitation risque de lui occasionner une maladie, il faut éviter de lui donner sujet de se tourmenter ainsi."
Familiearchief de Kerchove, Dagboek van Alice de Kerchove, 11/11/1859.

"On m'a dit : vous tuerez votre mère de chagrin, elle n'est pas capable de supporter une épreuve aussi forte."
Familiearchief de Kerchove, Dagboek van Alice de Kerchove, 12/06/1860.

aan Baronnes Dons-de Marnix (4).
We mogen hier echter niet uit afleiden dat het religieuse gevoel en de klerikaliteit slechts een oppervlakkig iets was bij deze personen. Heel wat andere facetten speelden daarin een rol, o.a. het feit dat men zijn kind a.h.w. verloor.
Het is daarenboven zeer moeilijk om de innerlijke godsdienstbeleving van een persoon na te gaan. De meeste informatie vonden we terug voor oudere personen, en dit vooral in de testamenten. We zijn echter niet zeker of het beeld dat deze bronnen ons geven algemeen geldig is. Het is zeer moeilijk de devotie van jonge mensen te meten. De twee voorbeelden die we hierboven aanhaalden zijn eveneens uitzonderingsgevallen, want niet iedereen wenste in het klooster te gaan.
Veel konkreets kunnen we dus, evenals onze voorgangers,over de innerlijke godsdienstbeleving niet vertellen. Het onderwerp is te veel gebonden aan de personages zelf.

---

(4) "En toen nu zijne oudste dochter tot de overtuiging was geraakt dat zij tot het kloosterleven geroepen was, deed vooral de gedachte aan het leed dat zij daarmede haar vader berokkenen zoude haar huiveren, en besloot zij haar hart allereerst aan hare moeder bloot te leggen... Het was een zware strijd dien zij hier te voeren had. De arme vader herhaalde telkens dat hij zulks nooit overleven zou ; en wat al kampen er in het hart der moeder doorworsteld werden, daarvan wagen wij het niet een schets te geven."
C. ALBERDINCK THYM, Het leven van Baronnes Dons de Lovendeghem, geboren Gravin de Marnix, p. 41.

§ 2. De uiterlijke godsdienstbeleving.

Algemeen kunnen we stellen dat, binnen de geografische ruimte die we behandelen, de verhouding tussen de adel en de kerkelijke overheid goed was. Het was voor de clerus van belang om goede maatjes te zijn, en te blijven, met de kasteelheer. Pastoor en vicarissen kwamen dikwijls op bezoek op het kasteel, en bleven er soms eten (5). De pastoor, en in sommige gevallen een bisschop, was graag bereid de mis in de kapel van het kasteel op te dragen. In de gevallen die we in onze bronnen hebben ontmoet werd de mis niet opgedragen door de dorpspastoor, doch door vreemde pastoors (6). We vonden ook dat de bisschop van Orleans, Felix Dupanloup, de mis opdroeg in de kapel van het kasteel Diepenbroeck te Lovendegem (7). We hebben echter niet kunnen nagaan of men een voorkeur had voor de missen binnenshuis, zodat we de stelling van d'Ydewalle, wanneer hij zegt "La noblesse avait sa place dans l'église du village mais elle préférait l'intimité d'une chapelle de château" (8), noch kunnen bevestigen noch ontkennen.

---

(5) "Aujoud'hui nous avons tous diné chez bonne maman avec monsieur le curé et monsieur le vicaire."
Familiearchief de Kerchove, Briefwisseling, Brief van Lucie aan Frederic de Kerchove, daterend uit 1852.

(6) In Ronsele kwam een vreemde priester in de kapel van het kasteel de mis lezen voor de bewoners, en hun knechten en dienstmeiden.
Archief van het Bisdom Gent, Fonds Ronsele, nr. 2, brieven.
M. RYCKAERT, Bijdrage tot de geschiedenis van Ronsele, Gent, 1950, p. 79.

Clemence de Salviac de Viel-Castel-van de Woestyne "bouwde eene schone prachtige kapel bezijdens haar kasteel waar men regelmatig de H. Mis kwam opdragen."
Liber Memorialis van de kerk van Vinderhoute, 11/08/1930.

(7) K. HAERENS, Het kasteel Diepenbroek te Lovendegem, in Toerisme in Oost-Vlaanderen, jrg. 18, nr. 4.

(8) H. D'YDEWALLE, Noblesse en Flandre, Brussel, 1944, p. 45.

We troffen slechts één geval aan van moeilijkheden tussen de pastoor en een edelman. Het gebeuren speelde zich af tussen de pastoor van Bellem en Leopold le Sergeant d'Hendecourt en handelde over diens plaats in de kerk (9). Het was nl. zo dat de adellijke heren en hun familie aparte zitplaatsen in de kerk hadden, meestal gelegen in het koor (10). Doorgaans leverde het verkrijgen van zo'n aparte plaats voor de adellijke families geen moeilijkheden op. Zowel de families de Draeck (11), de Kerchove-de Naeyer (12), en le Sergeant d'Hendecourt (13) bezaten zo'n toezegging.

---

(9) De pastoor schrijft in zijn Liber Memorialis : "Dit is eene verdrietige en spijtige twist geworden, terwijl M. d'Hendecourt eene zeer deugdzame en christelijke heer is, met wien ik te vooren 12 jaren lang in de allerbeste betrekkingen hadde geweest. Ja bij zoo verre dat ik, uit vriendschap en om alle geschil te vermijden met het ander kasteel was overeengekomen om aan zijne Dame & dochter hunne plaetse toe te staan in geval zij mij eenige vraag zouden gedaen hebben."
Liber Memorialis van de kerk van Bellem, 1873.

(10) Livre des usages et coutumes de la noblesse, in : Bulletin de l'association Royal de la Noblesse, 1940.

(11) Baronnes de Draeck doet enkele giften aan de kerkfabriek en vraagt : "de permettre... de continuer à jouir les places réservées qui lui sont accordées dans le choeur de cette église."
Kerkarchief van Ronsele, nr. 26, akte daterend van 20/09/1834.

(12) De bisschop van Gent schreef aan de pastoor van Bellem, na klacht van Leopold le Sergeant d'Hendecourt dat hij de familie de Kerchove bevoordeligde t.o.v. de familie d'Hendecourt. We kunnen daaruit besluiten dat de familie de Kerchove reeds aparte plaatsen bezat.
Liber Memorialis van de kerk van Bellem.

(13) "Le soussigné Léopold le Sergeant vicomte d'Hendecourt désirant obtenir a titre légal pour lui et sa famille a perpetuité une place séparée dans la chapelle de la ste.Vierge qu'il occupe aujourd'hui par titre provisoire, s'engage à faire rebatir la dite chapelle a ses frais qui sont évalués à la somme de 5.200 fr."
Liber Memorialis van de kerk van Bellem, giften gedaen ter gelegenheid van de vergroting van de kerk in 1872.

Sommigen gingen echter nog verder. Clemence de Salviac de Viel-Castel-van de Woestyne wenste zelfs "eenen bijzonderen ingang" in de kerk (14). Dit werd haar geweigerd.

Om zich een toegang tot de hemel te verschaffen deden de adellijke personen beroep op verschillende hulpmiddelen. We zullen er hier een viertal behandelen, nl.

a) schenkingen aan de kerk.
b) misfundaties.
c) het bidden.
d) het geven van aalmoezen.

a) Schenkingen aan de kerk.

Een van de middelen om 'in de hemel te geraken' was voor de adel het steunen van de kerk. Nog in 1940 lezen we in de 'Livre des usages et coutumes de la noblesse' dat het één van de plichten van de adel is, gedeeltelijk in het onderhoud van de kerk,de kapellen, de religieuse bidplaatsen enz. op hun gemeente te voorzien (15). Dit betrof meestal geldelijke steun, doch in vele gevallen schonk men ook waardevolle stukken die moesten dienen voor de verfraaiing van de Kerk. Onze bronnen, en vooral het Liber Memorialis, hebben toegelaten een vrij goed beeld te krijgen van de schenkingen die door adellijke personen, die we hier be-

---

(14) "11/08/1930, Ten tijde van E.H. Pastoor de Laere vroeg Mevrouw van den Hecke-van de Woestyne eenen bijzonderen ingang in onze kerk. Dit kon haar onmogelijk toegestaan worden. Zij bouwde dan zelf eene schone prachtige kapel bezijdens het kasteel waar men regelmatig de mis kwam opdragen."
Liber Memorialis van de kerk van Vinderhoute.

(15) Livre des usages et coutumes de la noblesse, in Bulletin de l'association Royal de la noblesse Bruxelles 1940, Devoirs religieux, nr. 8 en 9.

handelen, werden gedaan. We zullen dan ook een overzicht geven van de schenkingen der diverse families aan de Kerk. Interessant daarbij zijn de tegenprestaties die de schenkers, in sommige gevallen, van de geestelijke overheid verwachtten.

1. De familie Ch. de Ponthieure de Berlaere.

Deze persoon schonk bij zijn overlijden twee brandglasramen. Eén voor de kerk van Vinderhoute en één voor de St.-Baafskathedraal te Gent (16).
In het jaar 1855 begon men de oude kerk van Vinderhoute af te breken. Charles de Ponthieure de Berlaere hielp financieel mee aan de opbouw van een nieuwe kerk. Hij schonk ondermeer een communiebank (17), twee marmeren wijwatervaten (18) en een staf voor de kerkbaljuw (19). Hij deed

---

(16) De prijs ervan bedroeg 872 fr.
RAG, Fonds erfenisaangiften, erfenisaangifte Ch. de Ponthieure de Berlaere, + Vinderhoute 15/08/1875, jrg. 1875, bundel 182, nr. 290, depot 13/02/1875.

(17) "Een communiebank in Eyken-hout gegeven door de Weledele familie van den Ridder Ch. de Ponthieure de Berlaere-Mouroit, gesteld op den tweeden dag van de maand mey 1857."
Liber Memorialis van de kerk van Vinderhoute.

(18) "Item geplaetst aen de eerste pilaren der Kerk den 25 mey 1864 twee marmeren gebeeldhouwde wijwatervaten, dit is eene gift van de edele familie Ridder de Ponthieure de Berlaere, ze zijn gebeeldhouwd door de heer van Eenaeme beeldhouwer te Gent aen de prijs van 265 fr."
Liber Memorialis van de kerk van Vinderhoute.

(19) "Den 20 maii 1874 is de kerk verrijkt met eenen kostelijken staf voor den Kerkballu waarop staat den H. Bavo patroon der Kercke in zijn regter hand hebbende eenen staf in zijn linkerhand de valk. Het beeld is van koper verzilverd waarop staat dit is eene gift van Ridder Ch. de Ponthieure de Berlaere, burgemeester van Vinderhoute."
Liber Memorialis van de kerk van Vinderhoute.

verscheidene giften o.a. voor het bekostigen van het hoogaltaar (400 fr.) en voor het bekostigen van de preekstoel (100fr.)(20). Hij verwisselde met de pastoor een stuk grond, waarop de katholieke zondagsschool werd gebouwd en gaf een belangrijke som geld om de kosten voor het bouwen van deze school te bekostigen (21).

2. De familie Dons de Lovendeghem.

Augustin Dons en zijn zoon Eugène Dons deden geen, of geen opvallende, schenkingen aan de kerk. Zij vormen daardoor een uitzondering in de groep die we behandelen.
Baron Louis Dons de Lovendeghem deed wel schenkingen aan de kerk te Lovendeghem o.a. een brandglasraam, enkele zetels in het koor en twee kandelaars (22). Het geheel is niet denderend te noemen. De geestelijkheid van Mariakerke schonk hij een partij land van 42 a 20 ca (23).

---

(21) "den 25 sept 1872 : Het gebouw 't welke diende tot zondagschole tot den dag van heden, staende en gelegen nabij de oude pastorij en aen mij gegeven door de erfgenamen van de Eerw. Heer Annoqué pastoor van Oordegem heb ik verwisseld met den Edelen Heer Ridder de Berlaere, borgemeester te Vinderhoute voor 150 ca grond aen hem toebehorende en liggende nabij het voorhof der nieuwe pastorij en daer en boven mij te geven eene somme geld die moet dienen tot het opbouwen der nieuwe zondagschool."
Liber Memorialis van de kerk van Vinderhoute.

(20) Liber Memorialis van de Kerk van Vinderhoute.

(22) Op 4 november 1874 schonk hij een brandglasraam voorstellende Bavo op zijn sterfbed liggende terwijl hem de H. Engelen verschijnen. De tekst luidt "Versterkt mijne ziel Christus is daer."
Op 3 augustus 1874 schonk hij twee kandelaars. Op 16 december 1865 schonk hij de stalles of zetels in het koor.
Liber memorialis van de kerk van Lovendegem.

(23) Marka Notullen, nr. 43, p. 4.

Te Melle-Vogelhoek was hij de bezitter van de gronden waarop het klooster van de Engelse Zusters, later klooster der Franciscanessen, was gebouwd (24). Dit althans volgens E. Soens. Volgens zijn erfenisaangifte zou hij de eigenaar zijn geweest van dit klooster dat een oppervlakte had, tuinen inbegrepen, van 3 ha 85 a 90 ca. Het werd geschat op 105.376 fr. (25).
Juff. Sidonie Dons de Lovendeghem, zuster van Eugène Dons, was heel wat vrijgeviger. Zij schonk een zilveren lamp, vier bloemvazen, een behangsel voor het tabernakel, een koorkap, een kazuifel, een stool en een scharpe. Zij hielp verder mee in de betaling van een retabel (26).

We vonden ook een lijst getiteld 'Dankbaer aendenken der milde giften gedaen door de parochianen van Lovendeghem tot het bouwen des zondagsschool en Congregatie' (27). Eugène Dons en Juff. Sidonie Dons waren daar de grote promotoren van. Zij schonken elk 1.000 fr. en Eugène Dons schonk daarenboven het stuk land waarop deze school werd gebouwd (28).

---

(24) E. SOENS, Historische schets van het gesticht der EE. Zusters Franciscanessen van Gent, geheeten Crombeen, St. Amandsberg, 1915, p. 177.

(25) RAG, Fonds erfenisaangiften, erfenisaangifte van L. Dons de Lovendeghem, + 21/04/1891, jrg. 1891, vol. 215, nr. 587, depot 10/10/1891.

(26) De schenkingen werden gedaan in februari 1870 en op 14 augustus 1871. De stool was van"zilveren fijnste moiré geborduert met fijne gouden kransen en bloemen, afgelegd met fijn gouden galons, gevoeyerd met beste rode zeyde." De scharpe was van de zelfde hoedanigheid.
Liber Memorialis van de kerk van Lovendegem.

(27) "De zondagschool (werd) gebouwen in het jaer 1865-1866 op eenen put van 15 m. lengte 10 m. breete (sic) en 3m. diepte. De tweede statie is gebouwen in 't jaer 1869."
Liber Memorialis van de kerk van Lovendegem.

(28) Liber Memorialis van de kerk van Lovendegem.

3. De familie de Draeck.

De familie de Draeck-de Baudequin de Peuthy, en hun kinderen, deden heel veel schenkingen aan de kerk. Zo schonk Baronnes de Draeck in 1834 de hof van de pastorij aan de kerk (29). In het kerkarchief van Ronsele vonden we een lange lijst van schenkingen lopende over een tiental jaar (30).

---

(29) F. DE POTTER & J. BROECKAERT, Geschiedenis van de gemeenten der provincie Oost-Vlaanderen, Gent, 1864 - 1870, dl. 6, gemeente Ronsele, p. 21.
Kerkarchief van Ronsele, nr 26.

(30) Giften aan de Kerke van Ronsele ten tijde van Pastoor de Sutter.
1833 : 2 klokken door Mijnheer den Baron de Draeck eene van 200 en eene van 150 ponden.
1823 : 100 franken voor het vergulden van het tabernakel door eenen onbekenden.
1826 : den biegtstoel en predikstoel geschildert en eene groote banke in de sacristye door mijnheer den Baron de Draeck.
1826 : eenen nieuwen besten Casuyfle kostende 102 gulden door Mademoiselle Asteric de Draeck en Juffrouw Marie van Damme.
1827 : een nieuw geplatineerd wierookvat en schulpe kostende 60 franken door den Grave de Bryas.
1831 : den besten zulveren vergulden Kelk door de dogters van den Baron de Draeck.
1831 : eene nieuwste beste cilke door Mademoiselle Pulcherie de Draeck.
1831 : eenen besten mantel van Onze Lieve Vrouwe door Mevrouwe de Baronesse de Draeck.
1831 : twee kandelabers door de dogters van Mijnheer den Baron de Draeck.
1831 : een grooten quinqué door Mijnheer den Baron de Draeck.
1831 : eene schilderij verbeeldende Onze Lieve Vrouwe door Mevrouwe de Baronesse de Draeck.
1831 : eene schilderij Maria Joseph en het kindeken door Mevrouwe de Baronesse de Draeck.
1831 : eene schilderij alwaar Christus zijn hand op de hoofden der kinderen legt door de dogters van Mijnden Baron de Draeck.
1832 : twee verzilverde wijnpullekens door den Baron de Draeck.

.../...

Daarbij valt op dat er dikwijls een schenking werd gedaan ter gelegenheid van een huwelijk binnen deze adellijke familie en dan steeds door de huwenden zelf.
Baron de Draeck had in 1803 ook de pastorij laten bouwen (31). Door hem werd de **relikwie** van de H. Rochus aan de kerk geschonken (32). In de gemeente Oosterzele vinden we eveneens sporen van de familie de Draeck terug. Daar schonk Thérèse de Draeck in 1830 een doopvont (33). Ook hier zien we weer dat de adellijke familie steun verleende bij de opbouw van de gemeenteschool (34).

../..1833 : eene schilderij verbeeldende de verrijssenis van Christus door den Grave de Thiennes.
1834 : een geplatineerd kruysse door den Marquis de Candolle.
1834 : 200 franken van Mevrouwe de Baronesse de Draek aengaende het vergieten der 3 klokken in eene.
1837 : 100 franken van Mevrouwe de Baronesse de Draeck voor de nieuwen orgel.
1837 : eene schilderij Josef bij Martha en Maria van den Grave de Thiennes.
1837 : van Mevrouwe Baronesse de Draeck ex-mademoiselle Georgina de Resauts 35 frank voor de faesen en hearid geplaatst boven de orgel.
Kerkarchief Ronsele, nr. 20.

(31) Liber Memorialis van de kerk van Ronsele, p. 51.

(32) Liber Memorialis van de kerk van Ronsele, p. 37.

(33) "De doopvont, gansch in marmer, is tamelijk oorspronkelijk van teekening ; de kuip is zwart, het voetstuk grijs, en het deksel bruin met witte randen. Het voetstuk draagt de wapenen van den Markies de Rode en van de familie de Draeck, met het opschrift, dat de edele begiftigster doet kennen : 'Illustrissima vidua Marchionis de Rodes, nata Baronissa de Draeck me dedit consecrationis hujus ecclesiae hac XI mensis maii anni MDCCCXXX'."
F. DE POTTER & J. BROECKAERT, Op.cit., dl. 6, gemeente Oosterzele, p. 22.

(34) "Eindelijk schonk zij (Baronnes de Draeck) aan de gemeente een schoon stuk land,groot 44 aren, waarop de gemeenteschool gebouwd werd."
Liber Memorialis van de kerk van Ronsele, p. 40.

4. De familie Charles du Chastel de la Howarderie.

We vonden heel weinig zaken terug aangaande deze familie. Karel du Chastel schonk in 1859 een kruisweg aan de kerk (35) en ter gelegenheid van zijn huwelijk in 1844 deed hij de kerk een schilderij cadeau (36).

5. De familie de Kerchove - de Naeyer.

De familie de Kerchove deed niet erg veel schenkingen aan de kerk. De sommen die zij uitgaven kwamen meer de armsten ten goede. Dit werd reeds behandeld in het onderdeel betreffende de liefdadigheid. Wel schonk F. de Kerchove in mei 1864 de "schoon ijzeren grillepoort van het kerkhof"(37). De schoonmoeder van Fr. de Kerchove, Jeannne de Naeyer - van Caneghem, liet in het jaar 1859 de kerk van Bellem langs de buitenzijde schilderen. (38).

---

(35) Liber Memorialis van de kerk van Ronsele, p. 26.

(36) F. DE POTTER & J. BROECKAERT, Op.cit., dl. 6, gemeente Ronsele, p. 19.

(37) "Van daer tot aan de grafkapelle van Mr. d'Hendecourt zet de kerkfabriek de grillagen voort... en de gemeente plaatse het deel van den voorkant tot aan de wallingen van het groot kasteel."
RAG, Modern Archief Bellem, nr 139.

Op deze'grillepoort' prijkt nog steeds het wapenschild van de familie de Kerchove-de Naeyer.

(38) "Ta Bonne maman a fait dorer les trônes des vierges de l'église et elle a fait peindre l'église entierement à l'exterieur ainsi que la tour en briquettes rouges et les ornements en pierres bleues, cela fait un effet charmant. On y a travaillé deux mois. L'église n'est plus a reconnaitre, cela fait un effet charmant et embellit beaucoup le village."
Familiearchief de Kerchove, Briefwisseling, Brief van Elisa aan Lucie, 28/06/1859.

De steun van deze familie was groot in verband met de oprichting van katholieke scholen te Bellem. In 1875 had Fr. de Kerchove bij de bouw van de bewaarschool "de vrede tusschen beyde partijen gemaakt met zelve uit zijn zak 600 franc te geven" (39). Bij de opbouw van de katholieke school in 1879 schreef de pastoor "Moedige mannen van onze parochie deelmakende van ons schoolcomiteyt hebben mij in het opbouwen der school bijgestaan : hunne namen mogen hier op dees boek als voorstanders van onze katholieke godsdienst verheerlijkt worden -voorzitter : de edele heer Frederic de Kerchove-de Naeyer." (40). Fr. de Kerchove zette zich dus in voor het katholiek onderwijs. Hij was zelfs voorzitter van het 'Comité Scolaire Catholique' (41).

5. Adolf Kervyn d'Oud-Mooreghem.

De bronnen hebben niet toegelaten veel schenkingen aan de Mariakerkse geestelijkheid terug te vinden. Het Liber Memorialis dat volgens recent onderzoek de periode 1770-1950 beslaat, was, op het moment dat we er navraag naar deden, niet meer ter inzage. Volgens pastoor Lemmens, de huidige pastoor, is het door de vorige pastoor meegenomen. Hij liet ons echter wel een gedeelte van het kerkarchief doorkijken, o.a. een inventaris van het kunstpatrimonium en het meubilair in de Kerk van Mariakerke. We vonden daarop een zestal zaken terug die toendertijd door de familie Kervyn d'Oud-

---

(39) Liber Memorialis van de kerk van Bellem.

(40) Liber Memorialis van de kerk van Bellem.

(41) FLOR. VAN LOO, Portretten, bidprentje van Fr. de Kerchove-de Naeyer.

Mooreghem waren geschonken (42). Waarschijnlijk zijn er heel wat meer schenkingen gebeurd, waaronder geldsommen. In een ander werk lazen we dat de familie Kervyn enkele brandglasramen schonk aan de kerk. Deze zijn nu echter verdwenen (43). Verder droeg Adolf Kervyn d'Oud-Mooreghem grotendeels de kosten voor het oprichten van het klooster te Mariakerke, evenals voor de opbouw van de katholieke school (44).

---

(42) nr. 5 : Bloempotvazen, twee stuks in zilver, met fijn gedreven wingerd en druiventrossen omheen de potrand bovenaan. Op de vlakke rand onderaan de ingegrifte vermelding van jaar en identiteit van de schenker : V.L.G. Kervyn/J.G.C. van Rockelfing de Nazareth 1 mei 1851. Herkomstig van zilversmid Tybergien.

nr. 6 : Miskelk in zilver zeer mooi drijfwerk met latijnse tekst op rand van voet nopens schenking door Kervyn op 10e april 1852.

nr. 13 : Relikwieën : Een twintigtal waarvan verscheidene oudheidskundige waarde hebben. In 1854 door Valentijn Kervyn gevat in gouden klein doosje.

nr. 75 : Staande klok, mooi rood mahoniehouten, deels eiken (uurwerk in) kast. Engelse trant, XVIIIe eeuws, slingerwerk met gewichten en opwindtrommel. Schenking van 1885 bij testament door de Mariakerkse burgemeester Adolf Kervyn d'Oud-Mooreghem.

nr. 81 : Sinksenkoorkap zwaar roodfluweel waarop met gouddraad het bordeerwerk van het kruis met opslingerende wingerd naar witzilveren H. Geest duif. Onderaan het gebordeerde jaartal 1767-1867. Zeer mooi gewaad geschonken door Adolf Kervyn omtrent 1867.

nr. 82 : Sinksenkazuifel + dalmatiek geschonken door Kervyn op 24 juni 1865 + wapenschild.

Kerkfabriek van de Parochie O.L.Vrouw Geboorte te Mariakerke (O. Vl.), Inventaris van het kunstpatrimonium en van de meubilaire voorwerpen, jan. 1974.

(43) J. H. BRAEKELEIRS, Reeks verhalen over Mariakerke, deel III, p. 205-206, onuitgegeven.

(44) Le Bien Public, 17/01/1883.

7. De familie le Sergeant d'Hendecourt.

Voordat de moeilijkheden tussen Leopold le Sergeant d'Hendecourt en de pastoor van Bellem begonnen (45) steunde eerstgenoemde de kerk op vele manieren. Hij schonk in 1848 de kerk een vrij duur torenhorloge (46) en liet omstreeks 1860 een kapel oprichten toegewijd aan O.L. Vrouw der Zeven Weeën (47). In 1863 werd, ter gelegenheid van het huwelijk van de Graaf de Belleville met Emma d'Hendecourt, de kerk verrijkt met twee biechtstoelen (48). Leopold d'Hendecourt liet ook het klooster en het schoollokaal te Bellem oprichten. Zijn giften beperkten zich echter, aldus de pastoor, tot het uiterlijk vertoon. Hij schreef dan ook in zijn Liber Memorialis " 15 october 1871, intrede van 3 religieuse zusters.

---

(45) Zie het begin van deze paragraaf.

(46) We vonden er een rekening van terug in het Liber Memorialis van Bellem.

Horloge	854,00 fr.
Voyage de Ninove	17,50
Sciage de bois	10,00
Journées du charpentier	60,00
Peinture	11,39
Ardoisier	95,90
Bois	25,00
	1073,59 fr.

Acquitté à Bellem le 4 sept. 1848.
Liber Memorialis van de kerk van Bellem, los blad
Note des frais occasionées par le placement de l'Horlogerie à la tour de Bellem-église. Doit Monsieur le Vicomte d'Hendecourt à J.C. Permercier, horlogier à Ninove.

(47) "M. d'Hendecourt a fait construire sur les plans de M. l'architecte de Limbourg au coin du cimetière, en style original et en pierre de baille une jolie chapelle où l'on a fait revivre la dévotion à N.D. des sept douleurs qui faissait autrefois l'objet d'un pélérinage à cette commune."
UBG, Fonds Vliegende bladen, archief Van Der Haeghen, deel I, trefwoord : Bellem Village.

(48) "Ten dele door gift en het overige betaald door de kerk."
Liber Memorialis van de kerk van Bellem.

Geheel de parochie riep hun willekom toe... zij wierden ontvangen op het kasteel van M^r d'Hendecourt die hun de wooning school-lokaal en 't grootste deel der meubelen schonk, doch niet voldoende voor het oprigten van een klooster, en te volkomen aan de vraeg der overste en aen de beloften die hij hadde gedaen. Een groot deel meubelen en noodzakelijk gerief voor het huishouden, heb ik zelve, in stilte, moeten aenkopen om aan de dringende noodzakelikheden te voldoen en de goede zusters enige voldoening te schenken" en verder "Het kloosterbudget vertoonde in 1872 een aanzienlijk tekort... hadde mevrouw d'Hendecourt drij weken in het klooster gewoond, zij zoude dan beter geweten hebben dat men met kasteel-complimenten alleen niet kan leven ; doch 't was haer genoeg wijd en breed de eer en de faam te dragen van het klooster geschenkt te hebben en voor 't overige liet zij de arme zusters in een droeve ja ellendige positie" (49). Na het reeds eerdergenoemde meningsverschil met de pastoor verstrakt de familie d'Hendecourt haar houding. De pastoor schreef "agtervolgens heeft den slimmen gespaerzamen heer d'Hendecourt beweerd dat alle voorgaende contracten en beloften vernietigd waren en dat voortaen het gesticht waarvan hij alleen de eer bleef houden ten laste van de gemeente moest vallen en zoo eyschte hij intrest zelfs voor het verschotene geld" (50). Deze geschiedenis is misschien wel overdreven, doch wijst duidelijk op de mentaliteit van de familie d'Hendecourt. Het valt in elk geval op dat de pastoor het nooit nodig achtte een dergelijke kritiek te uiten tegenover de liefdadigheidsinstellingen die door de familie de Kerchove-de Naeyer te Bellem werden opgericht en in stand gehouden. De meeste giften die de familie d'Hendecourt deed zijn ook gekonditioneerd. Bijvoorbeeld een schenking van 5.200 fr. om een aparte plaats in de kerk te verkrijgen.

---

(49) Liber Memorialis van de kerk van Bellem.

(50) Liber Memorialis van de kerk van Bellem.

8. De familie van Pottelsberghe de la Potterie.

Evenals de familie de Ponthieure de Berlaere hielp deze familie met geldelijke steun mee aan de heropbouw en de verfraaiing van de kerk van Vinderhoute (51). We moeten echter vaststellen dat de schenkingen die werden gedaan :

1) weinig in aantal waren vergeleken bij de andere families uit Vinderhoute en
2) geen al te grote geldelijke waarde hadden, behalve dan een brandglasraam (52).

We moeten er echter steeds rekening me houden dat de sporen uitgewist kunnen zijn. De kans is hier echter sterk verkleind aangezien we over een goed bijgehouden Liber Memorialis konden beschikken.

9. De familie de Salviac de Viel-Castel-van de Woestyne.

Alhoewel zij niet erg lang op de gemeente Drongen hebben gewoond, heeft deze familie toch duidelijke sporen nagelaten. Zowel te Drongen als te Vinderhoute werden schenkingen aan de kerk gedaan. Onze bronnen hebben wat Drongen betreft, niet toegelaten daarover uitvoerig te handelen. Het Liber Memorialis van de kerk van Drongen is namelijk vrij summier. De kruiswegstaties in de kerk van deze gemeente zijn een gift van deze familie. De wapens van de schenkers staan afgebeeld op elk van de omlijstingen.We achten het mogelijk

---

(51) De familie van Pottelsberghe de la Potterie schonk
140 fr : voor het bekostigen van het Hoog altaar.
200 fr : voor het bekostigen van de preekstoel.
30 fr : voor het bekostigen van de biechtstoel.
Verder werd door Jules van Pottelsberghe een velum aan de kerk geschonken in 1878.
Liber Memorialis van de kerk van Vinderhoute.

(52) In 1873 schonk Jules van Pottelsberghe de la Potterie een brandglasraam ter waarde van 1.022,20 fr.
Liber Memorialis van de kerk van Vinderhoute.

dat deze schenking plaats had ter gelegenheid van hun huwelijk in 1871.(53).

Aangezien deze familie op de grens tussen Drongen en Vinderhoute woonde werden er ook schenkingen gedaan in laatstgenoemde gemeente. Daaruit valt op te maken dat Mevr. de Salviac de Viel-Castel-van de Woestyne erg vrijgevig was. Op de ingschrijvingslijsten voor de verfraaiing van de kerk staat zij meestal nummer één (54). Verder schonk zij aan de kerk twee schilderijen en betaalde zij het grootste gedeelte van een biechtstoel (55).

10. François Theodore Stalins.

Alhoewel gelovig, was deze persoon niet erg toeschietelijk wanneer de geestelijkheid op bezoek kwam. Toen op een dag de vicaris van Drongen hem vroeg "met ons mede te werken om in onze gemeente een goed werk te stichten" antwoordde

---

(53) In het werkje 'Drongen vroeger en nu', samengesteld door de Heemkundige kring Dronghine, zegt men dat de kruisweg in 1872 aan de kerk werd geschonken. Het Liber Memorialis van de kerk van Drongen vermeldt ± 1870.

(54) "In 1855 voor het afbreken van de oude kerk : 2.000 fr
In 1860 voor het hoog altaar : 800 fr
In 1872 voor het bekostigen van de preekstoel : 1.200 fr
In 1864 schenking van : 500 fr
Liber Memorialis van de kerk van Vinderhoute.

(55) "Ontvangen van de Weledele Mevrouw van den Hecke-van de Woestyne in de maend augustus 1859 : twee schilderijen te Parijs geschijlderd waer van de eene verbeeld O.L.V. Hemelvaart en de andere de H. Bavo patroon deze parochie die het kloosterlijk kleed ontvangen heeft."
"Op 23 nov. 1872 : 2de biechtstoel gegeven 1.000 fr door Graaf de Salviac de Viel-Castel, kostprijs 1.900fr."
Liber Memorialis van de kerk van Vinderhoute.

Stalins daarop "Als gij maar daar voor en komt, moet gij niet meer komen" (56). Uit dit ene voorbeeld kunnen we in elk geval besluiten dat Stalins niet klerikaal was.

11. De familie H. Surmont de Volsberghe.

Ook hier zijn de bronnen niet uitvoerig geweest. Zij laten ons nochtans vermoeden dat de familie Surmont de kerk steunde. Zo lezen we in de verslagen van de gemeenteraad dat Weduwe H. Surmont de Volsberghe op 24 sept. 1893 een aanvraag deed voor het inrichten van twee tombola's, één van 50 ct. en een van 10 ct. voor het werk der arme kerken (57). We vonden ook dat in 1878 Baron H. Surmont de parochiekerk van Lovendegem met een vlag van het H. Hart van Jesus begiftigde (58).

12. De familie van Tieghem de ten Berghe.

We bezitten weinig gegevens betreffende dit onderwerp voor bovenstaande familie. Er werden te Mariakerke enkele schenkingen gedaan, doch heel veel kunnen we dat niet noemen (59).

---

(56) Rechtszaak Colle - de Bueren, Getuigen voor de familie Colle, getuigenis van De Smet Alfonse, 36 jaar, vicaris te Drongen.

(57) Nieuw gemeentearchief van Lovendegem.

(58) "1878. Eodem anno, die 24 novembris quae est dies dominica solemniter benedictur in castello praenobilis Domini Baronis Surmont de Volsberghe vexillum S.S. Cordis Jesu, quod praenobilis et pius Dominus Baro dono dedit ecclesiae parochiali de Lovendegem."
Liber Memorialis van de kerk van Lovendegem.

(59) Er werden enkele brandglasramen geschonken, alsook een koormantel, een kazuifel en een dalmatieken door Maria van Tieghem op 29/06/1865.
J.H. BRAECKELEIRS, Reeks verhandelingen over Mariakerke, 1962, dl. III, pp. 205-206, onuitgegeven.

Mogelijks was hun steun eerder geldelijk.
Evenals Adolf Kervyn d'Oud-Mooreghem was Karel van Tieghem één van de grote promotoren die het opbouwen van een katholieke school te Mariakerke heeft mogelijk gemaakt (60).

13. De familie de Vaernewyck d'Angest.

Er zijn weinig gegevens aangaande het godsdienstig gedrag van deze familie. Charles de Vaernewyck steunde het Franse bewind, evenals het Hollandse, maar stond niet vijandig tegenover de geestlijkheid. Wanneer er vragen kwamen over priesters die"de revolte tegen het keizerrijk"zouden gepreekt hebben, antwoordde Charles de Vaernewyck erg gematigd, zijn reactie was zelfs vrij positief voor de aangeklaagden "le curé est un homme exemplaire tant par sa conduite que par les soins qu'il apporte aux malades et aux indigents" (61).
We vonden slechts één schenking terug, nl. door de Markiezin Rodriguez d'Evora y Vega geboren Alice de Vaernewyck d'Angest (62).

b) Misfundaties.

Het volstaat de testamenten door te nemen om te bemerken welk een voordeel het was voor een pastoor een adellijke familie onder zijn parochianen te hebben. Naast de schenkingen die werden gedaan waren de misfundaties een goede bron van inkomsten. Men was blijkbaar van oordeel dat men met veel missen vlug in de hemel kon geraken.

---

(60) Le Bien Public, 30/10/1879.

(61) RAG, Fonds de Ghellinck-Vaernewyck, dl. II, nrs. 604-606.

(62) F. DE POTTER & J. BROECKAERT, Op.cit., dl. 4, gemeente Lovendegem, p. 49.

We vonden in totaal negen testamenten terug. Zes daarvan waren van mannen, de overige drie van vrouwen. Nu moeten we vaststellen dat slechts twee mannen in hun testament aandacht besteedden aan eeuwige missen, terwijl in de drie testamenten geschreven door vrouwen de misfundaties een belangrijk aspect vormden.
De twee personen die in hun testament aandacht besteedden aan het hiernamaals zijn : Charles de Ponthieure de Berlaere (63) en Adolf Kervyn d'Oud-Mooreghem (64). Eerstgenoemde doet het dan nog zeer beknopt. In feite vonden we dus slechts één mannelijk persoon terug die serieus aandacht aan het hiernamaals heeft besteed in zijn testament. Vier andere heren schreven geen testament. Van dertien personen tasten we in het duister. Het is moeilijk uit zo'n beperkt aantal conclusies te trekken. We menen echter te mogen stellen dat in ons gebied de mannelijke personen aan het hiernamaals geen primordiaal belang hechtten.

---

(63) "de faire célébrer annuellement et perpétuellement dans l'église de Vinderhoute un anniversaire de première classe".
RAG, Fonds erfenisaangiften, erfenisaangifte van Ch. de Ponthieure de Berlaere, jrg. 1875, bundel 182, nr. 290, depot 13/02/1875.

(64) "Le jour de mon enterrement on célébrera à Mariakerke un grand service, pendant lequel on dira six messes basses...
Pendant une année on célébrera une messe basse dans une église à Gand, outre trois mille messes à faire dire où l'on voudra pendant les douze mois qui suivront ma mort. Pendant vingt cinq ans un anniversaire dans une église à Gand, anniversaire consistant en quatre messes basses...
Pendant les dix-huit mois qui suivront mon décès on donnera à l'église de Mariakerke la somme de cinq-mille francs, à charge de faire célébrer à perpétuité dix messes basses par an, pro adopho defuncto."
RAG, Fonds erfenisaangiften, erfenisaangifte van Adolph Kervyn d'Oud-Mooreghem, jrg. 1883, bundel 199, depot 13/10/1883.

De vrouwen daarentegen hechtten daar heel veel belang aan. Bij hen werd de uitvaartmis en het aantal missen duidelijk omschreven. In de drie gevallen die we terugvonden laten ze ook missen opdragen voor hun overleden man, hun ouders, broers en zusters. De drie testamenten waarover we hier beschikken zijn van de hand van Gravin Clemence de Salviac de Viel-Castel-van de Woestyne (65), Burggravin J. de Vaernewyck d'Angest-de Baillet (66) en Markiezin Alix Rodriguez d'Evora y Vega- de Vaernewyck d'Angest (67). Het

---

(65) "Je veux que mon service en l'église de Tronchiennes et l'autre service en l'église de Vinderhoute soient de première classe...
Quatre mille messes devront être célébrées aussitôt après ma mort. Ces quatre mille messes devront être célébrées dans les couvents les plus pauvres de la ville de Gand. Une messe journalière devra être célébré pendant une année dans l'église de St.-Bavon...
Un anniversaire devra être célébré tous les ans en l'église de Tronchiennes...
Un anniversaire devra être célébré pour mon mari de Salviac de Viel-Castel en l'église de Tronchiennes...
... et qu'elle se charge de faire célébrer pendant vingt ans, vingt messes tous les ans dans la dite chapelle pour le repos de mon âme, pour le repos de l'âme de mon marie le comte de Salviac de Viel-Castel et le repos de tous ceux qui sont enterrés dans le caveau de la dite chapelle..."
RAG, Fonds erfenisaangiften, erfenisaangifte van Cl. de Salviac de Viel-Castel-van de Woestyne, jrg. 1887, bundel 215, depot 11/06/1887.

(66) "Je demande qu'on fasse célébrer cinq cents messes pour le repos de l'âme de feu mon mari, autant pour mes filles Ida et Elfride et pour moi. Ainsi ensemble deux mille messes pour les intentions ci-dessus."
RAG, Fonds de Ghellinck-Vaernewyck, dl. II, nr 663, Tweede testament van Burggravin J. de Vaernewyck d'Angest-de Baillet, Gent 20/04/1863.

(67) "Je veux qu'il soit célébré pour le repos de mon âme un service funèbre à Lovendeghem...
Je veux qu'il soit célébré le plus tôt possible après mon décès et pour le repos de mon âme mille messes à l'honoraire de deux francs chacune et outre cent messes chantées à Lovendeghem.
Je veux qu'il soit célébré mille messes pour les âmes

.../...

aantal missen dat zij na hun dood voor allerlei intenties lieten opdragen bedroeg respectievelijk : 4.866, 3.500 en 9.600.

c) Het gebed.

Een derde manier om de hemel te verdienen was het bidden. Daarover vonden we jammer genoeg geen informatie terug. Er werd soms door de bisschop bepaald dat men een aflaat verkreeg door het bidden bij een of andere kapel. We vonden daar één voorbeeld van terug, nl. te Bellem, waar men een aflaat van 40 dagen verkreeg door het bidden van drie paternosters en drie Ave Maria's aan het kapelletje d'Hendecourt (68).

../..du Purgatoire le plus près de leur délivrance et mille messes pour les âmes les plus abandonnées.
Je veux qu'il soit célébré mille messes pour le repos des âmes de mes parents et amis qui m'ont précédée dans la tombe.
Indépendemment de la disposition faite sous l'article deux ci-dessus, je veux qu'il soit célébré quatre mille messes pour le repos de l'âme de mon marie et de la mienne.
Je veux qu'une somme de douze mille francs soit affectée à l'honoraire des messes demandées.
Je veux qu'il soit fondé cinq anniversaires perpétuels à Lovendeghem...."
RAG, Fonds de Ghellinck-Vaernewyck, dl. II, nr. 780, testament van de Markiezin Alix Rodriguez d'Evora y Vega, geboren de Vaernewyck d'Angest.

(68) Familiearchief de Kerchove, Dagboek van Alice de Kerchove, 20/06/1858.

d) Het geven van aalmoezen.

Een vierde manier om de hemel te verdienen, was het geven van aalmoezen. Daarover zullen we hier niet uitweiden, aangezien we daar uitgebreid hebben over gesproken onder de hoofding'Liefdadigheid'.

Als dank voor deze schenkingen, misfundaties enz. stemde de geestelijkheid toe in enkele prestigezaken die het blazoen van de adel moesten oppoetsen. Zo werd hen in vele gevallen het peter- of meterschap aangeboden wanneer in de gemeente het vormsel aan de eerste-communicanten werd toegediend (69). We hebben moeten vaststellen, en dit kan nu toeval zijn of niet, dat een adellijk heer of dame steeds peter of meter was wanneer de bisschop het vormsel toediende. In de voorbeelden die we terugvonden hebben we moeten vaststellen dat de hier besproken personen geen peter of meter waren in de andere gevallen.

Sommigen waren ook peter of meter van de klokken in de kerk.

---

(69) Jan Rooman was peter tijdens het vormsel toegediend door Monseigneur Delbecque op 2 juini 1863 te Drongen. Op 23 mei 1875 was hij eveneens peter, Gravin Clemence de Salviac de Viel-Castel was toen meter.
Liber Memorialis van de kerk van Drongen.

"Den 26 oktober (1879) heeft Monseigneur Bracq hier gevormd. Is peter geweest Mr. J. Rooman Burgemeester, meter Mevrouw burggravin de Nieuland de Pottelsberghe."
Liber Memorialis van de kerk van Baerle-Drongen.

"In 1830 werd door de bisschop van Gent aan 160 kinderen het vormsel toegediend, de burgemeester was peter (Mijnheer Gallens) en vrouw Marie Pulcherie de Baudequin de Peuthy baronesse de Draeck was meter."
Liber Memorialis van de kerk van Ronsele, p. 27.

Dit meestal omdat ze er een deel in betaald hadden, doch niet altijd (70).

---

(70) "Onze klok der kerk is van 1834. Baron Gaspar de Draeck had in 1823 twee klokken gegeven, eene van 200 en ene van 150 pond. De eenige klok die nu nog in de toren hangt is door J. Demery te Brugge, uit drie mindere klokken gegoten (Baronnes de Draeck gaf 100 fr. in de kosten daaruit veroorzaakt) De nieuwe klok werd onder grooten toeloop van volk, op 18 december 1834 ingewijd door Mijnheer Annoqué, pastoor deken van Nevele, ter eere van de H. Gangulf en de H. Lucia. De peter was Pieter Francis de Loof burgemeester en de meter Anastasie de Loof in name van Jonkvrouw Georgina de Draeck."
Liber Memorialis van de kerk van Ronsele, p. 28.

De klokken van de parochie St. Michel werden betaald door de parochianen. "Elles avaient St. Raphael et St. Gabriel pour patron, et pour parains, la première le comte Philipe de Lens, gouverneur, et madame de Draeck - Lauretan..." (dit was in 1828).
J.E. NEVE DE VEVERGNIES, Gand sous le régime Hollandais. (1814-1830), Gand, 1935, p. 127.

Jan Rooman was peter van de klokken van de kerk van Drongen die werden ingewijd op 17 september 1850.
Liber Memorialis van de kerk van Drongen.

In 1873 krijgt de kerk van Lovendeghem een nieuwe klok waarop staat : "Anno domini 1873 me fudit Lovanii Ser^{s} van Aerschoot susceptores fuēre Praenobilis Dominus Henrius Baron Surmont & Praenobilis Dme Sidonia Dons-Lovend^{m} Eccleisia regimentente R.D. Jacobo de Meyer communitatis vero civilis Dom P. van Kerchvoorde."
Liber Memorialis van de kerk van Lovendeghem.

Besluit.

Terwijl kan gezegd worden dat al de door ons bestudeerde families gelovig waren, hebben we moeten vaststellen dat niet al deze families dezelfde houding hadden tegenover de kerk.
Door de aard van het bronnenmateriaal zijn we er niet in geslaagd een beeld te krijgen van de godsdienstigheid of ongodsdienstigheid van de jongeren. We hebben alleen informatie kunnen verzamelen over oudere heren en douairières. Deze laatsten, aldus F. Bluche, "sont immaginées très vieillès et fort tournées vers la dévotion" (71). Evenals R. Janssen zijn we tot het besluit gekomen dat in onze groep de devotie bij de oudere vrouwen veel groter was dan bij de oudere mannen.
De verhouding adel-geestelijkheid was in de hier besproken kantons vrij goed, alhoewel er soms wel eens spanningen optraden.
We hebben ook kunnen vaststellen dat een zevental personen financiële inspanningen deden voor het opbouwen van katholieke scholen. De opbouw van deze scholen lag gespreid tussen 1860 en 1880.
Drie families (72) deden deze inspanningen tijdens de schoolstrijd. Met name in de gemeenten Bellem en Mariakerke. Ook te Merendree werd in 1879 een jongensschool gebouwd (73). We hebben echter niet kunnen nagaan of de familie Kervyn de Meerendré daaraan steun verleende. We durven echter aannemen dat het geen uitzonderlijke steun zal zijn geweest, aangezien ze geen speciale vermelding kregen.

---

(71) F. BLUCHE, La vie quotidienne de la noblesse Française au XVIIIe siècle, 1973, p. 82.

(72) De Kerchove-de Naeyer, Adolf Kervyn d'Oud-Mooreghem, Karel van Tieghem.

(73) E. SOENS, Op.cit., p. 168.

Door sommige families werden kloosters opgericht. In al de gemeenten waar een klooster werd opgericht werkten de adellijke families mee, behalve in de gemeenten Vinderhoute en Merendree. We vonden geen enkele vermelding terug betreffende eventuele medewerking van respectievelijk de families J. van Pottelsberghe de la Potterie en Paul Kervyn de Meerendré, aan de opbouw van het klooster in hun gemeente (74). Indien er steun is geweest, was deze zeker niet zeer groot. Dat zij daarvoor minder godsdienstig waren dan de anderen is niet waar, ze waren alleen minder rijk. In het hoofdstuk over de fortuinssituatie zien we dat zij de armsten waren van deze rijke groep.

---

(74) E. SOENS, Op.cit., pp. 167-170 en pp. 181-183.

ALGEMEEN BESLUIT.

Concrete besluiten trekken voor 'de adel' in het algemeen is in deze verhandeling niet mogelijk, en ook niet de bedoeling. Het is zelfs in grote mate onmogelijk algemene tendenzen waar te nemen gedurende de XIXde eeuw in de besproken kantons. De hoofdreden daarvan is dat we over zeer ongelijk bronnenmateriaal beschikten. Het zal de lezer opgevallen zijn dat we ons steeds aan enkele families hebben moeten vastklampen, doodgewoon omdat we over de andere geen bronnen terugvonden. We durven niet beweren dat deze archieven niet meer bestaan. Maar na het onderzoek dat we voerden kunnen we besluiten dat deze archieven, indien ze nog bestaan, zich op een onverwachte plaats bevinden, waar een ander onderzoeker ze misschien toevalligerwijze zal ontdekken. De directe afstammelingen van de hier besproken families bezitten niets, of willen het momenteel niet kwijt. Nochtans hebben we moeten vaststellen dat bij de families waarover we informatie beschikken steeds dezelfde interessepunten en houdingen naar voor kwamen.

We konden voor de behandelde kantons vaststellen dat de daar residerende adel over een vrij groot fortuin beschikte. Behalve een tweetal waren allen kiesbaar voor de senaat en we menen dat dit een duidelijk criterium is om de rijkdom van iemand te meten. Binnen deze gefortuneerde groep waren er verschillen merkbaar. We hadden enkele rijke families en personen, zoals de familie Dons de Lovendeghem, Frederic de Kerchove-de Naeyer en François Stalins. Anderen waren minder rijk, zoals bijvoorbeeld Jules van Pottelsberghe de la Potterie, Charles de Ponthieure de Berlaere e.a. In de gemeente waar ze woonachtig waren, waren de meesten grootgrondbezitter. We hebben echter moeten constateren dat bij de groep personen die in de nabije omgeving van Gent woonden

en daarmee bedoelen we de gemeenten Drongen, Vinderhoute en Mariakerke, het grootgrondbezit, in de gemeente waar ze woonden, kleiner was dan bij de andere families die verder van de provinciehoofdstad waren gehuisvest. Behalve de families de Kerchove-de Naeyer en Dons de Lovendeghem bezat geen enkele familie een echt domein. Daarmee bedoelen we een aaneengesloten groep goederen van ten minste 100 ha binnen een bepaalde gemeente. De meeste families bleven, in de gemeente waar ze woonachtig waren, ver onder dit getal.
We hebben hier dus te maken gehad met een groep personen die niet tot de rijksten van de maatschappij kan gerekend worden. Dit belette hen echter niet om in de gemeenten waar ze woonden de macht naar zich toe te trekken. De meesten konden daarbij slechts in mindere mate steunen op de directe afhankelijkheid van de plattelandsbevolking. Zij bezaten namelijk slechts een klein deel van de gemeente. Vooral in de gemeenten rond Gent kon de edelman zich niet meer doen gelden als de plaatselijke machthebber. Hij moest de macht delen met andere adellijke families en met de hoge burgerij. Nochtans is het feodalisme niet weg te denken uit de houding en de handelswijze van de hier besproken groep.
Door allerlei middelen probeerde de edelman de plattelandsbevolking aan zich te verplichten. Hij deed dit door het oprichten van scholen, door het verfraaien van kerken, en vooral door de liefdadigheid. Deze liefdadigheid was meestal op het vertoon gericht. Slechts weinigen, van de hier besproken groep, waren lid van een liefdadigheidsgenootschap. Dit drong hen namelijk in de anonimiteit. Men voelde er meer voor om deze uiterlijke tekenen van macht ten persoonlijken titel te verzorgen : de eerste communicanten van arme gezinnen werden van klederen voorzien, er werden broden uitgedeeld bij een begrafenis, de plattelandsbevolking mocht mee feest vieren bij een bruiloft, enz.

De personen die we hier behandelden verbleven het grootste deel van het jaar op het platteland. Dit wil natuurlijk niet zeggen dat ze niet in de stad verbleven. In grote lijnen

kunnen we stellen dat men in de winter in de stad verbleef en 's zomers op het kasteel. Bij sommigen hebben we zelfs kunnen vaststellen dat,alhoewel ze waren gedomicilieerd in Gent, zij meestal op hun kasteel verbleven. We menen dus te kunnen stellen dat de wettelijke en de werkelijke domicilie niet altijd overeenkwamen.
Alhoewel de hier behandelde personen meestal op de gemeente verbleven, groeide, gedurende de XIXde eeuw, de vervreemding tussen de edelman en de plattelandsbevolking. Een groot element daarin was de taal. De ene groep was de taal van de andere groep niet voldoende meester om een gezond kontakt mogelijk te maken. Dit verschilde natuurlijk van persoon tot persoon. Al de personen, waarbij we het konden nagaan, werden in het Frans opgevoed. Een andere factor in dit vervreemdingsproces was het superioriteitsgevoel van de adel. Alle verwezelijkheden van de plattelandsbevolking, zoals toneel, muziek, enz., werden afgekeurd en misprezen. We zien dus dat de adel in de XIXde eeuw niet alleen neerbuigend stond tegenover de burgerij, maar ook tegenover de andere bevolkingslagen. Deze verslechtering van de verhoudingen heeft als oorzaak het feit dat de adel niet langer de enige machthebber was op het platteland en in de steden. Sedert de Franse revolutie takelde hun machtspositie af. De voorrechten vervielen en de edelman ontmoette, zowel op het platteland als in de steden, de opkomende burgerij die hem weldra overvleugelde. Er restte hem dus enkel nog de plaatselijke macht. We zagen bijvoorbeeld dat tijdens de XIXde eeuw slechts twee personen uit de besproken kantons doordrongen tot in de nationale politiek, namelijk Frederic de Kerchove-de Naeyer (was 6 jaar senator) en Burggraaf Charles de Vaernewyck d'Angest (had in de Hollandse periode zitting in de Eerste en de Tweede kamer van de Staten Generaal). Beiden hebben echter geen grote verwezelijkheden op hun aktief. Op gemeentelijk vlak waren er meer kansen voor de adel. We konden vaststellen dat behalve de familie Dons de Lovendeghem elke familie, voor wie het mogelijk was aan politiek te doen

op de gemeente,dit ook deed.
Al de hier behandelde personen waren gelovig, alhoewel bij een deel van hen liberale gedachten niet vreemd waren.
We konden vaststellen dat de devotie bij de douairières veel groter was dan bij de adellijke heren. Dit kwam vooral tot uiting in de testamenten die we doornamen. Over het godsdienstig gedrag van de jongeren konden we geen gegevens verkrijgen. We stelden ook vast dat godsdienstige gevoelens soms afwezig bleven wanneer men meende dat dit geen profijt zou opleveren. Zo zagen we dat de familie de Kerchove zich verzette tegen de geestelijke roeping van één van hun dochters.
De verhouding met de clerus was in de meeste gevallen goed. Er zijn echter wel enkele moeilijkheden geweest o.a. tussen de pastoor van Bellem en Leopold le Sergeant d'Hendecourt. De geestelijkheid had er trouwens alle belang bij op goede voet te staan met de kasteelheer van het dorp. De pastoor kreeg veel geldelijke steun van de kasteelheer en was vaak te gast op het kasteel. In verband met de opbouw van scholen was de afhankelijkheid van de pastoor t.o.v. de kasteelheer zeer groot. Zo bijvoorbeeld in de periode van de schoolstrijd. In die periode werd er te Bellem een school opgericht met de hulp van de familie de Kerchove, en te Mariakerke met de hulp van de families Kervyn d'Oud-Mooreghem en van Tieghem. Verder werd het oprichten van scholen nog gesteund door de familie de Ponthieure de Berlaere te Vinderhoute, Eugène en Sidonie Dons de Lovendeghem te Lovendegem, de familie de Draeck te Ronsele en de familie le Sergeant d'Hendecourt te Bellem.

We hebben in de hier besproken kantons moeten vaststellen dat, vooral in de gemeenten die ver van de grootstad, in casu Gent,waren gelegen, het feodalisme en het paternalisme van de adellijke heren nog vrij groot was tijdens de XIXde eeuw. De edelman probeerde zoveel mogelijk personen aan zich te binden. De armen door liefdadigheid, de pastoor door het verfraaien van zijn kerk, zijn pachters door de grond die ze van hem huurden, en in sommige gevallen honderden

dagloners door hen werk te verschaffen in een of andere huisnijverheid, zoals het borduren, in perioden van crisis.

Wat de verhoudingen binnen de familie betreft hebben we aan de hand van de schaarse bronnen die we daarover bezaten kunnen vaststellen dat de huwelijksleeftijd van de vrouwen over het algemeen lager was dan die der mannen. We hebben ook een vrij groot aantal ongehuwde personen in de hier behandelde groep kunnen onderkennen.
Het aangaan van een huwelijk was binnen een adellijke familie meer een familiezaak dan een persoonlijke aangelegenheid. Er werd een duidelijke huwelijkspolitiek gevoerd, waarbij het fortuin, de inkomsten en de afkomst van de persoon een belangrijke rol speelden. Het fortuin was echter wel een doorslaggevende factor. Dit verklaart ook het feit dat, alhoewel de adel misprijzend en vijandig stond tegenover de burgerij, zij met de zeer rijke burgerij soms allianties aanknoopte. Dit vooral met het doel zichzelf een betere economische positie te verschaffen. Nochtans bleef de adel een vrij gesloten groep gedurende de XIXde eeuw. Huwelijken met de burgerij waren uitzonderlijk en werden dan ook druk besproken en afgekeurd door het adellijk milieu. Meestal huwde men met iemand van zijn stand. Vele families die we hier behandelden waren dan ook met elkaar verwant.
Eens een huwelijk gesloten konden we bij de meeste van de hier behandelde personen vaststellen dat het eerste kind reeds na gemiddeld vijftien maanden werd geboren. In het eerste kwart van de XIXde eeuw was de kindersterfte nog vrij hoog. Bij bijna alle personen die tot deze groep behoren stierven er kinderen. De cijfers die we bekwamen zijn dan nog minima, aangezien jonggstorven kinderen doorgaans niet in genealogische werken werden opgenomen.

De opvoeding van het jonge kind geschiedde bij de hier behandelde groep, en voor zover we informatie daarover vonden, grotendeels door de familie zelf. Meestal waren het de oudere zusters en nichten die de jonge kinderen onderwezen, doch de moeder droeg, wanneer zij het niet te druk had, haar

steentje bij in de opvoeding van haar kinderen. Onze vaststelling gaat hiermee in tegen de stelling van R. Janssen die zegt dat de opvoeding van het jonge kind in handen werd gegeven van gespecialiseerd dienstpersoneel.
Rond hun 11de, 12de levensjaar werden de kinderen naar een pensionaat gestuurd, dit vooral om hen voor te bereiden op hun eerste communie. De meeste van de hier behandelde personen deden dan verdere studies aan een college. De opleiding gebeurde uitsluitend in het Frans en in bepaalde gevallen zelfs in Parijse scholen. We geven enkele voorbeelden. Arture Surmont de Volsberghe, zoon van Henri, studeerde aan het St. Barbaracollege te Gent. De kinderen van Frederic de Kerchove-de Naeyer studeerden te Brussel en te Parijs. Voor de jongens was dat, te Brussel : het St.-Michielscollege, te Parijs : het Institut Gachotte. Voor de meisjes het Couvent de l'Assomption te Parijs. Sommigen kregen ook een universitaire opleiding, bijvoorbeeld Baron Louis Dons de Lovendeghem, Baron Gaspar de Draeck, Octave Marie le Sergeant d'Hendecourt.
De opvoeding van de jongens verschilde in zijn doelstellingen grondig van die der meisjes. De jongens kregen een opleiding die gericht was op het doorlopen van een carrière, terwijl de meisjes bewust werden gemaakt van de taken van moeder en echtgenote. Vooral bij de meisjes moesten we vaststellen dat de pensionaten grotendeels in hun opzet mislukten. Bij de jongens constateerden we dat bijna al de hier behandelde personen met hun diploma weinig of niets uitrichtten. Behalve Paul Kervyn de Meerendré had geen enkel persoon een beroep in de echte zin van het woord.

Aangezien de hier behandelde personen geen hoge functies bekleedden was het ambulantisme van de vader slechts van sporadische aard. Dit had zijn weerslag op de verhoudingen binnen het gezin. Huisleraars en gouvernantes kwamen minder voor dan bij de hoge adel. De taken van de kasteelvrouw zijn hier wel meer toegespitst op het gezin.We zien bijvoor-

beeld dat zij haar kinderen zelf gedeeltijk opvoedt. Zij nam het beheer van de huishouding volledig op haar schouders, hield toezicht op het dienstpersoneel, enz.

Behalve één persoon hadden alle anderen minimum twee personen in dienst. Doorgaans lag dit aantal hoger. We stelden vast dat sommige families, vooral binnenshuis, de voorkeur gaven aan jong dienstpersoneel, omdat dit gemakkelijk te bevelen was, en snel de bevelen uitvoerde.
De houding tegenover het dienstpersoneel was eerder positief. Men stond niet altijd vijandig of afwijzend tegenover hun werk. Bij sommige gelegenheden werden zij met geschenkjes bedacht. Ook in de testamenten werd in de meeste gevallen een schenking aan het dienstpersoneel gedaan.

We gingen ook na waarmee de adel zijn tijd vulde. Bij de mannen werd de tijd gedeeltelijk gevuld door mandaten op politiek vlak en bij enkelen door een erefunctie in de Gentse Burgerwacht. We vonden hen, evenals hun vrouwen, ook terug in het Gentse verenigingsleven. Nochtans stelden we vast dat zij slechts in één vereniging, zijnde de 'Société Littéraire' of 'Club des Nobles' in groten getale vertegenwoordigd waren. In de andere verenigingen waren meestal slechts één of twee van de hier besproken personen aanwezig. De interesse was dus blijkbaar niet zo groot. Toch stelden we vast dat men zich vooral richtte naar genootschappen voor Kunsten en Letteren.
Veel belangstelling ging ook naar reizen. Deze waren bedoeld om de boekenwijsheid aan te vullen. De meeste beperkten zich tot Europa doch er waren ook enkele personen die verdere reizen ondernamen. In vele gevallen werd een reis gekombineerd met een bedevaart.
Naast deze vrijetijdsbestedingen werd, vooral in de winterperiode, het grootste deel van de tijd in beslag genomen door het bijwonen van bals, soirées en diners. Dit uitgaans-

leven was voor de adel in de eerste plaats erg vermoeiend en in de tweede plaats zeer duur. Men voelde zich namelijk verplicht veel bals bij te wonen en zelf ook een bal en enkele soirées te verzorgen. Dit alles bracht zware financiële lasten met zich mee. Denken we maar aan de steeds wisselende kleding der dames.

We weten niet of de attitudes die we hier schetsten voor het kanton Zomergem en het IVde kanton van Gent geldig zijn voor 'de adel' in het algemeen. We weten zelfs niet of ze algemeen geldig zijn voor al de families die we behandelden. Wanneer we de sterke betekenis van het woord mentaliteit (1) gebruiken, wat ons inziens een noodzakelijke beperking is, kunnen we in deze studie geen mentaliteitstrekken van de adel weergeven aangezien we hier werken met een beperkte groep personen. Daarenboven hebben we slechts bij enkelen een duidelijk gedragspatroon kunnen vastleggen. Nochtans zijn we van mening dat het feit dat een bepaald gedrag slechts aangetroffen wordt bij één familie niet impliceert dat dit gedrag ook niet bij de andere families zou kunnen bestaan hebben. We kunnen alleen stellen dat we het voor

---

(1) De sterke betekenis van het woord mentaliteit zegt : "Mentaliteit omvat de relatief onbewuste denkwijzen , gevoelswijzen en reactiepatronen die gedurende lange perioden bij bepaalde groepen of klassen worden aangetroffen en die hen geheel of gedeeltelijk belet de realiteit waarin zij zich bevinden op een adekwate manier te percipiëren en een functioneel en adekwaat gedrag ertegenover te ontwikkelen. Als dusdanig zijn mentaliteiten niet rechtstreeks in de bronnen aan te treffen. Zij moeten gereconstrueerd worden aan de hand van het konkrete denken, voelen of handelen zoals dat in de bronnen is vermeld. Wegens hun dieptestruktuur volgen zij slechts traag de socio-ekonomische veranderingen en dan nog slechts deze van blijvende aard."
HELMUT GAUS, Verwachtingen en problemen van de mentaliteitsgeschiedenis, in Belgisch Tijdschrift voor Nieuwste geschiedenis, jrg. 1975, nr. 3-4,pp. 429-430.

die families niet terugvonden. Zo bijvoorbeeld vonden we van de familie Henri Surmont de Volsberghe geen noemenswaardig archiefmateriaal terug. We konden dus ook niet te weten komen of zij naar bals, soirées enz. gingen, tot we in het familiearchief de Kerchove de sporadische vermelding vonden dat Olga Surmont de Volsberghe op een bal aanwezig was (2). Het feit dat we over vele zaken geen informatie konden verzamelen omdat we geen archieven terugvonden mag ons niet doen besluiten dat vele zaken geen legio waren in het adellijk milieu. Er dient verder ook op gewezen te worden dat zelfs indien men een bepaald gedrag slechts eenmaal terugvindt er rekening moet gehouden worden met de bron waaruit de informatie wordt geput. Zo zijn we van oordeel dat de vermelding in een necrologie in verband met liefdadigheid weinig waarde heeft. Eenzelfde vermelding echter in een dagboek achten we heel wat geloofwaardiger. Vandaar dat we in deze verhandeling ruimschoots aandacht hebben besteed aan gedragingen die we slechts bij één of twee families terugvonden. Aangezien deze verhandeling kadert in een groter en algemener onderzoek zal het resultaat van dit onderzoek moeten uitwijzen of we met algemene dan wel met specifieke elementen te maken hebben gehad. Maar zelfs dan nog blijft het probleem van het niet beschikbaar zijn van voldoende en gelijkwaardig bronnenmateriaal voor alle families.

We hopen in die mate een bijdrage te hebben geleverd in verband met de studie van de adel in het algemeen, en de provincie Oost-Vlaanderen in het bijzonder.

---

(2) Familiearchief de Kerchove, Dagboek van Alice de Kerchove, 27/01/1858.

BIJLAGE I.

HUWELIJKSGEDICHT

OPGEDRAGEN AAN

DEN EDELEN HEER MIJNHEER AUGUST DE POTTER
EN
DE EDELE JUFFROUW MARIE ROOMAN

op den dag hunner bruyloftfeest
gevierd te Drongen wijk baerle den tweeden april 1845

***

Mijnheer August De Potter, van Edel stam geboren
heeft juffrouw Marie Rooman, tot zijn bruyd verkozen
Een agtbaeren jongeling, vol zedige kluchten
die aen een jonge Maegd kan dienen tot genuchten
De deugd en goede zeden, van deze Edele Maegd
hebben august De Potter zoo wonder wel behaegd.
Dat hij met liefde was, altijd tot haer gedreven
en heeft hem menigmael, tot haere woonst begeven
en mits 't een gebruyck is, onder de christen menschen
Dat z'op een bruyloftfeest, 't nieuw paer Gods zegen wenschen
't waer voor ons een schande, als 't hier niet zou geschieden
Nu met de bruyloftfeest van dees twee Edellieden
voor wie wij al gelijk, hertgrondig zijn genegen.
Wij wenschen ongeveynt hun Gods eeuwigen zegen
Gods zegen wenschen wij, aen hun uyt hert en zinnen
En dat g'in eer en deugd, zoud 't huwelyck beginnen
Wij zijn nu al in vreugd, en leven met plaisieren
Mits wij met veel luyster, mogen hun bruyloft vieren
Wij hebben hier ook bereyd een goeden beker wijn
En hopen dat dit geschenk, hun aengenaem zal zijn.

RAG, Fonds de Potter d'Indoye, nr. 19.

BIJLAGE II.

COUPLETS

POUR LE MARIAGE DE

MONSIEUR CHARLES DE VAERNEWYCK
AVEC
MADMOISELLE JULIE DE LAURETAN

****

Air : On doit soixante mille francs.

Vous disiez que tous les Epoux
N'étoient que de tristes Hiboux
Entendez-vous, Julie ? (bis)

Mais aujourd'hui quel changement !
Vous voulez très-sincèrement
Qu'un chacun se marie. (bis)

On sçait que Vous avez raison,
Car CHARLE est un charman Garçon ;
Ah ! quelle sympathie. (bis)

Il vous dira soir & matin,
En Français, Flamand, ou Latin,
Que j'aime ma Julie. (bis)

Tout le monde s'empressera
De suivre cet exemple-là
Vous l'approuvez, Julie (bis)

Un tel Hymen, si plein d'appas
Fera toujours, n'en doutons pas
Le bonheur de la Vie. (bis)

RAG, Fonds de Ghellinck-Vaernewyck, deel II, nr. 687.

Recevez en ce jour heureux
Nos souhaits & nos tendres voeux
L'Amour Vous en supplie. (bis)

Puissiez-vous à ce Dieu badin
Donnez plus d'un petit cousin
Ainsi soit-il Julie. (bis)

BIJLAGE III.

TREURZANG
BIJ HET
OVERLIJDEN VAN MEVROUW DE MARKIEZIN-DOUAIRIERE
RODRIGUEZ D'EVORA Y VEGA
GEBOREN BURCHTGRAVIN
ALICE VAN VAERNEWYCK D'ANGEST

***

Wie zal de zielesmart doorgronden en beseffen,
Die heel Lovendegem zoo grievend diep kwam treffen ?
Toen men vol bange vrees verstond de droeve maar,
Dat die zoo goede vrouw verkeerde in doodsgevaar.

Doch waar de smart
Trof diepst het hart,
En meest de ziel doorgriefde,
Was zeker voor
Het vrome koor
Der Zusterkens van liefde.

Hoe vurig hoorde men, de moeder in hun midden,
Geheel die maagdenrei het Opperwezen bidden,
Terwijl de tengre wees, door dankbaarheid bezield,
Bleef met de handjes saam ter aarde neergeknield !

In Godes woon,
Waar, op zijn troon,
De Heiland stond verheven,
Bad jong en oud
Voor het behoud
Van een zoo kostbaar leven.

Maar de Voorzienigheid zond bij het morgenkrieken,
Een engel naar dit oord, die vreedzaam op zijn wieken
Haar ziel voer uit het stof, naar hoog verheven sfeer,
Om daar in eeuwigheid te loven haren Heer.

Wat is het zoet,
Met vroom gemoed
Deze aard dus te begeven !
En van zijn jeugd,
In eer en deugd,
Naar hooger heil te streven.

"Ween, droeve weduwvrouw, weent, ouderlooze telgen !
Gij zaagt door hare dood geheel uw hoop verdelgen,
Dewijl de Markgravin, bij wie gij bijstond vondt,
Thans met haar ouders rust in Godgewijden grond.

"Zij is niet meer,
Zij, die weleer,
Als tolk van d'Albehoeder,
't Verlaten kind
Heeft steeds bemind,
Gelijk een beste moeder.

"O, laten wij ons hart tot de erfgenamen wenden !
Opdat men naar heur hof een menschenvriend zou zenden,
Gesproten uit den stam van een Van Vaernewyck,
En in liefdadigheid die edelvrouw gelijk.

"Dan zouden wij
Ons in het lij'
Weer zien met zorg omringen !"
Dus klonk in 't rond,
Uit elken mond
Van wees en ouderlingen.

Ziehier wat schoone les Mevrouw heeft voorgeschreven,
Aan allen, die op aard in weelde en rijkdom leven :
Geeft, geeft ! roept zij hun toe, zet uwen overvloed
Op intrest voor uw ziel, bij Godes eeuwig goed !...

Slechts op die bank,
Waar ons belang,
Nooit voor den Heer zal falen,
Kan rijk en groot,
Na zijnen dood,
Den hemel tol betalen.

Begaafd met kunstgevoel, bedeeld met scheppingskrachten,
Bracht zij door het penseel op doek haar zielsgedachten :
Men ziet hier in de kerk nog aan een puikgewrocht,
Dat zij in de eedle kunst een rein genoegen zocht.

Hoe lief en schoon
Wist zij Gods Zoon
In 't Hofken af te malen ;
Een hemelsch licht
Komt zijn gezicht
Vol majesteit omstralen.

Trouw heeft zij 't levenspad van d'eedlen Triest bestreden,
Hij, die de schepper is, in dorpen en in steden,
Van menig toevluchtsoord voor het verlaten wicht,
Gelijk hij in ons dorp het eerste heeft gesticht.

Terwijl de Faam
Eens hunnen naam
Doet hoof in luister rijzen,
Zal 't nageslacht
Hier zonder pracht
Hun laatste rustplaats wijzen.

Maar hoe, hoe zou mijn pen een levensloop beschrijven,
Zoo overvloeiend-vol van engelenbedrijven,
Dat slechts een Dupanloup, heur leidsman en haar vriend,
Die taak vervullen kan, gelijk zij het verdient.

Met zijn talent,
Alom bekend,
Kan hij toch kunstrijk vlechten
Een deugdenkrans,
Om hem vol glans
Aan haren naam te hechten.

Dan eerst zal hare deugd, in stad en dorp en wijken,
Gelijk Auroras beeld in vollen luister prijken ;
Dan eerst zweeft voor ons oog al wat Mevrouw eens gaf,
Als perels om heur kroon, als bloemen op haar graf !...

Van Vaernewyck,
Die naam, zoo rijk,
Zoo vol herinneringen
Van ridderdeugd,
Moet grijs en jeugd
Met eerbied hier omringen.

Men zag zich heel dien stam, van in de vroegste tijden,
Uit ganscher hart en ziel aan Vlaandrens welzijn wijden ;
Terwijl zijn adelslot bleef vrij en ongestoord,
Voor al die werd vervolgd, een zeker toevluchtsoord.

Wat prijkt gij schoon,
o Gravenkroon,
Sinds eeuwen hier gedragen,
Door een geslacht,
Dat nimmer dacht
Ons vrijheid te belagen.

Hoe groot de stam ook is, dien wij vol eerbied noemen,
Dewijl hij sedert lang op Vorstenbloed mag roemen,
Hoe rijk de titel si (sic), die hem ten deele viel,
Veel schooner is voor ons toch de adel zijner ziel.

Wees fier op hem,
Lovendegem !
Hij schonk u veel dier zonen,
Die hier sinds lang,
Trots vreemden dwang
Als vrijheidshelden tronen.

Haar vader, eens bekleed met hooge waardigheden,
Heeft nimmer voor geweld zijn plichten overtreden ;
Want zelfs in bang gevaar deed hij zijn eed gestand,
En bleef den Vorst getrouw tot roem van Nederland.

Doch nimmer zal
Dat heldental,
Ofschoon met glans omgeven,
De markgravin
Bij ons gezin
In eerbied overleven.

Rust zacht, o dierbare asch van een der braafste vrouwen,
Die ooit Lovendegem zoo dankbaar mocht aanschouwen !
Rust zacht met allen, die u hier zijn voorgegaan,
Totdat gij uit uw graf als engel op zult staan.

L(ieven) G(rijp).

Lovendegem, den 14 Juni 1869.

BIJLAGE IV.

Lijkreden voor Karel Antoon Graaf du Chastel de la Howarderie

Zomergem 13 september 1876. (1)

Zaterdag hebben wij de begraving bijgewoond van den heer Charles Antoine Gabriël Marie Graaf du Chastel de la Howarderie. Luitenant-generaal opperbevelhebber der burgerwacht van Gent, commandeur der Leopoldsorde, ridder der ordes : den Nederlandschen Leeuw en den H.Gregorius den groote enz. burgemeester van Ronsele ; geboren te Soboleek (Moravië) en overleden op het kasteel van Ronsele, den 4 september 1876 op 69 jarigen leeftijd.
Nooit zal het vreedzame gemeentje Ronsele zulken toeloop van volk op zijn grondgebied meer zien. Het lijk werd gedragen door leden van het gemeente- en armbestuur, waarvan graaf du Chastel sinds lange jaren burgemeester en voorzitter was. In den begravingstoet bemerkte men, benevens de familie du Chastel-de Draeck, zeventig officieren der gentsche burgerwacht ; eenen aide de camp en een burgerlijken vertegenwoordiger van Z.M. Leopold II, de generaals van Laethem en Charmen en verscheidene officieren van het 1e jagers te paard, het schepencollegie, eene deputatie der harmonie-maatschappij en een groot aantal notabelen der gemeente Zomergem.

De kerk van Ronsele was 10 maal te klein om de volksmassa, uit alle gouwen toegestroomd, plaats te kunnen verlenen. Mijnheer de kolonel de Hemptinne, uit Gent, sprak namens de burgerwacht, in 't fransch, eene hartroerende rede uit,

(1) Gazette van Eecloo en het distrikt, 17/09/1876.

waarin hij kortbondig de eer- en glorievolle loopbaan van den betreurden overledene afschetste, en de heer Edmond Dobbelaere uit Zomergem, gemeentesecretaris en ontvanger te Ronsele, herdacht zijnen hoog edelen burgemeester op de volgende wijze :

Mijnheeren ! In naam der ingezetenen dezer gemeente is het mij toegelaten eenige bloemen te strooien op het graf van hem, aan wien ik op aarde door de heilige banden der vriendschap vereenigd was. Wat zegt mij die dikke drom toeschouwers, die verzameling van allen rang op de grens der eeuwigheid, dat we op aller aanzichten te lezen ? Ah ! 't is dat iedereen beseft hoe oneindig het verlies is dat wij komen te ondergaan. Ik zal hier niet herinneren hoe graaf du Chastel handelde om zoozeer onze genegenheid te winnen ; immers de zeldzame hoedanigheden, de talloze weldaden de uitstekende verdiensten diens mans zijn elkeen nog frisch in 't geheugen.

Ronselaren wier vader graaf du Chastel was, achtbaar gemeente- en armbestuur, getuigt met welke welwillendheid hij uwe vragen tot liefde- en onderstandswerken aanhoorde en beantwoordde ; pachters en werklieden, getuigt wat goeden eigenaar en meester gij verloren hebt ; eindelijk gij armen, die zo dikwijls zijne milddadige hand zich voor u hebt zien ontsluiten, getuigt wat weldoener u ontnomen is ! - Hij is niet meer de brave edelman, de volksvriend, de voorstander van alle goede zaken ! Hij heeft der Voorzienigheid behaagd hem ons te ontrukken : buigen wij ons voor hare schikkingen...

Hoogedele familie du Chastel-de Draeck, gij die heden zoo erg beproefd geworden zijt, indien het gedacht dat uwe smart gedeeld wordt, deze enigzins kan verminderen, gelief

te geloven dat de slag, die u treft, ons allen met diepen rouw vervult.
En nu vaarwel dierbare menschenvriend ! Vaarwel, edele weldoener ! Ik ook heb van mijne kindsheid af in uwe gunst en achting gedeeld, ontvang hier, op den boord des grafs, nogmaals mijnen vurigen dank. Rust in vrede, geliefde Heer, geniet in een onvergankelijk leven het loon dat uwe vriendschappelijke gevoelens, uwe milddadigheid is voorbehouden. Edelmoedige Burgervader, uwe nagedachtenis zal eeuwig beroemd en geëerd onder ons blijven : uw naam zal tegelijk met uwe rijke deugden dankbaar tot het nageslacht overgaan, en nimmer zullen wij uwe diensten vergeten ! - Graaf du Chastel de la Howarderie, rust in vrede en tot wederziens !

Messieurs, (1)

La mort vient de nous enlever de la manière la plus inopinée notre général, le comte Charles du Chastel de la Howarderie, commandant supérieur de la garde civique de Gand. Qu'il me soit permis de rappeler brièvement, devant cette tombe entr'ouverte, la noble carrière du défunt et de rendre ainsi un dernier hommage à la mémoire de celui qui fut notre chef et notre ami.
Charles Antoine Gabriel, Marie, comte du Chastel de la Howarderie, naquit à Sobolec, en Moravie, le 22 juin 1807. Après avoir terminé ses études, il embrassa la carrière des armes qu'il parcourut avec honneur.
Entré au service des Pays-Bas, comme volontaire en 1825, il obtint en 1839, la démission honnorable de son grade de capitaine des dragons. Le roi Guillaume récompensa les services rendus par ce brave officier, en lui décernant la

(1) Journal de Gand, 10/09/1876.

croix de bronze la boucle militaire et la décoration de chevalier de l'Ordre du Lion Néerlandais.
Le comte du Chastel rentra dans la vie privée, mais son activité naturelle ne se consiliait guère avec l'inaction. Aussi saisit-il avec empressement l'occasion qui lui offrit la réorganisation de la Garde Civique belge, pour se mettre à la disposition de ses concitoyens qui, confiants en son dévouement et en son patriotisme l'élurent successivement, en moins d'une année aux grades respectifs de capitaine, de lieutenant-colonel et de colonel de la milice citoyenne.

En cette dernière qualité, il commanda la 2e légion de 18.3 (sic) à 1853 et la 1er légion de 1853 à 1861. Nommé colonel, chef d'Etat Major, le 4 juillet 1861, le Comte du Chastel s'acquitta si bien de ses importantes fonctions que le gouvernement n'hésita point à lui confier, le 25 mai 1865, le commandemant supérieur de la garde civique, avec la grade général-major. Un arrêté royal du 15 mai 1875 le promut de nouveau au grade de lieutenant-général.

Une si longue carrière, toute de dévouement, méritait sa récompense.

Sa Majesté le Roi Léopold juste appréciateur des services rendus par le Comte du Chastel, lui octroya, le 14 juillet 1849 le titre de chevalier de son ordre, le 24 décembre 1850 celui d'Officier et le 16 octobre 1870 celui de commandeur.

La mort du Lieutenant-Général Comte du Chastel porte à ses frères d'armes un coup cruel et inattendu ; tous espéraient de le voir longtemps encore marder à leur tête.

Homme de coeur, d'un caractère bienveillant, celui dont nous regrettons si vivement la perte, ne comptait que des

amis, son souvenir restera vivre dans leur mémoire. Au nom de la Garde Civique de Gand, dont nous fûtes le digne chef, recevez ici, bien-aimée Général, un dernier et suprême adieu.

Reposez en paix au sein de l'éternel.

BIJLAGE V.

Lijkrede voor Frederic Marie de Kerchove-de Naeyer. (1)

C'est samedi dernier qu'on eu lieu à Bellem les funérailles de notre regretté sénateur M. de Kerchove de Naeyer. Dès le matin, les villageois se pressaient en foule auprès du château pour rendre un dernier hommage à celui qu'ils considéraient à bon droit comme leur bienfaiteur et leur père. Et chaque train du chemin de fer amena des divers points des deux Flandres une grande quantité d'amis. A 10½, le clergé de la paroisse vint faire la levée du corps qui se reposait dans une des salles du château transformé en chapelle ardente. Une immense cortège se développa bientôt. D'abord marchaient des jeunes filles vêtues de blanc et voilées de crêpes noirs ; puis viennent les enfants des écoles catholique de la commune, portant des cierges, les enfants des ateliers d'apprentissage, et des députations de toutes les oeuvres de bienfaissance que la famille de Kerchove a créées à Bellem.
Derrière le cercueil marchaient les membres de la famille, une députation du Sénat, une députation du Cercle Catholique de Gand, une députation de l'Union conservatrice constitutionelle, enfin un grand nombre de membres du Conseil provincial et des notabilités de tout l'arrondissement.
Parmi les membres du Sénat nous avons remarqué M.M.T'Kint de Naeyer, van Crombrugghe, Casier de Hemptinne, Solvyns, van Ockerhout et van Vreckem.
L'église n'était pas assez vaste pour contenir toute cette foule sympathique et recueillie, et l'offrande dura plus d'une demi heure. L'inhumation eut lieu ensuite dans le ca-

(1) Le Bien Public, 4/10/1880.

veau de la famille. Avant qu'on descendit le corps dans la tombe, M. le sénateur Casier prononça d'une voix émue quelques paroles sorties du coeur, et empreintes d'un sentiment profondément chrétien.

Voici ces paroles :
Messieurs,
Un triste devoir nous réunit en ce moment : la tombe qui s'ouvre devant nous va recevoir la dépouille mortelle d'un grand chrétien, d'un citoyen profondément dévoué à son pays d'un excellent collègue auquel nous venons au nom du sénat dire un dernier adieu.
Fréderic Marie de Kerchove naquit à Gand le 27 mai 1805.
Vous le savez tous, Messieurs, M. de Kerchove était un homme d'un caractère droit et plein d'affabilité, joignant à un esprit consiliant des convictions inébranlables. Toujours prêt à rendre service, d'un abord facile et cordial, il sut s'attirer l'amitié de ses adversaires comme de ses amis politiques.

M. de Kerchove aimait à répandre le bien autour de lui. A la campagne où il a passé une grande partie de sa vie, il était considéré comme une seconde Providence et c'est à sa présence au milieu des populations rurales, qu'il aimait si profondément, que Bellem doit sa transformation et qu'elle est devenue une des plus belles communes de notre Flandre.
A la tête d'une famille dans laquelle la charité pour les malheureux et le zèle pour le bien sont des vertus devenues héréditaires, il sut jusqu'au dernier jour de sa vie payer de personne et donner l'exemple. Tant que les forces le lui permirent il allait chaque semaine visiter ses pauvres et leur porter une parole de consolation et un secours dans leur misère. Aussi la foule qui nous entourne ici témoigne assez par sa douleur, combien était aimé celui dont

nous pleurons la perte. Ce fut en 1874 que M.de Kerchove cédant aux instances de ses amis politiques, accepta non sans une vive résistance une candidature au Sénat.
Ses goûts paisibles et sa santé délicate semblaient devoir l'écarter de la vie politique, mais il ne sonsulta que son dévoûement à la grande et noble cause à laquelle il était si profondément attaché.
Il fut élu à une grande majorité et remplit avec fidélité la mandat qui lui avait été conféré.
Toujours à son poste, lorqu'une question importante réclamait son appui, on ne fit jamais en vain appel à son dévouement.

Excélent épouse, le meilleur des pères, il aimait à se trouver au milieu de sa famille, pour s'y reposer des luttes et des contrariétés inévitables de la vie publique.
Dieu lui envoya des rudes épreuves en appelant à lui plusieurs de ses enfants à la feur de l'âge et occupant déjà dans la Société une place distinguée, il supporta sans murmurer ces coups de la Providence, mais son coeur sensible en fut brisé - ses forces l'abandonnèrent et depuis ce instant il déclina rapidement.
Une mort chrétienne est venue couronner une existence si bien remplie, et c'est fortifié par la grâce divine que notre ami est passé dans un monde meilleur qui ne connaît pas la souffrance.
Il eut la consolation à cette heure suprème de se voir entouré de tous les siens et de voir même à son chevet ce fils bien-aimé qui sous l'humble habit de religieux travaille à faire revivre dans notre pays l'ordre Mustre de St.Benoît.
Dieu l'a jugé mûr pour le ciel ; que sa sainte volonté soit faite ! Que sa famille trouve dans l'expression des sympathiques regrets de ses amis et de ses concitoyens quelque adoucissement à sa douleur.
Quant à nous tous, Messieurs, imitons les grands exemples

que nous a laissés M. de Kerchove. N'en doutons pas, la regrette défunt jouit déjà de la récompence promise à ceux qui auront consacré leur vie à faire le bien, et cette pensée suffit pour faire sécher bien des larmes.
Adieu, cher collègue, adieu.

BIJLAGE VI.

Rekening tusschen Mijnheer Kervyn Borgemeester te Mariakerke en Const. van Melkebeke landbouwer te hillegem. (1)

wegens verschotten draineerbuyzen	296,35
voor steken der grachten en leggen der buyzen	297,90
betaeld voor hondert en achendertig appelboomen en peereboomen	540,00
betaeld aen verscheyde voor steken der putten planten der boomen snijden der boomen effenen en draineeren van den bogaerd	145,00
elf hondert doorn aen den bogaerd geplant aen acht het hondert	88,00
voor planten verbinden en snijden van de hage	75,00
betaeld voor twee wagens assche	60,00
betaeld voor zinck in het achterhuis	10,00
voor transport van wegens arduyn	12,00
voor het maken hondert vijf en negentig duyzend steen aen negen fr. par duyzend	1.755,00
betaeld aen de zagers voor zagen en rangeren van hout	538,00
voor transport van hout	22,25
betaeld aen Charles d'hauwe voor metsen en dienen	582,40
betaeld voor vierhondert hectoliters doornyckschen kalk aan 1,35 cent den hectoliter	540,00
voor transport kalk	164,00
voor bestryken pannen en voorders reparatien	35,00
samen	5.130,90

gerekent den 20 july 1878
pour acquit

Const. van Melkebeek

RAG, Fonds de Potter d'Indoye, nr. 270.

Rekening van uitgaven gedaan voor Mijnheer Kervyn, Grondeigenaar te Mariakerke, door C. Van Melkebeke landbouwer te Hillegem aan de hofstede door hem bewoond genaamd het hof ten berge gedurende 1878 en dit sedert de laatste rekening van Juni 1878.

Een voer asschen	30,00
Betaald aan den steenkapper	12,00
id. voor transport hout	18,00
id. voor koorden en gereedschappen	18,00
id. aan de statie voor verscheide metservoorwerpen	19,00
id. voor jaarsteen geplaatst in het gebouw	14,00
id. voor zavel	90,00
id. voor arduin en dorpels en deksteenen	96,60
id. voor zink, dakvensters en verkenskotdeuren	168,00
id. voor transport deuren en vensters	18,20
id. voor ciment, plaaster	25,00
id. voor steken van den Aalput uitvoeren van den zelven, vereffenen van den grond in de wagenhuizen rond het batiment	375,00
id. aan de zagers (gemeten door Adolph	260,00
id. voor transport aan de statie	18,26
id. voor hair	15,10
id. voor eenen verkensbak	16,00
id. betaald voor nagels aan Victor Talloen, L.De Cooman, J.B.Goddaert en te Sottegem	35,75
id. aan J.B.Goddaert voor daghuren	36,00
id. voor gereedschappen metsers	10,00
over te dragen	fr.1.274,91
overdracht	fr.1.274,91

betaald aan de statie voor alle kleine voorwerpen ijzerwerkgereedschappen voor metsers en temmermans met barrièren	90,00
id. voor 15.150 pannen 275 vorstpannen gekocht door Adolph	892,40
id. voor kalk waarvan er nog over is voor de noodige werken	540,00
id. voor 26.125 draineerbuizen	865,10
id. voor 562 groote draineerbuizen	69,04
id. aan verschillige werklieden voor leggen buizen en steken grachten	810,00
id. betaald aan de metsers	1.870,20
Wegens 60.00 steen aan fr. 9,00 per duizend waarvan er nog over is voor al de noodige werken	540,00
Voor verschotten aan werklieden welke mede op de baan hebben geweest na verschillige steden tot bijhalen materialen	75,00

te samen zeven Duizend zes en twintig franken fr.7.026,76
76 centimen

Opgemaakt te Hillegem den 19e maart 1879.

I. BRONNEN.

A. Familiearchieven gedeponeerd in Rijksarchieven.

Rijksarchief Gent : Fonds de Ghellinck-Vaernewyck.

Inventaire des archives du château d'Elseghem. (inv. nr.222)
3 delen, gedeeltelijk gedrukt, gedeeltelijk getypt.

Deel II : Le chartrier des Vaernewyck du Xe siècle à 1870.

B 1905 : 1767, le 20 octobre à Gand.
Extrait baptistaire de Charles Bonaventure Marie Bavon Aloïs Ghislain de Vaernewyck délivré le 24 septembre 1845.
(sur papier timbré - Portefeuille XV, n° 7).

B 2191 : 1822, le 14 mai à Lovendeghem.
Copie des lettres patentes de chevalerie octroyées à Denis de Vaernewyck, seigneur de Lembeke, le 8 novembre 1657, avec annotations généalogiques, faite par vicomte de Vaernewyck pour son cousin Mr. Albert de Vaernewyck à Malines.
(6 feuilles sur papier, signé par vicomte de Vaernewyck - Portefeuille XV n° 40).

B 2192 : Même date.
Autre copie du même diplôme. (2 feuilles sur papier - Portefeuille XV, n° 41).

B 2194 : 1830 Le 29 janvier à Malines.
Lettre d'Albert de Vaernewyck, adressée à son cousin vicomte de Vaernewyck d'Angest, relative a des renseignements généalogique sur leur famille et brouillon de la réponse faite à cette lettre. (Lettre signé, sur papier 2 feuilles - Portefeuille XV,n° 43).

B 2195 t/m 2199 : 1816 - 1830.
Correspondance du vicomte de Vaernewyck d'Angest avec Antoine de Vaernewyck. (5 lettres avec cachet - Portefeuille XV n° 44).

B 2200 t/m 2219 : 1832 - 1861.
Correspondance de la vicomtesse de Vaernewyck d'Angest née comtesse de Baillet, avec le vicomte Antoine de Vaernewyck. (20 lettres avec cachets en cire noir et cire rouge - Portefeuille XV n° 45).

B 2547 : vers 1850.
Généalogie complète de la famille de Vaernewyck avec nombreuses armoiries paintes (Dressée par Gyselinck à Lovendegem - Rouleaux n° 6).

B 2550 : Récit généalogique et historique sur la famille de Vaernewyck, par F.J. Gyselinck candidat notaire. Armoiries dessinées à la plume. (Petit manuscrit en 4° avec beaucoup d'annotations et de ratures - Registres in 4° n° 3).

B 2588 t/m 2679 : Gros portefeuille contenant des généalogies de la famille de Vaernewyck, copies d'actes, établissement de filiations, quartiers, dessins d'armoiries, reproductions de monuments etc. écritures de différentes mains, principalement du vicomte Charles de Vaernewyck d'Angest,

de la vicomtesse de Vaernewyck née comtesse de Baillet et du vicomte Antoine de Vaernewyck. Quelques notes sont de la main de Denis de Vaernewyck XVIIe siècle (nrs. 2588 et 2589). (91 pièces sur papier - Portefeuille XIX n° 1).

B 547 : 1796 Le 1 février.
Contrat de mariage de "Bavon-Charles" de Vaernewyck, fils ainé et majeur de François-Frédéric de Vaernewyck, ci-devant vicomte d'Angest, avoué héréditaire de Niel-l'Abbesse, seigneur d'Ohain, Corbais et d'Isabelle Colette Dons et de Julienne-Ghislaine de Laurétan, fille mineure de Jean-Baptiste-Cyprien de Laurétan de Bavichove, ci-devant devant comte d'Alembon, vicomte de Cauchy, seigneur de Waterblée, Berthof, Pipre et de Sabine-Colette-Josèphe Vilain XIIII, passé à Gand, par-devant le notaire Le Mayeur, le 12 pluviôse an IV. (Contrat sur papier - Portefeuille V, n° 8).

B 554 t/m 557 : 1802.
Pacte de famille entre Charles de Vaernewyck et ses soeurs, portant abandon et renonciation de la part de Natalie-Justine et Adélaide de Vaernewyck, au profit de leur frère, Charles, de tous les droits que leur accordent les nouvelles lois sur les anciens biens féodaux, moyennant le paiement annuel d'une rente qui sera due par Charles de Vaernewyck à ses soeurs. Fait à Gand, le 15 vendémiaire an XI (le 7 octobre 1802). (Acte sur papier timbré, 2 doubles et une interprétation du testament de François-Frédéric de Vaernewyck, en tout, 4 pièces - Liasse n° 5).

B 558 en 559 : 1803, 29 mai et 13 septembre.
Deux lettres du baron de Cameller au vicomte de Vaernewyck d'Angest, concernant la propriété d'Ohain et son administration. (Portefeuille V, n° 9).

B 560 : 1805.
Signification faite au vicomte de Vaernewyck comme héritier, du chef de sa femme, Julie de Laurétan, du côté Papejans, d'un arrêt de la Cour d'Appel de Bruxelles, du 29 messidor an XIII (19 juillet 1805) en cause des héritiers de Heems, contre les héritiers Papejans. (Portefeuille V, n° 10).

B 561 : 1806.
Correspondance du vicomte Charles de Vaernewyck d'Angest ; copie de ses lettres de 1804 à 1806. (Régistre in-folio, Registres n° 19).

B 562 : 1806.
Livre manuel de Julie de Laurétan, épouse du vicomte Charles de Vaernewyck d'Angest, commencé en 1795. (1795-1806). (Registre in-folio, relié en parchemin Registres n° 20).

B 563 : 1806
Livre manuel des rentes appartenant à Colette et à Julie de Laurétan (succession du Bois) commencé en 1797. (1797-1806) (Registre in-folio, cartonné - Régistres n° 21).

B 564 : 1807.
Livre manuel d'Isabelle-Josèphe Dons, fille du baron de Lovendeghem, épouse de François-Frédéric de Vaernewyck, vicomte d'Angest, (1763-1807).

Les feuillets blanc de ce registre ont servi, à partir de 1807, à annoter recettes et dépenses de ménage, ce qui en rend la lecture fort difficile. Le premier feuillet contient l'annotation des dates de naissance de ses enfants, ainsi que les noms des parrains et marraines. (Gros régistre relié en parchemin, très abîmé - Registres n° 22).

B 565 : 1807, Le 8 janvier, à Gand.
Comte de recettes et dépenses que rend Louis de Vaernewyck à sa mère et à ses co-héritiers, Charles et Frédéric de Vaernewyck, Adélaïde et Justine Schamp, tant des arrérages que des fermages et canon de rente échus jusque et avec Noël 1800, époque de la cessation de la communauté des biens provenus de la succession de François-Frédéric de Vaernewyck, leur père. (Portefeuille V n° 11).

B 569 t/m 580 : 1811-1816.
Farde contenant différentes pièces officielles relatives au vicomte Charles de Vaernewyck d'Angest : 1° nomination de membre de la deuxième Chambre des Etats généraux pour la Flandre orientale. (1er septembre 1815), avec lettre d'envoi ; 2° nomination de chambellan, par arrêté royal du 26 septembre 1815 ; 3° nomination à l'ordre équestre de la Flandre Orientale par décret du 14 avril 1816, avec double en français et lettre d'envoi ; 4° quatre lettres relatives à l'entérinement des diplômes de noblesse ; 5° tableau (imprimé) des députations des bonnes villes de l'Empire qui ont assisté au baptême de S.M. le roi de Rome,

constatant que le vicomte de Vaernewyck y a assisté comme conseiller municipal de Gand, Paris le 15 juin 1811. (Farde in-folio - Portefeuille V n° 14).

B 581 t/m 601 : 1812.
Vingt et un comptes concernant la perception des cens seigneuriaux et rentes à Ohain, de 1791 à 1812, comptés cotés A à W, rendus par les receveurs successifs des dites rentes, à la famille de Vaernewyck. (Liasses n° 7).

B 602 : 1812.
Livre manuel des biens provenant du comte de Laurétan d'Alembon. (Registre in-folio, dérelié - Registres n° 23).

B 603 : 1812.
Livre manuel des biens provenant de la comtesse de Laurétan, née Vilain XIIII (1787-1712) - Contient des notes généalogiques. (Registre in-folio cartonné - Registre n° 24).

B 604 t/m 606 : 1813, Le 12 août, à Gand.
Lettre de l'auditeur du Conseil d'Etat sous-préfet du 1er arrondissement, à l'adjoint de la commune de Lovendeghem (M.de Vaernewyck) pour enquêter sur les prêtres prêchant la révolte contre l'Empire... (7 feuillets sur papier - Portefeuille V n° 15).

B 607 : 1798-1816.
Livre d'acquets du vicomte Charles de Vaernewyck d'Angest. (Registre in-folio, cartonné - Registres n° 25).

B 608 : 1806-1816.
Etat des biens et inventaire à la mortuaire de Julienne-Ghislaine de Laurétan, décédée à Gand, le 16 janvier 1806, épouse du vicomte de Vaernewyck,dressé et approuvé, le 6 février 1816, par le subrogé tuteur, baron de Draeck. (Registre in-folio, dérilié - Registres n° 26).

B 609 : 1806, Le 22 février.
Inventaire et estimation des meubles et bijoux dépendant de la mortuaire de dame Julienne-Ghislain de Laurétan, décédée, épouse de Charles, vicomte de Vaernewyck. (Cahier de 6 feuillets sur papier timbré Portefeuille V n° 16).

B 611 : 1806.
Comptes du notaire De Smet, relatifs à la liquidation de la succession de dame Julienne de Laurétan, décédée, épouse de Charles, vicomte de Vaernewyck. (Cahier sur papier, 12 feuillets et 3 quittances - Portefeuille V n° 18).

B 612 t/m 617 : 1788-1816.
Farde contenant :

B 612 : 1788, Le 1er février.
Acte d'émancipation de tutelle de Charles-Constantin de Vaernewyck. (Portefeuille V n° 19).

B 613 : 1795, Le 21 octobre.
Dispense de consanguinéité, accordée par l'Evêché de Gand, pour le mariage de Charles de Vaernewyck et Julie de Laurétan. (Portefeuille V n° 19).

B 615 : 1816, Le 14 septembre.
Contrat de mariage de Charles de Vaernewyck et de Joséphine-Adélaïde-Rosalie de Baillet, passé par-devant Antoine-Alexis Gleizer, notaire à Anvers. (Portefeuille V n° 19).

B 616 : 1806, Le 1er juillet.
Permission de lire les livres à l'index accordée à Charles de Vaernewyck, par Mgr. Fallot de Beaumont, évêque de Gand. (Portefeuille V n° 19).

B 617 : 1810.
Passeport du vicomte de Vaernewyck. (Portefeuille V n° 19).

B 620 : 1816.
Etat de biens et inventaire à la mortuaire de dame Virginie-Jeanne de Vaernewyck, fille de Charles-Constantin et de Julienne-Ghislaine de Laurétan, décédée à Gand, sans alliance, le 23 mai 1816. Clôturé le 26 juin 1820. (Petit registre in-folio broché - Portefeuille VI n° 1).

B 637 : 1820.
Société des moulins à scier le bois, dissoute le 20 décembre 1820, trois exploits d'huissier dont l'un contient la signification du jugement du tribunal autorisant la vente des immeubles de la dite société. Signifiés à M. le vicomte Charles de Vaernewyck, comme actionnaire. (Petit paquet - Liasses n° 10).

B 638 t/m 659 : 1802-1824.
Comptes, rendus par Charles de Vaernewyck, à ses frères Louis et Frédéric, des rentes-fiefs à Ohain, Corbais, etc. 20 comptes et trois annexes. (Farde in-folio - Portefeuille VI n° 3).

B 660 t/m 672 : 1820-1824.
Papiers concernant la succession des biens de la famille de Laurétan. Partage avec M. de Draeck ; comptes du notaire Van der Heyden, d'Alost, etc. (Portefeuille VI, n° 4).

B 673 : 1825, le 6 mars.
Diplôme imprimé avec jolies vignettes et bordures de style Empire, pour le vicomte de Vaernewyck, comme membre du du club des Echecs à Anvers. (Signé par 5 commissaires - Portefeuille VI, pièce 5).

B 674 : 1826, le 17 juillet.
Passeport pour le vicomte de Vaernewyck, se rendant en France, en Angleterre et en Allemagne. (Portefeuille VI, pièce 6).

B 675 : 1797-1827.
Comptes courants du vicomte de Vaernewyck. (Gros registre relié en parchemin Registres n° 27).

B 676 t/m 686 : 1800-1830.
Papiers divers, comptabilité, partages. (Portefeuille VII, n° 1).

B 687 : 1669-1830.
Correspondance. Farde de lettres sans importance. (Portefeuille en parchemin in-folio - Registres n° 28).

B 689 : 1820-1834.
Farde contenant plusieurs titres anciens d'obligations et rentes remboursées par le vicomte de Vaernewyck. (Paquet - Liasses n° 11).

B 690 t/m 718 : 1810-1835.
Notes et écrits politiques du vicomte Charles de Vaernewyck d'Angest. Notes sur le projet de la loi cadastrale (5 cahiers). Projet de status pour la garde bourgeoise ou confférie. Mémoire sur le projet de loi du 20 décembre 1826 concernant la nouvelle répartition de l'impôt foncier entre les provinces. Mémoires divers. Correspondance politique, etc. Lettres du vicomte Vilain XIIII, de Reyphins, de de Jonge (à Middelbourg), de James Cohen Stuart, du comte de Hogendorp, de Jean-Baptiste d'Hane, etc. (Portefeuille VIII, n° 1).

B 719 : 1826, le 15 juin.
Convocation adressée par Philippe, comte de Lens, gouverneur de la Flandre orientale, au vicomte de Vaernewyck d'Angest, membre des Etats provinciaux de la Flandre orientale, pour venir assister à la session qui s'ouvrira le 4 juillet. (Convocation imprimée sur papier - Portefeuille VIII, n° 2).

B 720 : 1829, le 22 décembre.
Lettre signée "Waan" et adressée au vicomte de Vaernewyck, chambellan du Roi, pour lui faire savoir que dans la transaction faite en 1828 avec le Gouvernement autrichien, les qualités de bourgemestre et échevins de la ville d'Alost paraissent sur l'état produit, mais que l'office de conseiller et receveur général des villes et pays d'Alost n'y est pas mentionné. (Lettre in-folio sur papier - Portefeuille VIII, n° 3).

B 721 t/m 722 : 1834, le 16 juin.
Nomination délégué à l'assemblée cantonale chargée de l'examen des évaluations cadastrales des propriétés, pour le vicomte de Vaernewyck.
Une annexe : note du vicomte de Vaernewyck sur les travaux de cette assemblée. (Pièce officielle sur papier, signée par le bourgmestre de Gand - Portefeuille VIII, n° 4).

B 723 t/m 730 : 1835, le 2 avril.
Papiers concernant la tutelle de Mme la vicomtesse de Vaernewyck d'Angest née de Baillet (nomination d'un subrogé tuteur en conseil de famille, etc.). 8 pièces. (Farde - Portefeuille VIII, n° 5).

B 731 t/m 736 : 1734-1835.
Farde de pièces sans importance. Vieux baux, ventes d'arbres, comptes divers avec notaires, etc., relatifs aux biens en Flandre. (Liasses n° 12).

B 737 : 1830-1835.
Registre des recettes et dépenses du vicomte de Vaernewyck. Comptabilité mensuelle à Lovendeghem. (Registre in-folio cartonné - Registres n° 29).

B 738 : 1800-1835.
Livre manuel des biens appartenant au vicomte Charles de Vaernewyck d'Angest. (Registre in-folio cartonné - Registres n° 30).

B 741 : 1831-1836.
Château de Diepenbroeck à Lovendeghem. Comptabilité et culture. (Registre in-folio cartonné - Registres n° 33).

B 745 t/m 760 : 1593-1842.
Farde d'actes de naissance, de décès et de mariage de la famille de Vaernewyck, tous authentiques de l'époque.

B 745 : 1593, le 28 juillet, à Gand.
Mariage de François de Vaernewyck, seigneur de Wasières et de Jacqueline de Backere (Bacquere).

B 746 : 1654, le 5 novembre à Gand.
Naissance de Ferdinand-Denis de Vaernewyck, fils de Denis, seigneur de Diepenbroeck et d'Anne-Marie de Cerf.

B 747 : 1722, le 25 novembre à Ohain.
Mariage de Claude-Bonaventure de Vaernewyck, chevalier, seigneur de Lembeke, Belleghem, Diepenbroeck, fils de Floris-Bonaventure, chevalier, et de Barbe-Odile de Hellin avec Marie-Thérèse de Hellin, fille de Jean-Baptiste, chevalier et vicomte d'Angest, et de Marie-Philippine de Lalaing.

B 748 : 1724, le 22 avril à Gand.
Naissance de Georges-Jean de Vaernewyck, fils de Charles-Jean et d'Hélène-Thérèse de Crombrugghe.

B 749 : 1747, le 9 mars à Gand.
Naissance d'Emmanuel-Joseph de Vaernewyck, fils de Claude-Bonaventure et de Marie-Thérèse de Hellin.

B 750 : 1767, le 2 octobre à Gand.
Naissance de Charles-Constantin-Marie-Bavon-Colette-Ghislain de Vaernewyck, fils de François-Marie-Joseph-Frédéric de Vaernewyck de Belleghem et d'Isabelle-Jeanne-Josèphe-Colette Dons de Lovendeghem.

B 751 : 1775, le 6 octobre à Gand.
Naissance de Julienne-Ghislaine de Laurétan, fille de Jean-Baptiste-Cyprien, comte de Laurétan et d'Alembon et de Colette-Sabine-Joséphine-Ghislaine Vilain XIIII.

B 752 : 1776, le 2 juillet à Gand.
Naissance de Frédéric-Jean-Baptiste-Marie-Colette-Ghislain de Vaernewyck, fils de François-Joseph de Vaernewyck de Belleghem et d'Isabelle-Jeanne-Colette Dons de Lovendeghem.

B 753 : 1796, le 4 février à Gand.
Mariage de Charles-Constantin-Marie-Bavon-Colette-Ghislain de Vaernewyck et de Julienne-Ghislaine de Laurétan.

B 754 : 1797, le 23 octobre (3 brumaire an V) à Gand.
Naissance de Virginie-Jeanne de Vaernewyck, fille de Bavon-Charles (sic) et de Julienne Ghislaine de Laurétan.

B 755 : 1800, le 13 juin (25 prairial an VIII) à Gand.
Décès de François-Frédéric de Vaernewyck, âgé de 63 ans, époux d'Isabelle Dons.

B 756 : 1806, le 17 janvier à Gand.
Décès de Julie-Ghislaine de Laurétan, âgée de 29 ans, épouse de "Bavon" Charles de Vaernewyck.

B 757 : 1816, le 23 mai à Gand.
Décès de Virginie-Jeanne de Vaernewyck, âgée de 19 ans.

B 758 : 1818, le 26 août.
Mention de la naissance d'Ida Thérèse-Louise de Vaernewyck, écrite par le père avec indication des parrain et marraine.

B 759 : 1818, le 26 août à Gand.
Naissance d'Ida-Thérèse-Louise de Vaernewyck, fille du vicomte Charles et de Joséphine-Adélaïde-Rosalie, comtesse de Baillet.

B 760 : 1842, le 31 juillet à Wiesbaden.
Décès d'Ida de Vaernewyck (Deux annexes). (Portefeuille VIII n° 9).

B 761 : 1843, le 30 mars.
Etat des biens délaissés par feu Ida-Thérèse-Louise vicomtesse de Vaernewyck d'Angest, passé devant Edouard-Joseph van de Poele, notaire à Gand. (Cahier broché - Portefeuille VIII, n° 10).

B 763 t/m 765 : 1847
Partage de la succession de M. le vicomte de Vaernewyck d'Angest. (Farde - Liasses n° 13).

B 766 : 1863, le 24 février et 1866, le 10 avril.
Testaments de Joséphine, comtesse de Baillet, douairière du vicomte Charles de Vaernewyck d'Angest. (Copies sur papier - Portefeuille VIII, n° 11).

B 769 t/m 772 : 1866.
Partage de la succession de la vicomtesse de Vaernewyck d'Angest, née de Baillet. (Farde - Liasses n° 14).

B 773 t/m 779 : 1869.
Partage de la succession de la marquise Rodriguez d'Evora y Vega, née vicomtesse de Vaernewyck d'Angest. Inventaire, consultation, compte de l'exécuteur testamentaire et pièces justificatives, estimation, fondation de cinq anniversaires perpétuels avec distribution de pains à Lovendeghem. (Grosse farde - Liasses n° 15).

B 782 : 1872.
Pierre sépulcrale de la famille de Vaernewyck, placée dans l'église de Lovendeghem, dessin du monument, devis, etc. (Farde - Liasses n° 17).

DEEL III : Inventaire complémentaire.

B 501 : 1842, le 8 avril-27 juin.
Journal de voyage fait sur les bords du Rhin en Autriche et en Bavière, par la vicomtesse de Vaernewyck d'Angest, née comtesse de Baillet accompagnée de ses cinq filles. Texte d'Alix de Vaernewyck, depuis Marquise Rodriguez d'Evora y Vega. (Registres n° 85).

B 584 : Vers 1840.
Brève note généalogique sur la famille de Vaernewyck par la vicomtesse de Vaernewyck d'Angest, née comtesse de Baillet avec le voeu que le nom de Vaernewyck, s'il venait à s'éteindre, soit relevé par les femmes, dans la ville de Gand.

Rijksarchief Gent : Fonds de Potter d'Indoye.

ASAERT, (G.) en WYFFELS, (A.), Inventaris van het archief van de familie de Potter d'Indoye en aanverwante families.

B 264 : Verkoopakte van een perceel bos te Herzele aan Adolph Kervyn d'Oudt Mooreghem in 1877. (1 stuk).

B 270 : Stukken betreffende goederen van Adolph J. Kervyn d'Oud-Mooreghem, burgemeester van Mariakerke, 1867-1881, (4 katernen).

B 19 : Gedicht bij de gelegenheid van het huwelijk van Auguste Marie de Potter met Maria Rooman.

Rijksarchief Gent : Fonds Coppens d'Eeckenbrugge.

J. VERHELST, Inventaris van het familiearchief Coppens d'Eeckenbrugge, Brussel, 1973.

B 80 : Testament van weduwe d'Oosterlinck-de Norman, geschil i.v.m. de erfenis van Graaf J.J.F. de Norman, stuk i.v.m. de erfenis van Aug. de Norman 1824-1856. (1 bundel). (weinig relevant).

Rijksarchief Gent : Fonds de Kethulle de Ryhove.

Inventaire des documents manuscrits donnés au dépot des Archives de l'Etât à Gand par Mr Lippens, Bourgmestre de la ville de Gand. inventaris nr.175.

B 2997 : Cahiers de droit,de mathématiques et autres cours ayant appartenus à J. van Pottelsberghe de la Potterie 1820-1822 (deze periodevermelding is echter niet juist. De schoolschriften dateren uit de periode 1834-1836).

B 2998 : Cahiers de géometrie et de trigoniometrie (van dezelfde persoon).

B 1999 : Cahiers devoirs de rhétorique (idem).

Rijksarchief Gent : Fonds de Berlaere.

J. BUNTINX, Inventaris van het archief der familie de Berlaere en der aanverwante families.

B 5555	: Correspondentie 1692-1843. (1 bundel).
B 5574	: Stukken betreffende het beheer van de goederen van Charles de Berlaere 1828-1850. (1 bundel).
B 5619	: Stukken betreffende de regeling van het nalatenschap van Boudain Mouroit 1902-1845. (1 bundel).
B 5620	: Stukken betreffende goederen toebehorende aan de familie Camberlyn i.v.m. Mouroit Marie Felicite, echtgenote van Ridder Charles de Ponthieure de Berlaere.

Rijksarchief Gent : Familiefonds.

Inventaire des documents concernant les Familles, inventaris nr. 191, VII dl.

Deel I & II	: Bundels 26, 94, 180, 225, 625.
Deel III	: Bundels 991, 995, 998, 1.000, 1.002, 1.016.
Deel IV	: 2.515, 2.537.
Deel V	: 4.808, 4.809, 4.820.
Deel VI	: 5.410, 6.226, 6.412.
Deel VII	: 7.269.

De gegevens die we uit dit achief konden putten waren verwaarloosbaar. Het gaat vooral over het Ancien Régime. De XIXde eeuw komt bijna niet aan bod.

B. Familiearchieven bij de families.

We konden archieven terugvinden betreffende de familie :

- de Ponthieure de Berlaere, bij Dhr. Manfred van Geluwe de Berlaere, Oude Molenweg 3 te Nokere.

- de Kerchove-de Naeyer, bij Dhr R. de Kerchove d'Ousselghem Dieweg 49 te Brussel.

- de Vaernewyck d'Angest, bij Ridder X. de Ghellinck-Vaernewyck, Kasteel Vorst te Grimbergen.

- Penneman de Bosscheyde, bij Kolonel Penneman de Bosscheyde Toxandriestraat 21 te Brussel.

We verkregen detailinformatie van :

- Mevr. Louis de Ghellinck-Vaernewyck uit Noorderwijck.
- Baron R. des Rotours uit Viroflay (Frankrijk).
- Graaf Benoît de Diesbach de Belleroche uit Boisleux au Mont (Frankrijk).
- Graaf H. du Chastel de la Howarderie uit Harveng.
- Graaf F. de Limburg-Stirum uit Chaumont-Gistoux.
- Dhr.Roels van Kerckvoorde uit Lovendegem.
- Dhr. Hadelin Kervyn de Meerendré uit Wezembeek-Oppem.

C. Gemeentearchieven in het rijksarchief te Gent.

Archief van de gemeente Zomergem.

B 345	: Régistre contenant des résumés des déliberations du conseil communal de Somerghem (1818-1830).
B 413, 414, 415	: Register van de personele belastingen te Zomergem 1824-1837.

Modern archief van de gemeente Bellem.

B 138 à 140	: Diverse documentatie i.v.m. werken aan het kerkhof. 1810-1887 ; 1834-1874 ; 1847 (plan).
B 489	: Voorwaarden tot openbare aanbesteding voor het bouwen van 4 werkmanswoningen.
B 625-626	: Stukken in verband met schoolgebouwen, 1850 tot 1861.
B 652-656	: Kiezerslijsten.

Verder nog de bundels : 480, 487, 566, 658 ; zonder resultaat.

Modern archief van de gemeente Mariakerke.

B 37	: Lijsten der kiesgerechtigden 1818-1866.
B 38	: Verslagen van de verkiezingen 1831-1866.
B 72	: Verslagen van de verkiezingen 1831-1875.

Modern archief van de gemeente Merendree.

B 61	: Volkstelling 1880, fomulieren.
B 66	: Kiezerslijsten 1883-1894.

D. Kadastrale bronnen.

Kadastrale plans, registers 208 (oorspronkelijk aanwijzende tafel) en kadastrale legger (register 212) van de gemeenten : Bellem, Ursel, Knesselare, Zomergem, Ronsele, Lovendegem, Merendree, Mariakerke, Drongen, Vinderhoute.

E. Erfenisaangiften.

Al de hier aangehaalde erfenisaangiften zijn gedeponeerd in het Fonds erfenisaangiften van het Rijksarchief te Gent.

- Erfenisaangifte van Ridder Charles de Ponthieure de Berlaere, jrg. 1875, bundel 182, nr. 290, depot 13/02/1875.
- Erfenisaangifte van Baron Auguste Dons-Lovendeghem, jrg. 1864, bundel 158, nr. 422.
- Erfenisaangifte van Baron Eugène Dons-Lovendeghem, jrg, 1866, bundel 161, nr. 325.
- Erfenisaangifte van Sidonie Dons de Lovendeghem, jrg, 1881, bundel 194, nr. 795-796, depot 29/06/1881.
- Erfenisaangifte van Louis Baron Dons de Lovendeghem, jrg. 1891, bundel 215, nr. 587, depot 10/10/1891.
- Erfenisaangifte van Paul Kervyn de Meerendré, jrg. 1891, bundel 215, nr. 743, depot 18/12/1891.
- Erfenisaangifte van Emmanuel Kervyn d'Oud-Mooreghem, jrg. 1842,bundel LXXXVIII, nr. 390, depot 7/10/1842.
- Erfenisaangifte van Adolph Kervyn d'Oud-Mooreghem, jrg. 1883, bundel 199, nr. 453, depot 13/10/1883.
- Erfenisaangifte van Jules van Pottelsberghe de la Potterie, jrg. 1891, bundel 214, nr. 337, depot 19/06/1891.

- Erfenisaangifte van Jan Ambroise Rooman, jrg. 1881, bundel 195, nr. 79, depot 17/09/1881.
- Erfenisaangifte van Clemence de Salviac de Viel-Castel-van de Woestyne, jrg. 1887, bundel 1e semester, nr. 251, depot 11/06/1887.
- Erfenisaangifte van François Théodore Stalins, jrg. 1891, bundel 214, nr. 135, depot 28/03/1891.
- Erfenisaangifte van Louise Ghislaine de Limon, echtgenote van Ridder Pierre van Tieghem de ten Berghe, jrg. 1880, bundel 192, nr. 135, depot 29/04/1880.
- Erfenisaangifte van Karel Jan van Tieghem, jrg. 1880, bundel 192, depot 26/04/1880.
- Erfenisaangifte van Charles de Vaernewyck d'Angest, jrg. 1835, bundel LXI, nr. 525, depot 7/12/1835.

F. Diverse bronnen.

Doodsbrieven. Alfabetische en niet-alfabetische reeks van de Universiteitsbibliotheek te Gent.

Wegwijzer van de Stad Gent, 1810 tot 1891 (driejaarlijkse steekproef)

Annuaire de la Noblesse Belge, Bruxelles 1847-1946-1950.

Liber Memoriali van de gemeenten : Bellem, Drongen, Baerle-Drongen, Lovendegem, Ronsele en Vinderhoute.

Kranten : Messager de Gand, Journal de Gand, Gazètte van Gent, Journal des Flandres, Le Bien Public.

Fonds Vliegende Bladen van de Universiteitsbibliotheek te Gent, Archief van Van Der Haeghen, delen I, II en III.

Niet gedeponeerd gemeentearchief van Lovendegem. Inlichtingen daaruit werden mij medegedeeld door Dhr Coppens Oostveldkouter, Lovendegem.

UBG, Brieven aan Ferdinand Van Der Haeghen.

UBG, Correspondance de Jules de St. Genois.

UBG, Société Royal des Beaux Arts et de Littérature de Gand, Correspondance 1808-1843.

Rechtszaak Colle - de Bueren voor het Hof van Eerste Instantie te Gent.

Rechtszaak Colle - de Bueren voor het Hof van Beroep te Gent.

II. BIBLIOGRAFISCHE WERKEN.

BELDER (J. De) & HANNES (J.). Bibliographie de l'histoire de Belgique, 1865-1914. Leuven- Parijs 1965, I.C.H.G. cahier nr. 38, 301 p.

BIBLIOGRAPHIE Bibliograpie annuelle de l'histoire de France. Paris, Editions du Centre Nationale de la recherche scientifique, 1953 tot 1977 env.

DHONDT (J.) & VERVAECK (S.). Instruments biographiques pour l'histoire contemporaine. I.C.H.G.,nr.13.

EENOO (R. Van). Bibliografie van de geschiedenis van België. in : Belgisch tijdschrift voor Filologie en Geschiedenis, 1966 tot 1976.

GERIN (P.). Bibliographie de l'histoire de la Belgique 1789-1831. I.C.H.G. nr. 15, 429 p.

GHELLINCK-VAERNEWYCK (Xavier de). Petit traîté de la noblesse en Belgique. Tradition et Vie, 1958.

PHILIPS (A.J.R.). Bibliografie betreffende de sociale en economische toestand in het Vlaamse landsgedeelte. Een uitgave van de economische Raad van Vlaanderen, Knokke, 1958.

POTTER (Frans De). Vlaemsche bibliographie. Gent, 1894.

VERVAECK (S.). Bibliografie van de geschiedenis van België 1831-1865. I.C.H.G., nr. 37, 303 p.

III. TIJDSCHRIFTEN.

Annuaire des Châteaux de Belgique. Recueil contenant les noms et adresses des propriétaires et locataires de château et villas avec reproductions de vues.
Notices descriptives, historiques et anecdotiques suivi d'une nomenclature par ordre de communes. 1897.

Annuaire des familles nobles et patriciennes de Belgique. Bruxelles, Schéveninghe, 1900, 1901-1902, 1909.

Appeltjes van het Meetjesland. Jaarboek van het heemkundig genootschap van het meetjesland (1949 -).

High life de Belgique. 1880 tot 1977.

Notullenblad van de heemkundige kring Marka. (Mariakerke)

Le Parchemin. Bulletin mensuel édité par l'Association sans but lucratif. Office généalogique et heraldique de Belgique jrg. 1936-39 & 1958 - .

IV. LITERATUUR.

ALBERDINCK THYM (Catherine). Het leven van Baronnes Dons de Lovendeghem, geboren gravin de Marnix. 62 p.

ARMORIAL Grand armorial de la France. Cathalogue général des Armoiries des familles nobles de France. Paris, Société du Grand armorial de France, MCMXLIX, 6 dln.

BALTHAZAR (H.). Structuren en mutaties bij het politiek personeel. Een studie over het sociaal wisselingsproces te Gent in de vormingsjaren van de hedendaagse tijd (1780-1850). onuitgegeven doctoraatsverhandeling, Gent, 1969-1970.

BALTHAZAR (H.) & GAUS (H.). Het komen en gaan van het politieke personeel in de Zuidelijke Nederlanden doorheen tien regimewisselingen. (1787-1848). Postgraduate onderwijs in de recurrente geschiedenis, dossier 6.

BALTHAZAR (H.), DE BELDER (J.), HANNES (J.) & VERHELST (J.). Bronnen voor de sociale geschiedenis van de XIXe eeuw (1794-1914). I.C.H.G. nr. 18.

BATJIN (N.). Histoire complète de la noblesse de France depuis 1789 jusque vers l'année 1862. Suivie de considérations sur la grandeur de la Noblesse, sa situation actuelle et l'influence morale qu'elle exerce sur les autres classes de la société. Paris-Bruxelles, 1862, 536 p. (niet denderend)

BELDER (J. DE). Adel en Burgerij, 1840-1914. in : Algemene geschiedenis der Nederlanden, 1978, dl. 12, pp. 78-98.

BEAUCOURT DE NOORTVELDE (Robert de). Noblesse et Bourgeoisie. Ypres, 1892, 205 + IV p.

BETERAMS (F.G.). The High society Belgo-Luxembourgeoise. (avec celle des arrondissements de Bréda de Maestricht et de Ruremonde) au début du gouvernement de Guillaume Ier Roi des Pays-Bas (1814-1815). Wetteren, 1973, 614 p.

BIOGRAPHIE Biographie Nationale publiée par l'Academie Royal des sciences, des lettres et des Beaux Arts de Belgique.

BLUCHE (François). La vie quotidienne de la noblesse Française au XVIIIe siècle. Hachette, 1973, 270 p.

BOUTHOUL (Gaston). Les Mentalités. Que sais-je nr. 545, Paris, Presses Universitaires de France.

BRAEKELEIRS (Juliaan). Heemkundige sprokkelingen over Mariakerke, uitgaven van de Heemkundige kring Marka, 1977 env.

BRAEKELEIRS (Juliaan). Reeks verhandelingen over Mariakerke Oost-Vl. 3 dln. Onuitgegeven.

CERCLE Cercle littéraire de Gand.

CHOLVY (Gérard). Société, genre de vie et mentalités dans les campagnes françaises de 1815 à 1880. in : Information Historique 1974, jrg.36, pp. 155-166.

CLAEYS (Prosper) Pages d'histoire locale Gantoise. Gand, 1885, 3 dln.

CLAEYS (Prosper) Mémorial de la ville de Gand 1792-1830. Gand, 1902, 565 p.

CLAEYS (Prosper). Medailles gantoises modernes (1792-1892).

COPPIETERS (Robert 't Wallant). Notice généalogique et historiques sur quelques familles en flandre occidental. Bruges, 479 p.

DAEM (Marcel). Votiefschilderijen en mirakelboek van kapelletje schreiboom te Gent. Jubileumjaar 1975, 141 p.

DEPOORTER (Kristien). Mentaliteitsstudie van de 19de eeuwse adel in België (1789-1914). Peiling aan de hand van gedrukte bronnen. Onuitgegeven licentiaatsverhandeling, Gent, 1976-1977, 230 p.

DEPRAET (O.S.). Duiventorens in Oost-Vlaanderen. in : Oost-Vlaamsche Zanten 1966, nr 3/4 pp. 125-160 en nr. 5 pp. 190-208.

DESTANBERG (D.). Gent onder Josef II 1780-1792. Gent 1910, 307 p.

DESTANBERG (D.). Gent sedert 1831. Voornaamste gebeurtenissen. Eerste reeks 1831-1840, Gent, 1903, 284 p.

DESTANBERG (D.). De kiezingen te Gent sedert 1830. Gent, 1910.

DEYCK (Luk van). De mens tegenover de dood volgens de testamentaire formules (1750-1850) in het Gentse. Proeve van een historisch-linguistische benadering. Onuitgegeven licentiaatsverhandeling, Gent, 1975-1976, 279 p.

DHONDT DE WAEPENAERT (Ed.). Quartiers généalogiques des familles flamandes. Bruges, 1871, 510 p.

DRONGEN Drongen vroeger en nu. (eerste deel) Samengesteld door de Heemkundige kring Dronghine (Weinig bruikbaar).

DUMONT (Georges H.). La vie quotidienne en Belgique sous le règne de Léopold II (1865-1909). Hachette littérature, nr. 114, 1974, 232 p.

FLANDRIA NOSTRA Ons land ons volk zijn standen en beroepen door de tijden heen. Deel IV de Adel. (de adel in de XIXde eeuw door Dr. J. Lefèvre). Brussel, 1959.

GAUS (Helmut). Verwachtingen en problemen van de mentaliteitsgeschiedenis. in Belgisch tijdschrift voor Nieuwste geschiedenis jrg. 1975, nr. 3-4, pp. 403-430.

GERLACHE (Pierre de Baron). La Noblesse belge. in : Revue de l'institution de Sociologie Solvay, dl. 16, jrg. 1930.

GESTEL (M. Van). De adel in België 1830-1893 . onuitgegeven licentiaatsverhandeling, Gent, 1969-1970, 177 p.

GHELLINCK D'ELSEGHEM (de). Chartes et documents concernant la famille de Vaernewyck. 3 dln.

GHELLINCK-VAERNEWYCK (Vicomtes de). Histoire généalogique des Ghellinck. Tradition et Vie, 1964.

GIRAULT (Ch.). La Noblesse dans son cadre. in : La Province du Maine, jrg. 1955, pp. 81-115.

GOETHALS (F.V.). Dictionnaire généalogique des familles nobles de la Belgique. Bruxelles, 1849-1852, 4 dln.

GOETHALS (F.V.). Miroir des Notabilités nobiliaires de Belgique, des Pays-Bas et du Nord de la France. Bruxelles, 1862, 2 dln.

GRUNNE (Cte F. de) & DEWINTER (A.). Les dragons de Latour. publications de la vie militaire, Bruxelles, s.d., 135 p.

GYSELINCK (F.) Notice historique sur la commune de Lovendeghem.

GYSELINCK (F.). Notice historique sur la commune de Meerendré. Gand,1847.

HERCKENRODE (Baron de). Collection de généalogies Belges. Généalogie de la famille de Berlaere. Gand, 1862.

HOOREBEKE (Gust. van). Le Nobiliaire de Gand ou fragments généalogiques de quelques familles nobles qui ont résidé ou qui résident en cette ville. Gent, 1849, 215 p.

HOOREBEKE (Gust. van). Descente généalogique de la noble famille Penneman. in : Annales de l'Académie d'Archéologie de Belgique, deel 9, 1852, pp. 148-163.

HOUTRYVE (Dom Idesbald van). Dom Robert de Kerchove d'Exaerde. Premier Abbé du Mont César 1846-1899-1942, Louvain, Editions du Mont César, 1950, 88 p.

INDEX Index biographique des Membres correspondants et associés de l'académie Royal de Belgique de 1769 à 1963, Brussel, 1914. Zeer interessant, doch voor ons was het grotendeels onbruikbaar.

JANSSEN (Roger). Mentaliteitsstudie en familiearchieven, mogelijkheden en beperkingen. in : Archief en bibliotheekwezen in België, dl. XLV, nr. 1-2, jrg. 1974, pp. 1-23.

JANSSEN (Roger). Mentaliteitstrekken van adellijke families in de XIXde eeuw. Probleemstelling en benadering via familiearchieven. onuitgegeven licentiaatsverhandeling, Gent, 1972-1973, 3 dln.

KIEZERSLIJSTEN. Kiezerslijsten der stad Gent voor 1876-1877.

LAMBRECHT (Ch.). De adel in het kanton Nevele. Onuitgegeven licentiaatsverhandeling, Gent, 1976-1977, 189 p.

LEJOUR (Ernestine). Les archives de famille. in : Archives, Bibliothèques et musées de Belgique, deel XXI, jrg. 1950, pp. 1 - 27.

LEJOUR (Ernestine). Les archives de famille. Liste des archives de famille conservées dans les archives de l'Etât en Belgique. in : Archives, Bibliothèques et musées de Belgique, deel XXI, jrg 1950, pp. 163-183.

LEMOINE (Robert J.). Classes sociales et attitudes révolutionnaires. Quelques réflextions sur un chapitre d'Histoire belge. in : Revue d'Histoire economique et sociale, jrg. 1935, pp. 160-179.

LEVEQUE (H.). Bellem. in : Touring club de Belgique, jrg. 1940, pp. 40-42.

LEVY (Paul M.G.). Les classes sociales en Belgique. Compte rendu de la XIIe semaine sociale universitaire. in : Revue universitaire de Bruxelles, jrg. 1931, nr. 36, pp. 319-147.

LICHTERVELDE (Comte Louis de). La famille dans la Belgique d'autrefois. Tournai, 1942, 92 p.

L(imburg) ST(irum). La cour du roi de Lindre. Cour d'Amour en flandre au XVIIe siècle. in : Messager des sciences historiques, jrg. 1891, pp. 1, 133, 270, 402.

LINDEMANS (Jan). Hoe maak ik mijn stamboom op. Antwerpen 1943, 79 p.

LIVRE — Livre des usages et coutumes de la noblesse. Publié sous auspices de l'Association de la noblesse du Royaume de Belgique, in : Bulletin de l'association Royal de la Noblesse, jrg. 1940.

LIVRE — Livre d'or de l'ordre de Léopold et de la croix de fer. Bruxelles, 1858-1861, 3 dln.

LOOSVELT (M.). — De adel in het kanton Deinze en het kanton Kruishoutem (1829-1880), onuitgegeven licentiaatsverhandeling, Gent 1976-1977, 180 p.

LUYKX (Theo). — Politieke geschiedenis van België van 1789 tot heden. Amsterdam-Brussel, 1969, 603 p.

MESSENS (Rudy) — Repertorium van de Oostvlaamse pers. (Met uitzondering van Gent en het arrondissemt Aalst) 1784-1914. in : I.C.H.G. nr. 59, 1969, 465 p.

NEMROD — Livre d'or de la société Nemrod 1845-1893.

NEVE DE MEVERGNIES (Joseph E.). Gand sous le régime Hollandais 1814-1830. Gand, 1935, 223 p.

NOBLESSE — La noblesse et les professions. Supplément au Bulletin trimestriel de l'Association de la Noblesse, août 1939.

POPP (P.C.). — Atlas cadastral parcelaire de la Belgique publié avec l'autorisation du Gouvernement, sous les auspices de Monsieur le ministre des Finances. Province de flandre Oriental.

POTTER (Frans de) & BROECKAERT (J.). Geschiedenis van de gemeenten der provincie Oost-Vlaanderen. Reeks 1. Gent, 1864-1870.

PRADEL DE LAMASSE (Martial de). L'idée de la noblesse en France depuis la révolution. in : Mercure de France, jrg. 1939, nr. 294, pp. 307-332.

PUY DE CLINCHAMPS (Ph. du). La Noblesse. Que sais-je nr. 830, Presses universitaires de France.

RENESSE (Théodore de, Comte). Noblesse Oblige. in : Revue général, jrg. 1889, pp. 349-374 ; jrg. 1891, pp. 583-606.

ROBYNS DE SCHNEIDAUER (Louis), Folklore Nobiliaire. Coutumes héraldiques et féodales belges. in Folklore brabançon nr. 101, april 1938, pp. 313-376.

RYCKMAN DE BETZ (Baron de). L'ordre équestre en Belgique. in : Bulletin de la Noblesse de Belgique, nr. 16, pp. 15-28.

RYCKMAN DE BETZ (Baron de). Armorial général de la noblesse belge. Liège, 1957, 807 p.

RYCKAERT (Maurice). Bijdrage tot de geschiedenis van Ronsele. Gent, 1950, 157 p.

RYSERHOVE (Alfons) & VERHOUSTRAETE (Arthur). Leenroerig overzicht van Aalter en Knesselare. 1965.

SAINT-GENOIS (Jules de). Notice sur le cabinet de Mme la Vicomtesse de Vaernewyck d'Angest à Gand. 6 p + 2 tekeningen.

SOBOUL (A.). Survivances "feodales" dans la société rurale française au XIXe siècle. in : Ordres et Classes, colloque d'histoire sociale St. Cloud, 24-25 mai 1967, pp. 247-265.

SOENS (E.). Historische schets van het gesticht der EE. Zusters Franciscanessen van Gent, geheeten Crombeen. St. Amandsberg, 1915, 279 p.

STALINS (A. Baron). Histoire généalogique et alliances des Stalins de flandre, depuis le XVIe siècle et quelque considérations sur le Briquet Héraldique dit Briquet de Bourgogne, ou Fusil de la Toison d'or. Gand, 1945.

STEIN D'ALTENSTEIN (Baron de). Généalogie de la famille van de Woestyne, Bruxelles, 1862.

STENGERS (J.), DEPAEPE (J.L.), GRUMAN (M.), SCHOETERS (H.) & KURGAN (G.). Index des éligibles au Sénat (1831-1893). Bruxelles, 1975.

STOBBELEIR (D.De). Familiefondsen in het Belgisch rijksarchief gekomen tussen 1950 en 30 juni 1972. in : Archief en bibliotheekwezen in België, deel XLV, nr. 1-2, jrg. 1974, pp. 280-321.

TERLINDEN (Vicomte). Coup d'oeil sur les origines et l'histoire de la noblesse en Belgique. In : Bulletin de l'association de la noblesse du Royaume de Belgique, 1953.

TUDESQ (A.J.). Les survivances de l'Ancien-Régime : la noblesse dans la société française de la première moitié du XIXe siècle. in : Ordres et classes, colloque d'histoire sociale St. Cloud, 24-25 mai 1967, pp. 199-220.

VAERNEWYCK (Charles, Vicomte de). Coup d'oeil sur l'assiette de la perception des impots de l'état. Gand, s.d., 41 p.

VANDERVELDE (Emile). La propriété foncière en Belgique. Bibliothèque international des sciences sociologiques nr. 10, Paris, 1900, 323 p.

VULDER (De). Biografisch repertorium der Belgische parlementairen, senatoren en volksvertegenwoordigers 1830 tot 1/08/1965. onuitgegeven licentiaatsverhandeling, Gent, 1964-65, 8 dln.

WOELMONT DE BRUMANGNE (Baron de). La Noblesse française subsistante. Recherches en vue d'une nobiliaire moderne. Paris, 1928, 3 dln.

WACHTER (L. de). Repertorium van de Vlaamse gouwen en gemeenten. Een heemkundige documentatie. Antwerpen 1941, 4 dln.

WIJFFELS (C.). Het Rijksarchief in de provinciën. Overzicht van de fondsen en verzamelingen. deel I. De Vlaamse provinciën., 1975, 405 p.

YDEWALLE (Hubert d'). Noblesse en Flandre. Brussel, 1944, 143 p.

Ridder Pierre-Norbert-Liévin de Berlaere de Trivières
° Gent 11/11/1750
+ Gent 14/04/1811

X_1 24/11/1781
Colette van Overwalle
° 02/01/1749
+ 09/03/1787

X_2 Rosalie Françoise Comtesse Van der Meere
° 14/07/1764
+ 07/12/1825

Colette Anne de Berlaere
° 27/06/1786
+ 10/09/1830

X Josse Jean Spillebout

Pauline Charlotte
° Gent 12/06/1794
+ Gent 07/01/1861

X 26/03/1817
Auguste Jean
Baron de Herckenrode
° Leuven 22/06/1789
+ Luik 1837

Charles Auguste
° Gent
14 prairial VIII
van de republiek
03/06/1800
+ Vinderhoute
15/08/1874

X 26/06/1821
Felicité Marie
Mouroit

Julien
jong gestorven

Julien Ida
° 06/01/1829

ongehuwd

Ida Dieudonné
° 01/10/1830

X 30/04/1859
Achille Edmond
Simonis

Bron. BARON DE HERCKENRODE. Collection de généalogies Belges. Généalogie de la famille de Berlaere.

GENEALOGIE VAN DE FAMILIE DONS DE LOVENDEGHEM

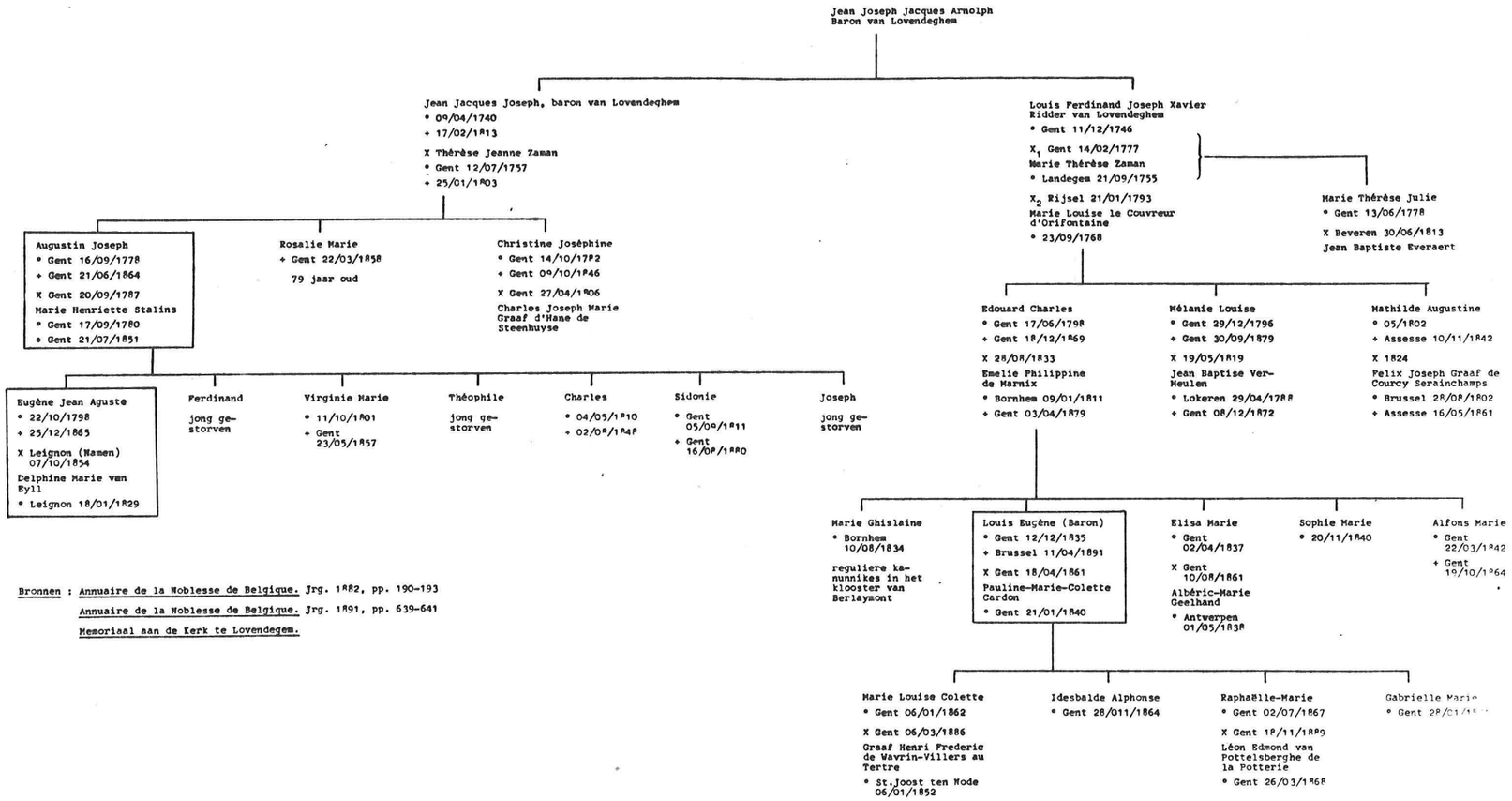

Bronnen : Annuaire de la Noblesse de Belgique. Jrg. 1882, pp. 190-193

Annuaire de la Noblesse de Belgique. Jrg. 1891, pp. 639-641

Memoriaal aan de Kerk te Lovendegem.

GENEALOGIE VAN DE FAMILIE DE DRAECK

Jacques Anselme de Draeck
° Brugge 17/05/1666
+ 21/02/1728
X Gent 01/02/1691
Marie Bernardine Alegambe
° 30/01/1672
+ 13/06/1739

- Maximilien Emannuel
  + 18/03/1745
  X 21/07/1742
  Jeanne Caroline Charles
  + 15/06/1743
- Antoine Joseph
  ° 06/08/1693
  + 17/05/1784
  kannunik
  ingang in klooster-orde 02/01/1770
- Frederic François
  ° Gent 25/08/1710
  + Munster 24/08/1794
  X 02/05/1745
  Marie Lucie Gage
  ° 15/03/1723
  + Gent 15/10/1792
  - Anne Marie Philippine
    ° 21/03/1747
    + 18/07/1818
    X 15/11/1764
    Max. Charles Comte de Lalaing
    + 30/02/1789
  - Angeline Ghislaine
    ° 09/11/1750
    + 27/11/1769
  - Gaspar-Ghislain
    ° 12/02/1758
    + Gent 18/08/1831
    X 06/11/1791
    Marie Pulcherie de Baudequin de Peuthy
    ° 29/09/1781
    - Pulcherie
      X 24/10/1832
      Baudry baron de Roisin
      ° 02/09/1789
    - Mathilde
      X 22/04/1834
      Marquis de Condolle
    - Asterie-Albertine
      X 12/12/1826
      François-Joseph graaf de Thiennes de Rumbeke
      ° 29/09/1777
    - Stefanie
      X 04/12/1827
      Graaf de Bryas
      + Spa 1830
    - Savina
      X Kasteel van Ronsele 04/09/1833
      Ridder Gustave Gérard du Demaine
    - Georgine
      ° 11/10/1819
      + Brussel 20/03/1842
      X 16/09/1844
      Karel du Chastel de la Howarderie
      ° Sobolec (Moravië) 22/06/1807
      + Ronsele 04/09/1876
  - Marie Madeleine
    ° 22/12/1760
    + 25/01/1790
    kanunnikes
  - Louis Frederic
    ° 04/05/1762
    + 27/04/1838
    X 02/05/1797
    Colette Barbe Charlotte de Lauretan
    ° Gent 23/09/1774
  - Frederic Antoine
    ° 31/10/1763
    in celibaat
  - Therèse Ghislaine
    ° 24/01/1765
    + 29/03/1844
    X 08/07/1786
    Charles Joseph Rodriguez d'Evora y Vega
    ° 30/10/1759
  - Maximilien Louis
    ° 09/01/1767
    + 07/05/1783
    Ridder in de orde van Malta op minderjarige leeftijd 20/06/1771
- Anne Caroline
  ° 09/07/1697
  + 17/05/1775
  ongehuwd
- Marie Françoise
  X Antoine Augustin Adornes

Bronnen : GOETHALS, (F.V.). Dictionnaire généalogique et héraldique des familles nobles du royaume de Belgique. Bruxelles, 1849 - 1852, Deel II, pp. 56 - 58.

Annuaire de la Noblesse de Belgique. Jrg. 1851, pp. 112 - 113.

GENEALOGIE VAN DE FAMILIE DU CHASTEL DE LA HOWARDERIE.

Pierre Dominique Comte du Chastel de la Howarderie
° Luik 07/04/1776
+ Den Haag 17/07/1839

X Milatiz (Moravië) 18/09/1806
Caroline Frederique Comtesse de Roggendorf de Mollenburg
° Wienerisch Neustadt (Wenen) 26/10/1779

Charles Antoine
° Soboleck (Moravië) 22/06/1807
+ Ronsele 04/09/1876

X_1 Brugge 07/06/1841
Mathilde van Zuylen van Nyevelt
° 11/10/1819
+ Brugge 20/03/1842

X_2 Ronsele 15/09/1844
Georgine de Draeck
° Gent 12/04/1821
+ Brussel 28/03/1897

Louis Gabriel Jan
° Horvan (Moravië) 21/06/1808

X Lovendegem 12/11/1851
Irène de Vaernewyck d'Angest
° Lovendegem 16/05/1821
+ Rome 05/05/1869

Eméric
+ Slavonie

Albertine
° Milotiz 02/12/1813

X André de Zakrowski Russisch Heer van Zaratof

Alice Marie
° Gent 10/01/1846

X Gent 11/06/1867
Graaf Frederic du Chastel de la Howarderie

Cécile Isabelle Charlotte
° Gent 11/04/1848

Bronnen. GOETHALS, (F.V.). Miroir des notabilités nobiliaires de Belgique, des Pays-Bas et du Nord de la France. Bruxelles, 1862, Deel I, pp. 795 797.

Annuaire de la Noblesse de Belgique. Jrg. 1858, pp. 83 - 85.

GENEALOGIE VAN DE FAMILIE DE GHELLINCK DE WYNGHENE DE NOKEREN

Ridder Jean Baptiste-Matthieu de Ghellinck
° Kortrijk
+ Gent 02/02/1755

X zijn nicht Marie Jeanne Sabinne de Ghellinck
° 06/04/1714
+ 02/01/1754

Marie Françoise
° Gent 25/07/1746

X 10/04/1766
Louis Emmanuel de Rockelfing
Seigneur de Nazareth
° 30/07/1733

Jean Baptiste
° 18/09/1747

X 01/07/1772
Marie Claire de Coninck
° Gent 08/03/1746

Charles Borromée
° 06/12/1748
+ 24/04/1826

X Gent 10/01/1778
Marie Jeanne van den Hecke
° Gent 24/06/1775
+ 24/02/1825

André Joseph
° Gent 01/11/1752
+ 18/04/1814

X Gent 27/04/1780
Angéline Colette della Faille d'Assenede
° 20/08/1757
+ 06/02/1827

Charles-Louis
° 1781
+ 12/25/1836

in celibaat

Louis Philippe
° Gent 15/12/1782
+ Zomergem 09/07/1856

in celibaat

Pauline-Marie
° 11/10/1778
+ 17/08/1841

X 24/05/1798
Jean Remy Kervyn
° Gent 27/05/1769
+ Gent 27/02/1843

Eugénie
X Auguste Haemelinck

Bronnen : GOETHALS, (F.V.). Dictionnaire généalogique et héraldique des familles nobles du royaume de Belgique. Brussel, 1849 - 1852, deel II, pp. 428 - 429.

GENEALOGIE VAN DE FAMILIE DE KERCHOVE DE TER-ELST

Jérome-Jean-François de Kerchove
seigneur de Ter-Elst
° 01/10/1743
X Gent 09/07/1763
Marie Florence Alexis Robert dite de Choissy -
° 03/01/1737
+ 23/06/1806

- Charles Marie
  - ° Gent 17/06/1766
  - + Leuven 01/03/1849
  - X zijn volle nicht Jeanne-Therèse de Kerchove
- Charles Marie
  - ° Gent 11/08/1768
  - + Gent 1768
- Louis Amand
  - ° 11/08/1768
- Therèse Philipe
  - ° 28/03/1771
  - + Gent 27/05/1843
  - ongehuwd
- François Henri Ghislain de Kerchove
  - Generaal Majoor
  - Ridder in de orde van de Nederlandse Leeuw
  - ° Gent 23/01/1774
  - + Lede 05/07/1847
  - X 23/06/1803
  - Rosalie van Pottelsberghe de la Potterie
  - ° Gent 15/12/1778
  - + Lede 05/11/1842
  - Odile Eléonore
    - ° Gent 25/05/1804
    - + Gent 23/06/1842
  - Frederic Marie
    - ° Gent 27/05/1805
    - + Bellem 28/09/1880
    - X 18/07/1837
    - Elisa Marie de Naeyer
    - ° Gent 10/10/1812
    - + Gent 30/06/1898
    - Alice Marie
      - ° Gent 08/05/1838
      - + Bellem 03/11/1877
      - X 08/09/1860 te Gent
      - Jacques-Albert-Joseph baron d'Udekem d'Acos
      - ° 05/04/1828
    - Paul Emile
      - ° Gent 13/08/1840
      - + Bellem 02/11/1877
      - X Du Pret de Roosendale
    - Lucie Marie
      - ° Gent 24/11/1842
      - + Gent 30/03/1880
    - Eugène Marie
      - ° Bellem 24/05/1844
    - Alfred Marie
      - ° Bellem 31/07/1846
    - Valentine Marie
      - ° Gent 04/12/1850
  - Vital Charles
    - ° Gent 17/06/1806
    - X Wetteren 10/10/1848
    - Ernestine Rapp
    - ° Wetteren 02/11/1821
  - Emanuel Ghislain
    - ° Gent 08/09/1807
    - X Brussel 04/05/1829
    - Barbara Claessens
    - ° Brussel 28/06/1810
  - Eulalie
    - ° Gent 25/01/1809
    - + Lede 17/06/1819
  - Ernest Joseph
    - ° Gent 27/06/1811
    - X 15/05/1850
    - Eugenie vander Beek
    - ° Gent 06/09/1820
  - Constant Jean
    - ° Lede 07/09/1812
    - X 14/04/1845
    - Zoé Pieters
    - ° Oostende 03/04/1817
  - Ida Emmanuel
    - ° Gent 05/09/1813
    - + 02/1916
  - Marie Lucie
    - ° Lede 14/10/1815
  - Ester
    - ° 25/12/1816
    - X Camille van Pottelsberghe de la Potterie
    - ° Elene 07/10/1812
  - Joseph
    - ° Brussel 01/06/1818
    - X Landegem 21/08/1855
    - Célestine van Hoobrouck-Ten-Heule
    - ° Gent 10/03/1825
  - Henriëtte
    - ° Lede 07/06/1820
  - Hippolit
    - ° Brussel 23/11/1822
    - X Gent 19/07/1842
    - Stephanie Lippens
    - ° Gent 12/10/1823

Bronnen : GOETHALS, (F.V.). Dictionnaire généalogique et héraldique des familles nobles du royaume de Belgique. Bruxelles, 1849 - 1852, Deel III, pp. 467 - 475

GOETHALS, (F.V.). Miroir des notabilités nobiliaires de Belgique, des Pays-Bas et du Nord de la France. Bruxelles, 1862, Deel II, pp. 662 - 666.

Annuaire de la Noblesse de Belgique. Jrg. 1859, pp. 212

GENEALOGIE VAN DE FAMILIES KERVYN d'OUD-MOOREGHEM & KERVYN de MEERENDRE

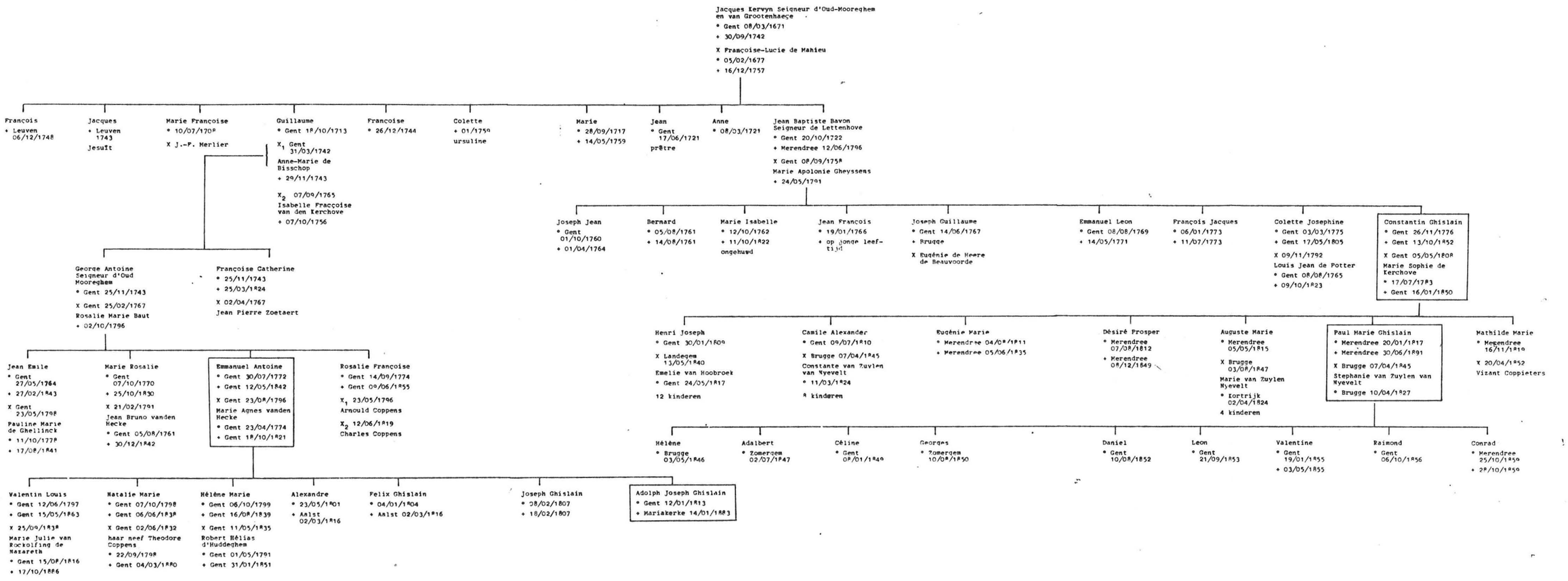

Bronnen : GOETHALS, (F.V.). Dictionnaire généalogique et héraldique des familles nobles du royaume de Belgique. Bruxelles, 1849-1852, Deel III, pp. 475 - 485.

Annuaire de la Noblesse de Belgique. Jrg. 1860, pp. 170 en 178 - 179.

GENEALOGIE VAN DE FAMILIE LE SERGEANT D'HENDECOURT

Ridder Cornille-Ghislain-Joseph le Sergeant d'Hendecourt
° Arras 17/12/1780
+ Kasteel van Planques (Lauwin Planque bij Douai) 22/12/1853
X Arras 22/08/1804
Marie-Alexandrine-Pulcherie Deslions de Moncheaux
° 1782
+ 1812

- Edouard-Marie Ladislas
  ° 29/05/1806
  X 22/04/1833
  Alphonsine de Volory
  stierf kinderloos
- Marie Pulchérie
  ° 10/05/1807
  religieuse
- Cornille Marie
  ° Arras 10/09/1808
  X Douai 29/04/1835
  Philippine-Constance de la Grange
- Hippolyte Joseph
  ° 11/06/1810
  X Le Quesnoy 07/01/1840
  Marie Hyacinthe Adrienne de l'Epine
- Leopold Marie Benoît
  ° Arras 24/01/1812
  + Brussel 07/02/1876
  X Brussel 11/07/1837
  Octavie-Marie-Reine de Blondel de Beauregard
  - Octave-Marie
    ° Brussel 10/01/1839
    + Rhisnes (Namen) 12/10/1900
    X Brussel 21/04/1875
    Berthe Isabelle Baronnes de Mévins
  - Emma Marie
    ° Brussel 30/05/1840
    X Alfred de Belleville
  - Leon-Marie
    ° Brussel 20/01/1843
    X Nathalie-Adèle de Knyff de Gontreuil

Bron. GRAAF BENOIT DIESBACH DE BELLEROCHE. Le Sergeant, seigneurs d'Hendecourt. Hendecourt-lez-Ransart, 1978, pp. 17-19. Onuitgegeven genealogie.

GENEALOGIE VAN DE FAMILIE DE NORMAN

Charles Emmanuel Baron de Norman
° 21/03/1731
+ Gent 04/03/1800

X_1 01/01/1754
Rose Polixène de Croix
° Mons 23/10/1732
+ 27/10/1765

X_2 30/07/1780
Augustine de la Puente
+ Brussel 01/06/1821

Aldegonde Marie
° Brussel 08/06/1781

Marie Josephe
° Gent 19/11/1754
+ 14/07/1822

X Brussel
26/09/1780
Eugène J.B. de Robiane
° 08/06/1741
+ 09/05/1820

Joseph Justin Florent
° Gent 17/10/1755
+ Gent 21/04/1826

X 08/05/1787
Marie Th. de Coninck

Marie Anne
° Gent
19/10/1757
+ Heusden
07/10/1814

X 08/03/1792
Emmanuel Joseph Coppens
° 08/02/1769
+ Gent
13/03/1821

Charlotte Xavier
° Gent 04/12/1760
+ Doornik
18/02/1816

X Gent 10/06/1783
Maximilien Joseph Chevarlier de Carnin
° Yper 14/12/1750
+ Lede 02/04/1814

Marie Anne
° Gent
13/10/1762
+ 10/09/1821

X Gent
03/06/1788
Louis Coppens
° 16/07/1760
+ Gent
11/12/1833

Auguste Marie
° Gent 04/05/1764
+ Den Haag
19/03/1839

X Brussel 1788
Louise Powis de Westmael
° Brussel
26/01/1770

Charlotte
° Brussel
05/05/1792
+ Westmaal
19/09/1845

ongehuwd

Louis Marie Auguste
° Brussel
27/12/1801

X Comtesse Zeilern

Felix
° Francfort
11/04/1804
+ Evere
04/03/1860

ongehuwd

Augustine

X 23/02/1843
Charles Baron de Schwartenber-Schwartzburg

Jules

X N.Haaaken d'Anvers

Bronnen : GOETHALS, (F.V.). Dictionnaire généalogique et héraldique des familles nobles du royaume de Belgique. Bruxelles, 1849 - 1852, Deel IV, pp. 35 - 36.

Annuaire de la Noblesse de Belgique. Jrg. 1895, pp. 1.696.

Annuaire de la Noblesse de Belgique. Jrg. 1853, pp. 140

GENEALOGIE VAN DE FAMILIE PENNEMAN DE BOSSCHEYDE

Charles-François Penneman de Bosscheyde
° Gent 21/05/1724
+ Gent 27/05/1800

X Marie Philippine van Hamme
° Brugge 12/07/1730
+ 1799

Brunon-Bernard-Emannuel Penneman de Bosscheyde
° Gent 24/12/1761
+ Aalter 20/03/1832

X_1 16/06/1789
Anne Lucie Odemaer
° Gent 27/07/1757
+ 23/07/1793

X_2 Marie Louise Roelandts
° Aalter 14/11/1772
+ Aalter 31/10/1827

10 kinderen

Brunon Philippe
° 08/10/1790
+ Lovendegem 17/06/1832

in celibaat

Charles Emmanuel
° 11/09/1791
+ Aalter 08/10/1798

Ambroise Joseph
° Gent 22/11/1792
+ Lovendegem 05/12/1852

in celibaat

Bron. KOLONEL GEORGES PENNEMAN DE BOSSCHEYDE. Généalogie de la famille Penneman. In handschrift bij de auteur

GENEALOGIE VAN DE FAMILIE VAN POTTELSBERGHE DE LA POTTERIE

Marie Fréderic Joseph Van Pottelberghe de la Potterie
° Gent 20/04/1772
+ Gent 15/01/1842
X 14/05/1794
Thérèse Pélagie de Lichtervelde
° 27/07/1775

- Jean Baptiste
  ° Gent 02/02/1795
  + Gent 06/01/1862
  X_1 30/05/1836
  Amélie Soenens
  X_2 20/06/1840
  Julie Colette de Kerchove
- Charles Joseph
  ° Gent 02/10/1776
  + 29/05/1856
- Edouard
  ° Gent 11/12/1797
  + 16/09/1870
- Emmanuel Frederic
  ° Gent 26/07/1799
  X 03/05/1821
  Adelaïde de Nieuland et de Pottelsberghe
- Eugène Marie
  ° Gent 29/01/1801
  + 01/11/1819
- Pélagie Colette
  ° 30/11/1806
  + 13/01/1829
- Edouard Philipe
  ° Gent 25/08/1811
  + Kruishoutem 09/10/1874
  X 14/02/1850
  Marie Philipine Lemaire
  ° Frasne 1816
  + Gent 12/11/1837
- Jules Ferdinand
  ° Gent 23/01/1818
  + Gent 20/12/1890
  X Gent 14/07/1846
  Marie Colette Ghislaine de la Kethulle de Ryhove
  ° Gent 21/02/1825
  - Gaston Joseph
    ° Gent 02/01/1850
    X 15/04/1880
    Marie Jeanne de Bare
  - Irène Marie
    ° Gent 07/08/1851
    X 11/11/1875
    Adrien Louis de la Kethulle
    son cousin germain
  - Maurice Charles
    ° 18/02/1854
    + Gentbrugge 1924
    onderpastoor in St. Macair
  - Astérie Marie
    ° Gent 28/04/1856
    X Gent 22/06/1875
    Georges Jean Louis de Meulenaere
  - Georges Edouard
    ° 29/06/1861

Bronnen : GOETHALS, (F.V.). Dictionnaire généalogique et héraldique des familles nobles du royaume de Belgique. Bruxelles, 1849-1852, Deel IV, pp. 111 - 114.

Annuaire de la Noblesse de Belgique. Jrg. 1888, pp. 218 - 288.

GENEALOGIE VAN DE FAMILIE ROOMAN

Ambroise-Norbert Rooman
° Gent 22/03/1736
+ Gent 19/06/1804

X_1 29/06/1765
Livine Martine van Overwale
° Gent 28/09/1742
+ Gent 04/05/1772

X_2 Gent 08/03/1785
Marie-Anne Penneman
° 26/08/1755
+ 01/03/1786

- Anne Livine
  ° 26/05/1766
  + Gent 21/02/1793
  X 12/06/1790
  Jean Baptiste de Potter
- Marie Françoise
  + 17Floréal van het jaar IX
  X 14/05/1791
  François de Naeyer
  ° Gent 10/12/1754
  + Gent 01/07/1838
- Louis Liévin
  ° Gent 1760
  + 1814
  X 15/10/1791
  Thérèse Colette Blancquart
  ° 11/06/1760

- Marie Thérèse
  + Drongen 1826
  X 25/07/1817
  Jean Fr. Speelman
- Catherine
  ° Gent 1776
  + Gent 15/02/1883
  X Ferdinand Ghislain Speelman
  ° 11/10/1793
- Jean Ambroise
  ° Gent 12/11/1793
  + Baerle 19/03/1881
  X 24/07/1817
  Sylvie Antoinette Speelman
  ° 26/07/1796
  + Gent 31/05/1873
- Anne Constance
  + 1858
  ongehuwd

- Louis Marie
  ° Gent 14/11/1818
  + Baerle 17/01/1896
- Marie-Jeanne
  ° Gent 23/12/1820
  X Baerle 02/04/1845
  Auguste-Marie de Potter
  ° Gent 24/12/1821
- Ferdinand Marie
  ° Gent 05/09/1823
  + Baerle 15/09/1890
- Mathilde Marie
  ° Gent 20/04/1825
  + Jette 06/05/1891
  X 25/11/1846
  Louis Antoine de Haerne
- Josephine Marie
  ° Gent 19/03/1836
  + Baerle 10/04/1853
  ongehuwd
- Hélène-Marie
  ° Baerle 24/05/1832
  + Gent 03/07/1909
  X Baerle 07/09/1861
  Hyppolyte Hye-Hoys
  ° Gent 22/11/1822
  + Gent 11/12/1902

Bronnen. ROBERT SCHOORMAN. Généalogie de la famille Rooman. Brussel, 1912, pp. 26 - 29.

GUST. VAN HOOREBEKE. Le Nobiliaire de Gand. Gent, 1849, pp. 178 - 180

Charles François de Salvic Baron de Viel-Castel
Baron de l'Empire (6/10/1810)

X_1 1789
Marguerite-Sophie de Griffolet de Lentilhac

X_2 1797
Caroline Antoinette de Lasteyrie du Saillant

Jean Jacques Th. Baron de Viel-Castel
X 1817
Adelaïde-Catherine de Boisse

Louis
+ 1887

ongehuwd

Marc-Horace
comte de Viel-Castel

X Bonne Fortunée de Lasteyrie du Saillant

Charles-Victor
° Versailles 06/08/1804
+ Drongen 01/03/1877

X_1 Mlle de Lile-Pouzol

X_2 25/05/1871
Clémence van de Woestyne
° 13/03/1813
+ Drongen 15/12/1886

Bronnen. Grand armorial de la France. Cathalogue général des armoiries des familles nobles de France. Paris, deel 6, p. 162.

Annuaire de la Noblesse de Belgique. Jrg. 1878, p. 370.

GENEALOGIE VAN DE FAMILIE STALINS

Jonkheer Charles Egide Stalins
° 22/07/1749
+ Gent 14/11/1821

X 24/01/1778
Lucie-Bernardine van de Woestyne de Pilcken
° Gent 20/10/1748

- Marie Henriette
  ° 31/03/1779
  + Gent 21/07/1851

  X 19/09/1797
  Augustin Joseph Dons de Lovendeghem
  ° Gent 16/09/1778
  + Gent 21/06/1864

- Charles Joseph
  ° 20/08/1780
  + Zwijnaarde 07/06/1816

  X Gent 05/06/1802
  Agnès Rosalie de Bueren
  ° Gent 08/05/1778
  + Gent 27/11/1856

  - Hippolyte Constant
    ° Gent 25/07/1803
    + 17/02/1853

    X Gent 03/06/1851
    Nathalie Françoise du Bois
    ° Gent 13/02/1818

  - Edmond Bernard
    ° 21/01/1805
    + 29/03/1829

  - Sylvie Adèle
    ° 24/03/1806
    + 1882

  - Auguste Ph.
    ° 05/03/1810

  - François Theodore
    ° 19/08/1815
    + 08/07/1890

    ongehuwd

- Jacques Bernard
  ° 04/1782

Bron. BARON A. STALINS. Histoire généalogie et alliances des Stalins de flandre, depuis le XVIe siècle et quelques considérations sur le Briquet Héraldique dit Briquet de Bourgogne, ou Fusil de la Toison d'Or. Gand, 1945, pp. 154.

Pierre Jean Surmont
Seigneur de Volsberghe
° Kortrijk 03/01/1741
+ Gent 30/09/1811

X_1 Antwerpen 02/12/1769
Marie Anne Boghe
+ Kortrijk 01/12/1772

X_2 Gent 02/05/1800
Thérèse Jeanne Morel
° Gent 07/05/1744
+ Gent 18/07/1823

François-Pierre Surmont de Volsberhe
° Kortrijk 20/10/1772
+ Gent 01/06/1830

X Gent 11/11/1794
Colette-Thérèse de Potter (zijn nicht)
° 09/03/1773
+ 22/10/1830

Marie Anne
° Gent 10/08/1795
X 15/10/1818
Antoine de Potter (haar kozijn)
° Gent 05/08/1796

Charles François
° 28/08/1798
+ 17/06/1840
X 10/05/1826
Thérèse marquise Rodriques d'Evora y Vega

Paul François
° Gent 25/04/1802
X Mons 25/05/1831
Albine Catherine Tahon de Lainotte

François Leonard
° 01/12/1806
+ 22/12/1806

Henri François
° Gent 03/09/1812
+ Gent 03/05/1887
X 11/10/1836
Octavie Colette de Ghellinck de Walle
° 06/01/1817
+ 12/12/1901

Arture Henri
° Gent 05/10/1837
+ St.Denijs-Westrem 30/10/1906
X Ieper 04/05/1865
Alix Mathilde de Gheus
° Ieper 23/05/1842
+ Ieper 27/01/1896

Olga Emmanuele
° 14/04/1839
+ 29/03/1935
X Baron de Kerchove d'Exaerde Abel

Alberic Paul
° 06/01/1840
+ 28/05/1913

Clara Victorie
° 06/03/1841
X 05/09/1865
Jean Baptiste de Ghellinck d'Elseghem

Ursule Gabrielle
° 11/11/1842

Bron. GOETHALS, (F.V.). Dictionnaire généalogique et héraldique des familles nobles du royaume de Belgique. Bruxelles, 1849-1852, Deel IV, pp. 533 - 536.

Annuaire de la Noblesse de Belgique. Jrg. 1848, pp. 187 - 189.

GENEALOGIE VAN DE FAMILIE VAN TIEGHEM DE TEN BERGHE

Jean Joseph Pierre van Tieghem
Heer van ten Berghe, van Wydergracht, etc.
° Kortrijk 09/01/1730
X Anne Catherine du Toict

- Jean-Pierre-Gabriel
  ° Kortrijk 20/11/1759
  + Gent 26/04/1817
  X Marie Colette Chombart
  + Gent 30/10/1819
  - Claire Marie
    ° Gent 03/07/1795
    + Gent 22/03/1874
  - Julie Christine
    ° 17/03/1800
    + 15/02/1852
    X Louis Goethals
  - Pierre Ghislain
    ° Gent 18/12/1804
    + Gent 18/12/1886
    X Ieper 10/06/1833
    Louise de Limon
    ° Ieper 18/10/1810
    + Mariakerke (Gent) 29/10/1879
    - Marie Gabrielle
      ° Gent 29/10/1835
      + Gent 12/05/1917
    - Valerie-Marie
      ° Gent 03/03/1837
      + Gent 02/1908
      X Gent 07/02/1863
      Baron Albert Henri de Sejournet de Rameignes
      ° Rameignes 19/07/1830
      + Rameignes 06/03/1903
    - Gabrielle Marie
      ° Gent 29/03/1839
      + Gent 14/06/1903
    - Jean Marie
      ° Gent 19/10/1840
      + Gent 15/12/1900
      X Heusden 16/06/1874
      Rosalie Pélagie van den Bogaerde de Merelbeke
      ° Gent 03/05/1848
      + Gent 02/03/1924
    - Bertha Marie
      ° Gent 24/09/1843
      + Gent 12/12/1904
      X Gent 07/06/1870
      Gaston Evarist Cannaert
      ° Gent 21/05/1846
      + Gent 01/12/1901
    - Paul Marie
      ° Gent 20/06/1845
      + Mariakerke (Gent) 18/01/1921
      X Brugge 23/06/1874
      Adèle M.Boyaval
      ° Brugge 11/07/1844
      + Gent 12/01/1900
  - Charles Jean
    ° 05/01/1797
    + Mariakerke (Gent) 26/10/1879
    ongehuwd
- Charles Augustin François Ridder (16/09/1822)
  ° Kortrijk 10/10/1765
  X Anne Isabelle van Heule
  + Brugge 27/10/1844
- Augustin Marie
  X Colette van der Meersch

Bronnen. Robert Coppieters 't Wallant. Notice généalogique et historique sur quelques familles en Flandre Occidental. Bruges, pp. 265 - 266.

Annuaire de la Noblesse de Belgique. Jrg. 1856, p. 215.

GENEALOGIE VAN DE FAMILIE DE VAERNEWYCK

François-Marie-Joseph de Vaernewyck
Seigneur de Belleghem
° 31/08/1737 + 13/06/1800
X Gent 27/01/1763
Isabelle Jeanne-Colette Dons de Lovendeghem
° Gent 01/08/1738

- Marie-Colette
  ° 07/03/1766
  + 15/05/1802
  ongehuwd
- Charles Constantin Marie
  ° 01/10/1767
  + 24/03/1835
  X_1 04/02/1796
  Julie Ghislaine de Lauretan
  ° 06/10/1775
  + 16/01/1806
  X_2 16/09/1816
  Josephine de Baillet
  ° 05/06/1782
  + 13/04/1866
  - Virginie Jeanne
    ° 19/10/1796
    + 23/05/1816
    ongehuwd
  - Ida Therèse
    ° 26/08/1818
    + Wiesbaden 31/07/1842
  - Alix Adelaïde
    ° 16/06/1820
    X Gent 18/05/1844
    Auguste Markies Rodriguez d'Evoray Vega
    + 22/04/1845
  - Irène Marie
    ° 16/05/1821
    X 12/11/1851
    Louis Gabriel du Chastel de la Howarderie
  - Elfride Justine
    ° Lovendegem 08/03/1823
    + 25/08/1859
    X 12/02/1846
    Camille comte de Lichtervelde
  - Prisca Ernestine
    ° 06/01/1826
    X 02/05/1846
    Ernest Auguste Chevalier de Ghellinck
- Louis Marie
  ° 07/05/1769
  + 22/05/1836
  in celibaat
- Adelaïde Philippine
  ° 22/03/1771
  + 23/02/1840
  X Gent 25/04/1797
  Jean Baptiste Schamp
  + 16/02/1828
- Justine Marie
  ° 03/06/1772
  + 20/06/1844
  X 19/10/1802
  Jean Ghislain Schamp
- Frederic Jean
  ° 01/06/1776
  + 25/01/1831
  in celibaat

Bronnen : HOOREBEKE,(G. Van). Le nobiliaire de Gand ou fragments généalogiques de quelques familles nobles aui ont résidé ou qui résident en cette ville. Gent, 1849, pp. 203 - 204.

GOETHALS, (F.V.). Dictionnaire généalogique et héraldique des familles nobles du royaume de Belgique. Brussel, 1849 - 1852, Deel IV, pp. 957 - 962.